

Politikai
röpiratok,

65.

65
491

FELFORDITOTT
ÁLLAMI LÉT.

IRTA
HARSÁNYI PÁL.

KIADÓ-TULAJDONOS
HARSÁNYI ELEK.

Ara súvvo 2 frt 80 kr.

BUDAPEST.
TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

1877.

DE BALLAGI GÉZA.

ELŐSZO.

Ha az idegen keresztény tudós a magyar pogány nemzetet, megtelepedése után ez országban, állami tekintetben, szemlére vette, látott egy birói személyt, fejedelmi ranggal, jelmezből, süvegesen, mennyezet alatt, néhány lépcsős emelvényre helyezett bíbor szelvényekben ülve komolyan és figyelemmel hallgatni perlekedőket — népsokaság is levén jelen — azután önféjéből, törvény nélkül, mondani ítéletet. — Látott egy másikat is, méltóságra feljebb valót, kinél mindig azoknak egyike perelt amaz első biróval, kik előbb az előtt perlekedtek, mivel az neki gonosz ítéletet hozott. De ítéletet ez a másik biró is törvény nélkül, önféjéből mondott. Az ország különböző vidékein is látott egy-egy közrangú birót, ki utazgatott, s hol nyílt sátorát felütötte, nép és perlekedők jelentek meg előtte, de az is csak önféjéből ítéltetett.

Látott továbbá egy fejedelmet, sisakosan, pánczélosan, drága buzogánnyal kezében, párduczczal bevont magas kereveten, ki egyenlő rangban volt az elől említett két birói személylyel, s csaknem imádtatott. Látta a nemzetet más más nevű kilencz néptörzsből állani, mindeniket saját tartományában, egy-egy fővezér alatt. E fővezérek egy-szersmind tanácsot képeztek a fejedelem körül. Minden törzsnépben több s kevesebb, mintegy tiz, tizenöt nemzet-

ség volt számítható, mindenik más-más nevű, saját megyéjében lakó s élén egy-egy népvezérrel. Mind a fejedelem, mind a fő és népvezérek önfejükből kormányoztak, egy betű törvény sem lévén írva az egész nemzetnél.

Egyebet semmit sem látott állami intézményül.

Vallás tekintetében sem látott sem templomot, sem papot, csak hegyeken, berkekben s pagonyokban látott egy-egy népcsoportot, fejér lovat áldozni, és vigan lakmározni, vagy közhelyeken itt-ott hitszónokokra figyelemmel hallgatni. Tömlöcz és akasztófa sem létezett az országban sehol.

E rendkívüli egyszerűség kétségtelenné tette a szemlész előtt, hogy e pogány nemzet még semmi szerkezettel nem bír s államot nem képez, csak ösztönileg él együtt, mint a hangya vagy méh, természeti vadállapotban. Főleg az a szemlész találta ezt kétségtelennek, ki legtudósabb volt s nem csak az európai azon korbéli keresztény államokat ismerte, de a letűnt római világbirodalom s a régi hellén köztársaságok classikai szerkezeteit is tanulmányozta. Azért nem is tudta magának megfejteni, honnan van az, hogy ez a más nemzetekhez képest maroknyi, szervezetlen nép oly nagyszerű dolgokat volt képes kivinni. Egyik világrészből másikba költözve, országot szerezni. Az isteni kijelentéssel felvilágosított Európát dölteni. Háborúból hozott rabokkal és kincsekkel országát megtömjüni és félvilágot rémülésben tartani. Ha pedig társalgásba ereszkedett akármelyik közmagyarral, még kevésbé tudta magának megfejteni, honnan van az, hogy ez a bárgyúnak és vadnak képzelte magyar ember mind oly nyájas, barátságos, szeretetreméltó és nemes jellemű, s őtet meglepőleg mindenről okosabban beszél mint ő, mégis az egész nemzet

ben ösztön sincs a haladásra s államszervezésre, sőt mind azt hiszi ez állapotáról, ez a legremekebb status, mely valaha létezett a világon, azért kimondhatatlanul büszke rá s gond nélkül élvezi a jelent. Az országban mindenfelé dáridó és lakadalom, úgy hogy ő is, bár idegen, mindenütt csak ingyen eszik.

Ma már azt írják az idegen tudósok: „Nincs Európában nemzet, mely oly nagy előmenetelt tett volna néhány század alatt, mint a magyar. A társadalmi életnek legsós fokáról emelkedett fel a civilisationnak egyenlő magaslatára más cultur államokkal.“ A nemzet, saját közértelme szerint, amaz ősi nomád élet egyszerűsége helyett, történelmileg kifejlődött s irott törvényekkel alkotott status-szerkezettel bir. Egy osztrák-magyar monarcha, mint nagyhatalom alatt, parlamentben maga által hozott törvényekkel, s azokat végrehajtó felelős miniszterekkel önkormányzatot gyakorol. Polgárai ellátvák állampolgári jogokkal s maguk intézik el közügyeiket tanácskozó és határozó gyűlékezeteikben. Minden állami intézmények megvannak szabadságának és jogainak biztosítására. Számos intézetekkel van közjólétéről s előmeneteléről gondoskodva s haladása mindenben annyira örvendetes és szembetűnő, hogy az idegent is meglepi.

Vallás tekintetében is egészen más. Szabad vallás gyakorlatát biztosítják a törvények. Az isten által kijelentett keresztény vallás felvilágosító tanait hirdeti, művészileg épített tornyos templomokban, a szentséget osztogató papság. A felebaráti szeretet isteni egyháza ölelteti össze az emberiséget s a jövődő élet mennyei üdvére biztosan számít az erkölcs.

Fiatal koromban én is részt vettem, rövid ideig, a közügyek tárgyalásainál, de azt kezdém látni, hogy mindenik állami létnél a látszat csal, s amaz ősi lenézett helyett, ma fennálló magasztalt rendszerben, cselekvő részvétellel, a szabadságnak használni sem lehet, hanem csak ártani, — azért visszavonultam.

E másoknak csudálatos és különczös nézetemet nekem azóta bővebb tanulmányozásom és tapasztalásom is igazolta. A legtevékenyebb hazafiak s tiszteletre legméltóbb kormányzók nemes szándéka és jóakarata is ellenkező eredményt vont maga után, mint elérni czéloztak és reménylettek. Fáradozásaik jutalma a teljesített honfiai kötelesség tudata lön ugyan, de a haza boldogulásában keserűen csalódtak. Téteményök csak ártott a szabadságnak, nem használt. Most pedig a parlament működése is csak káros, ámbár ahoz vala kötve a jobblét minden reménye, s vér, vagyon és hosszú szenvedés áldozatát hozta a nemzet érette.

Amaz ősi egyszerű helyett, mely alatt a tökély rejlik, felfordított állami rendszer a mai, azért múlhatlanul romlást eredményez ebben minden cselekvőleg közreműködő s árt a szabadságnak, a haladás pedig sülyedés. Mindig tovább haladni látja hivatásának a lángoló hazafiság, de végig nézni felejtvén, nem látja, hogy ez államilét hamis forrásból indult ki s balirányban folyik, azért a haladás ebben nagyobbodó romlásba s elnyelő őrvénybe viszen.

Minden nemzet ekkép jutott haladó hiedelmével a sirba.

Amaz együgyűnek látszó ősi szervezet tekintetében, melylyel a nemzet oly óriási dolgokat volt képes kivinni, én egészen apáink büszke tudatához szegődöm: miszerint

az remekebb volt, mint más nemzet valaha létre hozott, s szédítő magasságban állanak azzal az ősök a mai kor felett, csak érteni kell azt s mint rejtélyt kimagyarázni, nem elsikánkózni rajta, mint ama keresztény sila. Akkor az tűnik ki, hogy a szabadságra nézve legnagyobb történelmi kincs a világon s az államtudomány ahoz hasonlót fel nem mutathat. Tökélye épen abban áll, hogy oly egyszerű kormányzat mellett, minden irott törvény nélkül, nem csak állam tudott lenni, de gátolhatatlan hódító szerepet is vinni.

Akkori és mai állami létünk közt az ellentét csak úgy érthető meg, ha mélyen beható buvárkodásával mindenkinek felkutatja titkait az elmélkedő. Kik csak a felszínen járnak, aszott lombokat nyalogatással felüditni akaró cizczabók, nem a kór okának kipuhatólása végett gyökereket kítakaró munkások.

Ősi saját szervezetünk tökéletes alapon állt. A mai ránk erőszakolt idegen, felfordított alapon imbolyog. Ez a visszás alap még az első király alatt, az egyeduralom befészkelődésével, rakatott le, és mi a mindig sulyosodott állami kórt szakadatlan láncolatában öröklöttük, azért nem is róvható fel senkinek az élők közül. Minden állami rendszernek, még midőn fonák is, saját logikai következetessége van, s ha a balirányban vivő fel nem cseréltetik, belehal a nemzet, mivel azzal csak az enyészet felé lehető haladás. Azzal ellenkezőleg működni oly kevésbé lehet, mint a ragadó folyamamon vissza felé úszni. Közel kilencz század óta egyeduralmi rendszertől várja boldogulását a nemzet, az pedig — noha mindig jót akart — oda juttatá, hol ma van s hol másféle csudákat tesz, mint az őskori.

Fonák alapú rendszert reformálgatni, szakadozó harisnya tűzdelés, nem lesz belőle bőrcsizma az utazni akarónak.

Szokottlag csak a napi szükségek kielégítésén fáradozik minden tehetség, mintha a penész tarolgatása volna feladata, nem a rothasztó kóranyag eltávolítása.

E napi szükségek pedig mind a fonák alapból sarjadoznak ki, az alap helyrefordításával magoktól elesnek. Különböznék ki sem elégíthetők, az államélet minden viszonyai javítandók lévén. A kielégíteni akaró árvizet akar hálójával kimeríteni. Ha néhányak kielégítettnek is, még több ujakat hajtanak ki, bokrosan burjánzókat. Az állam csak magával vesződik miattok, vajudolag alakulni akarván, de háttal fordul céljának s mindig nagyobb zavarba bonyolul. A kormányzók örökös kárhoztatása meddő fáradság, nem a jóakarát hiányzik azoknál, de lehetetlenség forog fenn, a végtelenül megsokasodott s mindinkább szaporodó bajokat elhárítani.

A szokottakkal egészen ellenkező hírokat pengetek, de a tapasztaláson okulhatott közvéleménynyel ma talán már még sem jöendek oly nagy összeütközésbe, mint előbb jöendtettem volna.

Mai állami létünket alapjában felfordítottak s abból folyó minden intézményeinket visszásoknak, ősi remek s oly bámulatosan egyszerű saját szervezetünkkel merőben ellenkező elvűeknek s javíthatatlanoknak látni, azért az eredetiekkel felcserélendőeknek tartani, képtelenkedő beszédnek és különczösködő észjárásnak tűnhetik ugyan fel a már századok óta megrögzött ferde viszonyok közt; — de én még is azon nézetemnél maradok, hogy a mai államélet felfordított rendszerében nemzetünknek s monarchánknak

boldogulni lehetetlen, sőt kinlódásait sokáig már nem viheti.

Történelmileg bebizonyíthatni hiszem, hogy ki mai állapotunkat államinak tartja, oly ámulatban él, mintha ma is a napot hinné a föld körül forogni.

Sok hiedelem van olyan, mint azon anyáé, ki egyik hazajött katona fiának a nagy világban látottak és tapasztaltakról csak azért összehordott badarságait, mivel ő azokat öneszméi szerint lehetőeknek tartotta, mind elhivé, de másik katona fiának egy igaz állítását sem. Azt mesélte a nagyobbik: ő járt a föld alatt azon barlangban — tunnelnek nevezik — melynek egyik végén bemegy a nap, mikor estve leszáll és egész éjjel utazván benne, reggel másik végén kijön s felkapaszkodván az égre, átmegy a világon, estvére megint leszállván barlangján végig utazni. — Aztán oly magas hegyeken járt ő — piritósoknak hívják, megpirulván a naptól — melyeknek tetején már fel nem állhatott, mert fejével az égbe ütődött, azért csak guggolva csúszkálhatott tovább. Így ért a világ szélére, hol aztán leülvén, onnan lógázta lábait az örökkévalóságba. Egyszer meg a Dardanellák hívták meg ebédre, belé szeretvén a magyar bakába; de a csintalanok csiklandozás közben kicsempészték zsebéből a zsoldot. Ezt az anya mind elhitte. — De midőn kisebbik fia azt kezdé beszélni, hogy ő meg repülő halakat látott, félbenszakítá azt: Hadd el, hadd el, ne is motyogd tovább! Látom, hogy ez már nem igaz, repülő halakat nem teremtett isten.

Az én állításaim is, mint ezen repülő halak, hihetetlenek lehetnek ama képtelenségekhez hasonlókat az államéletben elhivőknek is. De a közértelem ítélhet felettök, és ha valóknak találja, hasznukat veheti. Különben hadd re-

püljenek más magán véleményekkel le a semmiségbe. — Azért hogy elmondom, senkire nem tolom.

Ős-államunkat itt csak nagyjából akarom kimagyarázni. A miket bővebben előadhatok még róla, más alkalommal mondom el, egyhúzámban sok leendvén. Addig, ha megállithatná szavam a mai törvényhozást s kormányzást, azt kiáltnám hozzá : Egy lépést se tovább az eddigi úton ! hanem keressék fel a monarcha az eredeti szervezet visszaállítására, mi bár nagy vállalat — nem kivihetlen, megmentve pedig csak úgy lehetünk ; a sok beszéd s tanácskozás mind nem érvén semmit, hol szabad ság s államalkotás kell.

Isten velünk !

H. P.

I. CZIKK.

Az állam jogosztogatása.

Felfordított állapot, hol az állam vagy monarcha jogokatosztogat, mert, őseink szerint, az embert természettől illeti minden jog s hozza magával az államba, — nem attól kapja. Sőt, ő szerintök, az államot is természettől öröklött jogával állítja fel az ember, különben hol is venné az magát? s osztogatható jogait?

Ebben tökéletes igazuk volt.

Cicero ugyan azt mondja: az embereket szónok vagy költő csalogatja polgárzatba. Elhíhetőbb volna a zenészről, mert a szónok és költő nyelvhez van kötve s azzal nemzetiséghez, mi már együtt élő embereket föltételez, kiket tehát összecsalogatni nem kell. A zenész lehetne inkább népesoportosító, kinek hangszere a szórványosan élő embereket is maga után bájfolhatná. De az összecsalott emberek még oly kevésbé képeznek statust, mint a circusba gyűlt sokaság. Valamit kell tenniök, hogy statussá legyenek, s azt nem mondja meg Cicero: mivel lesznek azzá.

A theokraták istentől származónak mondják a statust. De csak magok beszélnek az Isten nevében, kinek küldöttjéül adják ki magokat. Gustaps király ugyan elhíheti, ki az egyik ilyen prófétának, Zoroaszternek, csak azt kötötte ki, gyógyítsa meg az ő beteg lovát, — s akkor elhiszi istentől küldetését. De másnak nehéz elhinni, ha egész dögvészt háritnak is el az ily próféták, mert azok az istenek, kik statusokat alkottak, statusaikkal együtt több-

nyire kihaltak. Jehova ugyan megvolna még, de statusát annyira szétszórta, hogy örök bolygó polgárait nehezebb volna ma statussá összeszedni, mint a veres tengeren száraz lábbal átvinni volt. Mahomed statusalkotó istene beleunt statusa kormányzásába, a halandó szomszédokra bizván fenntartását. A keresztényé hat nap alatt teremtette a világot, s mindenikről tudatván, mit teremtett, ott nincsen dátuma, melyiken teremtett statut. Pedig valóban nagyon jó volna, semmi más hatalom alatt nem lenni, mint csak az istené alatt, kinek hatalma fenntartása végett, anynyi adóra és illetékre nincsen szüksége, mint a monarchának. Már hogy még tizenkilencz százada sincs, mióta megismertette magát, annak pedig tiz százada is alig van, mióta statusokat alkot; az emberiséget tehát annyi sok ezred alatt, mint előbb lefolyt, statuson kívül hagyta, az egy kissé nagy hanyagság. De ha már ily későn fogott is dologhoz, miután az ő statusa az egy akol és egy pásztor elvén alapul, — akolba való lenni pedig nem minden ember szeret — azért ő maig sem hozván még az emberiséget ezen akol statusába, csak igaz marad, hogy valaminth voltak, úgy vannak különb statusok is mint az övé, azért kár is neki statusok alkotásával fáradni, mert végre még kontárkodónak találja valaki mondani, vagy Cacusnak, ki az ökröket visszafelé húzogatta aklába.

Grotius hódításból származtatja a statust. De megfejtethetlen, mikép hódíthatna meg egy ember csak ötven embert is egyszerre. Sámson ugyan egy szamár állcsontjával leverte a philisteusokat, statussá azonban nem alakította őket, könnyebb levén a leverteket eltemetni, mint a meghódítottakat statussá alakítani. De már a ki nem Sámson, ha egyenkint néhány száz embert meghódítgatna is, mikép csinálna azokból hódító jogával statust, — annál nehezebb belátni, mivel ha ezen néhány száz hódított ember lúd volna is, a hódító pedig farkas, az a sok lúd együtt legyőzné azt. Ha pedig a hódító nem egy magán ember volna, hanem egy sereg vezére, — már ezen sereg statusát miképen alkotta volna hódítással össze, csak oly

rejtély marad, mint az, hogy a farkas miként alkothat ludakból statust. Különbön is a hódítás erőszak lévén, nem statusalkotó, hanem status feloszlató czélra ténykedik. Hol a hódított népből statust akar alakítani, ott már megszűnik hódítás lenni, máskép csak szolgaságba nyomva tartja a hódított népet, az pedig nem állami lét.

Salmasius óta egy egész iskola az apai hatalomból véli legtermészetesebben származni a statust, nem is látván a nemzetet egyébnek, mint egy nagy családnak, melynek apja a monarcha, főleg miután a nemzet csakugyan úgy beszél ahhoz, mint a család az apához. De az apai hatalom csak a maga által nemzett gyermekek felett létezik, azoknak is csak kiskorúságok idejében; nagykorúságukkal természetből megszűnik lenni, önállókká lévén a felnőtt gyermekek. — Már ha egy embernek öt, hatszáz neje volna is, mennyit az egy pohár bort is eltöltő Mohamed megenged, s mindenikkel egy pár gyermeket nemzene is, ez apróságból álló status csak ezen apróságból nagykorúságáig pajkoskodhatván, akkor feloszlanék. Addig ugyan szeretetreméltó statuska lehetne, de csak a czukrászok járnának vele jól, a kik bonbonnal tartanak. Mikép lehetne az ily apai hatalom statushatalommá, s a családfőkből álló nemzet a fejedelem gyermekből álló családjává, boszorkányság nélkül, annál nehezebb észszel felérni, mivel ezen gyermekekből álló nemzet sohasem lehetvén nagykorúvá, az apai szeretet által nagyon is korlátolt apai hatalom pedig, mint fejedelmi hatalom, már nem önmagzatai irányában forogván fenn, és így semmi által nem korlátozva maradván örökké felette, ez oly status lenne, mint a törpékké zsugorodottaké egy évig felnyuló óriás alatt. Sőt egy örök kiskorúságra kárhoztatott nép, egy örökös korlátlan hatalom alatt, annyival inkább ellentéte a családnak, mivel azt a nemzetesaládot nem is az apafejedelem tartogatja ebéddel és vacsorával, hanem az a nemzetesalád tartja azt az apafejedelmet, a ki pedig cziberével meg sem elégedhetik. Már ha egy nép úgy beszél is a monarchához, mint apához s azzal valóban kiskorúságát

árulja is el, abból nem az következik, hogy az status, hanem, hogy az a nép nem igen tudja, mit beszél.

Bentham szerint nem is kell statusszerkezet, csak jó törvények hozassanak, azok kipótolják a szerkezet hiányát is. De hol vegyék magokat e jó törvények, ha statusszerkezet nincsen? miután törvények csak a statusban hozatnak, nem hullván az égből. Pedig már ha ő maga hozná is e jó törvényeket minden nemzetnek, statusszerkezet legalább addig, mindeniknek csak kellene, míg ezen ő általa hozott törvényeket elfogadnák, a nélkül nem is nyilatkozhatván az elfogadás iránt, bár mint megcsudálnák ezen kész jó törvényeket.

De ha már mindezen különféle módon status alakulhatna is, hol venné akármelyik jogosztogató hatalmát, kitalálni nem lehetne. Cicero költője vagy szónoka, ki a népet összezsalogatná, azzal még e nem is létező statusának csak nem adhatna jogosztogató hatalmat. A theokraták istene, ha csakugyan isten, megadta már a jogokat minden embernek a természet útján, statusa útján tehát megint adogatni, egészen felesleges dolgot csinálna magának. — Grotius hódítója jogokat veszen el, nem jogokat oszt, különben bolondság volna, nem önként hódolni neki, hanem még küzdeni ellene. A Salmasius-féle apa nem adhat jogokat kiskorú családjának, sőt még halálával is csak vagyont hagyhat annak, az öröklés jogát ahhoz, nem ő, hanem a természet adván, mint életében nem ő tőle, hanem az önállóságra jutásnál természettől kapja a család minden jogát. Innen a kiskorúnak nem adhat jogokat, a nagykorúnak szükségtelen adnia. Bentham szerkezetlen állama törvényeket sem levén képes elfogadni, még az ő jó törvényeiben sem osztogathat jogokat. Hol venné tehát a status, ha már el akarnók is hinni, hogy ily sokféleképpen állhat elő, jogosztogató hatalmát? ki nem található.

A szabadelvű iskolából Sieyes azt mondja legszabadabb statusnak, mely legtöbb jogokat ad polgárainak. De

hol veszi magát az a status, s osztogatható jogait? ő sem magyarázza meg. Még az sem tudható, mivégre kell a statusnak polgárait részeltetni jogokban, ha már status, azok pedig már polgárok, mielőtt a jogokat osztogatná azoknak, holott akkor már sem maga, sem azok nem akarhatnak egyebek lenni, mint a mik; különben nem egész status az, azok pedig nem egész polgárok még, hanem mindenik csak embrio.

A jogosztogatást kimagyarázni akaró philosophok szerint, a status nem ad polgárainak egyszerre minden jogot, csak a mint megérnek a jogélvezetre, azért osztogat folyvást jogokat. De ezzel nincs megfejtve, hol veszi a status magát és a jogokat, sőt azon új kérdés merül fel, hogy ha ezen jogok nélkül megérhettek a polgárok, mivégre kell nek ezek, midőn a megérés után már csak rothadni lehet a mihez nekik nem kell jog, sőt protestálnak az ellen.

Az egészen kimagyarázni akarók azt állítják, mint legszabadelvűebbek: a status alakításánál közakarattal minden jog annak adatott át a statusba lépők által, hogy időnként a mennyi szükséges, vissza adogasson a polgároknak. De ez állítás csak a tényből van merítve, miszerint az állam vagy a monarcha jogokat osztogat, holott az a tény maga megvizsgálandó, helyes vagy jogos-e? különben a tényleg fennálló zsarnokság és szolgaság is helyén lehetne.

Az a képzelt átruházás alaptalan, mert ha a statusba lépők ruháztak arra minden jogot, akkor ők minden joggal bírtak már, mielőtt statusba léptek. Minthogy pedig a statutust magok képezik és így a jogok osztogatását is magok gyakorolnák közakarattal, mint az átruházást tették volna, megfoghatatlan, mi czélt akartak volna azon játékkal elérni, hogy átadják jogaikat egyetemüknek s megint vissza adogassák magoknak. Ez időtöltésnek is oly léha mulatság, mint szájával hangot adni, és visszakapkodni, mit egy szerencsétlen megtévelyodottnál láttam. — Ha a statutust nem ők képezik, melyben közakarattal a jogosztogatást

is tennék magoknak, hanem az más testület vagy személy, akkor az megfoghatatlan, mikép bizhatták jogaikat idegen testületre vagy személyre, ki nem őket képviselné? Ha pedig őket képviseli akár az a testület, akár az a személy, azon képviselőik által magok cselekedvén, a jogokat is csak magok osztogatnák azok által magoknak.

Ezen átruházás és magoknak visszaosztogatás azért sem tehető fel, mivel minden jogaik átadásával egyetemüknek, vagy képviselőiknek, a közakarathoz járulhatás joga sem maradt volna meg nálok s így a közakarathoz végre sem léteznék, a miért az átruházást tették volna, hogy magoknak jogokat adogassanak vele vissza. Ha pedig legalább a közakarathoz járulhatást fenntartották magoknak, már semmit sem volt szükséges jogaikból átruházniok, a nálok maradó jogokból mindig annyit ruházhatván közakarathoz, mennyi a status céljaira kívánatik. Minden jognak előleg a statusra ruházása csak is azt jelentené, hogy a polgároknak, legalább egy ideig, nincs szükségük jogaikra. A status egyetemes nagy szájával tehát azt mondanák magoknak: ez a kalács s ez a kulacs a miénk ugyan, de mi eltesszük, nehogy elköltsük, majd elővesszük, ha megéhezünk, szomjazunk; azonban folytonosan csipegetnék s kóstolgatnák, mint nyalánk fiókák, nem lévén a jogok nélkülözhetők. A status sem vehetné hasznát az átvett jogoknak, ha a polgárok számára kell fenntartania kiosztogatás végett. Holott ha nem ily szekrénye a jogoknak, hanem mikor céljára valamely jog feláldozása megkívánatik, azt a polgárok közakarattal megteszik, akkor minden jognak a polgároknál kell maradni, mivel azok időközben hasznosítják magoknak.

Azt is állítják a mai tanárok: csak annyi jog adatott át a statusnak, mennyi annak céljára mulhatlanul szükséges, azért a magának feleslegeseket visszaadogatja. De ez a tan azt sem jelentvén ki, mikép jutott a status a felesleges jogokhoz, még tévesebb a másiknál s magának ellent mond, mert ha csak annyi jog adatott át, akkor több nincsen is nála s a nála levőből mit sem osztogathat

vissza. Előre nem is tudható, mely jogok feláldozása leend szükséges az állam céljaira, hogy előre átadathatnának, csak az előforduló esetek mutatván azt ki. Ily felállítás a statusnak azon szerfelett nehéz dologgal is járna, hogy vagy a feláldozott vagy a polgároknál maradt jogok egyenkint felszámíttassanak, különben nem tudathatván, melyek áldoztattak fel s melyek maradtak meg. Ily felszámítása a fel nem áldozható jogoknak, a francia forradalomban kísértetett meg. De ez már azért is hiú fáradság, mivel, ha előre tudathatnék is, mily jogok feláldozását s mily hosszú időre kívánandja meg az állam, az előre megtett feláldozással úgy lenne már a status megalakítva, hogy a közakarát további működése, vagyis további törvényhosás, feleslegessé válnék, minden törvény előre meghozatván, melyre valaha szükség leend. A törvényhozásnak épen azért folyvást fenn kell maradnia, mivel a szükségessé válható törvény előre nem tudatván, nem is hozathatik meg, tehát addig a jog fel nem áldoztathatik. Ha pedig a törvényhozásnak fenn kell maradni, akkor felesleges akár a feláldozott akár a polgároknál maradt jogokat felszámíttatni, mindig azt, vagy annyit áldozhatván fel a közakarát a polgároknál levő jogokból, mennyit és a meddigre kell. A feláldozottak ily rendszer mellett kevesek levén, azok a törvényből, — minthogy abban áldoztattak fel — mindig tudatnak, s onnan az is tudatik, hogy a törvényben fel nem áldozott számtalan jog mind a polgároknál maradt, kik természetből öröklötték, mint született szabad emberek, s hozták magokkal az államba, mint őseink tudták, nem attól kapják.

Mennyire helyesen tudták ősapáink, hogy az ember természetből szabadnak születik, tehát minden jogát természetből örökli, nem az államtól kapja, — abból is világos, mivel az úr szolgát föltételez, a szolga viszont urat. Sem úr, sem szolga nem születik tehát önállólag magában, a természet pedig nem kettésével hozza az embert világra,

mint szolgából s úrból összenőtt ikret, hanem egyenkint születeti. Szabadnak teremti tehát, mert csak a szabad ember az, ki sem urat, sem szolgát nem föltételez, hanem oly önálló — mint egyes lénynek születik. Az úr és szolga szabad emberből mesterséggel csinált lény, legalább két szabad embernek kellvén a végett születni, hogy egyik urrá, másik annak szolgájává lehessen. Szabadságát még el sem idegenitheti az ember, csak egy részét kötelezheti el a többinek megtarthatása végett, mivel annak értékével egyenlő ára nincs, s olcsóbb árát sem birhatná, mint rab, minthogy a rabnak semmije sem lehet. A statusra sem ruházhatja tehát szabadságát, mivel a statust az emberek képezvén, azért alkotnák, hogy magokat rabokká tegyék, smint ilyenek képezzék, mi észficzamodás. — Erőszak, csalás, vagy bármi más módja a szolgaságba ejtésnek, csak addig tarthatja az embert lenyomva, míg magát az aló! kivonni nem bírja. Sőt ha az erőszak vagy csalás magát jognak tartja, ő is ugyanazon joggal maga alá nem veti addig volt urát. Hogy isten venné el szabadságát s adná a másiknak, ki isten kegyelméből úrrá legyen felette, az, magának ellentmondó istent föltételez, ki máskép működik a természet utján s mit már egynek tulajdonúl adott, jogtalanúl visszavéve — adná a másiknak. Ilyen istent csak az hihet, kinek az istenről józan fogalma nincs, hanem bálványt imád.

Minthogy tehát az ember szabadnak születik s el sem idegenithető szabadsága a jogok öszvegéből áll; — jogosztogató statusra nincsen szüksége, csak jogait biztosítóra.

Már hogy az ily statust hasonló társaival maga állítja fel a szabad ember, azt is igen helyesen tudták őseink, mert szabad embert senki sem kényszerithet semmire, tehát status alkotására sem, de neki joga van azt alkotni. Máskép status elő sem állhat, mint csak szabad emberek által alkotva; s így nem a status teszi az embert jogosztogatószabaddá, hanem a már jogokkal ellátott szabad ember teremti a statust. Minden más módja a status létrejöhetésének téves képzelődés.

Statust a szabad emberek csak úgy alakítanak, mint

apáink alkották, hogy azok megegyeznek egymással, erkölcsi testületet képezni közakarattjuk uralmának felállításával, természettől kapott jogaiknak mind egymás iránybani biztosítására, mind idegen vagy ellenséges megtámadtatásoktól leendő megvédésére. Ezen status azért nem osztogathat nekik jogot, mivel ők ebben magok működven közakarattjokkal, magoknak azon jogokat nem adogathatják, melyekkel már természettől bírnak, de ők áldoznak fel a statusnak jogaikból, a mennyi szükséges, a nálok eredetileg levő jogokból, közakarattal.

Ez egyedül helyes rendszeren alapult a magyar ősellam a királyok előtt s ebből következett, hogy a törvény soha sem adott jogot, hanem mindig jogot vevén el vagy korlátozván, mindig csak tiltott vagy parancsolt s nevét is onnan vette, mivel megtörte vagy megcsontította a polgároknál eredetileg levő természeti szabadságot, mint a közakaratt jónak látta a törvényhozásánál, jogáldozatot hozni törvényben az államnak, -- sőt az istenség is, kitől a szabadság származik, helyeselte. Innen a törvénynek, mely e valódi állami rendszerben csak néhány lehetett, nehogy a nép szabadságát szükségtelenül fogyasztsa, szent tekintélye volt, mivel a szabadságot a néha-néha megkívánt jogáldozatt mellett is, kimélte a polgároknál, sőt azt az áldozatot is csak a még azoknál fennmaradó szabadság biztosítására kívánta meg.

A királyok alatt megfordított s ma is fenálló rendszerben jogok osztogattatván a törvénynyel, az ily törvény minél nagyobb sokaságában véli ma a közhiedelem jogait vagy szabadságát gyarapodni, azért eseng a végtelen sok törvény után. Pedig az ily törvényhozásnak jogosultságát kimutatni nem lehet, mert az ősellami rendszert a közakaratt soha meg nem fordította, más pedig arra jogosítva nincs. E jogosztogató törvényhozással a nemzet szerfelett csalódik is, mert az ily törvényhozás a polgároknál természettől lenni kellő szabadságot tagadván meg, szolgaságban születettnek hirdeti a nemzetet. A törvényekben osztogatni vélt jogok valójában nem is jogok, hanem a

természettől adott minden jogok öszvevésétől megfosztott nemzet némely osztályának az egyeduralom által adott néhány engedmények. De még az engedményes osztálynak is minden cselekvéseit úgy szabályozó kötelezések, hogy az álpolgárnak szabad mozdulata ne maradjon, hanem gépileg a törvényhozó egyeduralom akarata szeriut mozogjon, mint a szemfényvesztő bódéjában tánczoltatni szokott alak.

Abban rejlik a szabadság elveszése, hogy ezen felfordított európai rendszert hozta be nálunk is az első király, — mely akkor az európai szolga-nemzeteknél már divatban volt s a magyar ma maga is azt hiszi: ezzel emelkedett az európai civilisatio színvonalára. Azzal pedig a természet által adott szabadságot tagadván meg az európai statusok, magok sülyeszti a népeket szolgaságba, a helyett, hogy rendeltetésöknek megfelelő, a szabadságot biztosítanák. Így a közjólétet is lehetlenné teszik, mi ha a szolgasággal volna elérhető, értéke csak annak lenne — nem a szabadságnak. Azt az állapotot, a mi van, a jobbnak ismerete hiányában, messze haladt civilisationak s jólétnek hiszik, elfelejtván számba venni, hogy azt sem magok eszközlötték, hanem a társas élet, mely a legnagyobb szolgaságban is, nagy nehezen, az ily államok akadályozása ellenére, valamivel előbbre vergődik; de mennyivel előbbre volnának a nemzetek, ha szabadok lettek volna! Ezen állapotnak is pedig, mi annyi sok század silány eredménye, az államok felfordított rendszere miatt, kitöréssel fenyegető vulkán forr alatta, mely, ha felrobban, ezt is légbe veti.

Őseink szerint a szabad emberek által alkotott statusnak semmikép sem lehet jogosztogató hatalma. Akár köztársaságilag úgy kormányozzák magokat közakarattal, hogy abból kifolyó vagy az által felállított minden közhatalmat magok gyakorolnak népgyűléseikben, akár úgy, mint apáink tették, hogy ezen közhatalom gya-

korlását bizonyos egyénekre ruházzák, mindenik esetben csak olyan természetű marad e status, hogy jogokat nem osztogathat: nem is levén az államot így felállítóknak arra szükségük, miután természettől minden joggal ellátvák már. Rendelgetése az ily statusnak mindenik esetben csak az marad, a miért felállított, hogy a polgárok által, magokkal abba hozott jogokat bel és külveszélyek ellen biztosítsa. Ezt a statust ők maguk képezvén, nem is akarhatnak ebben egyebet elérni, mert akármi más céljok lehet még, azt a náluk levő, már biztosított szabadsággal, tetzésök szerint magok eszközölhetik ebben.

Már ha ezen erkölcsi testület vagy status közakaratóból kifolyó minden hatalmát egy fejedelemre ruházná is, ez a fejedelem akkor sem kaphatna azzal jogosztogató hatalmat, mivel oly hatalommal maga a közakarató sem bírván, olyat át sem ruházhatna. Sőt ha már birna is a közakarató oly hatalommal, akkor sem ruházhatná egy fejedelemre, mert lényeges különbség van abban, maga gyakorolja-e a nép közakaratóból kifolyó minden hatalmát, vagy átruházva megbízottja által gyakoroltatja-e? Mikor a polgárok minden közhatalmat magok gyakorolnak népgyűléseikben, azzal ők magok ellen vissza nem élhetnek. Legfeljebb a többség írthatna azzal a kevesebbségnek, de akkor is legalább a többség élvezné a hasznot. Ellenben az egy személyre ruházott hatalmat már csak maga gyakorolván az, úgy visszaélhetne azzal önegyéni javára, ha biztosítékok nem állítatnának ellene, hogy a polgároknak minden szabadságát rögtön elvehetné, sőt az már föl volna adva az ő irányában. Innen, mikor a polgárok gyakorolnak testületileg minden közhatalmat, magok ellen biztosítékot állítaniok szükségtelen, de mihelyt a hatalmat átruházzák, azt már biztosítékok nélkül nem tehetik, különben az átruházással szabadságukat játszanák el. A biztosíték pedig oly esetben, mikor a közakarató jogok osztogatásával birna, arra nézve csak az lehetne, hogy azt a hatalmat egy személyre át ne ruházza, mert az olyan hatalommal visszaélést ellen-

őrizni sem lehet, mint másnemű hatalom gyakorlását. Azt a hatalmat tehát a közakarat, mint át sem ruházhatót, csak magának tartaná meg s így a jogokat csak maga osztogathatná a nép, nem a fejedelem. Különbösen az még az ellenségnek is jogokat adhatna s a nemzetet annak erejével nyomhatná el.

De a közakaratból kifolyó minden közhatalom nem is ruházthatatik egy személyre, hanem azt szükségessépen el kell különíteni s különböző személyekre ruházni. Minden közhatalom egy személynél a biztosítékot teszi lehetlenné, s megöli a szabadságot.

Ősállamában a magyar átruházván közhatalmát, bámulatos józansággal tette azt. Közakaratóval két statushatalmat állítván fel, az ítélet- és törvényhozót, egymástól egészen elkülönítette, s az ítélethez hatalmat közállami bíróra ruházta; a törvényhozó hatalmat pedig vezérekre, és fejedelmi tanácsra. De fenntartotta magának a közakarat önuralmát, melylyel mind a két hatalomnak maga által választgatni szokott gyakorlóit szigorú feleletre vonással ellenőrizte, hogy az átruházott hatalommal vissza ne élhessenek.

A közakarat avagy népfennség uralmán ekkép alakult államuknak jogosztogató hatalma már azért sem lehetett, mivel egyik statushatalom az ítélethez vagy igazságszolgáltató levén, ennek egész működésénél egyáltalában semmi jogosztogatása nem kívántatik. Az igazságszolgáltató vagy ítélethez közhatalmat épen csak azért állította fel ősapáink közakarata, hogy azzal minden állampolgárnak természetből nyert s az államba hozott jogait minden bántalom ellen biztosítsa. Ha valamely joga megbántatnék, az már polgári vétség levén, az igazságszolgáltatás neki teljes elégtételt adasson a megbántó által. Ez levén a természetes igazság, ennek egész körében semmi szüksége nem volt a szabad embernek a status jogosztogatására. Nem is lehető ez a jogosztogatás, mert a

kinek természettől igazsága nincs, vagy azt természetes jogával nem kereshet, annak a status sem adhat azt, akkor már csak természetellenest vagyis hamisat adhatván törvényeiben. Innen az ősállamban egy igazságszolgáltató törvény sem létezett, a természetes igazság osztatván ki, mi csak maga valódi igazság.

Másik közhatalom a törvényhozó levén, az állam által gyakorolható jogosztogatásról annak körében is csak oly kevésbé lehetett szó, mint az igazságszolgáltatásnál, mert a mely jogok a polgárt természettől nem illetik, azokat oly kevésbé adhatja neki az állam is, mint az oktalan állatnak, — ha pedig természettől illetik, akkor az állam jogadására nem szorult az. Sőt az államnak nincs joga őtől a jogokat megtagadni, mint nem is tagadhatja meg, mivel ő az államot épen csak jogainak biztosítására alkotta, s maga képezvén társaival együtt, ezek önmaguktól a jogot meg sem tagadhatják.

Világosan megfordított állami lét e szerint az, melyben a status jogokat osztogat. Sőt az nem is status, melyben a közakarata uralma állana fenn, mert az lehetetlen, hogy egy nemzet közakarata megtagadhassa magától a természet által adott szabadságot s önkint vallja magát természettől szolgaságban születettnek, a mi nem is igaz. Ugy lehetetlen az is, hogy, ha természettől nem illetik a jogok, adhassa vagy adathassa magának, mert akkor nem is léteznek jogok, csak más világi lényeknél, s ezen jogosztogató jogát sem kapván az ember természettől, azt csak bitorolná. Ha pedig legalább ezt a jogot természet-től öröklötte, akkor az osztogatható jogoknak is létezni kell, s oktalan lenne, ha azzal minden jogot mindjárt meg nem adna magának, hanem valami sátoros ünnepeket várna be, hogy majd a hosszú böjt után vendégelje meg magát jogokkal.

Csak ál-status az, hol látszólag maga osztogatja a nemzet parlamentje által magának a jogokat, — mi nem egyéb nagyszerű csalódásnál; e jogosztogatásnak semmi ésszerű alapja nem is levén. Az ily jogosztogató parla-

ment nem képviseli a nemzetet, csak azon törvényhozó egyeduralom eszköze, mely a nemzet közakarátának el-
lentéte, s épen az engedmények osztogatásával, mit a
szolgai megszokás jogosztogatásnak hisz, a nemzet szabad-
ságát maga tagadván meg, elnyomója annak.

Múlhatlanúl következik az ily felfordított állami
rendszerből, hogy a társadalmi élet viszonyai századokon
át mindinkább szolgaiakká mesterkéltnetnek, midőn ren-
deztetni képzeltnetnek, mig oly képtelenségekbe vitetnek
át, melyeket a fokonkénti megszokás ugyan észrevenni
nem enged, sőt állami kifejlődésnek tart, de végre a fenn-
állhatást és kormányzást lehetlenné teszik. Iszonyatos
forradalmak s polgári háborúk között leéli magát az ily
állam s törvényhozása nem képes végfeloszlását elhári-
tani. Sőt új átalakítása is annyi nehézségbe ütközik, hogy
arra vállakozni csak egy nagy monarcha merészelhet.

Jogosztogatás hallatlan levén a magyar ősállamban,
és csak az azt felduló első király által kezdetvén meg, s
azóta hozatván a királyok által, magoknak is végtelen
kárakra, úgy szokásba, hogy a szolgaságba nyomott
nemzet némely osztályának csalékony javára, mind pri-
vilegiumokkal, mind törvényekkel gyakoroltassék, ezzel
a nemzet iszonyú veszteségben forog azóta, azt jelentvén
az ily jogosztogatás egyszersmind, hogy csak az egyed-
uralom engedélyezvén jogot, mindazzal a mit nem enge-
délyez, nem is bir az ember és nemzet. Egy engedménye-
ért tehát, ha az érne is valamit, száz természetes jogát
veszti el az ember és nemzet. De mivel az ily jogosztoga-
tás a közakarát uralmát mindinkább háttérbe szorítja, s a
nemzetet mindig mélyebb szolgaságba nyomja, a törté-
nelem folyamából, (mint a következő czikkeben előadom)
látható, mikép rontatott meg századok alatt mindinkább
az ősállami lét annyira, hogy a hajdan hódító szabad nem-
zetből szolgai gyarmat lön, s ma már még mint olyannak
is, ha a monarcha erénye át nem alakítja, össze kell
rogynia.

II. CZIKK.

Az ősállam vázлата.

A szabadság ismeretével, miszerint az embert természettől illeti minden jog, egészen máskép alakították őseink az államot, mint milyenné az egyeduralom a királyok alatt torzította.

Az államnak más feladata nincs, ő szerintök, mint a természet által adott szabadságot bel és külveszélyek ellen biztosítani. Minden egyéb, mi céljának vagy feladatának mondatik — mint a közjólét eszközlése — csak elferdíti. Biztosított szabadsággal magok eszközlik a polgárok az államban mindazt, mit önjólétükre czélszerűnek látnak, nem az állam hivatott arra.

Belbiztonságát az állam az igazság kiszolgáltatásával éri el, — külbiztonságát jól szervezett haderővel, s mind bel mind külvizonyai így rendeztetnek el.

Őseink tehát csak jogaik biztosítására szervezték az államot.

Jogaikat legelőbb egymás irányában kelle biztosítaniok, mivel legközelebb levén egymáshoz, leghamarább is támadhaták meg. Azért a családfők közakarattal bírót választottak, s e cselekvéssel már az igazságszolgáltató közhatalmat állították fel, lemondván minden bántalomról, s elégtételt kötelezvéu a bántalomért, mi ezzel polgári vétséggé vált.

E közakarattal választott bíró a közakarát nevében, felelősség alatt hozott ítéletet, a polgároknál természettől meglevő jogok ismeretéből meritvén azt, nem törvények-

ből, a így a természetes igazságot szolgáltatván ki, nem is levén más igazság, mint a mi természettől az. Ha igaztalan ítéletet hozott s hajtott végre, bevádoltatván a választók gyülekezete előtt, a károsított félnek öntulajdonából eleget tenni tartozott. Ha alkalmasnak nem találtatott a bíraskodásra, letétetett, más választatván.

A polgárzatot s abban a belbékét egymás közt, így megállapítván őseink, ezzel semmi jogot fel nem áldoztak, hanem oly szabadok maradtak, mintha nem is léptek volna statusba, mivel az igazság senkitől el nem veszi semmi jogát, sőt mindenkinek természettől meglevő jogait biztosítja, a megbántót, kinek a másét megtámadni természetből nem lehet joga, kényszerítvén, elégtételt adni, mire a bíró választásával, vagyis az államba lépésével, önkarakterulag kötelezte magát.

Az így már biztosított szabadságot s abban minden jogot, azontul csak külvészélyek vagyis az ellenség megtámadásai fenyegethetvén, azok ellen biztosítandók, ugyan csak közakaraital vezért választottak a családők. E cselekvésökkel hadi közhatalmat állítottak fel, készeknek nyilatkozván, jogaikból áldozatot hozni törvényekben, mikor a szükség megköveteli. E közhatalmat a vezér felelősség alatt gyakorolván, a közakarát nevében törvénynyel tiltott, vagy parancsolt, s a haderőt szervezte és vezényelte. Feleletre az márnem a népgyül, hanem a bíró előtt vonatott, minthogy igazságot szolgáltató bíró már létezett. Ha pedig a vezér hivatására ügyesnek nem találtatott, más választatván, letétetett.

A hadi közhatalom működése más természetű, mint az igazságszolgáltatóé, mivel minden törvény a polgárok jogáldozatába kerül, s büntetések terhe alatt tilt vagy parancsol. De mivel a külbiztonság miatt kevés törvény kívántatik, a választó családfőknél megmaradt természeti vagy eredeti szabadság alig érezhető veszteséget szenvedett.

E két közakarati cselekvéssel, vagyis a bíró és vezér választásával, a szabad állam, két statushatalmával együtt, már fel lőn állítva, egyébire nem levén szükség. —

Több statushatalom nem kívántatik, mint igazságszolgáltató és törvényhozó, noha a mai államtan, kivált Constant Benjámint után, annyira szaporítja már, hogy végre a csósznek is jut egy.

Az ekép tökéletesen megakult állam kezdetben kicsiny vala, csak egy népcsoportból vagyis nemzetségből állván.

De utóbb több ily atyafias nemzetségek vezérei, mint azoknak képviselői, egy fővezért választottak magoknak, s e cselekvésökkel nagyobb állammá vagy törzsnéppé szövetkeztek. Ekkor a nemzetségek külön birái megszűntek lenni, azok helyett csak egy törzsbiró választatván az összes nép által, ki alatt valamennyi nemzetség egy néptömeggé olvadt. De ezen közbiró mellett egy másik is lett szükségessé, ki előtt ez feleletre vonathassék, magának a megokasodott népnek itélni felette, mint addig a nemzetségek népgyűléseikben tették, már nem levén kényelmesen gyakorolható. Ez a másik biró tehát nem működven rendesen, csak a népgyűléseket helyettesítette, mikor a rendesen működő feleletre vonatott. Azért czimeztetett gyűlős vagy gyűlésbirónak is, míg a rendesen működő sarczosnak, vagy birságolónak czimeztetett.

Ellenben a nemzetségek vezérei megmaradtak a fővezér alatt, sőt azt, mint nemzetségeiknek képviselői, ők választgatták, magok nemzetségeik által választatván azután is, mint addig. Így a nemzetségek hadi vagy törvényhozási tekintetben özsze nem olvadtak, mint az igazságszolgáltatás tekintetében. A fővezér választásával szövetségi közhatalmat állítottak fel a vezérek, csak azon főbb törvényhozó hatalmat ruháztván arra, melylyel a szövetség közösgyei intéztessenek el, a külbiztosság céljából, de a nemzetség önkormányzatára szükséges közhatalmat továbbra is megtartották a vezérek magoknak. A fővezér az ő közakarattok értelmében volt köteles eljárni, különben ők letették, vagy feleletre vonták a biró előtt, mint őket nemzetségeik. A nép maga kormányzati érintkezésbe nem

jött a fővezérrel, a nemzetségi vezérek, mint képviselők helyettesítvén a nemzetségeket, melyeknek ők felelősek maradtak, a fővezér működéséért is. A fővezér e szerint másodfokú választott volt. Az vezénylette az összes haderőt s a nemzetségi vezérek által kormányozott.

E törzsalakulmány tekintélyes kis nemzetet képezett ugyan már, de még nagyobb külbiztosság céljából utóbb több ily szervezetű atyafi törzsek fővezérei léptek szövetségbe, egy közös fejedelmet választván magoknak, mint törzsnépeik képviselői, s így állítottak elő egy nagy vagy szövetséges nemzeti államot. Ekkor a törzsek különön birái szüntek meg lenni, az összes nép egy nemzetté olvadván, s úgy választván a rendesen működő közállami birót, és gyűlős birót, ki ekkor már nagyur birónak is neveztetett. Mindenik biró egyenlő rangban állott a fejedelemmel, mivel a nemzet igazságszolgáltató közakarátát képviselte, s a választó nemzetnek volt felelős, a fejedelemtől tehát egészen független vala. Hogy pedig a rendesen működő biró egész nemzet peres ügyeit meggyőzze, s a perlekedők se legyenek kénytelenek messze fáradni hozzá, a ráruházott birói hatalomból delegált, s az ország különböző vidékeire segédbirákat küldött ki, a kikért ő maradt felelős, azok az ő megbízásából működvén.

Ellenben a hadi fejedelmet a fővezérek választgatták, mint a nemzet másod fokú képviselői, magok nemzetségi vezérek által választatván tovább is, kiknek felelősök maradtak, mint addig. Így a hadi közhatalom tekintetében nem olvadt a nép úgy egy nemzeti tömeggé, mint az igazságszolgáltatás tekintetében; de ekkor már épen azért szükségesnek látták a fővezérek a közállami fejedelemséget egy családnál megörökíteni, kötelezván magokat azzal, mindig azon családból választani közös fejedelmet és így törzseikkel együtt az egy nemzeti szövetségben maradni, máskép a nemzeti egységet megörökíteni nem lehetvén. A fejedelemség megörökítése miatt egy családnál, a törvényhozó közhatalmat nem lehetvén úgy átruházni fele-

lőség alatt, mint a bármikor letehető vezérekre, s ő magokra is ruházva volt, ezen okból a fejedelemség megörökítése iránt a fejedelemmel kötött szerződésben, a törvényhozó hatalmat fejedelmi tanácsra ruházták, vagyis magoknak tartották fenn, kikötvén azon szerződésben, hogy a fejedelmi tanácsból és kormányzásból soha ki ne zárattassanak. Azt a fejedelmi tanácsot pedig magok képezték, mint választó vezéreiknek s azok által közvetve a nemzetnek felelősök. Ez a nemzeti törvényhozó hatalom mint legfőbb fokú törvényhozás, csak az összes törzsekre vagyis az egész nemzetre vonatkozólag rendelkezett, fennmaradván a törzseknek, valamint azokban a nemzetségeknek is, önkormányzatukra szükséges alsóbb fokú törvényhozás.

Igy az igazságszolgáltató és törvényhozó két statushatalom egymástól elkülönítve ruháztatott át. Az igazságszolgáltató közvetlenül az összes nemzet által rendesen működő, és nagyur biróra, ki előtt amaz feleletre vonatott. A törvényhozó hatalom pedig fokozatosan ruháztatott át, a nemzetségi vezérekre, azok által a mennyiben szükséges volt, fővezérekre, azok által ismét a mennyiben kellett, fejedelmi tanácsra, mely tanács a fejedelmet is választgatta. De mindenik statushatalom a nép közakaratóból folyt ki, vagy az által állítatott fel és ruháztatott át. A fennséges nép, mint mindenik hatalomnak tulajdonosa, közvetlenül választottjainak, vagyis a közállami két birónak és a nemzetségi vezéreknél választásával, letetésével és feleletre vonásával ellenőrizte azokat, hogy közakaratójának értelmében járjanak el, a nemzetségi vezérek pedig ismét az általok választott, letehető és feleletre vonható fővezéreket ellenőrizték, hogy a rájuk ruházott hatalommal vissza ne élhessenek.

Ekép tartotta fenn a nemzet közakaratójának uralmát és természet adta, de már államilag biztosított szabadságát, s abban minden jogát.

Ez levén az állam alakzata, ebben, mint további részletezéséből kitünni fog, az emberi ész legdicsebb terméke

rejlik. De az már itt világos, mikép ez államzatát nem fejedelem engedélyezte a nemzetnek, hanem önjogával alkotta, s közakaratóból folyt ki, a fejedelmet is maga teremtvén ahoz közakaratóval. És nem irott okmányokkal vagy törvényekkel állította fel, hanem cselekvőleg, vagyis tetteleg, bíró és vezér választásával, azután ugyan csak tetteleg választásokban kötött szövetségekkel. Önszervezetét nem írja, hanem tetteleg alkotja a közakarát, mert a nép-fenség maga levén mindenható uralom az államban, sem okmányokra sem irott törvényekre nem szorul, annak a mit alkot, fenntartása vagy maga előtti bebizonyítása végett. Irott szerkezete és törvénye a szolgaságnak van, mivel az mesterséggel csinált oly állapot, melyben az alattvaló, nem pedig fenséges nép, ura előtt igazolni kénytelen, miféle szerkezetet engedélyezett az. Irott törvényekre is a szolganép szorul, mivel az nem követheti önközakaratót, hanem urát kénytelen követni, az pedig akaratót csak irott törvényekben jelentheti ki szolgané-
pének, valamint engedményeit is, ha ugyan némelyeket ad.

Az állam, fejedelem vagy törvény azután sem adott senkinek semmi jogot, mert mindenki magával hozván minden jogot az államba, annak jogosztogatására senki nem szorult.

A szabadságot természettől öröklött nép az igazságszolgáltatásának jogot fel nem áldozván, vagyis annak egész körében törvényt nem hozván, a természettől meg levő jogviszonyokat nem rendezgette s nem állitgatta fel, hanem ugy mint már a természeti állapotban kifejlődtek, családi jogaival együtt, az államba hozta s fenntartató az állami bíró által. A törvényhozásnak csupán hadi rendeltetése volt s csak annak áldoztattak fel közakarattal némely jogok. Épen azért is gyakoroltatott a törvényhozás vezérek által, kik törvényt csak a közakarát nevében hirdettek ki. — E kihirdetésnél nyilvánult a közakarát annak el vagy nem fogadása iránt, olyképen, hogy ha a törvény tetszett, közakarattal követte a nép; ha pedig nem tetszett, vagy letette a vezért, mást választván, vagy feleletre vonta

a bíró előtt, s az által ítéletileg érvtelenített a közakarrattal ellenkező törvény.

Hatásköre e törvényhozásnak kiterjedt ugyan a külviszonyokból eredő vagy azokra vonatkozó minden intézkedésre, de a szabadságnak külveszélyek elleni biztosításán túl nem terjeszkedvén, szűk körű vala, mint a valódi törvényhozásnak lenni kell. Törvényre nem azért volt szerfelett kevésre szükség, mintha az állami vagy társasélet még csak kezdetleges, vagy kifejetlen lett volna, hanem mivel a szervezet volt remek. A szerint minden jog természettől meg levén a polgároknál, jogosztogató törvényre szükség nem vala, a külbiztonság pedig sok jog feláldozásába nem került, hogy a miatt sok törvényre lett volna szükség. Sok törvény nem is volt lehető, mivel az ember legtöbb jogát, családjogaival együtt, úgy hozta az államba, hogy azt itt is korlátlanul bírja, törvénynek tehát fel sem áldozhatja. De leginkább azért volt kevés törvényre szükség, mivel a fennséges nép közakarata fogadván vagy vetvén el a vezérek által kihirdetett törvényt, — tulajdonkép tehát az hozván, — az a közakarattal pozitív törvény nélkül is, mind azt a mi tetszett, csak oly jogosan és érvényesen tehetette, mint a törvényt hozta. Positív törvényre csakis ott volt szükség, hol büntetést kelle felállítani, s azzal kényszeríteni az egyént a közakarattal teljesítésére. Nem a fejedelemtől levén a törvényhozó hatalom, de a közakarattal, — minthogy a vezérek is tulajdonkép csak indítványozák a törvényt, — nem is állhatott a fejedelem a nemzet akaratának vétóval ellene. Az igazságszolgáltatás pedig nem törvények, hanem a meglevő jogok szerint gyakoroltatván, annak egész körében törvény nem igényeltetett. Így csak néhány törvény levén szükséges, az sem írott, hanem élő szóval kihirdetett vala. Ily szervezet mellett az írás mesterségét egészen nélkülözhetette az állam.

A mai nemzetek meg nem foghatják, mikép létezhetik állam írott törvény nélkül, azért képzeltek az ősmagyararról, mintha mit sem tudott volna államszervezetről,

holott csak annak volt valódi állama. Mint saját orrát nem látja a mai ember az előtte levő tény, hogy ma is haszontalanok az írott törvények, s a népre nézve nem létezők. Nyolcz századig nem is a nemzet nyelvén irattak, a nemzet nagy tömegére nézve tehát nem is létezetteknek mondhatók. Sőt miután ma már a nemzet nyelvén iratnak is, nem csak az olvasni nem tudók nagy tömegének, de még az oskolázottaknak is haszontalanul iratnak, mert most meg végtelen sokaságuk miatt azok sem tanulhatják meg, kik egész életüket arra vesztegetik. Csak a törvénytudákosok parányi töredékétől szivárogo a népre az írott törvények némű csekély ismerete, de a törvénytudatlan nép ma is csak törvény nélkül él. Az ősz nemzet józansága a törvény irogatásának nem csak e haszontalanságát látta be, hanem főleg azon veszélyességét, mellyel a szabadságot öli meg, az írott törvényekkel tétetvén a nép nem csak az egyeduralom, de a törvénytudákosok töredékosztályának is vak eszközévé. Az ily írott törvények helyett a szerkezet volt oly remekül egyszerű, hogy azt minden törvénytudás nélkül tudta a legeggyűbb polgár is, nem lévén egyéb teendője, mint a bíró és vezér választásához járulni, s azt feleletre vonni, ha eljárása neki nem tetszett, azt a néhány kihirdetett törvényt pedig teljesíteni. Az igazságszolgáltatásnál törvénytudomány helyett a jog ismerete szivárogtathatott a tudósok által azokra, kik abban járatlanok lehettek, s így volt minden írott törvény nélkülözhető. A mai civilisált nemzedéknek nincsen egyéb dolga, mint egész életében törvényt irogatni szolgaságának.

De nem Álmos vagy Árpád és a vele egykoruak találták fel e dicső alkotmányt, kik tévesen tartatnák a magyar állam alapítóinak, hanem együtt született és fejlődött az ki a nemzettel, mint a nemzetiség, s épen ezért oly bámulatos, mivel mintegy a természet adománya. Valódi államok nem is alkottatnak előre kidolgozott teoriák után, mint a mai constitutiokat gyártani szokták azon hitben élők, hogy oly rövid idő alatt, mint szerintök, a világ

teremtetett, államot szerkeztetnek; hanem tetteleg alakulnak a józan ész vezérlete alatt, oly születő nemzeteknél, melyeket a kedvező sors vagy eszélyességök szabad viszonyok közé helyezett. Csak a már tényleg létező állam organismusából vonható ki utólag annak philosophiája, a buvárkodó ész által, mint a már élő nyelvből, — mely szintugy gyakorlatilag teremtetik, — annak philologiája. — Valódi szerkezet csak az ujonnan születő szabad nemzeteknél kereshető s található, noha bárgyuknak alajtatnak. Az a mi civilisationak mondogatja magát, még egy államot sem alkotott, de mind elvesztette a mi volt, mert államot a természetes józanész teremt, a tudákosság lerontja mesterkedésével, több akarván lenni a józanésznél.

Nem okmányokkal vagy irott törvényekkel férczel-tetett az ősállam össze az el nem felejtés miatt sem, mert a végett az állami elvek tetteleg valósíttatván, gyakorlati szokásokká tétettek, s e szokások szerint cselekedett mindenki. A közállami szokásos cselekvények voltak okmányok, s azokban foglaltatott a szerkezet philosophiája. Innen a nélkül, hogy megírva lett volna, tetteleg ugy gyakoroltatott, mint a nyelv, melynek grammatikája megírva szintugy nem volt, mégis egész nemzet azon beszélt, s igen tudta mit beszél. Az tévesztette meg, főleg az idegeneket, hogy a magyar államban megírva mit sem látván, a szokásos közállami cselekvések értelmét vagy philosophiáját pedig nem tudván magoknak azokból ki-magyarázni, azt hitték, a nemzet csak ösztönileg él vad állapotban, és szerkezete nincs. Annyival inkább hitték azt, mivel arról fogalmuk sem volt, hogy a népfenség uralma, főleg képviseleti rendszer mellett, milyen az ősmagyaré volt, minden irkafirkát nélkülözhet; másfelől pedig megszokták az egyeduralom alatt élt szolga nemzeteknél mindent megírva találni, és olvashatni, s a miatt azoknak állapota tökéletesebbnek tünt előttök fel. A közjogi ismeretekben egészen avatatlan történetíróink sem értették meg utóbb, mily állami szerkezet foglaltatott az ősi szoká-

sokban, s közállami cselekvésekben. Sőt a hamis tanulmány űket is azon balga hiedelembe vitte, hogy csak a kereszténység fölvétele után sajátította el a magyar írott törvények hozásával az európai civilizatiót állami szervezet tekintetében is, holott azoknak irogatásával épen csak az európai szolgaság hámjait tanulta szervezet gyanánt magára szedni. Azon írott törvények szabadságrabló s nemzetölő fonákságát csak úgy be nem látták az avatatlanok, mint az ősnemzet gyakorlati szokásait, a mennyiben még némelyeket tudtak is egykor létezetteknek, már meg nem értették, mi még azoknak munkáiból is világos, kik mint Anonymus és Kéza kegyelettel viseltettek az ősök iránt, Verbőczy pedig már, még mint publicista is épen félreért.

Mint hogy a természet által adott szabadság bel- és külveszélyek ellen, az igazságszolgáltató s törvényhozó hatalom felállításával, vagy is a status alkotásával, úgy biztosított, hogy az igazságnak semmi jog fel nem áldoztatott, a törvényhozó hatalomnak pedig igen kevés, a szabadság eredetileg, mint a természet adta, csekély csorbitással, fennmaradt a polgároknál. Iunen azoknak cselekvései szabadok valának, mint lenni kell, nem törvényekkel levén porázon vezetendők, hanem természetes jogviszonyaik közt hagyandók. Maga tudta a szabad ember, mily cselekvésekhez van joga, nem törvény tanitván arra, mint jogait nem törvény adogatta. Esze után szabadon járt-kelt s cselekedett mindenki, nem írott törvény járszágán kullogott. Törvénytudomány helyett a jogismeret kellett, s ezt nem akadémiákon vagy egyetemekben szedgette a szabad ember fejébe, hanem gyermekkorától fogva jogviszonyok közt nevedekvén, az életben levő szokásokból gyakorlatilag szerezte. Változatlan és állandó levén az, mint örök igazság, és egyszerű is, nem mint az egyeduralom törvényeivel csinált szövevényes áligazság, minduntalan változó, mindenki meg is tanulhatta akadémiák nélkül, hamarább és könnyebben, mint az írott tör-

vényeket idegen nyelven, vagy az anyai nyelven is, végtelen sokaságuk miatt.

E szervezetben sem igazságszolgáltatás, sem törvényhozóhatalom nem lévén a fejedelemnél, az hatalommal felruházottnak sem látszik ugyan, még is oly hatalommal birt, melyhez egy mai monarcha uralma nem is hasonlítható. A törvényekben már kijelentett közakaratot személyesítvén s foganatosítván, azzal volt ellenállhatatlan úr. Önérdekében és önjaváért lépett ugyan a szabad ember államba, nem a fejedelem érdekeért vagy javáért, s a fejedelmet is ő állította fejedelemmé, nem maga tétetett az által polgárrá. Ő ruházott a fejedelemre hatalmat, nem az adott neki jogot. De mivel szabad nemzet józansága nem is akarhat tehetetlen fejedelmet, önjogainak biztosítására épen olyat állít, ki valóban megfelelhessen magas hivatalának. A legszilárdabb s legbiztosabb alapon megingathatlan, s holmi lázadásoktól, vagy forradalmaktól, mint az egyedur, tartani kénytelen ne legyen, sem valamely párt vagy külhatalom támogatására ne szoruljon. A mai államtanból nem is tudhatja egy monarcha, mi a valódi hatalom, azért hiszi az egyeduralmat annak.

Ez eredeti szervezetnek a régi hellenekét meghaladó tökélye, többek közt, abban állt, hogy a fenséges nép a közakaratóból kifolyt két statushatalmat nem gyakorolta népgyűlésekben, hanem átruházta. Köztársasági alakzatban a népgyűlések tartása egy csoportban lakó kis népnél gyakorolható ugyan, de szenvedélyessé szokott fajulni. Majd minden idejét igénybe is veszi a népnek, s nem csak az egyenlőséget megrontja már csak azzal is, ha valaki eszesebbnek tűnik ki polgártársainál, hanem rendszeren pártokra szakad, s a többség zsarnokoskodhatik a kevesebbségen, a bírói hatalom is gyakoroltatván általa, a társadalomból kilépni pedig s a hazát elhagyni, oly áldozatokkal járván, melyek miatt a kevesebbség sok elnyomatást tűrni kénytelen. Nagy nemzetté nem is gyarapodhatik a közhatalmat népgyűlésekben gyakorló nép, mivel egy országban szerte lakó

nemzetnek összegyülekezni nehezzé, sőt lehetlenné válik; ha pedig közakarátát kellőleg nem nyilváníthatja, szabadsága már veszve van. Az ősmagyar tehát, még több okból is, csak a közhatalmat átruházó választásokban nyilvánította közakarátát népgyűlésileg. A csupán választó gyülekezetek már más természetűek, mint a tanácskozók és határozók, sem annyi időt nem rabolnak el, sem a szenvedélyeknek s pártoskodásnak nem nyitnak mezőt. Az egyeduralom által engedélyezni szokott választások nem zavarandók össze a szabad nép választásaival, mivel az engedélyezettek visszás törvényekkel szabályoztatván, éppen e törvények következtében a legvadabb kihágásokkal járnak, mint általában az egyeduralomnak minden törvénye fonák, és soha egy jó törvénye sincs, csak önegyeduri céljainak megfelelni látszó, de azokkal is ellenkező eredményűek.

Az ítélet és törvényhozó hatalom átruházásával szabadságára nézve is jobban volt az ősmagyar biztosítva, mint a hellén köztársaság polgára. Népgyűlésben a polgár szavazatát vagy maga részére nyeri tőle más polgártárs, vagy nyomatéktalanul veszti el a sokaságban. De midőn mind a két statushatalom átruháztatik, a választott bírós és törvényhozó felelős levén, a közakarát nevében egyik sem élhet a polgár ellen vissza, mi csak annyi, mintha minden polgár maga döntené el magára nézve, mi a közakarát. Népgyűlésben a népszerűbb ember könnyen maga részére nyeri az igazságot, valamint a nyelvesebb vagy jobb szónok is. Egy Demosthenes vagy Cicero ellen, akár kinek ügyét vállalja magára, nehéz igazságot nyerni, mivel a népgyűlés szerfelett nagy hatása van, s a panaszló polgárral magával is elhiteti, hogy neki nincs igazsága. De a peres felek közül is az egyiknek több barátja vagy jóakarója levén, az mind mellette szavaz, mikor igazsága nincs is. Ellenben a bírós, kire az ítélet hozása ruháztatott, felelős levén a perlekedő feleknek, igazságtalan ítéletet nem hozhatott, mert ha a polgár azt hitte, hogy ítélete igazságtalan, bevádolta azt a gyűlés vagy nagyur

bíró előtt, s a közakaratot képviselő ezen másik, ugyan-
 csak felelős bíró, vagy érvényesnek azaz közakaratnak,
 vagy érvénytelennek, azaz nem közakaratnak mondta ki
 ítéletét. Ha érvénytelennek mondta ki, akkor megsemmi-
 sült s a mi kárt vagy veszteséget okozott azzal a vádló
 polgárnak a sarczos bíró, megtéríteni tartozott. Ha pedig
 érvényesnek mondta ki a gyűlésbíró, akkor már meggyő-
 ződhetett a vádló polgár, hogy ő tévedésben volt vagy
 van, mivel az ítélet igazságos, vagy közakarati. Ha ő el-
 lene szól is, neki is csak közakarata az, mivel az igazság-
 osztó közakarat uralmának felállításával ő is igazságot akar
 az államban. Itt pedig igazságosnak derült ki az ítélet, mi-
 után a közakaratot képviselő két bíró egyenlő ítélete mondta
 ki olyannak. Ily esetben kénytelen volt a polgár ön köz-
 akarátának ismerni el az ellene szóló ítéletet is, mert sem
 azon főbb akaratát meg nem tagadhatta, miszerint ő is csak
 igazságot akart az államban, senki nem köthette a közakarat
 uralmának fölállításánál, hogy az neki mindig kedvező
 ítéletet hozzon, mi annyit teendő, hogy ő tehát felül le-
 gyen az igazságon, s akármű jogtalanságot elkövethessen.
 De ha még sem győződött volna meg, hogy a két felelős
 bíró egyenlő ítélete igazságosabb, mintha népgyűlésben ho-
 zatott volna, fennmaradt joga, vagy rendkívüli bírót kérni
 a választó gyülekezettől, s azzal még a nagyur bíró
 eljárása felett is ítéltetni, vagy kilépni az államból, s elköl-
 tözni, eleget tevén előbb az ítéletnek, különben ellenfele igaz-
 ságát játszhatván ki költözhetési jogával. Miképp költözhe-
 tett volna ki halálos ítélet után, azért nem lehet itt kérdés,
 mivel a bíró halálos ítéletet valamint szabadságelvevőtsem
 hozhatott jogilag, hol pedig szerződés szerint olyat hozha-
 tott, a peres fél maga kötelezte már el azon szerződésben
 kiléphetési jogát az államból.

A törvény tekintetében is biztosítottabb volt a ma-
 gyar polgár, mint a hellén, mert ha a vezér által a köz-
 akarat nevében kihirdetett törvényt a nemzetség jónak
 tartotta és elfogadta is, azért még az egyes polgár nem
 volt köteles törvényül ismerni azt, mint a köztársaságban

a többség határozatát már köteles, hanem ha rosznak látta, feleletre vonta a vezért, s bíró előtt okokkal ostromolván a törvényt, a vezér pedig okokkal védvén, a bíró érvényesnek, vagy érvénytelennek mondta ki. Ha érvénytelennek ítélte, megszűnt törvény lenni, mint nem közakarati. Ha érvényesnek mondta ki, már meggyőződhetett a vádló polgár, hogy az közakarati, tehát az ő akarata is, mivel a törvényhozóhatalom felállításával ő is csak célszerű törvény hozását akarta az államban, az pedig célszerű volt, mert azon felül, hogy a törvényhozó vezér is a közakaratot képviselte, most a közakarati a bíró által más alakban ismét maga nyilatkozta azt célszerűnek, s ezzel a törvényt szancionálta. A vádló polgár csak tévedésben volt, midőn a törvényt nem vélte célszerűnek, melyet ő is akar tulajdonképen az államban. De ha még sem győződött volna meg, csak úgy kiléphetett az államból, mint a köztársasági tag, mielőtt teljesítene, az a különbség lévén az ítélet és törvény közt, hogy a megerősített ítéletet teljesíteni már tartozott, azután léphetvén ki az államból ha abban meg nem nyugodott, a törvényt ellenben megerősítése után sem tartozott elfogadni, kiléphetvén az államból, mit azonnal tennie kellett, különben elfogadónak jelentette ki bennmaradásával magát.

Ime a magyar nép, melyről mondatik, hogy pusztai nép volt, épen a pusztai élet által vitetett tökéletesb állami szervezet feltalálására, mint akár a hellén, akár a római. Az egy városban s tömegben lakott görög vagy római nép bármely nap összegyűlhetett s tanácskozhatott a hozandó ítélet és törvény felett. De a pusztaságon szétszórva lakott s gazdászattal és állattenyésztéssel foglalkozott magyar nép, jó vagy rosz időben s utban nehezen gyűlhetett akármi-
kor össze. Oly állami szervezetről kelle tehát gondoskodnia, melyben a közhatalmat átruházván, a népgyűléseket nélkülözhetőkké tegye, csak az átruházó választásoknál maradván azok szükségesek. Az átruházással képviseleti rendszert állított fel egyszersmind, és sok más előnyt is nyert. Mig a hellén vagy római nép hosszasan tanácskozott

népgyűléseiben, a hozandó ítélet, vagy törvény felett, s addig, mint mondani szokták. Saguntum elveszett, a magyar egész állami erejével készen állt. Vezéreinek, mint kész tábor, a közakarát nevében kihirdetett törvénynyel, vagy rendelettel csak lóra ültetni s vezényelni kellett. Így utóbb Európán is átviharzott, mint az orkáu, míg itt az egyeduralmi államok rá sem értek tanácskozni s törvényt irogatni, papjaikkal és kiváltságos várnáikkal miként védjék ellene szolgaságukat, mely magát isteni kijelentéssel civilisálnak nyelvelte.

A hatalom átruházásánál is bámulatos belátást tüntet fel az ősnép.

A közakarát által fölállított két statushatalmat ugyanis egészen elkülönítve ruházta át, s mindeniket más-más alakban, mint önálló hatalmat működteté, mint ha az állam lett volna kétfelé válva, s kettős alakban állott volna fenn, főleg mivel a bíró is fejedelmi rangban volt mint polgári fejedelem, míg a másik hadi fejedelem vala, de még azért is, mivel az igazság szolgáltató hatalom alatt minden ember polgár volt, a törvényhozó hatalom alatt pedig minden ember katona, s e két minőségben szerepelt mindenki az állam tagjául. Mégis egy volt az állam, és pedig a legszilárdabb egy, mert mind a két statushatalmon felül az egy közakarát, vagy népfenség uralma volt az egyetlen főhatalom, s valóban abszolút ur. Mind a két statushatalom abban öszpontosult, mint abból folyt ki, s azon egy közakarát által kormányoztatott. Az volt az egyetlen közállami uralom, annak szolgáltán mind a bíró mind a vezér és fejedelem, mint az ruházta a hatalom gyakorlását mindenikre. Ugy is kifejezhető e szervezet, hogy az egy közakarát maga működött kétféleképen, vagy két alakban, egyfelől igazságszolgáltatással, másfelől törvényhozással.

A bíraskodó és törvényhozó hatalom különböző természetét annyira ismerte az ősmagyar, hogy ezen ismeretével csudálatra ragad. Már a személyekben, kikre egyik, vagy másik hatalom bízatik, egészen különböző minőségek

kellenek, ugyan azért mind a két hatalmat nem is gyakorolhatja egy személy, vagy ha mégis gyakorolja, mint az egyedur, csak politikai szörnyeteg azzal. A népgyűléseknek is egyik lényeges hibájok a köztársaságokban, hogy mind az ítéletet, mind a törvényt magok hozzák, mert ámbár a polgárok sem igazságtalan ítéletet, sem gonosz törvényt nem akarhatnak magoknak hozni, mégis vagy egy párt ragadhatja magához mind a két hatalmat, vagy legalább a többség zsarnokoskodhatik a kevesebbségen. A két hatalom átruházásával az kikerültek, mindenik oly személyre bízván, ki legcélszerűbben gyakorolhatja. A bíróban jogtudomány kívántatik, a vezérben politikai értelem és vitézség. A bíró a nép bölcse, a vezér a nép hőse. A bírónak vagyonosnak kell lenni, vagy vagyonos kezest állithatónak, hogy elégtételt adhason igazságtalan ítéleteért. A vezér vagyontalan is lehet, személyes büntetéssel lakolván vétségeért. A bírónak folytonosan otthon kell lenni az államban. A vezér gyakran távol van háboruban. A bíró nem parancsol, csak igazságot mond ítéletével. A vezér mindig parancsol vagy tilt törvényével. A bíró minél atyaibb, annál inkább szerettetik. A vezér, minél szigorubb, annál inkább tiszteltetik.

Működése és eljárása is mindeniknek oly különböző külsőleg is. A bíró soha sem mozdul, hanem birói székében veszteg marad, s várja míg peres felek önként jelennek meg előtte igazságért. A vezér maga mozdul, ő indítványozván minden törvényt, sőt törvény nélkül is mindent, mit jónak lát, égvén buzgalma a vágytól lelkesíteni a népet, s előbre vinni. A bíró ítélete mindig csak egyes perlekedő feleknek szól, sohasem az egész népnek. A vezér törvénye sohasem egyes feleknek szól, hanem mindig az egész alatta levő népnek. A bíró a természetes igazságot mondja ki ítéletében, csak hol szerződéssel magok a felek kötöttek ki másat, szolgáltatja ki nekik a magok által csinált igazságot, mivel szerződések kötni természetes joguk van s így a bíró a vezér törvényére nem szorul. A vezér mindig csinált igazságot állit föl a törvényben s bi-

róra nem szorul, maga hajtván végre törvényét, mivel a közakarat már elfogadta a törvényben csinált igazságot, mikor a törvényt helyeselte. A bíró soha senkit sem hánt, sőt a megbántottnak adat elégtételt a megbántó által. A vezér mindig büntet törvénye áthágásaért. Ez a különbség, sőt ellentét így megy egész működésükön végig, s annyira elkülöníti már természettől a két hatalmat, hogy összezavarni, vagy egy személyre bizonni nem is lehet. Csak a szolganép veszi el a két hatalom ismeretét annyira, hogy egy statushatalomnak lenni hiszi, főleg mivel a bírói hatalom lényegét az egyeduralom maga gyakorolja törvényhozásában, pedig épen az leglényegesebb különbség, hogy mindenik hatalom egymástól függetlenül s önállólag működött apáinknál.

A törvényhozó hatalom törvényeket nem írhatott a bíró elébe, s így a bírói hatalom törvény alatt nem állott. A bíró maga képviselte az igazságszót közakaratot, s ítéletét csak oly érvényesen hozta a közakarat nevében, mint a vezér a maga törvényét. A törvényhozásnak az igazságszolgáltatásába avatkozni nem csak szükségtelen volt, de más természetüége miatt nem is lehetett. A törvényhozás is csak a közakaratot fejezte volna ki, az igazságra nézve is, de a közakaratot a bíró még jobban képviselte, mint a törvényhozó részben képviselhette volna, ki csak a feltehető némely esetekre alkothatott volna előre törvényt, míg a bíró a már valóban felmerült s minden esetre hozta meg ítéletét. Az igazság körül a bíró ítélete maga birt törvény erejével, sőt általában nagyobb tekintélye volt a törvénynél. Csak a szolganép nem tudja már, hogy annak így kell lenni, az ítélet rég elvesztvén nála állami jelentőségét, s a törvények alá süllyedvén. Sőt ha már egyik hatalomnak némü alárendeltségéről lehet szó, a törvényhozó hatalom volt a bíróinak alárendelve, mert a bíró ítéletét sohasem érvteleníthette a törvény, de a törvényt igenis az ítélet, még midőn a fejedelmi tanácsban hozatott is. Sőt a törvényt a bíró ítélete sanctionálta, mikor érvényesnek mondta ki.

Leglényegesebb különbség vagyis inkább ellentét a két hatalom működésében az vala, hogy a birói hatalomnak soha semmi jog fel nem áldoztatott, ellenben a törvényhozó hatalomnak minden működése a polgárok jogáldozatába került.

Államalkotó őseink ugyanis a biró választásával vagyis a birói hatalom felállításával semmi jogot fel nem áldoztak, sőt épen természettől meglevő jogaikat biztosították általa a bántalmak ellen. Az igazságosztó közakarat uralmának felállításával csak a bántalomról mondtak le, elégtétel kötelezése alatt. De ebben semmi jogáldozat nincs, mivel a bántalom nem jog, hanem visszaélés, azzal a más jogába történvén bevágás, vagy a más joga támadtatván meg. A közakarat uralmának vetették ugyan magokat alá, de az sem jogfeláldozás, mert a közakarat a polgár akarata is, a képviselő birót pedig választván a polgár, még jogot gyakorol, nem hogy jogról mondana le. Elégtételt kötelezett mindenki a bántalomért, de ebben sincs jogáldozat, mivel azon haszonért vagy nyereségért kötelezte, mit a bántalomból jogtalanul húzott, tehát csak azt adja vissza az elégtételben, a mi nem az övé. Más kötelezetséget senki sem vevén magára a polgárzatba léptével, vagyis a birói hatalom felállításával, világos, mikép semmi jogát fel nem áldozta, hanem minden joga megmaradt nála, mint a természet adta.

Midőn a már így felállított birói hatalom működik, akkor sem kerül annak működése a polgár jogáldozatába soha, mert a biró csak ítél, s ezen ítéletével nem veszen el magának a polgártól jogot, hanem két perlekedő közt ítélvén, azt csak egyiknek vagy másiknak ítéli oda. De akkor sem veszi el egyiktől sem annak jogát, hanem elveszi a jogot attól, kit az nem illet, és adja annak, a kit illet, mert ez az igazság. A kinek pedig joga bántatott, annak a bántalomhoz mért elégtételt ítél a megbántó által adatni. Így a biró működéséhez sohasem kívántatván a polgár jogáldozata, ő oly szabad ember s minden jogának ura marad, mint az isten teremtette, statusba csak is azért lépett,

hogy abból minden vesztesége nélkül nyeresége legyen. Onnan lön aztán a polgárnak kegyeletes bizodalma a bíróhoz, mivel az ő tőle soha sem kívánta joga feláldozását, és így az ő szabadságát sohasem csorbitotta. Visszaélhetése ellen pedig fedezve volt, annak letehetésével és feleletre vonhatásával.

A törvényhozó működése épen ellenkező természetű. A vezér választásával vagy is a törvényhozó hatalom felállításával, ugyanis, azt nyilatkoztaták őseink, hogy e hatalomnak jogaikból áldozatot hoznak törvényekben, büntetések terhe alatt, mikor a szükség megköveteli. Ezzel ugyan még semmi jogot fel nem áldoztak, csak készeknek nyilatkoztak jogáldozatra a nálok maradt jogokból. Demikor a vezér működött, vagyis a szükség előállt, törvényt indítványozván, vagy hirdetvén ki a közakarati nevében, bizonyos büntetés alatt, az már mindig a polgárok jogáldozatába került, mert az a törvény vagy tiltott vagy parancsolt. Ha tiltott, azzal elvette vagy korlátozta azt a jogot, melyet a polgárok addig szabadon gyakoroltak. Ha parancsolt, azzal köteleességgé tette, mi addig köteleesség nem volt s nem tenni vagy elmulasztani joga vala. Tehát mindenik esetben jogot vett el vagy korlátozott. A vezérnek ezen törvényhozó működése már nem oly ártatlan a szabadságra nézve, mint a bíróé, sőt nagyon veszélyes, mert minden törvénye a népnél eredetileg levő természeti szabadságot fogyasztja, még pedig oly terhes büntetések alatt, melyet a törvény kisebb-nagyobb politikai értéke, vagy az általa kitűzött cél fontossága megkíván, tehát még élet vagy szabadságvesztés terhe alatt is. Innen következett, hogy a vezér törvényhozó működésére féltékenyebb levén az ősmagyar, ha kétség merült fel, vajjon az általa kihirdetett törvény közakarati-e, a vezér feleletre vonásával bíró elébe vitetett az, megítélés végett. Onnan következett az is, hogy a törvény soha sem osztván jogot, hanem mindig jogot vevén el vagy korlátozván, a szabadságra nézve oly méregnek volt tekinthető, melyből az csak keveset viselhet el, s csakis a közakarati tette ártalmatlanná, az által

hogy maga hozta, és csak mikor mulhatlanul kellett, megvédeni a szabadságot az ellenségtől.

Még megemlítendő, hogy az igazságszolgáltatás egész nemzetre nézve csak egy volt, fokozat nélkül, mivel a jog mindig ugyanaz levén, az igazság nem is lehet különböző. Azért választotta is az összes nemzet a közállami bírót. A törvényhozás ellenben különböző fokozatu volt, mert a törvény nem lehet már egy nagyobb népnél mindig csakugyan az. A nemzetségek legalsó fokozatát gyakorolták önkormányzásukra. Mindenik nemzetség öntetszése s helybeli viszonyai vagy érdekei szerint hozván magának megyei törvényeket, e törvények majd valamennyi nemzetségnél különböztek. Másik fokozata a törvényhozásnak a fővezéri vagy törzsöki vala, mely a törzsben foglaltató nemzetségek általános vagy közös érdekeiben intézkedett, a nemzetségek külön ügyeibe nem avatkozván, tehát csak tartományi törvényt alkotott. Harmadik vagy legfőbb fokozata a fejedelmi tanácsban gyakoroltatott a fővezérek által, mely már csak az összes nemzetre vonatkozó vagy országos törvényeket hozta, az alsóbb fokozatu törvényhozásokba nem bocsátkozván. Ezért választotta minden nemzetség és törzs külön a maga vezérét s illetőleg fővezérét. Minden felsőbb fokozatban hozott törvény is csak a nemzetségi vezéreknek adatván ki, ezek mint választók, feleletre vonhatták s letehatték a fővezért, ha nekik közakarattal ellenkező törvényt adott ki, ha nem csupán törzsöki volt, de a fejedelmi tanácsban hozatott is. A nemzetségi vezérek által hirdettetvén ki minden törvény a népnek, ekkor ezek vonattak feleletre, vagy tétettek le a nép által, ha a törvény a közakarattal ellenkezett, akár nemzetségi, akár törzsöki, vagy nemzeti törvény vala. Innen a felső fokozatokban vagy a fejedelmi tanácsban sem hozathatott a fennséges nép közakaratóval ellenkező törvény.

III. CZIKK.

Az ősállam felforgatása.

Az első király, anyja Sarolta, keresztény nő lévén, annak vallásában neveltetett, azért elfogultságában nem az ősállam theoriáját fürkészte, mi miért van úgy gyakorlati szokásban, de a keresztény egyeduralmi rendszereket tanulmányozta. A magyar szervezetben megírva mit sem találván, az európai keresztény rendszerekben pedig mindent megírva látván, azokból meritett tudakossága a magyar államot annyival inkább hátramaradottnak, rendezetlennek s megírandó törvényekkel szervezendőnek hitte, mivel a fejedelem által gyakorolható önkényt ki-zárta, mit az európai egyedurak üztek, s azért való-díbb fejedelmeknek látszottak előtte. A tökéletesebbnek hitt egyeduralmi rendszert hozni tehát be, nem csak önérdékében szenvedélyes vágya lett, de a nemzet iránti érdemének is tartotta, öneszméje szerint, égis emelni akarván azt.

Igy szokta a hamis tanulmány nem felvilágosítani, de eltévelyíteni az észet! A nagy jóakarát pedig leghamarább fajul szabadságrablóvá, elfelejtvén buzgalmában, hogy az erővel boldogítani akaró oly zsarnok, ki peccenyé-jével fojtja meg, a kijól akar lakatni. Nem észlelte azt sem, hogy a közállami szokásokat megtámadni csak annyi volt, mint írott okmányokat s törvényeket tépni szét.

Miután mint Vajk nevü Álmosfi fejedelemmé választott, nyilvánosan Istvánná keresztelkedett, s az ősállam felforgatásához fogott, mit annál czélszerűbb államszervezésnek

messzeható horderejét. Az legfelforgatóbb működése az egyedur törvényhozásnak, hogy a jogot törvénytől hiszi teremthetőnek, s mind azt joggá tehetőnek a mi neki tetszik, így vélvén feltalált könnyű bölcsességgel mindent kénye szerint elintézhetni. Nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy jogot, mi természettől nem létezik, törvényt azzá tenni nem lehet; azért az oly törvény csak erőszak marad s mindig veszélyes eredményű, mert az oly törvényt semminek tekintik alattvalói, míg a szolgálást meg nem szokják, az egyedur pedig másféle hiedelmében kénytelen azután csak erőszakkal tartani fenn, s öldösködni miatta a felkelőket vagy hűtleneknek nevezettek. Így teszi magát szörnyű zsarnokká, s viszont vérpadra jutóvá.

Midőn az uralmat s mind a két statushatalmat így ragadta magához a közakarattól, más európai egyedurak példája után, azzal a nemzetet természettől jogtalaná, és csak az ő teljhatalmából osztogatandó engedményekkel bírhatóvá tette. Azt tehát szolgálásba ejtő, megtagadván természetadta szabadságát. Nem akarta tudni, miként a szerkezet ily lerontásával az államot oszlatta fel, s önjogos fejedelemségét is megsemmisítette, melyet neki a szerkezet adott. Már a fővezérek helyett mások kinevezésével lerontotta jogos fejedelemségét, mert a fővezérek neki szerződő felei valának, kik szerződésileg tették őt fejedelmmé, szerződő feleit pedig kinevezettekkel nem helyettesíthette, a nélkül, hogy az őtet fejedelmmé tevő szerződést meg ne semmisítse, nem lévén már azontul másik szerződő fél, ki azt általa fenntartassa. Így ez magától özszerogyván, a jogos fejedelemség is özszerogyott vele. — Azonfelül a jogaitól megfosztott nemzetnek fejedelme sem lehet már jogos; mert a fejedelemség nem természettől kapott eredeti jog — mely esetben mindenki fejedelmének született volna, — hanem fejedelmet önjogával előállítható nemzettől szerzett jog. Ha pedig a nemzet jogtalan, attól nem szerzhető fejedelemség. A szolganépnek már csak Jupiter vethet le léczdarabot vagy kigyót, ural-

kodóul, vagy csak álfejedelme lehet, kit nem az tesz fejedelemmé, de ki magát teszi azzá, tehát akár ki által elüzetetik, ki magát teszi helyére. Mindenki szabadnak, vagyis a jogokkal ellátottnak születvén, olyan uralmat senki el nem ismerhet, mely a jogokat engedélyezze, s így magát tegye minden jog kutforrásává, minden másokat pedig született szolgáinak tekintsen. Még kevésbé ismerhet olyan uralmat maga felett egy nemzet jogosultnak, mert az közakaratóval képez államot, vagy erkölcsi testületet, s közakaratóval teremt fejedelmet is, ha pedig semmi joga sincs, még államot sem képezhet, melynek fejedelmet állithasson elő. Ily esetben, ki magát fejedelmül adja ki, csak bitor önkénynök és jogtalan szolgák ura, mert fejedelmök csak jogos vagy szabad embereknek lehet. Kényszerítheti ugyan a jogtalanú tett nemzetet, fenntartani őtet, de csak míg a kényszerítés sikerül, mi erőszak levén, ha az magát jognak hiszi, a levető erőszak is jog. Valódi fejedelmet csak jogos nemzet közakarata biztosít és tart fenn, mint fejedelemmé az teszi, de hol a közakarát uralma el nem ismertetik, ott már a fejedelemség maga sincs biztosítva, nem tartathatván fenn közakarát által. Ott az egyedur csak önerőszakával s öntörvényeivel hiszi magát sértetlenné felavathatni, de azokkal csak magát ámitja, mert a törvénynek is csak akkor van ereje, mikor a közakarát alkotja. Nem a közakarát által hozott törvény maga is erőszak, s annál kevésbé ad biztosított jogot, mivel az törvénnyel különben sem szereshető. Hol pedig nem is a közakarát hoz törvényt, törvénnyel a zsarnokság is joggá írható.

Mind ezt belátni nem engedte már az új vallás által belé oltott elfogultság.

Megtagadván a Vajkból lett István a szolgaságba ejtett nemzetnek természettől öröklött jogát, s közakarátának uralmát, és csak önteljhatalmából kifolyó engedményekkel birhatónak tekintvén, mindenhatóvá fokozott tör-

messzeható horderejét. Az legfelforgatóbb működése az egyedur törvényhozásnak, hogy a jogot törvénynyel hiszi teremthetőnek, s mind azt joggá tehetőnek a mi neki tetszik, így vélvén feltalált könnyü bölcsességgel mindent kénye szerint elintézhetni. Nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy jogot, mi természettől nem létezik, törvénynyel azzá tenni nem lehet; azért az oly törvény csak erőszak marad s mindig veszélyes eredményü, mert az oly törvényt semminek tekintik alattvalói, míg a szolgaságot meg nem szokják, az egyedur pedig másféle hiedelmében kénytelen azután csak erőszakkal tartani fenn, s öldösteni miatta a felkelőket vagy hűtleneknek nevezettek. Így teszi magát szörnyü zsarnokká, s viszont vérpadra jutóvá.

Midőn az uralmat s mind a két statushatalmat így ragadta magához a közakarattól, más európai egyedurak példája után, azzal a nemzetet természettől jogtalaná, és csak az ő teljhatalmából osztogatandó engedményekkel birhatóvá tette. Azt tehát szolgaságba ejtő, megtagadván természetadta szabadságát. Nem akarta tudni, miként a szerkezet ily lerontásásával az államot oszlatta fel, s önjogos fejedelemségét is megsemmisítette, melyet neki a szervezet adott. Már a fővezérek helyett mások kinevezésével lerontotta jogos fejedelemségét, mert a fővezérek neki szerződő felei valának, kik szerződésileg tették őt fejedelemmé, szerződő feleit pedig kinevezettekkel nem helyettesíthette, a nélkül, hogy az őtet fejedelemmé tevő szerződést meg ne semmisítse, nem lévén már azontul másik szerződő fél, ki azt általa fenntartassa. Így ez magától özszerogyván, a jogos fejedelemség is özszerogyott vele. — Azonfelül a jogaitól megfosztott nemzetnek fejedelme sem lehet már jogos; mert a fejedelemség nem természettől kapott eredeti jog — mely esetben mindenki fejedeleme születt volna, — hanem fejedelmet önjogával előállítható nemzettől szerzett jog. Ha pedig a nemzet jogtalan, attól nem szerzhető fejedelemség. A szolganépnek már csak Jupiter vethet le léczdarabot vagy kigyót, ural-

kodóul, vagy csak álfejedelme lehet, kit nem az tesz fejedelemmé, de ki magát teszi azzá, tehát akár ki által elüzetetik, ki magát teszi helyére. Mindenki szabadnak, vagyis a jogokkal ellátottnak születvén, olyan uralmat senki el nem ismerhet, mely a jogokat engedélyezze, s így magát tegye minden jog kutforrásává, minden másokat pedig született szolgálainak tekintsen. Még kevésbé ismerhet olyan uralmat maga felett egy nemzet jogosultnak, mert az közakaratóval képez államot, vagy erkölcsi testületet, s közakaratóval teremt fejedelmet is, ha pedig semmi joga sincs, még államot sem képezhet, melynek fejedelmet állithasson elő. Ily esetben, ki magát fejedelmül adja ki, csak bitor önkénynök és jogtalan szolgálk ura, mert fejedelmök csak jogos vagy szabad embereknek lehet. Kényszeríteti ugyan a jogtalaná tett nemzetet, fenntartani őtet, de csak míg a kényszerítés sikerül, mi erőszak levén, ha az magát jognak hiszi, a levető erőszak is jog. Valódi fejedelmet csak jogos nemzet közakarata biztosít és tart fenn, mint fejedelemmé az teszi, de hol a közakarát uralma el nem ismertetik, ott már a fejedelemség maga sincs biztosítva, nem tartathatván fenn közakarát által. Ott az egyedur csak önerőszakával s öntörvényeivel hiszi magát sértetlenné felavathatni, de azokkal csak magát ámitja, mert a törvénynek is csak akkor van ereje, mikor a közakarát alkotja. Nem a közakarát által hozott törvény maga is erőszak, s annál kevésbé ad biztosított jogot, mivel az törvénynyel különben sem szereshető. Hol pedig nem is a közakarát hoz törvényt, törvénynyel a zsarnokság is joggá irható.

Mind ezt belátni nem engedte már az új vallás által belé oltott elfogultság.

Megtagadván a Vajkból lett István a szolgaságha ejtett nemzetnek természetből öröklött jogát, s közakarátának uralmát, és csak önteljhatalmából kifolyó engedményekkel birhatónak tekintvén, mindenhatóvá fokozott tör-

vényhozásának alakzatát is az ősivel egészen ellenzövé tette.

Az őszállamban fejedelmi tanács hozta a nemzeti törvényeket. E fejedelmi tanács kezdetben csak hét fővezérből állott, utóbb a kun és székely törzs csatlakozásával még nehánynyal szaporodott. E fővezérek a nemzet másodfoku képviselői valának, s mint ilyenek választóiknak felelősök, azok által pedig a nemzetnek. A fejedelmet is ezek választották, kivel már a fejedelemség felállításakor a fejedelmi szerződést kötötték, mely szerint, minthogy a fejedelemséget egy családnál megörökítették, a törvényhozó hatalmat magoknak tartották fenn, kikötvén abban, hogy a törvényhozó tanácsból és kormányzásból a fejedelem által, rabságba vetés büntetése alatt, soha ki ne zárattassanak, azt a tanácsot pedig magok képezték. Nem is ruházhattak a fejedelemre törvényhozó hatalmat, mivel azt örökségül adni nem lehet, el nem idegeníthető tulajdona lévén a közakaratsnak, mely magát a törvényekben jelenti ki. De nem is a fejedelem hivatása törvényeket hozni, s így a nemzet jóléteért a felelőséget magára vállalni, hanem a nemzetnek a törvényekben már kijelentett közakarataát foganatosítani hivatott, minden reá hárulható panasz ellen fedezve lévén azzal, hogy a törvényt nem ő, de a közakarats hozta. A kész törvényekkel uralkodni rendeltetése, ugy parancsolgatván, mint már személyesített vagy élő törvény, hogy parancsai ellen dohogni, s repraesentálgatni ne lehessen, hanem azoknak feltétlenül engedelmeskedni kelljen, mint közakaratsnak, mi annyi, mint isten szava. Ez a fejedelemség a valóban nagy uraság, őseink észjárása szerint, nem a törvényhozás, mi felelőséggel járó dolog, nem parancsolás. Ez a fejedelemség nem szorul külön sérthetetlenségi törvényekre, sem valamely párt vagy osztály támogatására, mig az képzelődés, hogy az oly fejedelem engedelmességre találjon, ki a törvényt is maga hozza, habár maga által teremtett testülettel is, mely törvényt azután parancsolgat, mert az a törvény már csak az ő akarata. Nem is létezhetik oly

szolganép, mely legnagyobb elbutulásában is önkényt hódoljon az ily törvénynek, s ha már egyebet nem tehet, kijátszani ne törekedjék, akár mint verik fejébe annak tiszteletét. Indítványozhatott ugyan a fejedelem tetszése szerint törvényt, de csak a nemzetet képviselő tanácstól függött, elfogadni, vagy nem, s ha elfogadta, már közakarrattá lett az, tehát nem ő maradt érette felelős. Ez a tanács a nemzet akaratát tevén törvénynyé, nem a fejedelemét, a fejedelem ellen minden lázadás vagy felkelés lehetetlen volt, nem is leendvén egyéb kábaságnál, miután igazságot sem ő szolgáltatott. Az ő irányában elégedetlenség nem nyilvánulhatott soha, legparányibb mérvben sem, sőt oly általános tiszteletben állt, mint valami főbb lény, mert csak oly fejedelmet akarhat szabad nemzet józansága, kiben önmagát is dicsőítve lássa. Minden állampolgár kész volt a halállal szembezállni érte, s a legutolsó is büszkébb volt fejedelmére, mint önmagára, mivel az neki nem törvény és itélethozó ura, hanem vele született szabadságának őre volt. Mint ilyet mindenki őszintén tisztelni kénytelen is, önérdékében, míg az egyedurbiulag hitegeti magát, hogy az adományaiért neki hízogó meghalni is kész érette, s az ő egyéni akaratát törvénynek ismeri a józan ész.

E fejedelmi tanács helyett az első király önkényesen alkotott magának senatust, az általa kinevezett kormányzó hivatalnokokból. A még akkor nem is keresztény nemzetnél maga által kinevezett püspököket emelvén a fővezérek helyére, ezekhez adta a közállami két bíró helyett kinevezett comes palatinust és judex curiaet, (ám bár a fejedelmi tanácsba előbb, mint közállami bíró, egyik sem tartozott) mivel a törvényhozástól elkülönítve volt igazságszolgáltatást is törvényhozása körébe vonta. Továbbá a fejedelmi tanácsba szintenem tartozott nemzetségi vezérek helyett, maga által kinevezett főispánokat, mivel az ősi törvényhozásnak a nemzetségek által gyakorolt alsóbb fokozatát is a közállami legfőbb törvényhozással egyesítette, mint a törzsvezéri törvényhozást. Az így maga által, közel száz

tagból alakított senatust tette a nemzet fölébe. De ezen senatus irányában is, noha annak törvényhozásbeli részvétet látszott engedélyezni, a mindenhatóvá fokozott s összehalmozott törvényhozó hatalmat csak úgy magának tulajdonította, mint a nemzet irányában, úgy nem is adhatván kinevezettjeinek valódi törvényhozó hatalmat, mint előbb a nemzet nem adott választottjainak, fenntartván azok felett önközzakarátának uralmát a törvényhozásnál.

E tanácscsal az egyedur az állami jogviszonyokat iszonyúan felforgató dolgokat követett el. Már maga az elv, miszerint az egyedur nevezte ki tagjait, felforgatása az észszerű államzatnak. Maga által kinevezettekkel tanácskozni a hozandó törvényekről, a nemzetre nézve közjogiilag csak annyi, mint önmagáért tanakodni, s így lebegni törvényhozásával felelőség nélkül a nemzet felett. Nem is lehetett az ily senatusnak döntő joga vagy akarata a törvény hozásánál, hanem csak kérelmezhetett az egyedurtól valamely törvényt, miután nem a nemzet által választottak levén tagjai, az egyedurtól függött, kizárni senatusából, ki ott akaratoskodni merészelt volna ellene. Az ily testületben döntő szavazattal az egyedur irányában senki sem képviselvén a nemzetet, semmiféle bölcsességnek nem is lehet más befolyása, mint javallani vagy tanácslani valamit, de azt elfogadni vagy nem, az egyedur szeszélyétől függ. Sőt az ily testület nem levén a nemzetnek felelős, tehát nem is levén jogositva az egyedur irányában követelőleg lépni fel, helyzeténél fogva még önakaratát sem nyilváníthatja, kérelmezőleg sem, mihelyt ellenkező az egyedur akaratával vagy érdekeivel, minthogy tagjainak ottléte és részvéte csak az egyedur kegyelméből lehető. És mivel a nemzettől független az ily testület, úgy tekinti azt, mint kizsákmányolható tömeget, melynek legbecsesbb jogait szabadon gázolhatja. Helyzete hozza magával, hogy csak a monarcha érdekeit tartsa szem előtt, s legnagyobb szolgálai készséggel még jobban akarja azokat előmozdítani, mint az maga, csak is a végre levén alkotva. Pazarolja szolgálai készsége a

nemzet legdrágább érdekeit, oly bőkezűleg, mint ki a más tulajdonát szórja ajándéku. Legkitünőbb és legbölcsebb tagja, azért legbefolyásosabb is, ki azt is kitalálja az egyedur javára, min annak magának sem járt még esze. Minden tagja azzal akarja szerencsáját tenni uránál, hogy hűségét s annak javára használható tehetségét kitüntesse. Onszabadságát is feladja ugyan a szolgálatával, de ha azon veszteségét belátja is, az egyedurtól kapható jutalmakkal kármentve látja magát. A hivatalra nevezetével nyert hatalom gyakorlása pótolja nála a szabadságot, sőt a szabad embernél többnek, urnak láttatja a felett. Minél nagyobbá válik a szolgaság a népnél, annál nagyobb urnak tűnik fel a hatalom gyakorló, azért annál vágyakodóbb is kineveztetéssel hatalomra jutni, s így válik a szabadság árulójává. A nemzet akaratáról vagy jogáról szó sem lehet ily testületnél. Annak javát olykor emlegeti ugyan, de csak mint a juhnyáját, melyről gondoskodni szükséges az egyedur érdekében. A nemzetnek azzal kell beérni, mit az uralom rendel számára, annak népnéje levén, melyről az gondoskodik, mint tulajdonáról. Ki is merészelhet ott nemzet jogáról beszélni, hol természetből semmi jog nincs már, hanem minden jog az egyeduré, s a nemzet csak azzal bírhat, mit az engedélyez. Ki merészli fel is tenni, hogy az egyedur rosszat akarna tulajdon népének, vagy az ily bölcs tanács mellett meg is tévedhetne, mikor ezt épen azért alkotta, hogy minél bölcsebben uralkodjék csorda népén, mely oktalan pogány, tehát a pokolból kimmentendő. Az is csuda, hogy még el nem vitték az ördögök, pedig mint egy ily tanácsba való püspök hitelesen megírta, azok nemzetek is az ázsiai pusztákon. Irott törvénye sincs, mint az isten által felvilágosított európai népeknek, tehát meg kell írni latin törvényekben, mihez tartsa magát. E latin törvényeket elég az idegenből jött honosítottaknak érteni, a kik kormányozzák s itélgetnek, meghallja azoktól, mi a törvény.

Az ily parodiává torzított törvényhozó tanács úgy lebeg tehát a nemzet felett, mint a felhő, csak hogy a fel-

hőből sokszor áldásos eső hull alá, de az ily testületből soha sem hullhat egyéb jégzápornál, mely az istennek minden áldását elveri az alatta, nem felette levő nemzetnél. Az egyedur maga még sokszor igen kegyes és jóakaró, s nemeslelkű is, ki valóban a nemzet javát akarná, de ez a testület oly haszonleső, s annyira szolgál, hogy őt is tévutra viszi, s még elrémiti a jó akarattól, elhivatván vele, mikép az hátrányára leend, mivel magát akarja neki szükségessé tenni. Más felől még is oly álnok, hogy ha fél az egyedurtól, vagy ha az csak mellőzi is, legelőbb fel-lázad, s irgalmatlanul elteszi láb alól, boszujától félvén, ha életben hagyja. Mellőztetése miatt nem azért lázad fel, mint ürügyli, mintha valami jogát vesztené, mi az egyedur irányában nem is lehet, hanem csak mivel jogtalan szerencse keresésének alkalmát veszti el, s nem zsebelheti a nemzetet. Kitől több vagy nagyobb szerencsét vár, bármely nap ahoz szegődik. Kész az apa szemét kiszurni, hogy fia jusson a trónra, ha az a fiu bamba vagy hülye, és könnyebb vele elbánni, vagy pazarabb adakozó. Épen mivel szolgál, felül kapaszkodni vágyik az egyeduron, s ha szerét teheti, orránál vagy fülénél fogva hurczolja Salamon tornyába, de nem a nemzet javáért, hanem, hogy a nemzetet magazsákmányolhassa ki. Függetlenségével a nemzettől, - azt is öneszközévé teszi. Így származik a kinevezés hamis elvéből, s külszinüleg engedélyezett törvényhozási részvétből az államéletben mind az egyedur, mind törvényhozó tanácsa, mind a nemzet visszás helyzete.

E törvényhozónak bérmált senatus mellett a nemzet semmi törvényhozást nem gyakorolhatván, az egyedur kénye szerint hozta azon szabadságrabló s államfelforgató törvényeit, melyeket a frankok capitulárjaiból, s más európai egyedurak irott törvényeiből, azon nyersen, mint látalta, becsempészni, s a nemzetre felerőszakolni jónak látott. Ma már épen azok által, kik nem is értik, mily jogviszonyokat forgattak fel, még magasztaltatnak, főleg a kereszténységnek feltolása miatt a nemzetre, holott ha ősz vallásától megfosztani a nemzetet joga lehetett volna

az egyedurnak, egy másik despota ugyanazon joggal a kereszténységtől is megfoszthatja.

Kihirdetettek ugyan e törvények, mint az ősállamban a fejedelmi tanács által, a közakarát nevében hozottak; de e kihirdetés is, tolmácsolás utján, annyira különbözött már az ősiekéttől, hogy a nemzet belenyugvását azokba, csak a tudatlanság teheti fel.

Az ős nemzet ugyanis épen a törvények kihirdetésénél nyilvánította közakarátát, azoknak el vagy nem fogadása iránt; ekkor tétetvén le a kihirdető vezér, ha a törvény nem tetszett a közakarátnak. Akkor vonhatta a vezért feleletre is akármelyik választója bíró előtt, ki a törvényt ítéletével megsemmisítette, ha közakarátinak nem találta. De most már nem is a nemzet hivatott meg az egyeduri törvények kihirdetéséhez, azok iránt nyilatkoztatni közakarátát, hanem csak azon keresztény párt a nemzetből, mely az egyeduralmat, felvilágosodottnak vélt butaságában, s egyszersmind félreértett önérdékében, támogatta, s épen a közakarát elnyomására eszközül adta magát a pogánynak nevezett nemzet ellen. Minthogy pedig nem is a nép által választott vezér hirdette ki már ekkor a törvényt, sem állami bíró nem létezett, kielőtt az feleletre vonathatott volna, nem maradt a nemzetnek egyéb hátra, mint ha megtudta is, miféle üzmények történnek a fejedelmi udvarban, vagy kinevetni az ily törvényeket, mint hóbortokat, és magokban semmiseket, s jogérvényteleneket, vagy felkelni, s tetteleg elűzni a törvényhozás bitorlőit. Mivel azonban a még szokatlan forradalomtól és polgári háborútól iszonyodott a nemzet, szabadságát pedig tetteleg élvezte még, mert a bitang törvényeket gyakorlatilag az életbe rögtön és általánosan átvinni nem is lehetett, hanem csak egyes esetenként alkalmazni, e körülmény okozá, hogy csak töredékes felkelések támadtak az első egyedur ellen, melyeket az külsegedelemmel legyőzött. Hanem az utána következett királyok alatt érték a nagyobb szerű felkelések egymást, melyekben az állam felforgatásával s a biztosítva volt jogos fejedelemség megsemmisítésével

önmagokra vészt hozó egyedurak áldozatul hullottak, mivel a gyakorlati életbe mindinkább átmenő önkényes intézkedések ekkor éreztettek már súlyosan s általánosabban.

Ez időtől fogva, a kényuralommal együtt, meghonosodván a lázadások, forradalmak és polgári háborúk, mik az ép államban hallatlanok voltak, de az így felfordítottban kimaradhatatlan szerencsétlenségek, iszonyu szenvedéseken ment a nemzet át. A jogtalan uralom századok alatt mind magát mind a nemzetet képzeleten tulmegrontotta. A hamis állami elvből kiinduló társasélet folyama iszonyuan felzavarodva, vérrel és hullákkal szokott hömpölyögni. Az államéletben minden a kiinduló elvtől függ, mely önlánczolatában viszi azt tovább, s minden tényezője, tudtán kívül is, annak intelmei szerint működén, el sem tévesztheti saját irányát. Ha uj de család alapelv hozatik be, az kivetí rendes folyamából az államéletet, s a maga következetes lánczolatával balirányban viszi tovább, mi annál nagyobb szerencsétlenség, mivel ha egykor felismertetik is az alapelv fonáksága, uchezen cseréltethetik az már fel, miután a társadalmi viszonyokat visszára alakítgatta. Vissza rémul az ember a nagy vállalattól, melylyel egész társadalmi létét megfordítandónak látja, ha folyamát eredeti medrébe akarja vissza vezetni, máskép pedig vesznie kell a nemzetnek, mert az irány, melyben halad, az enyészetbe viszi.

Az egyeduralmi elv, mint ellenkezője a közakarati uralmi elvének, kivetvén a társaséletet eredeti sodrából, önlogikai következetességével vitte azután ellenkező irányban, felforgatva minden jogviszonyt, mint a felhőszakadásból leömlő zuhatag; és minél messzebbre haladt századok alatt, annál szétterjedőbb áradattal borította el a társadalmat, természete szerint meg nem állhatván, mig azt önárjába nem fulasztja. Rendszere minden ellene támadt felkelések és polgári háborúk daczára, ármánynyal és erőszakkal, mi az első felkelők által hitszegésnek és honáru-

lásnak kiáltatott, meghonosítván, — mindig szétágazóbbá lett, és a szabadságot mindig nagyobbodó homályba tarkarta az eszmélet előtt. A szolgaságba ejtett nemzetől már az első önök ur megtagadván közakarátának uralmát, nem a nemzettől függ azóta, mily államot képezzen, s mikép gyakoroltassék abban ítélet- és törvényhozás, hanem az egyeduralom intézkedik arról önkénye szerint. Csak az adott azóta ahoz is engedményt, hogy tőle ez vagy ama szolgálai törvény alázatosan kérelmeztethessék, holmi általa teremtett országgyűlés vagy ma már parlament által. De sem maga, sem eszközei nem felelősök azóta sem az igazságért, sem a törvényért, s e miatt a nemzet mély szolgálai állapotra jutott, mit azonban szabadságnak tart, mind inkább megszokván az egyeduralom engedményeit jogokul tekiuteni. Régóta ugy cseng már megszokásból annak engedményeket osztogató törvényei után, jogait vélvén azokban szaporodni, mint a vízkórságos a víz után, ki minél többet iszik, annál szomjasabb, s azt hiszi, még hamarabb vége lenne már, ha e sok vizet nem inná. Parlamentje által az egyeduralmat megkorlátozottnak véli, s azt hiszi ámulatában, önakaratával oszt magának jogokat törvényeiben, nem észlelvén, mikép ez a parlament is az egyedur engedménye a végre, hogy annak akaratát fogalmazza törvénynyé. Elfelejté a megszokás mellett ősállapotát, s nem tudja, mikép az engedményekért eredeti szabadsága van elveszve, jogtalanul raboltatván el, mert noha Verbőczy hamisan ellenkezőt állit, az első király önkényesen és erőszakkal ragadta magához az állami uralmat s mind a két statushatalmat kinevezettjeivel felelőtlenül gyakorolni, holott az így megrontott nemzet választottjaira felelőség alatt ruházta ősállamában, mint józanul nem is lehet ítélet és törvényhozó hatalmat máskép átruházni. A közakarát uralma pedig semmikép sem ruházható át, ha az ember és nemzet államot akar képezni, és szabad akar maradni. Különben az uralmat és ama két statushatalmat gyakorló ugy tapossa el, mint sarat, mely lágyul kénytelen lábának engedni.

A mai nemzedék már mit sem tudván őseinek szabad államáról, sőt a természetes józanész világában élteket barbarusoknak hitetvén el vele öntévelye s a hamis tudomány, mi fejébe oltatott, az első király által behozott, a többiek által utóbb mindig nagyobbított, s maig fennálló, mindenhatóvá fokozott egyeduri törvényhozást tartja fonák működésében arra hivatottnak, hogy az még másvilági jóllétét is megteremtse, pedig mind az egyedur, mind a nemzetszerencsétlensége attól származik. Állami jóllétét csak úgy érheti el az által a monarcha és a nemzet, mint minden halandó, a ki meghal előbb, azután idvezül. Századok folytában nemzedékről nemzedékre mássá képződvén az ember az ily törvényhozás alatt, mint a szabadságban természetü kiképződéssel leendett, oly eszmék s fogalmak világában él, melyeket az ősmagyar kábaságoknak ismerne. Annyira mássá lett az embernek gondolkozása és okoskodása is, hogy csaknem minden szavára megmagyarázandó, mennyire téves az, s mennyire máskép van valódi államban. Főleg a haladás eszméje rögzött ámulatává, mintha gőzösön haladna felfelé a Dunán a szabadság paradicsomába, pedig lefelé halad azon, az enyészet fekete tengerébe. Sokkal magasabb fokon képzeleti elfogultságában anyagi és szellemi állapotát, mint az őské volt, pedig azok azt mondanák rá, a béka is édenének tartja pocsolyáját. Azt a parányi haladást, mit némely ismeretekben egy kis töredéke fitogtat, képzeleti nagyinak, nem eszmélvén arra, mikép annyi század után csak e százalomra méltó eredményt mutathatván fel a szolgáltság, azon nagyszerű helyett, melynek lenni kellene, ezt csak a silányságot megszokott, s kisszerűvé csenevészett gondolkodásmód tartja nagy haladásnak. Nem látja, mikép a mellett a nemzet nagy tömege legnyomorubb pórállapotban teng, s nemzetnek nem is mondható. Ősállamában pedig paradicsomi jóléte virágzott, s félvilágot megrendítő nemzet volt, országot szerezni képes, mit ma megtartani nem bir, s másoknak adózván benne, kenyere sem marad. Az egykori országos dáridó és lakodalom

helyett van számtalan öngyilkosság, meg nem élhetés miatt.

Nagy tévedésben forogna, ki azt hinné, az egyeduralom szándékosan rosztat akarna, mert szándéka nem kárhoztatható, sőt tiszteletre méltó. Nagyon is akarja a jót, csak nem jól akarja. Megszokván a nemzetet öntulajdonául tekinteni s az államot, törvényhozásával együtt, magáénak tartani, önértékében is hivatásának ismeri, azt naggyá tenni és boldogítani. A legbuzgóbb s legerényesebb hazafiság is megsérti önértékében, ha azt képzelettel magáról, hogy az állam javát jobban akarja. Sok egyedur leglángolóbb szenvedélylyel epeszti magát állama javáért. Én önként bevallom, hogy nem is akarhatom az állam boldogulását buzgóbban, mint az egyeduralom. Hanem az állami alapelvben rejlik a hiba, mely az egyedurnak szent akaratát is nem csak meghiusítja, de ártalmassá teszi, csak a balirányban ragadván őt tovább, mert ő is csak az állami alapelv által mozgatott tényező, és saját öröklött rendszerének hálójába fogottja. Megszokván a téveszméket és fogalmakat, melyek közt a felfordított államélet folyik, nem látja, mily végtelen veszteségben forog. Épen nagy jó akaratáról nem hiheti el, mikép az veszélyes, maga akarván a nemzetet boldogítani. Azzal fosztja azt meg szabadságától s veti öngyámsága alá, pedig egy nemzet csak önakaratával teheti magát virágzóvá, mi az egyedurnak soha sem lehető, mert csak közakarat vihet nagy dolgokat véghez. Az első egyedurnak is jó vala szándéka, római világbirodalom nagyságára akarván emelni a nemzetet, de azt nem látta be, hogy a nemzet nem Ganyiméd, kit egy sas felragadhasson Olympba. Mint azt nem látta be, hogy a szabadság ne nyulj hozzám nevű virág, mely a durván érintő kezét mérgeesebb csipéssel égeti meg, mint a csalán; különben ha az letépheti, azonnal elhervad s a durva kéz ujjaiával is burnóttá morzsolhatja, melyet aztán egy Erzsébet nevű agg szlíz

is felszipákolhat. Akár egyén akár nemzet szabadsága abban áll, hogy önsorsa felett maga rendelkezhetik; magát boldogítani s nagyra vinni, csak magának van joga. Az már elnyomó zsarnoka, ki e szabadságtól megfosztva, boldogítani akarja, mint az oktalan állatot s csordát. Azt nem hiszi az egyedur, hogy nem ő tehet nemzetet nagygyá, hanem a nemzet tehet magával együtt fejedelmet azzá. Megszokja magát urnak látni és érezni, mivel minden mások a nemzetben csak alattvalói, de elfelejti a mellett, hogy nem fejedelem, s mily nagy veszteség ez! Szolgák ura lenni, nem szabad emberek fejedelme, kik magok szolgák urai és egyedurak, csak annyi, mint tábornokból káplárrá degradálni magát. A szabadságtól megfosztott nemzettel együtt urának is mulhatlanul elnyomorodni és veszni kell, míg egy szabad nemzet s fejedelme éégig emelkedik.

IV. CZIKK.

Egyeduralmi törvényhozás.

Azt hintegeti a mai államtan: a magyarnak soha sem volt absolut ura; történelmileg kifejlődött constitutioval korlátozott királyai levén mindenkor. Ma pedig még kevésbé van egyedura, midőn mint a legfelvilágosodottabb európai nemzeteknek, parlamenti törvényhozással korlátozott monarchája uralkodik. A nemzet gyakorolván parlamentje által törvényhozást, azzal osztogatja magának törvényeiben a jogokat, s maga rendelkezik önsorsáról.

De a szolgaság azért marad szolgaság, mivel így hizeleg magának önámitással.

Ha ugy volna is, mint ez a beszéd kürtöli, csak az egyeduralmi törvényhozás fonáságát folytatná a nemzet, mely azt feltételezi, foszsa meg magát előbb természet adta szabadságától, s jogviszonyaitól, azután adogasson magának törvényeiben jogokat, s rendezgesse máskép jogviszonyait. Tehát vesse le kabátját, csak azért, hogy kiforditva megint felvegye.

Azonban a nemzet neve helytelenül használtatik itt, mintha az gyakorolna törvényhozást, mikor csak egy osztálya szerepel az egyedur engedményével. A nemzet zöme még ezen engedményben sem részesítetvén, épen megfosztatik azzal törvényhozó befolyásától. Előbb, a rendi törvényhozásnál, még hamarább mondathatott az engedmény nyel kiváltságosított osztály nemzetnek, mivel az urbéres népet tulajdonul birván, mint olyat képviselte a törvényhozásnál, s igyekezett azt a törvényhozó uralom ellen védni.

A parlament behozásánál eltörültetvén az urbéri viszony, a törvényhozásbeli részvét nagyobb osztálynak engedélyezett ugyan a képviselőválasztás kiterjesztésével, de e nagyobb választó osztály még kevésbé mondhatja magát nemzetnek, mint az előbbi nemesség, mivel a választásból kizárt népet a törvényhozásnál sehogy sem képviseli; annak tehát a törvényhozással legparányibb összefüggése sem levén, a nemzet törvényhozásáról beszélni, légből kapott beszéd.

De már csak e nagyobb engedményes osztályt magát tekintve is, az annak engedélyezett törvényhozásbeli részvét épen azt jelenti, hogy még annak sincs törvényhozáshoz természetes joga, csak az egyedur engedélyezt az törvényekben.

Hol vette az egyedur e jogot? nem tudható, miután ha természettől nincs az, neki sem lehet; ha természettől van, mindenkinek van, s engedélyére senki sem szorul. A természet kizárólag csak neki nem adhatta, mely esetben nem is engedélyezhetné, csak neki levén adatva. Az államot képezni akaró nemzettől nem kaphatta, mivel annak tagjai el nem idegenithették magoktól, ha csak rabokká lenni nem akartak. A közakaratra sem ruházhatták úgy, hogy azután az tovább adhassa az egyedurnak, mivel ez már akkor is a jognak elidegenítése lenne. De furcsa is volna, azért adni neki, hogy ő aztán vissza engedélyezgessen abból a mennyit akar, még pedig terhekért azoknak, kik neki ingyen adták, nem adván ő azért a nemzetnek semmit.

A nemzet természetadta jogául nem ismervén az uralom, hogy az közakaratóval maga hozhatna törvényt, az első királytól fogva soha nem is hozott a nemzet, azért mindig absolut törvényhozó hatalom alatt állt. Csak egy pártja vagy osztálya kiváltságosított az uralom által részt venni a törvényhozásban. De ezen engedményes osztálynál sem volt az jog soha, csak az egyeduralom czimboraságába szegődéseért kapott oly kedvezése az egyedurnak, miszerint tőle ez a párt szolgálásához illő tör-

vényt kérhessen, mely azonban az ő egyedurí akaratával ne ellenkezzék. Különben csak arra való engedménye volt, mint ma is, hogy az uralom törvényhozó működésénél ezen engedményes osztály firkáló szerszáma legyen, s támogatója a közakarát uralmának elnyomásában. Törvényhozásbeli részvétet engedményül ezen osztálynak sem önmegkorlátozására szokott az egyeduralom adni, a mivel csakis annyira korlátozná magát, a mennyire önmagának tetszik, hanem csak a végre, hogy ennek istápolásával a nemzet felkeléseitől magát biztosítsa, s öntörvényhozó hatalmát a közakarát ellenében nevelje és szilárdítsa. Nem mintha szándékosan rosszat akarna, hanem mivel meggyőződése szerint csak maga teheti a nemzetet nagygyá és virágzóvá; csak vele és általa lehető az állam. Így a közakarattal ellentétben levén, annak elnyomására ezen pártot szerezni és jutalmazgatni kénytelen s segedelmével tartani fenn magát. Így egyedurí törvényhozásával folytonosan önhatalmát nagyobbítja, hogy a nemzetet, hiedelme szerint, boldogíthassa. Már hogy nem észleli, mikép hatalmát csak a nemzet szabadságának fogyasztásából gyarapíthatván, a nemzetet súlyeszi mindig mélyebbre, s azzal együtt maga súlyed lefelé, az természetében fekszik. Nem hiszi, hogy az állam és fejedelem nem így nevekszik hatalmassá, hanem a nemzet közakarátának szabad működésével; csak azzal virágozhatván fel egy nemzet, s csak egy virágzó nemzetnek lehetvén fejedelme is hatalmas. A törvény hozásában általa csak öneszközéül részesített osztály ámulatában dicsekszik, hogy az egyedurral törvényhozólag együtt ebédel, pedig csak szagolja, mikor — mint a koronázásnál, — asztalára hordja, a mit az eszik. Még az a semmi befolyása is a törvényhozására, mi kezdetben az egyeduralom alatt létezett, fokont kevesebb lett a semminél a későbbi királyok alatt, míg az egyedur törvényhozó hatalma mindig terjedtebbé vált; ma pedig már oly mindenható, hogy jogot nem ismer, mely felett kénye szerint ne rendelkezhetnék, s

igy szerencsétlen államát, magával együtt, meg ne semmisítné.

Korlátozása, általa engedélyezett constitutioval vagy törvényhozásbeli részvétellel, mit az engedményes osztály hisz, ábránd és önhitegetés, mert minden hatalmat csak még nagyobb hatalom korlátozhat, nem kisebb. Már pedig az egyeduralom magánál nagyobb hatalmat, ha akarna sem engedélyezhet. Sőt az engedmény csak addig mehet, meddig az engedélyező akarja, s a kinek engedménye, annak akaratára az, nem azé, a kinek adja. Az engedményes csak az ő akaratának értelmében jár el, vagyis az ő eszköze, ő teremtven azt magának önkaratát tétetni vele. A törvényhozó jog egészen más. Az nem engedmény, hanem természettől öröklött jog, s annak akaratát érvényesíti törvénynyé, minden más akarat ellenében, a kié maga ez a jog. Ezt a jogot szabad ember el sem idegenítheti magától, mivel azzal szabadságát idegenítné el, minden jogát a más törvényhozó akaratának vetvén alája. Mint el sem idegeníthető jogát a statusra sem ruházhatja, annál kevésbé a fejedelemre, hanem maga gyakorolja a statusban. A szolgaság önámító beszéde tehát, hogy az önkör engedélyével törvényhozást gyakorolna az engedményes osztály, s korlátozhatná azt a törvényhozásban, vagy osztogathatná magának a jogokat és rendelkezhetnék csak önsorsa felett is; annál nagyobb ámulat, hogy az osztálynak adott engedménnyel már a nemzet hozna magának törvényt, s az egyeduralom megkorlátozásával az intézkednék önjaváról.

Az ős nemzet nem a fejedelemtől birt törvényhozó jogot engedményül, hanem polgárai hozván azt az államba, maga ruházott közakaratóval felállított törvényhozó hatalmat választottjaira, kiket nem azoktól kapott engedélylyel korlátozott, hanem azzal, hogy csak annyi hatalmat ruházott reájok, a mennyi szükséges, — tulajdonkép csak a törvény indítványozását — a nagyobb hatalmat, vagyis közakaratóinak uralmát, magának tartván fenn, melylyel a nevében kihirdetett törvényt elfogadta,

vagy elvetette, s választottjait nem csak letehetette, ha eljárásuk nem tetszett, de feleletre vonván, meg is lakoltathatta visszaéléseikért. Így korlátozta fennsége uralmával azokat, s ez valódi korlátozás, mely a nemzetnek saját jogából származik, nem engedményből. A fejedelemre nem is ruházott az ősz nemzet sem ítélet sem törvényhozó hatalmat, mivel azt feleletre vonni nem tartotta czélszerűnek s fejedelmi méltóságához illőnek, sem lehetőnek, miután a fejedelemséget megörököltette.

A törvényhozó hatalom korlátozása csakis úgy érthető, hogy azé az mint jog, ki azt korlátozza, ha ez a korlátozás valódi. Különbben a korlátozás üres beszéd, vagy csak arra való, hogy a jog sem egyiké sem másiké ne legyen, hanem ketten veszekedjenek a törvényhozáson az államban forradalmakkal. A korlátozni akarás már magasurlódás, mit valódi államban kikerül a józanság.

Másképp a korlátozással legalább meg lenne a törvényhozó hatalom osztva. De megosztani azt nem lehet, mivel akkor már két ellenkező érdeket feltételez az államban, mulhatlanul összeütközött; és mivel megosztva vagy két egyenlő hatalom, s akkor egyik a másiknak ellent áll, tehát egyik sem működhetvén, egyik sem hatalom. Vagy egyik kisebb a másiknál, s akkor a kisebbik nem hatalom, csak a nagyobbiknak elnyelni való falatja. Ha a két felé egyenlőleg osztott hatalom, működhetés végett, megegyezik is, és úgy hoz törvényt, akkor már csak egy törvényhozó hatalomra válik, tehát csak azért osztatott haszontalanul, de koczkáztatólag kétfelé, hogy egyesüljön. E transactionál azonban mindenik megakarja a másikat rövidíteni, ellenkező érdekük levén; s egyik sem hisz a másiknak, különben nem is tartaná mindenik szükségesnek magát, hanem a másikra hagyná a törvényhozást. Így minden esetben csak kázhozatra osztatott volna meg a korlátozással egyedur és engedményes osztálya közt, ha az a korlátozás igaz volna.

Még több, hogy ha a két felé osztott törvényhozó hatalom mindig barátságosan megegyeznék is a hozandó törvényben, ez a működés már elvesztené törvényhozó természetét, s csak az egyezkedések vagy szerződések kötésének természetét öltené magára. Ekkor az ily törvényhozás két államot föltételezvé, az egy államot teszi kettővé, s a törvényhozás csak az lenne, mi más egyezkedés vagy szerződés kötése magán emberek vagy államok között.

Mennyire csábulatos beszéd legyen már csak az is, miszerint az egyedur engedményéből, mit csak egy osztálynak ad, fele a törvényhozásnak már nem is azon osztályé, hanem a nemzeté, másik fele a monarchiának, — annyival inkább az, miszerint az egyeduralom megkorlátozhatnák az engedményes osztály törvényhozásbeli részvételével, s már a nemzet maga intézkednék önsorsáról, onnan is világos, hogy e handabandának a tények kiabálnak ellene. Akkor az a nemzet, mely mind azt maga határozta volna, mi a törvényekben foglaltatik, oktalanabb volna a seregélynél, mely társadalmában sokkal észszerűbben él. Az eszmélet világában nem is létezhetik oly nemzet, mely, ha törvényhozásával az egyeduralmat megkorlátozva maga intézkedhetik önsorsáról, azzal úgy intézkedjék, hogy nyolcz századig ne is a maga nyelvén hozogassa törvényeit, hanem más idegen nyelven, melyet nem ért. Hogy természet adta jogaitól megfossa, és szolgaságban születettnek vallja magát. Hogy oly királyt teremtsen, fejedelműl, ki ne szabadságának őre legyen, hanem tagadja meg a nemzet természetétől öröklött szabadságát, és csak annyit engedjen, mennyit akar; mégis az ily királya ellen fellázadozzék. Hogy öntestületének nagy zömét pórnéppé aljasítsa, és csak egy-két osztályának adjon némű előnyt. Hogy csak azt ismerje jognak, mit törvényeiben maga ad, még se adja meg magának a jogokat, melyek után eseng. Hogy elborítsa országát törvényekkel, miket egy töredéke akadémiákon tanuljon meg, de maga ne tudjon, noha maga

hozta. Hogy törvényárassza ugyan el özönével az országot, még se legyen abban sem rend, sem igazság, sem jólét, de legyen annál több forradalom s vérpad, vagy akasztófa és tömlöcz. Hogy adó alá vesse magát más idegenek javá-
 ra, s azt mint az ellenség hajtsa be öntagjaitól. Hogy fegyver alá adja fiatalságát, mely ellene is vezényeltethes-
 sék. Hogy idegeneket fogadjon országába kész ellensége-
 kül, s azoknak adja földjét s állami jogait tulajdonul. Hogy hatezer mértföldnyi országát, mit apái szereztek,
 más ország egy darabjának gyarmatává tegye, s annak építsen székvárost. Hogy minden vagyonát számtalan
 esaternán kifolyni engedje országából, sőt egész országát,
 mint végeladásra kitett árut, idegeneknek bocsássa meg-
 vételre. Hogy a mi még eladva nincs országából, idege-
 neknek zálogitassék el záloglevelekért. Hogy országában
 saját aranya és ezüstje helyett csak idegen papir forogjon
 pénz gyanánt. Hogy minden vállalatot idegenek létesitse-
 nek országában, kik által kiszivattyuztassék, s így tovább
 a végtelenségig, mindent önromlására és pusztulására in-
 tézzen törvényeivel, ha azokat maga hozza, vagy azoknak
 hozásában az uralmat korlátozhatja, ily nemzetet az esz-
 mélet világában létezhetőnek csak az hisz, ki a megszo-
 kott törvényhozási szójárásokat után mondogatja, de maga
 nem eszmél arra, hogy ekép csak egy megháborodott
 nemzet közakarata hozna magának törvényeket, vagy en-
 gedné az egyeduralmat ilyeneket hozni, ha azt engedélye-
 zett országgyűléseivel vagy parlamentjével korlátozhatná.

Már csak e néhány tény is azt bizonyítja, hogy a
 korlátozás meséjével csak a szolgaságot tetézi az engedmé-
 nyes osztály, magát is ámitván, mint a nemzetet, de való-
 jában a nemzet kilencz század óta soha sem gyakorolt
 törvényhozást, sőt még az engedményes osztály sem, csak
 az egyeduralom által gyakoroltatván az egész mindenha-
 tóságában, a közakarata uralmát, s mind a két statushatal-
 mat az nyelvén magába, azért nem is korlátoztathatván.
 Az egyeduralom természetében fekszik az, s csak onnan
 magyarázható ki a nemzet ily megrontása, hogy a szolgál-

ságba ejtett nemzet sorsáról, a közakarat uralmának elnyomásával, maga akarván intézkedni, boldogító céljával ennyire megtévelyedik, fokokint ragadtatván tovább magának teremtett kénytelenségében. A nemzet közakaratóval ellentétes helyzetét mindig fenn akarván tartani, s főnák intézkedéseivel felforgatván az állam eredeti viszonyait, előre nem látott zavarokba bonyolul. Folytonosan ragadtatván a megindított balirányban, az államot súlyeszi lefelé. Az ok és okozat láncolatában kényszerül léptenkint mindig tovább menni, s rozszabb törvényeket hozni, melyeket az előzményekből következetes kifolyásuk miatt szükségeseeknek s kikerülhetlenségnek lát. Így maga sem veszi észre, hová jut fokokint államával, melyet mindinkább romba döntöget. Miután halálos beteggé tette már, ilyen eretvágó törvényekkel látja magát kénytelennek szerencsétlen betegét életben tartani, kinek azonban a többtöbb vérfogyasztás még lehető életerejét is elvevén, már csak úgy látja az uralom megtarthatónak, ha egy másik államával fuvat belé párát, tehát azzal összekötni látja szükségesnek. Az pedig nem felüdítő párát fuj belé, hanem azt is kiszivogatja belőle, a mi még benne van. De az uralom azon működéséből sem látja veszteségét, melylyel egyiknek érdekeit a másikéinak feláldozza, mert mit azzal az egyiknél vesz, hiedelme szerint, a másiknál nyeri magáéivá. Így ölvén meg az egyiket törvényeivel, azt sem veszi észre, hogy ekép egyesített állomával is tönkre kell mennie, sőt már csakis egy állama van, miután egyiket a másik elnyelte, hogy az is utána vesszen.

Azt bizonyítja továbbá már csak a felhozott néhány tény is, hogy ily működésében az egyeduralmat legkevésbé sem korlátozta soha engedményes osztálya országgyűlésein vagy parlamentjében, sőt inkább, némely önjavára kapott csalékony előnyökért, mindig engedelmes eszköze volt, mint ma is az. Támogatója és segítője a nemzet közakaratójának elnyomásában, nem korlátozója, s épen a nemzet ellen működve, együtt ragadtatott s ragadtatik az uralommal a törvényhozás ily képtelenségeire.

Igy sülyednek el a nemzetek, engedélyezett törvényhozásaikkal a kényuralmat megkorlátozottnak hívén.

Az egyeduralkodás korlátozása általa engedélyezett törvényhozásbeli részvétellel, mi csak ámulatból neveztetik annak, nem is levén lehető, a törvényhozás eddigi alakzatai történelmileg részletesebben is kitüntetik, mily korlátlanul működött mindig azokban.

V. CZIKK.

Törvényhozás a rákosi gyülekezetekkel.

Az első király után következtek kényszerülve láták magokat, földadományzással s kereszténységre térítéssel, szaporítani támogató pártjukat és csak azt hívogatni meg majd ide majd oda, utóbb többnyire a rákosra, senatusaikkal hozott törvényeik kihirdetéséhez, mivel a nemzet összegyűlése, kész felkelés leendett ellenök. De még saját pártjuk is, minden kedvezés daczára, kikelvén egyedur-i törvényeik ellen, kénytelenek lettek kihirdetni szándéklott törvényeik iránt megkérdezni annak gyülekezetét, tetszik-e a törvény vagy nem? és ha a gyülekezet igent mondott, törvény lett, különben nem. Ezzel az ősi törvényhozást látszottak a királyok utánozni, s ezen korban a nemzet csaknem oly törvényhozást gyakoroltnak látszik is még, mint az ősi államban, de csak is látszott az.

E gyűlésekre megjelenők, ugyanis, már ekkor mindinkább csak azon osztályát képezék a nemzetnek, melyet a királyok, mint segítő pártjukat, fokenként kiváltságos nemességgé teremtettek. A keletről jött magyar valamenynyi szabad állampolgár volt, szolga vagy paraszt egy sem. Az egész nemzet egy állami testületet képezett, s a törvényhozásához minden magyarnak természetből joga volt. Azért a közgyülekezetre, hol a közakarát nevében hozott törvény kihirdettetett, egész nemzet meghívott. De most már egy osztálya, az egyeduralmat támogató pártos szolgálatáért, kiváltságosítani kezdetett, nagy tömege pedig pórnéppé sülyesztetni.

Ez a kiváltságositni kezdett osztály hivogattatván meg a kihirdetendő egyedur törvények meghallására s nyilatkozni annál, a megkérdezés, tetszenek-e annak a törvények, csak ahoz intéztetett. A nemzet közakarátának törvényhozása tehát már ekkor úgy mellőzve lön, mint a föld másik felére száműzötté.

De a kiváltságositni kezdett osztály sem eredeti joggával járult már a törvény hozásához, hanem az egyedur engedélyéből, épen mivel a nemzet zöme meg nem hivatván, a párt megjelenése már csak engedélylyé lön, s utóbb kiváltsággá. Akarta ugyan I. Béla a meghívást nagyobb részére kiterjeszteni a nemzetnek, legalább községenként egész nemzetet meghíván, de épen mivel azt kész lázadásnak tapasztalta az egyeduraság ellen, kénytelen lön a nagy gyülekezetet pártosaival szétveretni, s többé ily nagy tömeg nem hivatott meg. Nem is hivatott, ha a királyok egyedurak akartak maradni. Így csak saját pártjukat hivogatván meg a törvények kihirdetéséhez és nyilatkozásra az el vagy nem fogadás iránt, annak törvényhozásbeli részvéte megszűnt mindenkit illető eredeti jog lenni, mi az ős államban vala, s csak egy megvesztegetett várna kiváltságává szilárdult.

Ez megelegetett az engedélylyel, s félreértett önérdékében a nemzet zömét elnyomni segített a királyoknak, mint minden kevesebbség szeret a többségen uralkodni, s ha szerét teheti, előnyöket vivni ki magának a felett. Nem látta be, mikép így kapott törvényhozási részvéte a monarcha irányában semmi értékkel nem bir.

Azt a jelentőséget látszott ugyan megkérdeztetése nyerni, miszerint a nemzetre ezen osztály akarata ellen nem tolhat törvényt a király, csak indítványozza azt, mint az ősállami fejedelem, s ettől függ elfogadni vagy nem. De valóban a tihanyi ekhó kiabáltatása volt az. E párt mint kiváltságos nemesség nemcsak nem fejezte már ki a nemzet közakarátát, de sőt annak elnyomását még önérdékében látta lenni, azonos levén annak ellenében érdeke az egyedurával, kitől a földadományokat, kiváltságokat és

minden csalékony előnyeit kapta. Azokért az egyedur szolgálatában állt, s még maga várta attól a tömeget minél inkább elnyomó törvényeket. Be nem látta, hogy a törvényhozás alakzata lényegesen különbözvén az ősitől, önsorsa felett sem rendelkezhetik törvényhozásbeli részvételével, noha megkérdeztetik, akarja-e a törvényt, s tőle függ el vagy nem fogadni.

Az eredeti államban a fejedelmi tanács által hozott törvény kihirdetéséhez egész nemzet összehivatván, e kihirdetés úgy ment véghez, hogy minden fővezér kiadta a törvényt törzsnépénél a nemzetségek vezéreinek, kik vagy elfogadták, vagy a fővezér feleletre vonásával akármelyikök érvtelenítette. Le is tették a fővezért, ha nekik rossz törvényt adott ki a fejedelmi tanácsból. Csak ha nekik tetszett a törvény vagy az állami bíró által, mint közakarat, sanctionáltatott, akkor hirdették ki nemzetségeiknek. Ha még bíróilag nem sanctionált törvényt hirdetének ki a népnek, és az annak nem tetszett, akkor használta az önjogát, vagy letevén a kihirdető vezért, vagy akármelyik választó feleletre vonván az semmisítettvén meg bíróilag a törvényt. Csak a már sanctionált törvény kihirdetésénél nem tehetett az ellen kifogást senki, mivel a bíró már a közakarat nevében mondta ki érvényesnek. Így nyilvánított a közakarat képviseleti rendszerben először is a népvezérek által, kik nemzetségeiket képviselték, s csak azután a nép által, ha vezérei nem sanctionált s rossz törvényt hirdettek volna ki.

De már a királyok alatt összehívott nemességnek képviselő főnökei nem levén, minden törvény iránt közvetlenül maga kérdeztetett meg, elfogadja-e vagy nem? Mint-hogy pedig a gyülekezetek, közakaratjuk nyilvánítására legkevésbé alkalmasok, mihelyt igen nagy számuak, a nemesség önsokasága miatt sem volt már arra való. A királyok azért is kénytelenek voltak ugyan saját pártjokat hívogatni meg, mint kisebb gyülekezetet, mivel egész nemzet nagy gyülekezete képtelenség leunde közakaratának nyilvánítására, képviseleti rendszere pedig már nem volt, másképp nyilatkozhatni. De még az ily kisebb gyüle-

kezet is csak választásokban nyilváníthatja közakarátát, nem tanácskozólag. Azért nem is úgy tétetett kérdésül elébe a törvény, hogy a felett tanácskozzék, s határozzon, hanem csak, hogy egyszerűen igennel vagy nemmel nyilatkozzék, mintha választana, kell-e vagy nem? De így meg azért sem mondható felelete valódi akaratának, mivel oly felsőbb foku törvény felett, mely felelőtlen egyének által idegen nyelven fogalmaztatik, s csak tolmácsolólág terjesztetik egy nagy gyülekezet elébe, annál kevésbé nyilatkozhatik az minden megfontolás vagy tanácskozás nélkül, mivel meg sem hallhatja jól, nem hogy megérténé. Minden nyilatkozatát csak azok után teheti, kik így vagy amúgy ösztönzik és hitegetik. Többségét és kevesebbégét is kénye szerint veheti a kérdező. Az ily gyülekezet, sem nem tanácskozhatik, sem indítványt nem tehet, mert hogy nyolczvanezer ember, a mennyi gyakran megjelent, azt szabad ég alatt tehesse, hol az acustikát csak az égboltozat adja, ahoz a felszólamlónak stentori hang, a hallani akaró gyülekezetnek pedig midási fül hiában adatnék. Azért az elébe kérdésül tett törvényt, nem is módosíthatta, hanem egyszerűen vagy elfogadnia vagy elvetnie kellett. Többsyre már azért kénytelen volt elfogadni, mivel másat nem hozhatott, bár sokszor nem is tudta, mit fogad el, hanem azután vakarta fejét, mikor megtudta.

Az ősi törvények kihirdetése a népnél már azért is más volt, mivel nem ily nagy gyülekezet előtt történt, de nemzetségenként. Egy nemzetség pedig legnagyobb számmal is alig állott három négyezer emberből. A kihirdető vezér nem is bohóskodhatott a nemzetséggel, mert az igen könnyen azzal felelt, hogy ötletette. Azért kénytelen volt komolyan járni el; annak akaratát kipuhatolni, s ahoz alkalmazkodni a kihirdetendő törvényt nyel. A kiváltságos nemesség már nemcsak önsokasága miatt haszontalan volt valódi akaratának nyilváníthatására, de minthogy a kérdezőt le sem tehetette, az már nem is volt kénytelen akaratához alkalmazkodni, hanem kísérleteket tehetett, a

legbotorabb törvényekkel is, csak eszközül használván a gyülekezetet.

Még lényegesebb különbség az, hogy a kihirdető vezért akár melyik választója feleletre vonhatta, s érvényteleníthette a törvényt magára nézve, ha azt rosznak bizonyíthatta be, tehát a polgár akarata nélkül törvény neki nem hozathatott. A kihirdető vezért csak a nemzetség tehetette le, mást választván, ha közakaratóval ellenkezett a törvény. De mivel azzal még a hatalom visszaélhetése ellen a biztosság nincs elérve az egyes polgárra nézve, ki egy maga se le nem teheti, se nem választhatja a vezért, minden egyes polgárnak annyival inkább fennmaradt feleletre vonható joga, mivel ő csak a közakarotnak vetette magát alá, reá nézve pedig az ő akarata nélkül nincs közakarot, csak mások akarata van. Ha tehát a vezér által kihirdetett törvényt czélszerűnek nem látta, tekintet nélkül arra, hogy minden mások czélszerűnek látják, s a vezért le nem teszik, ő azt feleletre vonhatta s kihirdetett törvényét megsemmíteni kérhette magára nézve. Különbözik a mások akarata elnyomná őt, már pedig akár egy, akár millio ember nyomjon el valakit, mindegy, sőt még gonoszabb az állapot, minél többek az elnyomók. Ha a bírő megsemmítette a törvényt, nem találván a vezér indokolásait helyeseknek, a vádló indokainak ellenében, azt ugyan csak a vádlóra nézve tette, de ily esetben már mások is érvényteleníthették, ugyan azon bírő mindenki panaszára érvénytelennek fogván kimondani, a mit egyszer annak ítél. Ellenben ha a bírő érvényesnek mondta ki a törvényt, a vádló polgár meggyőződhetett annak czélszerűsége felől, az a bírő találván érvényesnek, kit ő maga ruházott fel bizodalomával itélni a felett, és ki ezen ítéleteért is felelős volt neki. De ha akkor sem győződhetett volna meg, fennmaradt joga, az államból kilépnie, s elköltözhetett, mit azonnal tennie kellett, másképp bennmaradásával az államban tetteleg járult a törvényhez, tehát önakaratává

tává fogadta, s így közakarattá emelte. E szerint a törvény mindig csak közakarati lehetett, nem a többségtől függvén, hogy a mit akar, mindenkire nézve kötelező legyen. Az egyes polgárnak ezen joga mit sem ártott a többségnek, vagy akármely néptöredéknek, mely a törvényt czélszerűnek látta és követni akarta, mert a bíró csak a vádló polgárra nézve mondván azt ki érvénytelennek, mások, a kiknek tetszett, önként követhették, magokra nézve nem érvénytelenítvén. Mindenkinek meg van azon joga, hogy magára nézve törvényül fogadja el a mi neki tetszik, csak az a joga nem levén senkinek, hogy mit ő törvényül akar, azt másokra is feltolhassa. Többségi jog, csak azért, mivel többség akarta ezt, vagy azt, nem létezett, mint nem is létezhetik, senki sem levén köteles mások akaratának hódolni, csak azért, mivel ők számosak, hanem mindenki csak azt tekinthetvén köztörvényül, a mit maga akar azzá tenni, különben mindenki egyenkint, a mások elnyomottja levén. A többség döntő akarata csak azon alapult, ha nem érvénytelenítette az egyes polgár vagy kevesebbség bíróilag, vagy bennmaradásával az államban, magáévá fogadta. Hol az így nincs, a többség akarata maga csak oly zsarnokság, s egészen jogtalan, mint akármely despotáé.

Igy a törvényhozás joga annyira eredeti tulajdona volt az ősmagyarnak, hogy az ő egyéni akarata nélkül neki törvény mások által nem hozathatott, ha azon mások nem csupán többséget, de egy nemzetet képeztek is. Ezt a jogát senki sem engedélyezte, hanem magával hozta az államba, hol el sem vehette jogérvényesen senki. De már a kiváltságos nemességnél a törvényt kihirdető s nyilatkozatra felhívó király vagy csak hivatalnoka is, feleletre nem vonathatván, az egyes ember és kevesebbség kénytelen lön a többség által elfogadott törvénynek annyival inkább hódolni, mivel még az államból kiléphetést is, — mi az őszöknél a bíróilag megerősített törvény után is nyitva maradt — már az első szent egyedur elzárta egy törvényével, s az országot tömlöczévé tette a nemzet-

nek. Ekkor tehát a többség döntő hatalomnak adhatta már ki magát, s jogtalanul fogadhatott törvényt el, nem csak az egyes polgárra, de bár mely tekintélyes kevesebbségre nézve is. Valódi közakarata így már magánál a kiváltságos osztálynál sem volt lehető, kénytelen levén a kevesebbség a többség akarata előtt meghajolni, vagy az államból ki nem léphetéssel meghonosított forradalmat megindítani, és polgári háborúkkal védeni magát az elnyomó törvények ellen. — Ez volt a rákosi gyülekezeteknél egyik legnagyobb vívmánya az egyeduradalomnak, mert azóta mindig a többség dönt; az uralomnak tehát nem is kell egész törvényhozó testületét megvenni, csak többségét. Így zárja ki engedményes osztályának is kisebb felét furfangossá levő engedményéből.

A törvény készítése vagy fogalmazása is egészen más volt már, mint az ép államban. Egy felől a király jegyzője által fogalmaztatta törvényeit, ki utóbb cancellárja lön; más felől a senatus, mely a mindinkább szaporított kormányzó hivatalnokokból, vagy dignitariusokból állott, mint ugynevezett ország bárói, proceresek, optimások, jobbágok, aristokraták, s ki tudja még mily czifrán tituláltak, testülete, az első királytól fogva gyakorolta az engedélyt, mi már a nemesség irányában praerogativának nevezetett, miszerint a nemzet részéről törvényt kérelmezett. A király által adandó törvényeken kívül a nemzet nevében kívántakat tehát csak ez a testület fogalmazta, mi a nemességnek csakugyan nem is volt engedélyezve. De mivel ez a testület a gyülekezetnek sem közvetve, sem közvetlenül felelős nem volt, mint az ősz fejedelmi tanács, hanem oly felelőtlen, mint az első király alatt, természetesen csak azon szellemben fogalmazta a kérelmezendő törvényeket, melyben az első király senatusa. Az ily kérelmezett törvények is a gyülekezet elébe terjesztettek ugyan, megkérdezőleg, tetszenek-e? de csak miután a király már elfogadta, kinek azokat a proceresek jóváhagyás végett

előbb benyújtották, különben az nem terjesztvén a gyülekezet elébe. Sem maga nem fogalmazhatván a király jegyzője által, sem dignitáriusaitól el nem fogadhatván a gyülekezet megkérdezéséhez oly törvényt, mely az ő egyeduri akaratával ellenkezett volna, így csak egyeduri törvényjavaslatok terjesztettek már a gyülekezet elébe. Egészen más pedig, hol felelős egyének fogalmazzák a törvényt, mert a felelőség tudata más irányt ad a fogalmazásnak, úgy hogy a feleletrevonás szüksége gyakorlatilag ritkán is fordul elő. De már a felelőtlenség a fogalmazásban is korlátlan önkényt úz. Minden szavát, sőt betűjét tizszer is óvatosan megfontolni kell az elfogadni akarónak, nehogy rászedessék, az pedig lehetetlen egy nem is tanácskozható gyülekezetnek. Így nem is a törvényfogalmazó hatalom alkalmazkodott már a nemesség akaratához, hanem a nemességet használta eszközül egyeduri törvényeinek elfogadására, mégis így akart fedezve lenni a nemzet zöme előtt, a nemességnek törvényhozásbeli részvételével. Azért még akkor józanabb is volt a nemesség, mint sem a törvényt maga által hozottnak mondotta volna, hanem a király által adottnak, vagyis a király decretumának nevezte azt, mi valósággal volt.

Más nagy különbség volt az ősi s ekori törvényhozás közt a végrehajtás elkülönödése miatt a törvényhozástól. Az eredeti államban törvényhozás és végrehajtás elkülönítve nem vala, a vezérek levén a törvény végrehajtói, mint annak hozói, vagyis a kihirdetéssel a nép elébe terjesztői. A törvényhozás és végrehajtás egy hatalmat képezett kezökben. Sőt épen mint már végrehajtók hirdették ki a közakarát nevében kész törvény alakjába öntött parancsot vagy tilalmat, hogy az elfogadás után rögtön valósítassék is. Azért kellett a kihirdető gyülekezetre is már fegyveresen megjelenni mindenkinek, hogy azonnal háboruba mehessen, ez a gyűl egyszersmind táborba sereglés levén. Törvényhozás és végrehajtás még az

első király alatt sem volt elkülönítve. Ugyanazon senatus, mely a törvényhozásnál figurált, a kormányzó hivatalnokokból állván, — minthogy a püspökök is csak azok valának — kezelte a végrehajtást is; felelőség nélkül ugyan, mint a törvényhozást, de reájok is esett a nép panasza, s így legalább erkölcsileg felelősök maradtak, azért meg is lakoltak az első király után keletkezett nagyobbszerű forradalmakban. A törvény kihirdetéséhez meghívogatott kereszténypárt még oly zsenge volt az első király alatt, hogy meg sem kérdeztetett a törvény iránt, egyszerűleg csak tudtára adatván az. De miután az úgy hozott törvények mindinkább átmentek a gyakorlati életbe, s a felköltött folytonos lázadás miatt kénytelenek lettek a királyok legalább támogató pártjoknak megkérdezésével törvényhozást engedni, azzal a végrehajtás még akkor is együttjárónak tekintetett, azért az uralmat támogató pártnak, vagy serdülő nemességnek együtt lön a törvényhozással engedélyezve; úgy azonban, hogy azt a királyi főbb kormányzattal mintegy megosztva, vármegyéiben gyakorolja, testületileg a rákoson nem is gyakorolhatván, főleg miután már a törvények nem csupán hadiak, vagy is azonnal harcra parancsolók voltak, hanem másnemű intézkedésekre is kiterjeszkedvén, utólag foganatosítandókká lettek. De így már a végrehajtás elkülönödött a törvényhozástól.

Az ámulatok egyike, hogy az elkülönített végrehajtást a törvényhozás féken tarthatná. Mert a pusztá szó vagy csevegő akarat meg nem gátolhatja a cselekvést, hanem maga esik annak pofozása alá. Az ősállami fogalmak szerint a törvény magában csak akarat, s annyi mint a pusztá szó vagy óhaj. A végrehajtással válik hatalommá, azzal vetvén cselekvőleg kést vagy kötelet az ember nyakának. A törvényhozást az, mihelyt attól elkülönítve van, eszközül használja, s azt tartja önszolgálatában, nem annak szolgálat. A hellen és római köztársaságoknak is az volt legnagyobb szerencsétlenségök, hogy nem ruházván a közhatalmat át, népgyűléseikkel pedig testületileg

végrehajtást nem gyakorolhatván, kénytelenek voltak a végrehajtást elkülönítve a törvényhozástól, bizni egyes személyekre, kik a valódi hatalmat így kezökbe kapván, felül kerekedtek a népgyűléseken, s léptenként uraivá lettek a népnek, sőt néha már azonnal is. E veszélyt az ősmagyar azzal kerülte ki, hogy a törvényhozást, mint az igazságszolgáltatást is annak végrehajtásával együtt, mint egy-egy közhatalmát, ugyanazon biztosíték mellett ruházta át. Az egynek tekintett törvényhozó és végrehajtó közhatalom gyakorlásaért tette a vezért felelőssé, s lehetővé, kit ekép közakarátának uralma alatt tartott. Így ki nem buvhatott a felelősség alól, mint az elkülönített hatalmat gyakorlók már kibuvhatnak, mert a végrehajtó a törvényhozásra magára háritván elkövetett hibáit, vagy ha az is másra ruháztatott, azon más törvényhozóra, az pedig a magáéit viszont ő reá, s így egyik a másiknak köpenyege alatt kibuván a felelősség alól, mindenik azt teheti, a mi neki tetszik. De midőn ugyanazon egyén csak maga felelős mind a hozásaért, mind végrehajtásáért a törvénynek, nincs köpenyeg, mely alá buvhatnék.

A tetteleg elkülönített végrehajtást úgy gyakorolta azután megyéiben a nemesség, hogy az ősi választott nemzetségi vezér helyett az egyedur által kinevezett főispán nem lehetett már maga végrehajtó, mint az első király alatt, öntetszése szerint alkalmazott segédeivel, hanem csak azok által gyakorolhatta a végrehajtást, kiket a nemesség szolgabirákul választott.

Szolgabiráknak nevezettek a végrehajtók, mivel még akkor az uralmat támogató párt emberei nem cizmetettek nemeseknek, hanem király szolgáinak, mik valósággal voltak, mint pártosai vagy pecsovicsai, és mivel már az első király egyesítvén törvényhozásában az őállamban elkülönítve volt igazságszolgáltatást, törvényekkel állitgatta fel az igazságot, vagy rendelte el, milyen igazság szolgáltatassék, a bíró tehát csak a törvény végrehajtója lett. Akár igazságot szolgáltatott a törvény szerint, akár más kormányzati teendőt végzett, mindig csak a

törvény végrehajtója volt. Innen a birói és politikai végrehajtás a főbb kormányzatban is együtt gyakoroltatott, mint az egyedurnál magánál egy hatalom volt a törvényhozásban. Csak fokonkiint különítettett el utóbb némű részben, a teendők szaporodása miatt, de a legfőbb kormányzóknál, valamint a szolgabiráknál is legujabb időig együtt maradt, mint mindenik csak a törvények végrehajtója volt. Montesquieu hibásan beszél a birói hatalomról, mint harmadik statushatalomról, mert a magyar, valamint az angol alkotmány szerint is, nem külön hatalom a monarchiai államban, hanem csak másík ága a törvények végrehajtásának ma is, de előbb még annak sem volt külön ága, együttesen gyakoroltatván másféle törvények végrehajtásával ugyanazon egyének által. — Külön statushatalom csak az ősállamban volt a birói, de ott meg a végrehajtás nem volt oly különálló hatalom, mint Montesquieu felállítja. A statushatalmakat csak az egyeduralom zavarta össze, minden állami viszonyokat oly következetességgel forgatván az ősállamiakkal ellenkezőkké, hogy a mi ősainknél elkülönítve volt, mint az igazságszolgáltatás a törvényhozástól, egybeforrasztotta, a mi pedig azoknál össze volt forrasztva, mint a törvényhozás és végrehajtás, — elkülönítette. Így forgatott visszájára minden más viszonyokat is, mely működését mai napig folytatja. Logikailag nem is lehet máskép, miután ellenkező levén a közakarattal, önkövetkezetességét mindenben megtartani kénytelen, míg az államból marad valami, a min ezen mesterségét üzheti.

Azonban a nemesség végrehajtásbeli részvéte csak oly ámulat volt, mint a törvényhozásbeli, lényegesen különbölvén az ősitől az is. Az eredeti államban korlátlan szabadsággal választotta a nemzetség vezérét, mint törvényhozóját s végrehajtóját, kit letehetett bármely nap, mi helyt a hatalommal visszaélt, s feleletre vonhatott. Önbélatásával kereste ki a vezérnek való legalkalmasabb egyént, ép azért levén a választás az, a minek nevezetik,

hogy kikerestessék vele, ki leginkább képes a kormányzásra. De az egyeduralom által már nem is a vezér választása engedélyeztetett, hanem csak hajdani segédeinek választása, a vezér helyett maga által kinevezett főispánt tovább is maga nevezgetvén ki a megye kormányzójául, ki tehát csak az egyeduralom közege maradt s a királyt magát helyettesítette. A segédeire, vagyis szolgabírákra nézve engedélyezett választás ugy gyakoroltatott, mint a törvényhozásbeli részvét, hogy valamint a törvényhozásnál a király kérdéstül tette a nemességnek, tetszik-e a törvény vagy nem? ugy a végrehajtók választásánál is a főispán, mint az ő kormányzó helyettese, kijelelt némely egyént, kérdéstül téve, melyik tetszik szolgabíróul? A nemesség névkiabálása az ily választásnál már csak annyi lett, mint egy ludsereg gágogása. Ez a választás azt jelentette már, hogy nincs a nemességnek szabad választás engedélyezve, hanem a főispán gyámsága alá van vetve, mivel öneszével nem tudná kikeresni a legalkalmasabb egyént, s talán még pogányt is választana, e rendszer kezdetében levén még pogány elég, s épen azért nem is akarhatván a keresztény uralom szabad választást engedélyezni, annál kevésbé bocsáthatván ki kezéből a főispán kinevezését. Igy az engedélyezett választás mellett tulajdonkép csak a főispán nevezte ki a végrehajtókat vagy szolgabírákat, mert ha hármat-négyet jelelt is ki egy hivatalra, reá nézve már mindegy volt, akár melyikre gágogjon a gyülekezet, mindenik kijeleltje neki tetsző levén, s akármelyik választatott, csak az ő eszköze volt, vagyis általa az uralomé. Le sem tehetette már a nemesség választott végrehajtóit akármely nap, mint az ős nemzetség önvezérét, mihelyt a hatalommal visszaélt, mert a kormányzó főispán nem tartott a nemesség kedveért akármely nap tisztujitást, s utóbb a törvény is csak három évenként tartandónak határozta, a választott egyén tehát visszaélhetett három évig. Azt találta ugyan ki a választó nemesség a visszaélés ellen, hogy felfüggeszse hivataloskodását visszaélő tisztviselőjének, de azzal

még vesztett, mert akkor azt a jogot a főispán is követelte magának, s ha a nemesség az ő jó szolgabíróját felfüggesztette, ő meg tromful arra, a nemességnek jót függesztette fel. Azonkívül a nemesség által felfüggesztett helyett, csak a főispán nevezett ki ideiglenesen másat, mivel a nemességnek tisztujításig nem volt joga hivatalt betölteni. A főispán által ideiglenesen kinevezett pedig még jobb eszköze volt neki, mint a ki felfüggesztetett. Így a nemesség alkotmányos dicső joga kétszeres veszteséget eredményezett.

Ide járult, hogy az egyeduralom által folyvást szaporított főbb hivatalok, jutalmazások s kitüntetések osztogatván, a nemesség választottjainak érdekekben lett azoknak elnyerhetése miatt visszaélni az uralom javára a nemesség által rájuk bízott hatalommal. Az őszállamban semmit sem osztogathatván a fejedelem, mint nem is volt ily pártosokra szüksége, hanem a néhány főbb kormányzati állomás is választással töltetvén be, senki sem csábíthatott a rábízott hatalommal visszaélésre. De már az egyeduralom adományai annyira csábítók lettek, hogy azok a nemesség tisztválasztásait, ha különben valamit értek volna is, már magok kijátszották, s haszontalanokká tették. Az erkölcstelenedő nemesség épen azért szerette már az ily tisztujításokat, mivel öntestülete hátrányára is a kebléből nagyravágyóknak és haszonlesőknek szerencse keresésök útját nyitották meg. Minél inkább súlyedt a szolgaságban erkölcsével együtt, annál inkább ragaszkodott az ily tisztujításokhoz, s igyekezett a hivatalokat mindinkább szaporítani, mint az álladalmi teendők is mindinkább szaporodtak. A sokasodó törvények ismét végtelen visszaélésekre nyitottak mezőt, mivel azokat nem is győzte a végrehajtó megtanulni, vagy nem is értette, és szándékosan is félremagyarázhatta.

A választó gyülekezet törvényes engedélyül kapta ugyan ellenörködőleg tanácskozó és határozó gyülekezeteket tartani megyéiben, mind a felelőtlen főbb kormányzat, mind saját végrehajtói féken tartására, és csak azon

főbb kormányrendeleteket hajtatni végre tisztviselőivel, melyeket a törvényekkel egyezőknak talált, a törvényteleneket félretevén, vagy repraesentálván ellenök. De ez ellenörködéssel sem a már elkülönödvé volt főbb végrehajtó hatalmat, sem saját végrehajtóit nem gátolhatta meg visszaéléseikben annyi kijátszó és meghiusító körülmények között.

A nemesség végrehajtásbeli ily részvéte mellett a főbb kormányzás is elkülönödvé maradván a törvényhozástól, a végrehajtó főbb hivatalnokoknál, vagy is az őket kinevező királynál, — mintha a törvényhozás után sántikálna, — minthogy az a főbb kormányzás a nemességnek felelős nem volt, önvégrehajtásbeli részvéte vagy önkormányzása pedig oly sokféleképen haszontalanná hiúsított, e miatt törvényhozásbeli részvéte is, még ha különben valamit ért volna is, már csak annyi lett, mint az üres tálból kanalozás. A királyi végrehajtó hatalom már csak fedezte magát a nemesség törvényhozásával még az erkölcsi felelőség ellen is, mely előbb reá hárult, palástja levén most már, hogy a törvényt a nemesség maga hozta, melyet pedig a végrehajtó hatalom tulajdonosa, a király, önkénye szerint fogadtatott el vele. Így már nem csak épen a törvények foganatosításával gyakorolhatott az egyedur nagyobb önkényt, de törvénynyé nem tett akaratát is válósíthatta, főleg veszély ürügye alatt, nem lehetvén az országban szerte lakó nemességet bármely nap összezaklatni törvényhozás végett, az ellenség pedig nem akarván vesztetg ülni, míg az összehivatik. Minthogy pedig az országgyűlésre jó vagy rossz időben s utban lótni futni, s ott tovább tartózkodni, mint a tarisznya kifogyott, — s a laczikonyhák gőzölögtek, nem lehetett nagyon kellemes mulatság, s még a sok szalmaözvegynék sem tetszhetett otthon, kénytelen lön magát csak három évenként összehivandónak rendelni. Ekkor időközben a végrehajtó hatalomnak még tágabb mezeje nyílt kénye szerint czikázni.

Az ős nemzet összehívása bármely nap megtörténhetett, a vezérek csak egy véres kardot hordatván szét nemzetségeiknél, s kikiáltatván hirnökeik által a közakarat nevében, hol és mikor jelenjék meg mindenki fegyveresen. Az összegyűlt nemzet egyszersmind kész tábor vala, rögtön az ellenségre vezethető, mert a kihirdetett törvény elfogadása vagy elvetése még a feleletre vonás mellett sem volt késedelmes, egy nap is elég levén ahoz. De már a kiváltságos nemességet a hosszuvá lett végrehajtás utján körlevelekkel megyékkéut meghivogatni, mely meghivogatás még előbb megyeileg tartandó gyűléseken lett kihirdetendővé, sok teketóriát igényelt. Magok a megyei gyűlések tartása annyi időt elrabolt, hogy azalatt az ellenség kényelmesen Ónodig jöhetett keletről. A mi még lényegesebb, az ősi törvényhozás nem intézkedett egyébről, mint csupán hadi vállalatokról, a polgárok jogait minden más tekintetekben meg sem érinthette. De már az egyeduralmi törvényhozás annyira korlátlan hatáskört nyitott magának, hogy mindenről intézkedett, mi szemének szájának tetszett, s minden jogviszonyok felforgatásában fáradozott, mit rendezésnek, szabályozásnak nevezett. A rákosi gyülekezetek tehát a törvényhozásnak egész tömkelegébe bonyolítottak már, s háboru nélkül is lótni futni kellett azokra, mint robotlásra. Még ezen felül a háborut rendelő törvény végrehajtása miatt is haza kellett előbb menni, s azután hajtani megyékként végre, vagyis az ellenség ellen indulni, ki ily hosszú idő alatt kénye szerint gazdálkodott az országban.

Mindezek miatt a rákosi gyülekezetek nem csak az összegyűlés fáradságát sem érdemlették, de nagy csapások voltak már a felfordított államban. Csak az egyeduraknak voltak hasznosok, mivel hatalmukat folyvást gyarapíthatták azok mellett. A szolgaság pedig azt hitte, hogy mivel a törvényt maga hozza, mind azért nem panaszkodhatik, mit az rendel, bármily oktalansá-

gokat rendelt. Így a lázadások gyérültek, mik különben korlátozni szokták az egyeduralmat, soha nem is levén más korlátozása, mint a forradalom s lázadás, mint annak megfelelő botorság. Csakis azokat akarta pártjának engedélyezett szinleges törvényhozással és végrehajtással kikerülni.

Ily törvényhozásával a kényuralom iszonyúan felforgatta már ezen korban az ős állami jogviszonyokat. Mindinkább kiterjeszkedtek a királyok törvényeikkel a társasélet oly ügyeire, mik az ősi törvényhozás körébe legkevésbé sem tartoztak, s a polgárok szabad életét rendezgetés ürügye alatt, mindig szűkebb korlátok közé szorítgáták, hogy azok gépiesen az ő törvényeik szerint mozogjanak, bármily észszerületlenek, s természetellenesek voltak e törvények. A legképtelenebb jogviszonyokat, s intézményeket állitgáták fel, mégis az utódok által azután kifejlesztgetőknek s civilisálóknak mondattak. A szervezet tekintetében feloszlott állam következetesen sülyedt, mintha ragadtatnék enyészete felé, vagy mintha a harapódzó tűz magát táplálva belőle, sietne hamuvá omlasszani.

Belviszonyaiban az igazságszolgáltatás az ordaliákra szorult, az izzó vas és forró víz, valamint a párviadatok isten ítéletére, s utóbb még botorabbá lett, minthogy jogismeret már nem létezett, sőt a mi lett volna is még, ellenkező levén már az uralom által törvényeiben felállítottakkal, nem gyakoroltathatott. Így emeltetett az igazságszolgáltatás európai civilisatiora. A haramiák is emberibb igazságot tartanak fenn magok közt, mint az egyeduralmi törvények felállitgattak, a torturának legiszonyatosb találmányaival. Miután a polgári vétségeket nem csak magok teremtették a törvények, de az előre megszabott büntetésekkel folyvást szaporitották s bűnökké fokozták, azokat már csak ádáz kegyetlenséggel vélte dőreségök elnyomhatóknak. Épen a perlekedés lön a rablás

legbiztosabb nemévé, főleg miután az okmányokkal bi-
 zonyítás behozatott. Innen az erkölcstelenség terjedt,
 mint a pestis. Nem is kellett ellenség, magok pusztították
 a polgárok egymást, nem csak egyenként, de egész ke-
 letkezett osztályonként. Az eredeti allodiál birtok szabad-
 sága oda lett, s minden jogviszonya, mit az ősi törvény-
 hozás meg sem érinthetett, képtelenül feldulatott. Az
 egyedurak eltulajdoníták az országot, mint előbb a két
 közhatalmat, s az egyes birtokokat hűbérül adományzás
 útján, hajdani tulajdonosaikkal együtt, pártembereiknek
 osztogatták, s így az egész országot, mely az egyháznak
 pazarlott közvagyonon felül maradt, azoknak kizáró bir-
 toklásába juttaták. A hajdan honszerző nemzet nagy zö-
 me paraszt néppé sülyesztetett, s hontalanná tétetett az
 országban, melyet vérével keresett, és a kiváltságos osz-
 tály nyuzható urbérésévé egykori tulajdonában. De a ki-
 váltságos osztály nagyobb része is a boeskoros lazaronik
 állapotára nyomatott le; ámulatos törvényhozásbeli rész-
 véte mellett, az is kifürösztetvén ebül szerzett birtokából,
 hogy csak egy töredék főnemesség jusson az ország bir-
 tokába, és főbb előnyökbe, melyet azután az elkolduso-
 dott zöm, a nagy farkasok osztályának nevezett vigaszta-
 lásul. Az állami közvagyon elpazarlása után, mindig
 szaporodó szükségeit hajdan ismeretlen terhek behozásá-
 val sem bírta az uralom fedezni, s kénytelen lön törvé-
 nyeiben nyilvános csalásokkal fosztogatni a nemzetet,
 miket kamarája nyereségeinek nevezett. A családi s há-
 zassági természetes viszonyokat mind ellenkezőkké for-
 gatta törvényeivel, mint általában a polgári jogcselekmé-
 nyeket visszasokra változtatta. A házasságkötéseket még
 az egyedurnak, Kálmánnak is ellenére, törvényei közé bc-
 csempészett, csak a laurentiana synodus által gyártott egy-
 házi törvénynyel tevén a papság az egyházi hatalomtól
 függőkké, — már az maga felfordította a társadalmat,
 mert azzal nem csak a házassági szabadság raboltatott el,
 a papságtól függvén azontul, kik kelhessenek össze, de
 az örökösödési jog is csak az egyházi hatalom által oszto-

gatottá lett. A nem egyházilag kötött házasságból született ember nem örökölhette semmit, tehát kizárta a jog világából, nem is választatható semmire, azért nem lehetett Mátyás fija sem királylyá. Még az egyedur trónöröklési joga is attól föltételeztetik azóta, hogy apját és anyját pap eskette legyen össze, máskép csak paráználkodóknak gyalásván a törvény. Az első egyedurat, Istvánt magát is, trónvesztővé declarálta az általa behozott vallás, papi törvényével, a nélkül, hogy a papság észrevette volna, mit csinál; mert ha szerinte csak egyházilag kötött házasság érvényes, akkor ezt csak azért rendelheti így törvénynyel, mivel a házasság vallásosan sacramentum, tehát vallásosan kötelező. De akkor ez a sacramentum már a nőtlen Krisztus által tétetett tehát, nem magának, hanem csak másoknak azzá, s mégis mindig kötelező volt. Tovább ezer évnél törvény nélkül is sacramentum vala, nem is törvényben állítván fel azt Krisztus. Csak a papság mulasztotta el tovább ezer évnél köteleességét teljesíteni, nem esketvén össze a házasulókat, a miatt azonban el nem vesztette az a sacramentum vallásosan kötelező erejét. István pedig nem született olyan sacramentumos házasságból, tehát nem is volt trónörökölhető. Még az sem menti ki, hogy szülei pogányok voltak, elég hogy anyja keresztény nő volt, tudnia kellett már, hogy a házasság Krisztus által felállított sacramentum, tehát másféle házasságban ne fajtalanokdjék a pogány Gyejcsel, mivel úgy csak zabít szül, ki semmit sem örökölhét, azért fejedelemséget sem. Így tette az egyház a szent királyt illegitimé, a sacramentummal levetvén a trónról. Sajat államunkban ilyeneket mi nem tettünk!

Külviszonyaiban az állam minden ellenségnek martalékul esett már. Ósállami haderejének, szaporodás helyett, negyedrésze volt meg, csak a kiváltságos nemeségből állván. E maradványa is csak kötelességből védte az egyedurat, s úgy küzdött ön fenntartásért is, mint a már kialvólag pislogó mécs fel-fellobbanásaival kísérelgeti a világítást. A hajdan hódító nemzet nagy ereje pór-

néppé aljasítatván, s fegyvert sem viselhetvén, a nemességgel együtt százezrenként öletett vagy hurczoltatott szét. Megfogyását azután idegen népcsoportok kiváltságos befogadásával kelle pótolgatni, hogy itthon legyenek kész ellenségekül.

Igy hanyatlott az egyeduralom államával együtt, melyet boldogítani akart, a semmiség felé, hogy Ónodtól Mohácshoz érjen. Mégis, mivel egyeduralmi hatalmában tehetlenségig hizott már, azt hitte, hogy az állam gyarapodott azzal nagygyá. A folytonosan mélyebbre sülyedő szolgáltság viszont az egyeduralom mindig nagyobbodó hatalmában látta a nemzet emelkedését, mert a szolgáltság csak ura minél nagyobb uraságában szokta magát is urnak képzelni, minthogy maga semmi. Mégis a lázadásokat meg-megujitgatván az ellen, a polgári háborukban önmagát gyilkolta. Az első egyedur római világbirodalmat akart egyeduralmával létre hozni a nemzetből s létrejött belőle ez uralom alatt Mohács után, hová már csak akkor is házsártoskodó töredéke vánszoroghatott, egy oldalmat kereső, másképp már fenn sem állható szegény nép.

VI. CZIKK.

Törvényhozás a rendi gyűlésekkel.

Rendi gyülekezetek alakjában még nagyobb ámulattá lön a nemesség törvényhozásbeli részvéte. A rákosi semminél még egy fokkal bukott alább.

Ez alakzat haladott kifejlődésnek tartatik, de e kifejlődés csak az egyeduralom nagyobbodásában, s rendszerének széljelebb ágazásában állott. A bojtortlyán vagy licyum is minél több lombot hajt, s nagyobb bokorra növekszik, tökéletesebb növény nemében, de a kertet teszi vadonabbá.

A nemzet közakarátának törvényhozását már a léthe borította, s égbe kiáltó bűn lett volna jogát követelni.

Csak a kiváltságos osztály részvétéről lehet tehát szó.

Az egyedur maga is áldozatául esvén Mohácsnál szerencsétlen rendszerének, ott rejlett ugyan az erő a nemzetben, mely a szabadsággal és szervezéssel felüldithető vala, de a kiváltságaival nemzetül szereplő nemességnek tudata nem volt már a valódi államról, s noha birtokban voltak az adatok őszállamáról, azokat nem értette. Csak az egyeduralmi államot ismerte félreértett önérdékében államnak. Elfogultságát ki nem ábrándithatta a tényekkel kiabáló történelem, mennyit szenvedett s hová jutott már azzal. Most azt látta egy pártja, az állam csak úgy fenntartható még, ha más állammal is biró egyedurat hoz a trónra, ki két állam erejével a világ négy sarka felé vághat s nem

csak a fél, de az egész holdan is magasan felül álland, mint a nap. Azt nem észlelte, hogy két államnak egy fejedelem csak ott lehet, hol a közakarát uralma áll fenn, tehát a fejedelem mindkét államnak saját törvényeiben már kijelentett közakarátát személyesíti vagy képviseli, mert csak magok intézhetik el az államok egymás közt felmerülhető ügyeiket, önérdékeiket kielégítőleg, mi egyedurnak lehetetlen, mivel ő nem a nemzeteknek törvényeikben már kijelentett közakarátát képviseli, hanem önegyéni akaratát teszi törvénynyé. E fonák állami elv mellett pedig ő legkevésbé lehet két állam fejedelme, ha csak nem Proteus, mert halandó embert azon helyzetbe hoz az, hogy vagy egyiknek sem fejedelme vagy azt a két államot egynek tekintse, s a melyik nem akar egy lenni a másikkal, azt dugja belé a másikba.

A más államot is biró trónra hozott egyedur viszonyai már különben is úgy állottak, hogy ne a másik államát igyekezzék magyar államába dugni, hanem ezt amabba. De minthogy másik államában nyílt absolutismussal uralkodott, itt pedig ugynevezett alkotmányos uralomra hivatott, abból még inkább következni kellett, hogy ezt a magyar államát legyen kénytelen a másikba szuszakolni. A trónra hívó párt így a nemzet önállását már tetteleg feladta, bár az egyeduralmi törvényekben üres frázisokkal fenntarthatónak hitte. Az egyeduralmi elv tehát, noha az államéletnek már oly iszonyu megrontója volt eddig is, most ezen új fonáksággal az ártalomnak eddig nem létezett új forrását nyitotta fel s ömlesztette az államra.

Az ellenség visszament volt Mohácstól, egy fólat sem foglalván el az országból. Mintegy időt hagyott a nemzetnek, azonnal szervezkedni, s ősállapotára emelkedni. De mivel csak az egyeduralmi elv ismertetett már állami elvnek, az pedig az állam hatalmát és erejét nem a nemzet szabadságából, hanem szolgaságából akarja kifejtetni, az új egyeduralom ezt a mesterséget annyival inkább kényszerült úzni, mivel még be is kellett ezt az államát a másikba dugni. Innen a nemzet egy ellenség helyett kettőt

kapott, mindenik el akarván nyelni önállóságát. A védőnek reménylett egyeduralom még jobban pusztította mint az ellenség, s miután nemcsak a nemzetnél egy közakaratról szó sem lehetett, de még a szereplő kiváltságos osztálynál sem, pozdorjává töredezett az állam.

Ily körülmények közt a nemesség személyes megjelenése az országgyűléseken, mi különben is oly sok nehézséggel járt, annyival inkább gyakorolhatatlanná lett, mivel nem csak az újra bejött ellenség foglalta el az ország nagy részét, de ugy el is volt már a nemesség nagy része szegényülve, hogy a gyűlésekre sem járhatott. Az állam ügyei ellenben annyira felszaporodtak az egyeduralom kiterjesztett törvényhozó hatalma, s az azzal okozott tenger bajok és bonyodalmak miatt, hogy noha a gyűléseket harmincz napig tartandóknak hosszabbitotta meg a törvény, már ezen idő is nyulfarknyivá lett azoknak elintézésére. Gyakorlatba jött tehát, hogy csak a proceresek vagy aristokraták, mint vagyonosabbak, jelenjenek meg személyesen, a köznemesség megyeileg küldjön követeket, mint a királyi városok és káptalanok addig is követeik által jelentek meg. Ez annál czélszerűbbnek látszott, mivel a követküldés az ellenség birtoklatában levő megyékből is, mintegy suttomban, lehető vala.

Igy a nagy gyülekezet helyett kis gyülekezet állott ugyan elő, de mivel egy házba még sem fért, a proceresek és követek külön házba oszlottak, s egymással megüzengetőleg tudatták mit akarnak.

A monarcha elébe terjesztette a gyülekezetnek kihirdetendő törvényeit, mintegy ekkor is kérdeztvén, akarja-e azokat a gyülekezet törvényül. De most már a gyülekezet nem kiáltott azonnal igent vagy nemet, mint a rákoson, tapasztaltatván, mikép ott sok törvény megfontolatlanul fogadtatott el; ugy meg is sokasodott már a magátszükségessé fiadzó törvény, hogy röviden nyilatkozni annyi fellett, nem is lehetett. A gyülekezet tehát tanácskozássra kérte azokat kiadatni, a honnan azok a királyok propositioivá lettek. Más felől még az első király által engedé-

lyezett törvény — kérelmezhetésnél fogva, a senatus vagy most már proceresek testülete is, kérhetvén törvényt a nemzet részéről, az ilyen felett is tanácskozott a gyülekezet.

E tanácskozhatásban látszott a haladás és nyereség lenni. — De ezzel csak hosszabbá s czifrábbá lett a törvényhozás, lényegében azt a befolyást is elvesztette az engedményes osztály, melylyel a rákoson némüleg még szerepelt, mert a tanácskozást megengedte ugyan az uralom, de annak credményét jóvá hagyni vagy nem, magának tartotta fenn. Mint a proceresek által kérelmezett törvényt eddig is kegyelmes jóváhagyás vagy elfogadás alá kellett benyújtani, és ha a király jóvá hagyta, tétetett fel a rákosi gyülekezetnek kérdésül, ugy most a királyi propositiokra hozott határozatot is jóvá hagyás vagy elfogadás alá kellett terjeszteni. Minthogy pedig a gyülekezet a király propositioit, tanácskozása következtében, módosítva kérte törvényül kihirdettetni, innen valamennyi törvény kérelmezetté lön, azért a dignitariusok minden törvényt, mint kérelmezettet irtak alá, s a király mint olyat adott ki, mikor elfogadta.

Az egyedurtól függvén a tanácskozás eredményét jóvá hagyni vagy nem, más szóval a törvényt sanctionálni vagy elvetni, e sanctio azt a szinleges törvényhozását is elnyelte a nemességnek, melylyel a rákoson még birni látszott. E miatt annyi törvényhozó hatalom sem maradt a gyülekezet kezében, mennyivel a monarcha akaratára ellen csak egy betű is irathatott volna. A gyülekezetnek minden határozata csak a király sanctiojával válhatván törvénynyé, ezzel a törvényhozó hatalom még teljesebben a királyé lett, mint eddig vala. A rákoson megkérdezett nemesség látszatosan sanctionálta vagy elvetette a törvényt, mikor elfogadta vagy nem, most a rendi gyülekezet tanácskozásának eredményét a király fogadta vagy vetette el, tehát megfordított a törvényhozás módja. Mig a nemesség látszott hozni a törvényt, mikor azt elfogadta vagy elvetette, a király sanctiot nem gyakorolha-

tott, sőt kénytelen volt, alább említendő okból, némüleg alkalmazkodni a nemesség akaratához a kérdésre feltett törvényével. Most ezen nyüg alól is ugy menekült ki, hogy megfordittatván a törvényhozás módja, a nemesség gyülekezete lön kénytelenné a király akaratához alkalmazkodni, ki határozatát máskép nem sanctionálta. A nemesség törvényhozásbeli részvéte tehát a rákosi semminél semmibb lett, még is azt tartotta haladásnak.

Már a mondott előzményekből oly következetesen született a sanctio, hogy a mellett mindenki sikra szállhatott, bármint semmivé tette a nemesség befolyását. De az egyeduralmi elv szempontjából még alaposabb volt a miatt, hogy miután a nemességnek csak egy része jelent meg a nemzet nevében hozni törvényt, annak tartozó felelősség nélkül, észszerüleg nem is lehetett már törvényhozó hatalmat adni kezébe, kénye szerint vissza fogván az azal önjavára élhetni, nemcsak a nemzet pórrá tett tömege, de az otthon maradt nemesség ellen is. Mulhatlanul szükség lön tehát a király helyeslő vagy elvető jogára, mintegy a jelen nem levő nemesség és köznép érdekében, nehogy annak hátrányára módosittassanak az annak felelőtlen gyülekezet által a király törvényjavaslatai. De bármily észszerü legyen is ily töredék gyülekezet irányában a királyi sanctio, csak igaz marad a mellett, hogy mind az otthon törvényt leső nemzetnek, mind ezen gyülekezetnek törvényhozó joga tehát füst. Igy veszteté el a fonák rendszer következetessége azt is az engedményes osztálylyal, a mivel még némüleg birt.

Mióta az igy létrejött sanctio fennáll, semmi törvényhozó jogot nem gyakorol az engedményes várna sem, annál kevésbbé maga a nemzet. Nem is gyakorolhat, csak egy töredék jelenvén meg a törvényhozásnál, mely mint a nemzetnek felelőtlen, a legnagyobb zsarnokságot üzné törvényhozó hatalommal. Hogy az ily testület a nemzetet képviselné, csak azért, mivel a nemzetből való, s már azért megilletné a törvényhozó hatalom, azt csak az hiszi, ki nem tudja, mikép felelőség nélkül egyént sem lehet képviselni,

annál kevésbé nemzetet. Ugy egy töredék a nemzetből el is adhatná azt vagy annak országát, még a királylyal is együtt, a chinai császárnak is. Habár az ily testületnek nem csak egy részét, de valamennyi tagját választaná is az engedményes osztály, a választás maga még nem tenné képviselővé, mivel a képviselőhöz még egyéb is kell, mint csak a választás, mit a rendi gyülekezet még belátott, azért nem is nevezte választott tagjait képviselőknak, hanem követeknek. A jogi eszmék azon nagyobb elhomályosodása, miszerint a csupán választással már képviselőkké legyenek a választottak, a tovább sülyedő nemzedéknek maradt még akkor utóbbra fenn.

Már hogy az egész törvényhozó hatalmat, melyet az első király a nemzettől tulajdonított el, az egyeduralom még az engedményes osztálytól is elsajátította a sanctioval, melyhez csak a rákosi törvényhozás alakjának megváltoztatásával jutott — addig az engedményes osztály legalább szinleg gyakorolván, — az ugyan világos, de épen az lön a nagy baj, s azért nem boldogulhatott a nemzet és monarcha a rendi gyűlésekkel még csak annyira sem, mint a rákosi gyűlekezetekkel, hanem sokkal mélyebbre bukott állami léte.

A törvényhozást egészen elnyelvén a sanctio, nem maradt a rendi gyülekezetnek egyéb, mint a tanácskozás üres zsákját a sok beszéd korpájával töltogetni meg. A sok beszédnek oly bővében is volt, mint az alföld a vizáradásoknak. Magellán rövidebb idő alatt hajózta körül a földet, mint egy nevezetes országgyűlés tartott. De az eredmény csak az lett, mit első nap mindjárt ki lehetett volna kiáltani, hogy éljen a törvény, melyet az egyeduralmi méltóztatik, csak úgy, mint a nyilvános absolut ur, ki ha kevesebb tanácskozási által fogalmaztatja is törvényét, a dolog lényegére különbséget nem tesz, a fogalmazványt csak ő tevén törvénynyé. Még az sem mondható, hogy a sok tanácskozással legalább megfontoltabb törvé-

nyek hozattak, sőt a sokbeszédűség átmenvén azokba, — részletezőbbekké s hosszabbakká tette azokat, leginkább pedig a szolgai meghunyászkodás hangján fecsegőkké, részint a tehetetlenség tudatából, minthogy törvényhozó jog nem levén a gyülekezetenél, csak a legalázatosabb kunyorálással reménylhetett valamit, részint a hitványság szokott politikájából, mintha az egyeduralom rászédhető volna az alázatossággal. Az most már viszont úgy beszélt végtelen nagy kegyelméről, mint egészen korlátlan hatalmához illett. Az előbbi királyok által engedélyezett legnagyobb kiváltságok pedig egymás után adogattattak fel, mivel az uralom most már épen törvénynyé tehetett mindent, a mi szeszélyének tetszett. Nagyobbá lett uraságát fel is akarta használni, azt látván hivatásának, még pedig legjobb lélekkel, nehogy hiában legyen az nála, s mint hanyagot, lustát kárhoztathatóvá tegye.

A törvényhozás lényege helyett már csak az üres formasággal, a tanácskozással vesződött a gyülekezet, abban vélvén a törvényhozás kincsét rejleni, mi kívül azon, az uralom zsebében volt. E tanácskozással is annyira meggyült baja, hogy annak zagyvalékában eltévedt. A köznemesség minden beszéde, a verebek csirimpolásához lett hasonlóvá. Annak jutott ugyan a kezdeményezés vagy indítványozás, miről maga sem tudta utóbb, mikép került hozzá, s azzal hitte a törvényhozást markában tartani, pedig az csak oly nyeresége volt, mint a koldusnak a lakodalomnál markába vetett forró kása, melyet egyikből másikba vetegetett meghűtés végett, míg mindenik markát megégetvén, elhajtani lön kénytelen. Ez a kezdeményezés vagy indítványozás csak a monarcha által előterjesztett propositiok s kérelmezendő törvények tárgyalásában forogván fenn, az egyedurnál levő sanctio miatt törvényhozó jogot vagy hatalmat nem foglalt magában, még is épen azért vesztette el a köznemesség előbbi ámulatos befolyását is.

A rákoson ugyan is legalább tömeges jelenlétével imponált. Rögön lázadássá fajulhatván, az egyeduralom,

procereseivel együtt, kénytelen volt irányában némüleg korlátozni magát az elfogadás végett elébe terjesztendő törvényekkel. A rögtöni fellázadhatás tartózkodóvá tette, oldalba fogván rakonczátlanságát, hogy önkényét csak módjával és eszélyesen úzze. A gyülekezetnek nem törvényhozó joga, hanem fellázadhatása kényszerítette az uralmat önfékezésére. A rendi gyülekezetnél az másképlön. Nem a nemesség tömege jelent meg, hanem csak néhány küldöttje, nyolczvanezer ember helyett száznégymegyei követ, noha kezdetben valamivel több, némely megye négy-öt követet is küldvén. A köznemesség e töredéke a személyesen megjelenő mágnásokkal, káptalani és városi követekkel együtt is, oly kis gyülekezetet képezett már, mely noha more patrio, kardosan jelent meg, ha fellázadni merészelhetett volna is, könnyen szét verethetett, s míg az otthon maradt nemességet fellázithatá, az uralom elkészülhetett. E gyülekezet irányában tehát más hangon beszélhetett már, sőt proceresei is vérszemet kaptak.

De a viszony is változott, mert a nemesség választotta ugyan e töredékét, visszahívhatólag, s ellátta utasítással is, még sem ismertethetett az képviselő testületének, mert nézete szerint, ahoz a követválasztást kellett volna még szabályozni, vagy arányosítani, melyik megye mennyi követet küldjön, vagy mennyi szavazatot gyakoroljon, a megyékben egyenlőtlenül lakván a nemesség. Azt pedig azért sem lehetett elintézni, mivel sok megye az ellenség birtokában volt már, sőt Erdély elszakadt. De soha nem is akarhatta a kiváltságos osztály szám szerinti mennyiségét tudatni, nem csak az ellenség, de az országban levő s már teljesen elnyomott parasztság vagy nemzet zöme előtt sem, a követküldés arányosításából pedig kisült volna mennyisége. A követküldés tehát csak úgy gyakoroltatott, hogy a kis Torna is egyenlően küldött követet a nagy Biharral, és egyenlően szavazott. Innen a nemesség maga sem ismerhette el követeit képviselőinek, hanem csak szorultságból küldött megbizottjainak, míg a képviselő küldés valamiképp rendbe

hozathatik, a providentia majd teremtvén hozzá valami bölcseset. A dolog azonban úgy maradt. Szükségtelen volt pedig az egész magának csinált nehézség, mivel minden erkölcsi testület vagy személy, akár nagy akár kicsiny, csak úgy egyenlő joggal bír, mint az óriás és törpe, nem egyéneivel külön, hanem testületileg szerepelvén.

E töredékét a köznemességnek megkérdezni a törvények el vagy nem fogadása iránt gyakorlatiatlanná lévén, nem is annak, hanem a két táblának vagy is az összes gyülekezetnek terjesztettek a királyi propositiok elébe, mely azokat tárgyalásra kérte kiadatni. De már a dignitariusok kérelmezvényét a nemesség külön házban ülő e töredékének elébe terjeszteni nem lehetett, a főbb testület, melynek előjogos létele már megszilárdult, magát annak alá nem vethetvén. Minthogy azonban a tanácskozásnál részvétet csak kellett a nemesség e töredékének is adni, nehogy egészen haszontalanul jött legyen ide, száját tátni lesi peccenyére, az engedtetett, hogy az mondja ki tehát véleményét előbb a királyi propositiokra, és kérelmezendő törvényekre, véleménye felett azután a proceresek táblája nyilatkozván. Így lön a nemesség altáblája indítványozóvá a tanácskozásnál. Minthogy pedig azzal a proceresek a törvény kérelmezhetést, vagy praerogativát, mit előbb csak magok gyakorlottak, elveszteni látszottak, a nemesség hitte azt altáblája által magához kuporitottnak, nem gyakorolván azóta a főrendi tábla indítványozást.

De a tanácskozás ezen módjával egészen megfordított a viszony, melyben előbb a nemesség a törvényhozáshoz állott. A rákoson az kérdeztetett meg, elfogadja-e a kihirdetendő törvényt, most pedig az arra adandó feleletre nézve a nemesség töredéke kérdezte a dignitariusok testületét, elfogadja-e az véleményét.

Ezzel csak a proceresek táblája levén döntővé, a nemesség véleményezése minden értékét elvesztette, s ha valaha törvényhozó joga lett volna is, úgy kikopott abból, mint az iszapban maradt kagyló az elapadt vizből. Mit a proceresek táblája nem akart, hiában akarta a ne-

messég altáblája, amaz vetot gyakorolt ellene. A nemesség minden befolyását úgy semmivé tette azzal a proce-resek táblája, mintha az egyeduralom maga forrázta volna le, azon nyereséggel, hogy azért a panasz ne is reá, hanem mágnásaira essék, mint a lapított izzó vas nem a kovácsra, hanem fogójára hányja sziporkáit. A felső tábla akarata nem csak azonos volt az egyedurával, de azt még túl is haladta, mint az első király senatusáé, csak is azon senatus levén a felső tábla, születéses mágnásokkal megszaporodottan is, kiket mind az uralom teremtett és hivott oda, még pedig annyira önkényesen, hogy noha minden vagyonosabb nemesnek személyesen megjelenni lehetett volna, válogatva kezdte az uralom kitüntetésül meghivogatni a kiket akart, s ez egyenkénti meghivogatást utóbb az általa teremtett születéses mágnásokra szoritotta, mint általában vagyonosabbakra. A mellett, hogy a megyei követeket a mágnások is csak úgy küldötték, mint a nemesség, s otthon a megyében minden mágnás csak egy szavazatot gyakorolt a végrehajtásbeli részvétnél s most már utasításadásnál is, mint a nemes, a törvényhozáshoz személyesen eljött vetot üzögetni, s oly szavazatot gyakorolt, mely egyenlő lett egy egész megye, tebát gyakran tizezer nemes szavazatával. Így miután már a sanctio miatt különben is annyit ért a nemesség törvényhozási részvéte, mint a töltelékétől kiürített kolbász, a főrendi tábla miatt még az a kolbászhaj is összébb zsugorodott a matematikai pontnál.

Noha a mágnásokkal már oly nagy viszályban volt a nemesség altáblája, mint szomszédaival az, kinek szénáját azok vitték el, még együtt lakó zselléreiivel is kénytelen volt czivakodni, mivel ezek meg szalmáját akarák elvinni, nem is ágyat vetni magoknak belőle, hanem az uralom kályháját fűteni vele. A városok és káptalanok, noha kiváltságaik értelmében csak mint egy-egy nemes személyek hivattak meg, s előbb a rákosi gyülekezetekben, mintegy nyolczvanezer szavazók közt birtak egy-egy szavazattal, most a szabadság nevében követeltek egy-egy

szavazatot az összesen csak ötvenkét szavazattal haszontalanul zsibongó nemesség irányában, mely követelésnek kielégítése ugyan csak a szabadság nevében tagadtatott meg tőlök. E vitában mindenik félnek oly igaza volt, mint a kecske gypjáról folyó vitákban lenni szokott, de a surlódás a nemesség hiu véleményezését is bitorlásnak tüntette fel, az időt vesztegettetette, s a törvényhozás lényegéről elvont figyelmet magával foglalkoztatta. Sőt az a veszekedés a semmiért, azt a semmit a legnagyobb kincsnek hitette el.

Még ezen felül az altáblának elnököt az egyedur adott, az által mondatni ki magának a tábla véleményét, valamint a gyülekezetnek tollvivőül is az adta protonotariusát, az által irogattatni meg magának, mit akar a gyülekezet. Így akarta már támogató pártjának óhajtását kitudni, a mi végre annak törvénykérhetés engedélyét az első egyedur adta.

Igy alakulván a karok és rendek táblája, az anomália még igen sok más zavarával, a nemesség maga is belátta, mikép ily részvéte a törvényhozásánál kevesebb a nesze semminél. Azért még az ellenség birtokában nem levő megyékből sem akarván bohóskodásra jönni, keményen birságoló törvénynyel kellett kényszeríteni követküldésre. De e sajátságos törvényhozásbeli engedményt utóbb még is megszokta, mint az eddistonei toronyban lakást is végre csak megszokja az emberi csudálatos természet. Megszokta pedig itt főleg az aljasodó erkölcs, vásárnak találván az országgyűlést, hol eladni lehetett a hazát, mint fejős tehenet, s venni az árán hivatalt, és mindenféle mézes kalácsot, az uralom pedig még is jó lelkű nevű volt, mert a nemzet boldogítására vette.

Minthogy pedig mit a personalisnak nevezett, de totum fac elnök a tábla határozatául kimondott, s a protonotarius által írásba is foglaltatott, gyakran oly akarata volt a táblának, melyen az maga is elcsudálkozott, hogy olyan sült ki belőle, kénytelen lön ez a tábla kerületi üléseket tartani, s azokban készíteni el nyilatkozatait. A tanácskozások ez

ujabb hosszabbításával hitt azután még is némü befolyáshoz jutni. Azonban kerületileg készített nyilatkozatait gyakran elveszítette a rendes ülésekben, melyeket pedig megmenthetett, annál konokabb vetot eredményezett magának azokkal a felső táblánál, s a mennyiben kivette a protonotarius kezéből a tollat, magánál az egyedurnál is. Így a kerületi ülésekkel nyertnek hitt vívmány, a nagyobb surlódás és hosszabb tanácskozás mellett, csak meghiusult, mint minden ily mesterkedő igyekezet meghiusul, hol egy főbb akarat az uralkodó.

A rendi gyülekezet egész törvényhozásbeli részvéte már ezeknél fogva meddőbbé silányult a gyümölcstelen fűzfánál, noha szövevényesebb eljárással gyakoroltatott mint a rákoson. Még is erről hitte az együgyűség, hogy a törvényhozó hatalom fele a monarcháé, fele a nemzeté. A szolgaság mindig szereti magát ámitni, s azzal dicsekedni, a mi nincs, mintha a ráfogással megnyerné. A kunyhó lakója is leginkább tündér várakról költi regéit. A gyülekezet oly kevésbé tette törvényt a királyi propositiok és kérények tárgyalásánál csak az engedményes osztály akaratát is, a hosszas tanácskozás és sok beszéd mellett, mint azon parasztságét, mely oda fuvarozta az ország szélére, annál kevésbé gyakorolta a nemzet közakarátának törvényhozó hatalmát. Csak oly két száru csavaros trombita volt, melyen az uralom kedve szerint dúdolhatta törvényeit a nemzetnek. A kiváltságos osztály nem is álmodta már, mikép a nemzet zömének, mely felett az egyeduralom osztozott, közakarata hozta saját államunkban a törvényt, s ezen jogát el sem veszhette érvényesen, hanem csak bitortatit. Valamint azt sem észlelte, hogy ezen törvényhozásbeli részvéte a legcsalékonyabb engedmény, s nem is adhat az egyeduralom másfélét. Mig az maga akar a nemzet sorsáról gondoskodni, s az államot magáénak tekintni, vagy is inkább magát látja jogosztogató államnak, addig alattvalóit csak eszközül használhatja, hogy akarata szerint járjanak el.

Törvényhozásnak már csak ámulatból vagy pusztá szokásból nevezett e bohóskodás mellett, végrehajtásbeli részvéte is a nemességnek annyira haladt már a kifejlődésben, hogy még a rákosinak is satirájává lett.

A végrehajtó szolgabírák mellé már esküdteket lett a nemesség kénytelen állítani, folytonos ellenörködés végett, máskép nem bírván visszaéléseikben meggátolni, minthogy a tisztválasztások fonák rendszerben gyakoroltattak. Még azon felül az egyeduralom osztogatván minden előmenetelt, annál vágyakodóbb lett a választott tisztviselő előléptetésre, mivel a tisztujításoknál három évenként ki-potytyanhatott, de az uralom holtig tartókká tette főbb hivatalait, mindig csak több esze levén, mint a meny-nyit szolga pártjának hagyott. De ezen ellenörködő esküdt csak segédévé levén a szolgabírónak, úgy járt vele a nemesség, mint az a gyógyszerész, kinek házfedelén a gyógyszernek való fülfüvet rágcsálván az egér, macskáját küldte megfogni, mely, hogy a gyógyfübe bujt egeret megfoghassa, az egész bokrot kikaparta, mert hiszen az esküdt úr is csak azon választási rendszerben született, melyben a szolgabíró ur. Legnagyobb vivmányát abban hitte a nemesség, hogy az alispánt is, ki kezdetben a főispánt csak akadályoztatása esetében helyettesítette, választani engedélylyel bírván, ennek hatáskörét mindinkább tágitotta, s fokonként mintegy kiturni hitte vele a főispánt kormányzásából. Az pedig épen nagyobb tekintélyre jutott az által, nem bibelődven már a kormányzás apróbb ügyeivel is, hanem csak a főbekkel és lényegesebbekkel foglalkozván. Ráérkezővé lett más nagy hivatalt is viselni. Panaszok sem hárulhatván már úgy reá, mint előbb, csak a nymbus övedzette, azzal pedig annál nagyobb engedelmességre talált főbb kormányzásában, s így maga lett abszolult urrá, milyen előbb csak a monarcha volt. Beigtatása is már egész koronázás lett, s ki merészelt volna neki oponálni?! Az már lázadás lett ellene. A nagy hatáskörre vergődött alispán pedig a választás fonák rendszerénél fogva, csak az ő creaturája volt, úgy is intézhetvén kijele-

lését, hogy a négy közül háromnak kénytelen legyen a nemesség hátat fordítani, s akkor a negyediknek, kit ő méltósága leginkább akart, már alispánná kellett lenni. Az alispánból azután legalább is királyi tanácsossá nőtt, ha az uralomnak mint alkotmányos hazafi, az ellenzékeskedő nemesség rovására szolgálatot tett. A nemességnek e szerint mindig csak baja volt jogával, de azért nem átkozta meg, sőt nagyon szerette, mivel az mindinkább demoralizálta, a visszaélésre s előmenetelre minden becsületes kezesetnél többet érven a hivatal.

Az igazságszolgáltató törvények végrehajtása már ekkor annyi dolgot adott, hogy a tisztviselők nem győvén, de nem is lévén annyi törvény tudásához elég bölcsesek, el kellett egy részét különíteni a dolognak s törvényszékre bízni, melynél kitünő törvénytudók alkalmaztattak táblabirákuul közreműködni. Ez a törvénytudásért kitüntető táblabiróság annyi törvénytudóst hozott a világra, hogy néhány nemzedék után csaknem egész nemesség táblabirákból állott, mind felesküdvén az igazságot kiszolgáltató, s megczáfolni a rágalmat, miszerint Mátyás királylyal meghalt volna az igazság, melyet pedig ő sem ismert már. A drótosokat mondják annyira elterjedteknek a világon, hogy mikor Columbus Amerikát felfedezte, már ott találta őket. Kétségbe vonni azt lehet, de hogy táblabiró csakugyan mindenütt volt Sz. István birodalmában, azt őseink is elhihetik a sirban. Ezen táblabirói világban annyira fejlődött azután az igazságszolgáltató törvénytudomány, hogy azon felfedezésre is jutott, miszerint az igazságszolgáltatás kétféle, civilis és criminalis, s egyiknek árverezés a vége, a másiknak tömlöcz és akasztófa. Az őszállami bíró azt hitte volna, más világgá lett a világ, mert főleg criminalitásnak hírét se hallotta a jog világában, úgy érteve, mint most már értetett. Még a rákosi gyülekezetek végrehajtó bírái sem ismertek csak violentiát, s actus majoris potentiaet. Sőt az egyedur fiscusa is csak crimen lesae majestatis, s nota infidelitatis ismert, más kisebbszerű kihágások pedig polgári vétségek voltak, melyeknek csak fé-

kezése üzetett már fonákul, — nem mint magyar államunkban, hol a bűnössé bélyegezésnek nevét is kikerülte az igazságszolgáltatás józansága, mely a polgári vétséget elkövetővel elégtételt adatott a megbántottnak, az levén az igazság, de bűnössé senkit sem bélyegezett, mert ahhoz nincs joga, és szükségtelen is, hol az igazságnak elégtételik. — De az a fonákul fékezés a rákosi gyűlekezetek korában legalább még sem állitgatott külön criminalis törvényszékeket, hamarább megelégedvén az első egyedur homlokra süttött bélyegével, mintsem hogy az emberre törvényszékekkel üttesse a criminalitas civilisált erkölcsi bélyegét, mi az igazságszolgáltatásnak épen ellenkezője, erkölcsös társadalom pedig meg sem tűrhet kebelében a bűnössé bélyegzettet, ha csak maga erkölcsileg megromlani nem akar.

A végrehajtó hatalom főbb kormányzása is más lett már, mint a rákosi gyűlekezet korában. Az iszonyu sokaságra szaporodott törvények végrehajtása azt a szükségét szülte, hogy az igazságszolgáltató törvényeké mindinkább elkülönitessék a másféle közigazgatási törvényektől s ezt mindinkább követelte a haladni akaró nemesség. Az egyedur azért gyakoroltatta a kétféle végrehajtást együttesen ugyanazon eszközei által, mivel maga is együtt birta törvényhozásában az igazságszolgáltató s most már politikainak nevezett másik közhatalmat. A végrehajtásbeli elkülönítéssel hitt a nemesség sokat nyerni, nem eszmélvén arra, hogy ha a végrehajtásban elkülönittetik is az igazságszolgáltatás és politikai kormányzás, a törvényhozásban csak az egyeduralomnál marad a két statushatalom öszpontosulva, a dolog lényege pedig abban állana, hogy az a két statushatalom maga különitessék el, s miudenik felelős kezelőkre ruháztassék. Pusztán csak a végrehajtásbeli elkülönítéssel nem a nemesség, hanem az egyeduralom nyert igen sokat, annál több hivatalnoknak adhatván kenyeret, midőn külön bírói és külön politikai végrehajtókat nevezett ki, de csak úgy felelőtlenül a nemességnek, mint előbb kinevezni szokta a kétféle végre-

hajtást együtt gyakorló hivatalnokait. Azért örömet is megadta azt a bohó kívánatot, miszerint több hivatalnok tartására fizessen a nép adót, ő pedig ne egy nyárssal döfölje a nemzetet, hanem kétágu villával, dicasteriummal és curiával.

A rákosi gyülekezetek korában még csak egyes személyek kezelték a végrehajtást, mind az igazságszolgáltató mind a politikai törvényekre nézve. De ezen egyes kormányzó személyek a rendi gyülekezetek korában már mindinkább testületekké nőttek ki magokat, mintha az egyes kormányzók megfiadzottak volna, hogy a mindinkább elterpedő kormányzást meggyőzzék, s az uralomnak minél több osztogatni való hivatalai legyenek. E kormányzó és biráskodó testületek pedig még azon erkölcsi felelősség alól is felszabadulván, mely az egyes hivatalnokokra nehezeden szokott, ez egyeduralmilag kifejlődött állapotban oly mindenható végrehajtó hatalomhoz jutott már a monarcha, melyről az első egyedur még nem is álmodott. Ha a rendi gyülekezetenél még azon látszat, miszerint nélküle a király nem tolhatott törvényt a nemességre, s a miatt a pórságra sem, nyomott volna is valamit, az ennyire hizott végrehajtó hatalom újra meghiusította volna azt, mint a megfordított nadrágot használhatlanná teszi, ki úgy fordítja meg, hogy ületével legyen elől, s hátul elejével. Nem a végrehajtó hatalom levén a rendi gyülekezet szolgálatában, hanem a gyülekezet a végrehajtó hatalomában, még megköszönnie kellett, ha az igénybe vette szolgálatát s nem méltóztatott egészen feleslegesnek kimondani, hanem magára méltóztatott köpenyegül venni. Törvény nélkül is tehetette az, a mit akart, mivel a pórtömeg itt volt az országban, melynek létrejöttét a kiváltságos osztály segítette elő az egyeduralom támogatásával, s most már az nem a törvényt kérelmezni s egymással surlódni fuvarozott uraságokat, hanem a parancsoló és mindent adható uralmat szokta urnak ismerni, azért mindig felhasználható volt a nemesség ellen. Az ezen pórtömegeből szedett állandó kato-

naság is itt volt már, melyet épen a rendi gyülekezet által iratott az uralom magának eszközül. Mind ezen felül, más népeinek erejével is birt s már azért nem is akart félni a forradalomtól. Az a két állam egy fejedelem alatt, melytől a nemesség oly sokat várt, azt hozta, hogy az egyeduralom egyiket a másikkal nyomatta maga alá, s mindenik abban találta dicsőségét, hogy a másikat ő tartja zabolán az egyedurnak. A végrehajtó hatalom tehát nagyon is kegyelmes volt, ha a gyülekezetet törvényhozására eszközül használta, midőn minden parancsait törvény gyanánt valósíthatta, még azon lárma mellett is, melylyel a megyékben zajonghatott a nemesség, ha a végrehajtásban közreműködni vonakodott volna. De azon belátása volt a nemességnek, hogy törvény nélkül is sok esetben jobb azt végrehajtani, mit az uralom parancsol, s annál könnyörögni, ne méltóztassék irgalmatlan lenni a mindig hű nemesség iránt, mely soha sem tagadta meg szolgálatát. Méltóztassék annak országgyűlését használatba venni, hol úgy sem tagad meg semmit, a trón fenntartását ismervén szent hivatásának. Ez mind igaz is volt. De mi lön hát ebben egyéb kimondva, mint az, hogy a nemességnek engedélyezett törvényhozó részvét csak az egyeduralom fenntartására és szolgálatára való fáradozás volt, nem a nemesség akaratának törvényhozó működése, melylyel az egyeduralom korlátoztatott volna, s melylyel önsorsáról rendelkezni egy szabad nép természettől jogositva van, mint őseink voltak. Az ily törvényhozásbeli részvét csak gyors működésében gátolja az egyeduralmat, teketóriákra kényszerítvén, de az nem törvényhozásának korlátozása, s hátrányára van a nemzetnek, nem előnyére.

Ily végrehajtó hatalom mellett a rendi gyülekezet törvény kérelmezése is már csak a sérelmi panaszokkal foglalkozott, annyira gázolván az a hatalom az adott törvényeket és kiváltságokat is, mint a nyomtatás alá ágyásul vetettkővéket. De mivel az uralom törvénynyétette, királyi propositioinak előbb tárgyalását, a sok beszéd miatt arra gyakran nem is maradt idő, mit ugyan csak az ura-

lom mért ki a végtelenből. Mit a monarcha törvényül akart, már azért is el kellett fogadni, hogy azután maga részéről is panaszzkodhassék vagy kérelmezhesen a gyülekezet, valamint azért is, mivel be kellett látnia, hogy különben másszor össze nem hivatik, nélküle teendvén az uralom, mit törvényül akar. Módosítani sem lehetett a királyi propositiókat, ha az uralom nem akarta, annál kevésbé elvetni, mint a rákoson elvethető volt, mert nem csak nem sanctionálta a módosítást, de valamint az elvetést, főrendi táblája által maga elébe sem engedte terjeszteni. Ugy viszont, ha időt engedett is a sérelmek vagy kívánatok előadására, azoknak magához jutását is csak akkor engedte főrendi táblája által, mikor kegyelmesen tett azzal elégitni ki, hogy már megtette a mit tett, de nem ismétlendi. Ismétleni nem is kellett, más ujakat tevén.

Igy az uralmat a nemesség törvényhozás és végrehajtásbeli részvéte csak annyira gátolhatta repülésében, mint a kilőtt golyót az a papir, melybe takarva van. Döntő joga ily engedményes testületnek soha nem is lehet a törvényhozásnál az engedélyező uralom irányában, mivel még a követelés is lázadás az ellen. Végrehajtásbeli részvéte pedig már ugyanazért maga ellen fordul, csak a szerint használható.

Valódi törvényhozásbeli részvétet csak az tulajdonit tehát a rendi gyülekezeteknek, ki az összebonyolított viszonyok apróságába mélyedvén, a lényegét elveszti szem elől, mint ez a gyülekezet, mely az üres frázisokkal magát törvényhozónak hitte, holott a nemzet ellen működve, csak annyi haszna volt belőle, hogy a pór nép felett látszott azzal urnak, s egy töredéke szerencséjét kereshette, eladogatván még azt is, mit eladni lehetett így hizlalván az egyeduralmat, mely viszont örömet vette, soha sem találhatván hatalmát elégnék állama felvirágoztatására, mi nemes szenvedélyének mondható, melylyel csak tévuton járt.

VII. CZIKK.

Államélet a rendi gyűlések korában.

Mennyire felforgattatott már az állam ezen korban, s hová jutott maga az uralom, némü bepillantásra méltó.

A monarcha mindig a nemzetet akarta boldogítani s államát tökéletesíteni, még is csak a rosszat tette, mivel azt annak nem látta. Logikai következetességgel folyván az a rossz az előzményekből, e következetesség a legnagyobb elméket és legszentebb akaratot is megcsalva ragadja tovább, s nem engedi belátni, mikép az egész folyik visszán. A nagyban történt metamorphosisok hosszú idő alatt menvén véghez, a rövid életű egyes királyok nem észlelhettek. Ők csak a napi szükségletekkel bajlódván, azokkal usztak tovább. Magasb álláspontról tekinteni át az államélet folyamát, eszökbe sem jutott. A jelenkor mindig oly ámulatban él, mintha háta megett hagyná az előbbi nemzedékeket, s maga előre törve hatolna a jövőndőbe. Azért szenvedélylyel rohan s nem veszi észre, mikép a jövőndőbe megy ugyan, de nem elől, hanem hátul, az előbbi nemzedékek után, s azoknak irányát követi, elszakíthatatlanul füződván azokhoz. Ha az elől menő nemzedék balirányban indult meg, maga után vonván a többieket, ezek mindig mélyebbre sülyednek a posványban, melyen az elől menők még könnyü lábbal suhantak át. A legutóbbi jövők már egészen elstüppednek a lápon, ha az irányt, visszafordulva, fel nem cserélik. Ezt nem tették a királyok a nemzettel. Azért, miután az első király balirányba vitte át a nemzetet, eredeti államéletének rendes folyamából,

mulhatlanul mindig mélyebbre kellett az utána következett nemzedékeknek süllyedni, ámbár mindenik azt hitte, felfelé megy a hegytetőkön viritó paradicsomba.

Kezdetben már az első egyedur természettől kapott minden jogától megfosztván a nemzetet, mivel azt hitte, így teheti egyeduralmával hamarább óriási nagygyá, s az égben is idvezülendővé, mint az magát közakaratóval, de már maga is támogató pártra s külsőgelelenre szorulván, annyival inkább az utána következettek, ezen támogató pártnak engedményeket kényszerültek osztogatni, s észre sem vették, hogy apródonkint az országot is annak adományozgatták, a boldogítani akart nemzet zömét pedig pór szolgaságba süllyesztették. A meglevő tényről azután nem is tudták, mikép lett az úgy, hanem azt hitték, annak úgy kell lenni. Az után a magok által adott engedményeket is kénytelenek lettek támogató pártjoktól is csak úgy elszedezetni, mint előbb a természeti jogokat eltaposták a nemzetnél, mert a magoknak tulajdonított minden hatalmat sem találhatták céljukhoz elégnek soha, nem gyámolítván őket a közakarát, sőt azzal ők örökös ellentétben levén.

Minthogy már az első király feloszlatta az állami rendszert, melynek kerékdedsége a társadalmi viszonyokat egymásba fűzte, szétfoszlottak azok, s egy zavar a másikat szülte, az egyeduralom pedig mind fonákul rendezgette törvényeivel. E fonákokká forgatott viszonyok mindig több-több követelményekkel állottak elő, s logikai, de fonák következetességökben hozták magokkal a legiszonyubb eredményeket. Forradalmak és surlódások közt hullámozott a felfordított állam, s magát a mozdony uralmat, mely vinni akarta, hányta-vetette. A még gyakoribb lázadások kikerülésére kénytelen lett az uralom kiváltságul adni támogató pártjának még a nyilvános panaszkodást is sérelmeivel ellene, s nem látta, mily képtelenség volna ez valódi államban. Szakadatlanul vásárolni volt kénytelen megvesztegető adományaival maga iránt a hűséget, s öldöstetni a szabadságra vágyókat, mire mindig

már csak a bitorló szorul. A megvesztegetést az állam javára szükséges feladatának ismerte, nem erkölcstelenítésnek, s az árulást tette polgári kötelességgé. Így a bünt erénynyé az erényt bünné változtatta. Folytonosan szaporítani kényszerült intézményeit és bérenczeit, a háborgás elnyomhatására, mit kormányzásnak nevezett, s azok fenntartása miatt folytonos szükségben levén, mindig több-több terhet nyomogatott államára s így elkoldusitá. A mind inkább szertezilálódó viszonyok közt rendet akarván csinálni, a mit maga csinált, azt kellett újra csinálnia, még rosszabbra mint előbb, s azt az új rosszabbat látta tökéletesebbnek. Nem győzte sokasodó törvényeivel a ráömlő limlomot odább háritgatni, mert minden intézkedéséből tiz, husz elintézni való bontakozott ki. A rögeszme e szétterjedést, elmállást kifejlődésnek tartotta s annál nagyobb hévvel zalanbolt vele. Minden törvényét nemcsak a közakarattal, de engedményes osztálya akaratóval is ellenkezőleg kellett gyártania, önegyedurasága fenntartását ismervén legelső kötelmének, hogy államával nagyra mehessen. Nem is sejtette, mikép hatalmas fejedelem és állam épen csak a közakarattal lehet. Mindig azt látta nyereségének, mit a nemzettől önhatalma gyarapítására elnyelhetett, s így a mit némely osztálynak adott is, visszavehette, vagy meg hiusithatta, mivel mindig azon circulus vitiosusban forgott, miszerint önhatalma hizlalandó a nemzetből a nemzet boldogítása és nagyraihetése végett, nem észlelvén, mikép azal annak erejét züllesztvén el, államát lefelé nyomja maga alatt, s maga is lefele sülyed. Innen az a szerencsétlensége volt mindig, hogy noha senki sem akarhatja az állam javát nagyobb buzgalommal, a nemzet ellenségeül szerepelt, mintha nem is volna más szándéka, mint azt megenni. Azért hizelkedett neki a felfalatástól félő nép, s elnevezte legkegyelmesebb jószágos atyának, magát pedig szerető, hű családjának, e hozzá kötelődzéssel azt akarván vele megértetni, mily istentelenség lenne saját családját megenni, mit ő aztán tiszteletnek s ragaszkodásnak vélt. Sze-

rencsétlen helyzetében annál kevésbé látta be, miként az államhoz szabad nemzet kell, nem pór nép, s engedményes osztály, minél inkább természetévé vált egyeduróságának megszokása s minél inkább elaljasodott az erkölcsileg megromló, anyagilag elkoldusodó nép, mely csakugyan képtelenné is lett a szabadságra, s kábaságul tüntette fel, hogy népfenségével az képezhessen államot. A laza csöcselékké lett nép már csak a féktelenséget tartja szabadságnak, miután nem tudja, mikép a szabadság magát korlátozza, jogkörét ismervén, melyből ki nem léphet. A már elféktelenült nép valóban csak egyeduralommal látszik féken tarthatónak, nehogy, mint a tigris, legelőbb is azt tépje szét, ki vaskalitjából kibocsátja. Pedig csak a közakarát uralmának van az a csodálatos hatalma, hogy minden egyént féken tart, tiszteltetvén vele mások szabadságát. Az egyeduralom által már felforgatott, s megszokott szolgálai viszonyok egész hálót képeznek, melyből a szabadságot kioldani rendkívüli feladattá válik. Az uralom meglevén már fogva maga által szövött hálójában, csak úgy menekülhet abból, ha azt átrágva maga is pillévé alakul, úgy buvik ki belőle, mint a hernyó gubójából, melybe magát fonta.

Mikép működött szándéka ellen mindig fonákul, egy példája, a rendi gyülekezetek korából, a nemzet függetlenségének fenntartása.

A más állammal is biró uralom trónra hozásának czélja az volt, hogy a hódító ellenségtől a nemzet állami függetlensége és önállása fenntartassék, a másik állammal is kölcsönösen védő uralom által. E hivatását meg is értette, s teljesítését ígéretével és esküjével biztosította, magának is érdekében levén, két állammal birni. De e hivatását úgy hitte teljesíthetőnek, ha még feljebb hatványozza nagyra nőtt egyeduróságát. Minthogy azonban azt egyik államában nyílt absolutismussal üzte, itt pedig leplezett vagy constitutios uralomra hivatott, kétféle ural-

mat gyakorolni oly lehetetlenség volt reá nézve, mint egy szájjal hideget és meleget egyszerre fujni, azért azt a constitutios államot a másikba dugni látta szükségesnek. Másik államának is inkább constitutiót adni, nem láthatta célszerűnek, mert kinézései voltak a német imperiumra, s más államokra, mind nyílt absolutismus alatt levőkre. Ámbár épen azért ildomosabb lett volna azok előtt is constitutioval kedveltetni magát, az már az egyeduralom természetében nincs, hogy maga alkalmazkodjék mások izléséhez, hanem épen azt kívánja, az övéhez alkalmazkodjanak mások. Az pedig természetében van, hogy a mivel nem kénytelen, engedményül se osztogassa, ha pazarlónak nem akar tartatni collegái által. Miután mint két állam uralom már kétszer oly nagy uraság volt, mint előbb, azt a constitutionális államát absolutismus alá vonni, nem is láthatta nehéz feladatnak, mert egyik államát a másikkal nyomhatta egyéni akarata alá. Egy államából az egyedurat a forradalom még el is üzheti, kettőnél egyikben sem tarthat attól, sőt az egyik még vissza is viszi a másikba. Merészebben folytatta tehát államboldogító uralmát, mindig meggyőződése levén, hogy csak azzal felelhet meg hivatásának, s most ez annál szilárdabbá erősödvén, mivel csakugyan sokra vittnek látta, két államot szereztén vele. Ámbár e szerzemény azt jelentette sajátlag, hogy legalább az egyiket előbbi hasonló uralma magában már meg nem állhatóvá tette, tehát a két állam nem magának köszönheti, mihez ingyen jutott, ezt még is csak önszerzeményének hitte. A constitutios államot még csak úgy látta jobban megvédhetőnek, ha azon constitutiojában, melynek megtartását ígérte és esküvel is kötelezte, az absolutismust csak úgy gyakorolja, mint a másik államában, mivégre a rendi gyülekezetekkel üzni törvényhozását, igen jól ütött ki.

Ez általa létrehozott rendi gyülekezet a constitutio anánál magasb kifejlődésének tartván magát, minél inkább elvesztette a törvényhozó befolyást, mindent csak esdekelve kért; a két állam uralom irányában még kényte-

lenebb levén már engedelmeskedni, mint a rákosi gyülekezet a csak egy állam irányában. Mit sem tehetvén törvényhozásával, a nap világitását is az uralomnak köszönte meg, hogy valósággal valamit adni ösztönözze, háladatosnak bizonyítván magát, még is kevésbé kaphatott tőle valamit, mint másik állama, azt sugván az egyeduraság ösztöne, hogy törvényhozásának ily alakzatában azt se adja meg, vagy legalább ne könnyen, mit az ő javára kunyorál, mert az ily törvényhozónak titulált testület könnyen vérszemet kap, önhatalmával tettnek hívén a mit könnyen elér. Így az uralomnak fejére nőhet, s még törvényhozó hatalmát is annál hamarább kicsavarhatja kezéből, mivel már is törvényhozónak nevezetik. Másik államában nem féltette uraságát annyira, azért jobban gondoskodott arról fesztelenül maga. Közlebbi érdekében is látta lenni amaz állama népnyájának legelőjéről, takarmányáról s akláról gondoskodni törvényeivel, emerről azt hitte, izékkal is beérheti, mert koplalásaért a panasza nem eshetik úgy az uralomra, mint a másiban, ez maga akarván törvényhozásával legeltetni magát. Örömebb is lakott ott, hol nagyobb uraságnak látszott s bölcsője is rengett, azért onnan kormányozta constitutiós államát. Oda huzta ebből állami jövedelmeit, ott állitgatta fel intézeteit, oda gyűjtögette mindazt, a mi fényt ad neki. Minthogy pedig csak tőle volt várható minden, oda húzódtott utána, mint a gólyasereg őszszel jobb világba, constitutiós államából vagyonos főbbosztálya is, ott költeni el az országból vonható jövedelmeit. Az a másik állama tehát hizott constitutiós állama zsirjából, mig eme soványodott, s pénze soha sem lehetett, csak, mint Montesquieu mondja, okos emberei voltak s én is el hiszem, hogy a szurkot meg nem ették. Másik államának e hizakodása csakugyan czélszerűbbnek láttatá vele nyilt absolutismusát, s ügyesebbnek vagy iparkodóbbnak ama népét, azért jobban is boldogulónak. Megelégedőbb is volt az állami rendszerével, mely eme constitutiostól dugta zsebébe a *nervus rerum gerendarumot*, mig emez bálványozott cons-

titutioja mellett örökké zúgolódott, panaszkodott, sőt forradalmakat is indított, miután ily viszonyok közt, constitutios eszméivel sehogy sem akart a tényleges állapot összeférni. Hogy tehát a mostohábban kormányozott constitutios állam kevésbé revoltálgathasson, szegényíteni kellett, a szegénynek mindennapi kenyerén járván esze, nem viczkándozáson, mint a jól abrakolt lóé. Azért kényszeríteni kellett, a mit termelhetett, féláron adni, mint a másik kegyelmesen meg akarta venni, azon áron pedig kész vevője lenni a másik borsos áru, de még is rossz iparczikkeinek. Igazságosnak is volt szerinte mondható, hogy ez így legyen, mivel ez a constitutios nem adózott úgy mint amaz, az tehát adóképesse volt teendő. Ez nagyon könnyen volt eszközölhető, mert a constitutios állam törvényhozásával csak magát ámitván, de magán nem segíthetvén, csak az történhetett a két állam közötti viszonyban, mit az egyeduralom akart, az pedig nem is akarhatott egyebet, mint ezt a constitutios államát, a másikkal, melyet házájának is tartott, elnyeletni. Ez a constitutios állama tehát, mely végre még ruháját is oda küldözgette kimosatni, maga az iparban a mosásig sem haladhatván, oly következetesen vált, kardcsapás nélkül, amannak gyarmatává. hogy ha kétszer meghódította volna is a török, kitől menekülni akart, nem válhatott volna annak szolgálóbbá.

Igy érette el vele esküvel megígért függetlenségét és önállóságát az uralom, tulajdonkép akarata ellen, vitetvén az ok és okozat láncolatában.

A kétállamu egyedurnak így már csak egy állama lett, elnyelvén egyik a másikat, noha mikor a trónra jött, maga is azt kérte áldásul istentől, adjon neki két államot másnak inkább egyetsem. De most már vigasztalásul mind egyremenőnek hitte az eredményt, másik államát annyi-val tehetősebbnek tartván, a mennyivel erősbödött emeből. Pedig ez elvesztette erejét, s ama semmit sem nyert, miután ezt csak hamar kiélte, s megszokván az itthonozást, itthonn talált gyarmatából dalmahodni, nem világforgalmat üzött. Még a mit nyerni látszott is, csak mint szi-

vacs szíta magába, hogy kifacsartathassék belőle, mert nem azért hizlaltatik a nyáj, a másik takarmányával is, hogy tejét maga szopja ki, s gyapját maga viselje el, hanem hogy boldogítására fordithassa az uralom, mit jövedelmül belőle kivonhat.

Külviszonyaiban hatalma csak annyi maradt a két államú monarchának, mint előbb volt, mert csak egyéni tehetségével kifejthető hatalma lehet tiz államából is, nem azon hatalma, melyet a közakarát teremt. Azért csak akkor nagy egy kis államával is, ha ő maga macedoniai Sándor, Atilla vagy Napoleon. Másképp csak a magához hasonlók közt bir nyomatékkel, s a magánál silányabbak közt fölényvel. A másokkali összehasonlításból látván nagyobbak két állammal önértékét, az szilárdította meg hiedelmében, hogy nagyobb hatalom, pedig csak akkor nagyobb, ha azok hitványok. A két államú hatalom csak nem lett valóban nagyobbá, sőt attól foglalta el a török ezen ország nagy részét, mit előbb megtenni nem birt az egy államú magyar uralomtól. A két államú monarcha alatt szakadozott szét az ország és nemzet, mi az előbbi elgyarlott egy államú uralomnál is tehetlenebbnek bizonyította. A nemzet függetlenségét és önállóságát tehát külviszonyaiban is még kevésbé tartotta fenn, mint az előbbi uralom, sőt Erdélyt egészen elvesztette. Midőn a mit elvesztett, később visszanyerhette, ön hatalmának tulajdonította, pedig inkább az ellenség belső okok miatti elernyedésnek köszönhette, a nagytehetségű egyedurak sehol sem születvén firól fira folytonosan, s így a töröknél is kifogyván.

Mind a mellett, azt is elfelejtvén, mikép már csak egy állama van, miután az egyiket elnyelelte a másikkal, még is csak mint két államú uralom akart szerepelni, s a végre nagy hatalom lenni a többiek között, hogy népeit még boldogabbakká tegye. Külviszonyaiban tehát dőlyfősebben beszélt, kihívóbban viselkedett, s oda is beavatkozott, hová orrát beütögetni szükségtelen volt. De már, hiában, szerepet akart vinni, és döntő hatalom lenni. Minthogy pedig

az ily nagyhatalmi szerep azt is megköveteli, mi ilyen egymást elnyelő még más két államból kifacsarható, az erőködéssel mindinkább kisajtott iker állammal, csak oda ment ki a dolog, hogy egyik tartomány a másik után ragadoztatott el, vagy szakadozott ki alóla s a mi maradt, annál kevésbé lön jövedelméből fenntartható, mivel míg mind meg volt is, már adósságból kellett a nagyhatalomságot fenntartani. Az adósság tehát most már még inkább szaporodott, s azzal kimondta a még magasabb trónról kormányzó sors a két állam de egy birodalom veszendőségét, mert a ki jövedelméből el nem tudott élni, míg birtoka nagyobb, adóssága pedig kisebb vala, most még kevésbé megélhetővé lett. Az egyeduralom azonban ez eredménynél is kitalálta vigasztalásul, hogy ez nem baj, mert mások is el levén adósodva, az nem ártalmasabb neki, mint másoknak, mi ha egyenlő viszonyok közt ugy volna is, csak azt jelentené, hogy míg mások el nem vesznek a nyavalyában, csak meg lehet köztök élni, hanem akkor aztán együtt kell azokkal veszni. Sőt még nyereségnek hiszi most már az adósság csinálást, mivel számítása szerint, épen hitelezői tartják fenn államát saját érdekökben. Igaz is, míg azok uzsorát csikarhatnak ki belőle, de már nem az uralom állama az, mikor a hitelezők tartják fenn, hanem a hitelezőké, s az uralom csak azok államának kezelője, míg a kezelés alatt össze nem rogyik. Így viszi mindkét államának már tetteleg elvesztett függetlenségét és önállóságát ismét akarata és szándéka ellen, az ok és okozat lán czolatában a sirba, hová pedig annál kevésbé vágyott valaha, mivel sokszor hallotta daloltatni is egyik államában „Das Grab ist tief und stille, und schauderhaft sein Rand.“

Még inkább kitünteti a kényuralom saját célja és szándéka elleni működését azon intézkedése, melylyel önfenntartását a rendi gyülekezetekkel üzött törvényhozása utján kétszer is biztosította.

Eredetileg azért sem közvetlenül maga gyakorolta nemzetünk fejedelem választási jogát, hanem másodfoku

vacs szíta magába, hogy kifacsartathassék belőle, mert nem azért hizlaltatik a nyáj, a másik takarmányával is, hogy tejét maga szopja ki, s gyapját maga viselje el, hanem hogy boldogítására fordithassa az uralom, mit jövedelmül belőle kivonhat.

Külviszonyaiban hatalma csak annyi maradt a két államú monarchának, mint előbb volt, mert csak egyéni tehetségével kifejthető hatalma lehet tiz államából is, nem azon hatalma, melyet a közakarát teremt. Azért csak akkor nagy egy kis államával is, ha ő maga macedoniai Sándor, Atilla vagy Napoleon. Másképp csak a magához hasonlók közt bir nyomatékkal, s a magánál silányabbak közt fölényvel. A másokkali összehasonlításból látván nagyobbak két állammal önértékét, az szilárdította meg hiedelmében, hogy nagyobb hatalom, pedig csak akkor nagyobb, ha azok hitványok. A két államú hatalom csak nem lett valóban nagyobbá, sőt attól foglalta el a török ezen ország nagy részét, mit előbb megtenni nem birt az egy államú magyar uralomtól. A két államú monarcha alatt szakadozott szét az ország és nemzet, mi az előbbi elgyarlott egy államú uralomnál is tehetlenebbnek bizonyította. A nemzet függetlenségét és önállóságát tehát külviszonyaiban is még kevésbé tartotta fenn, mint az előbbi uralom, sőt Erdélyt egészen elvesztette. Midőn a mit elvesztett, később visszanyerhette, ön hatalmának tulajdonította, pedig inkább az ellenség belső okok miatti elenyedésének köszönhette, a nagytehetségű egyedurak sehol sem születvén firól fira folytonosan, s így a töröknél is kifogyván.

Mind a mellett, azt is elfelejtvén, mikép már csak egy állama van, miután az egyiket elnyelelte a másikkal, még is csak mint kétállamú uralom akart szerepelni, s a végre nagy hatalom lenni a többiek között, hogy népeit még boldogabbakká tegye. Külviszonyaiban tehát dölyfösebben beszélt, kihívóbban viselkedett, s oda is beavatkozott, hová orrát beütögetni szükségtelen volt. De már, hiában, szerepet akart vinni, és döntő hatalom lenni. Minthogy pedig

az ily nagy hatalmi szerep azt is megköveteli, mi ilyen egymást elnyelő még más két államból kifacsarható, az erőködéssel mindinkább kisajtott iker állammal, csak oda ment ki a dolog, hogy egyik tartomány a másik után ragadoztatott el, vagy szakadozott ki alóla s a mi maradt, annál kevésbé lön jövedelméből fenntartható, mivel míg mind meg volt is, már adósságból kellett a nagyhatalomságot fenntartani. Az adósság tehát most már még inkább szaporodott, s azzal kimondta a még magasabb trónról kormányzó sors a két állam de egy birodalom veszendőségét, mert a ki jövedelméből el nem tudott élni, míg birtoka nagyobb, adóssága pedig kisebb vala, most még kevésbé megélhetővé lett. Az egyeduralom azonban ez eredménynél is kitalálta vigasztalásul, hogy ez nem baj, mert mások is el lévén adósodva, az nem ártalmasabb neki, mint másoknak, mi ha egyenlő viszonyok közt úgy volna is, csak azt jelentené, hogy míg mások el nem vesznek a nyavalyában, csak meg lehet köztök élni, hanem akkor aztán együtt kell azokkal veszni. Sőt még nyereségnek hiszi most már az adósság csinálást, mivel számítása szerint, épen hitelezői tartják fenn államát saját érdekekben. Igaz is, míg azok uzsorát csikarhatnak ki belőle, de már nem az uralom állama az, mikor a hitelezők tartják fenn, hanem a hitelezőké, s az uralom csak azok államának kezelője, míg a kezelés alatt össze nem rogyik. Így viszi mindkét államának már tetteleg elvesztett függetlenségét és önállóságát ismét akarata és szándéka ellen, az ok és okozat láncolatában a sirba, hová pedig annál kevésbé vágyott valaba, mivel sokszor hallotta daloltatni is egyik államában „Das Grab ist tief und stille, und schauderhaft sein Rand.“

Még inkább kitünteti a kényuralom saját célja és szándéka elleni működését azon intézkedése, melylyel önfenntartását a rendi gyülekezetekkel üzőtt törvényhozása útján kétszer is biztosította.

Eredetileg azért sem közvetlenül maga gyakorolta nemzetünk fejedelem választási jogát, hanem másodfoku

képviselői által, hogy pártok ne keletkezhessenek, mi ki nem kerülhető, mihelyt nagy néptömeg választ le nem tehető fejedelmet. De már az első egyedur alatt elvesztvén a nemzet képviselőit, visszaszállt a fejedelem választás joga közvetlenül magára.

Ekkor úgy intézkedett az önök úr, hogy azt udvari pártja ragadja magához, épen mivel a pártoskodás már lehetővé lett. Így csempészte be maga után Pétert. Az egyeduralmat támogató párt fokonkint kiváltságos nemességgé szilárdulván, a királyválasztás jogát is kiváltsággul bitorolta, czélszerűnek látván az egyedurak azt is annak javára tulajdonítani el a nemzettől, minthogy a nemzet maga kezdetben nem is keresztényt, azután legalább nem egyeduralmi királyt, de közállami fejurit választott volna, mint az ősi volt. Ez a nemesség is nagyobb néptömeg levén azonban, mint sem le nem tehető fejedelmet pártoskodás nélkül választhatott volna, pártoskodott ugyan, de azért a választás joga kiváltsággul nála magára az uralomra nézve nagy horderejű volt. Magok igyekeztek azt a királyok nála fenntartani, mert csak annak volt köszönhető az egyeduralom meghonosodása, még akkor is fenntartatván, mikor a királyi család kihalt. Az a nemesség csak egyedurat választott, akárhonnán kerítette. Ha pártra szakadozott is, nem létezett olyan párt soha, mely vagy más uralmu királyt, vagy köztársasági elnököt, consult s e félét akart volna, önkiváltságai miatt nem is választhatván a nemesség másféle királyt, sem a kormányzat alakját másneművé nem tehetvén. — Már csak ezen előnyért is nagyon eltűrhető volt tehát pártoskodása.

Ezt a királyválasztás jogát a nemességnél nem látta már a két állam egyedur sem czélszerűnek, sem szükségesnek. A helyett hatalmas gyarapítására, s öncsaládja fenntartására a trón öröklését az első szülöttséghez kötni látta czélszerűnek, magyar államában csak úgy, mint osztrák államában, ebből következőn, nézete szerint, a két állam együttmaradása az egyeduri család birtokában. Minthogy pedig a rendi gyülekezettel gyakorlott tör-

vényhozásával mindentehető volt, a nemességgel magával ismertette be, a királyválasztó pártoskodás miatt, önképtelenségét e jogának gyakorlására, noha csak azon boldogtalan mondhatja magáról, hogy neki a jog ártalmas, kinek a kés sem való ügyetlen kezébe, sőt még az aczél s kova sem, mivel a löpor felett is csíholhat vele szikrákat, és explosiot okozhat. A királyválasztás joga a nemzetnek lett volna visszaadandó, más elrabolt jogaival együtt, hogy az képviselői által gyakorolja, mint ős államában; a helyett azonban még a nemességtől is elvette az uralom. Visszaélés ürügye alatt minden jog elvehető a világon.

De midőn a kétállamu egyeduralom a firól fira öröklés törvénynyé írásával családját az uralomban biztosítani akarta, épen megfosztotta azt államilag minden jogalaptól, mert a firól fira öröklés nem állami, hanem magánpolgári jog, melyet őseink jogismerete szerint, minden szabad ember természettől kapott s magával hozott az államba. Mint magánpolgári jog a tulajdonra vonatkozik, s azt adja az első szülöttnék firól fira, kizárván abból az utóbb szülött testvéreket, annyival inkább az atyafiakat, és így minden osztozkodást kirekesztvén, míg az elsőszülöttség lemenő vonalán örökös van. Ehez nem kell törvény a szabad embernek, mivel ez természettől így adott s így tartja fenn az állami biró igazságszolgáltatásánál. De állami tekintetben ilyen jog a fejedelemségre nézve nem létezik őseink szerint, mert a fejedelemséget senki sem örökli, mint magán tulajdont természeti joggal, hanem az csak a nemzettől szerezhető, mint tulajdonostól, és pedig nem törvénynyel, hanem szerződéssel, mint minden jog csak azzal szerezhető, a tulajdonostól, máskép örökléssel is ugyan, de csak a tulajdonos halála után. Már pedig az egyedur nem is egy kihalt nemzetet akar örökölni, melyet tőle senki sem irigyel, hanem az élőt akarja üstökén kapni. Sőt a fejedelemség joga ellenkezője a firól fira szálló magán jognak; mert a fejedelemséget a nemzet mint erkölcsi, államot képező testület állítja fel, s az adja mint öntulajdonát annak, kit fejedelemmé tesz. Firól fira

szálló örökségül, ha akarná, sem adhatja, több okok közt azért sem, mivel azzal elidegenitné magától ez állami jogát, a fejedelem magánjogává tevén, azzal pedig önállami létét adná fel és szüntetné meg, s a fejedelem magán tulajdonává lenne. Olyan jogot, mint erkölcsi testület, fel sem állíthat, nem tehetvén magát örökölhető vagyonná, s ugyancsak magát annak öröklőjévé, hogy ezt a jogát azután átadhatná valakinek. Önmagát öröklő joga oly kevésbé van egy nemzetnek, mint a juhnyájnak, következésképen nem is ruházhat olyat senkire. Fejedelemséget igen is adhat és kötelezhet szerződésileg, bár mily hatalommal ellátva, miután azt természetadta szerződési jogával maga állítja fel, s tulajdonosa ez állami jogának; de el nem idegenítheti, mivel ez állami joga nélkül maga nem volna már állam. Azért mindannyiszor adja is, valahányszor fejedelmet választ, és pedig mindig szerződésileg, mivel a választás már maga szerződés a választó és elfogadó közt, mi legalább szóval mindig ki is jelentetik, mikor a választott meg hivatik a fejedelemségre, az pedig kinyilatkoztatja az elfogadást. Ha ezen választási jogát megszorítja is a nemzet, oly nyilván kijelentett szerződéssel, miszerint mindig egy családból kötelezi magát választani fejedelmét, azzal a jogot még el nem idegeníti, csak így használni kötelezi magát. De már a firól fira öröklés adásával elidegenitné magától a jogot, egészen lemondván a választásról, s a helyett a fejedelem magán tulajdon jogát ismerné el maga felett, minthogy a firól fira öröklés magán polgári jog.

A fejedelemség mint állami jog annyira különbözik a firól fira öröklés magán jogától, hogy annak ellentéte, mert a fejedelemséget mindig csak a nemzet adja választásaiban kötött szerződéssel, minthogy csak a nemzet állítja fel. E választással még az egyedur is egészen más alapon áll, mint az öröklés jogával. Mig az egyedur választatik, bár minden uralmat és hatalmat eltulajdonít a nemzetből, csak állam marad a nemzet, s ő csak fejedelem.

Még egyedurasága is jogos annyiban, hogy ő választatik arra, tehát választóinak akaratából gyakorolja. Nem is eshetik a nemzet végtelen zsarnoksága alá, még mikor csak egy családból választatik is az egyedur, mivel legalább azon családból válogathat, s a jobbat ültetheti trónra. Feltételeket is köthet ki, sőt a választásban már bizonyos feltételek foglaltatnak, mint szerződésben, akár kijelentetnek szóval vagy írásban, akár nem, mivel már benn értetnek a választásban. Még ha csak egy osztály bitorolja is a választást, akkor is állam marad a nemzet, mivel azon osztály is a nemzet nevében s annak jogával ténykedik, habár csak bitorolja is azt. Államlétét tehát csak el nem veszi a nemzet, s a választás alatt levő egyedur mindig legalább azon alapon áll, hogy ő választásával tétetett azzá, a mi, s nem saját ügyét kezeli, hanem az államét, úgy mint rábízott.

De hol az uralom firól fira szálló örökség, az egészen más alap, mert az mint magán polgári jog egészen más természetű. Azzal minden államiság megszűnt lenni. Örököltetik az ország és nép oly tulajdoni joggal, mint más magán uradalom és abban a juhnyáj. Öröklött tulajdonával az örökösnek kénye szerinti rendelkezési joga áll elő, és ezen eszme vezérli is uralkodásában. Czimezheti ugyan magát monarchának, vagy a minek tetszik, mivel abban neki senki sem parancsol, ha divus imperatornak czimezi is magát. A nemzet is hiheti magát államnak, ura nem tiltván azt, sőt még szeretvén, ha ily balgaságot hiszen. De sem jogilag, sem tényleg nem állam és fejedelem többé egyik sem, mint semmi különbség nincsen is más magán tulajdon öröklése és az ilyen öröklés közt. Meghalhat a király, ha már annak nevezi magát a tulajdonos, még is él a király, mert az öröklés joga nem hal meg, s annak fonala meg nem szakadhat, míg örökös van. Minden örököst egy jogi személylyé is teszen az. A volt egyedur az örökléssel valódi abszolút urrá válik az öröklött vagyon felett, mint a ki lemondott hivataláról, s a magán életbe vonul, miután magán vagyonul szerzette magának az államot. Nem állam

az többé, hanem a volt monarcha magán dominiuma, mint ő nem monarcha többé, hanem földesur, ki egy országot bír, s a nemzetet abban urbéres népül. A nemzetnek semmi joga nem is lehet többé, csak oly öröklött vagyon levén, mint a csürhe. Kedvezhet ugyan annak absolut ura, s engedményeket is adhat, mint minden tulajdonos gulyájának, de csak önértékében teszi azt a tulajdonos, s nem válik az a gulya jogává.

Igy mikor azt hitte az egyeduralom, hogy a trón firől fira öröklésének törvénynyé irásával biztosítja családjának az uralmat, épen biztosítatlanná tette azt államilag, nem csak mivel maga bevallotta azzal, hogy itt már nincsen is állam, hanem mivel törvénynyel sem teremteni, sem szerezni jogot nem lehet, legkevésbé pedig olyat, melyen államilag nem is létezik. Azt is épen maga írta meg, hogy ezt a jogot törvénynyel szerezte, már pedig a fejedelemség nem törvénynyel, hanem szerződéssel szereztetik a nemzetől, mint minden jog csak szerződéssel vagy örökléssel szerezhető a tulajdonostól. A törvény pedig akkor sem szerződés, mikor a közakarata alkotja, annál kevésbé, mikor az egyedur hozza, ki az öröklést csak is maga adja már azal magának, úgy pedig akárki tulajdonát zsebébe dughatja, mi csak annyi, mintha lopná. Fejedelemmé tevő törvényt nemzet és fejedelem együtt nem is hozhatnak, mert hol még csak leendő fejedelemről van szó, mielőtt fejedelemmé lenne valaki, törvényhozó hatalmat a nemzettel együtt nem gyakorolhat. Hol pedig már fejedelem van is, és a fejedelemség egy más valakinek adandó át, akkor sem gyakorolhat annál törvényhozó jogot a fejedelem, mivel a fejedelemség adhatása csak a nemzet joga, nem az övé is. Ha pedig a nemzet közakarata egyedül maga hozza is a fejedelemséget adó törvényt, akkor sem ér az a fejedelemre nézve biztosság tekintetéből semmit, mivel ugyan csak ez a törvényhozó nemzet, más törvényével eltörülheti azt az ugy adott fejedelemséget. Innen világos, hogy törvénynyel a fejedelemség semmikép sem szervezhető. Azért volt őseinknek

azon belátásuk, hogy a fejedelemséget nem törvénynyel adták és biztosították kontárkodólag, hanem szerződéssel, melylyel azt remekül biztosították a fejedelmi családnak, mert azon szerződést azután nem csak valamely párt vagy forradalom, de az egész nemzet közakarata sem ingathatta meg, sem törvénynyel el nem törülhetett, annál nem mint törvényhozó szerepelvén a nemzet, hanem mint szerződő fél, kinek a szerződést egyoldalulag felbontani joga nincs, s azzal oly tulajdonáról intézkedvén, melylyel valóban bir. Az így adott és szerzett fejedelemségnél azután, noha nem firól fira köteleztetett, -- mint már nem is lett volna fejedelemség -- hanem magán tulajdon jog -- az elsőszülött csak úgy trónra juthatott, ha ugyan arra való volt, mintha úgy lett volna kötelezve, épen mivel az egész fejedelmi családra ki volt a fejedelemmé lehetőség terjesztve a szerződésben, az elsőszülött tehát nem záratott ki, hogy az ne választathatott volna.

Nem csak hiában tette tehát az egyeduralom törvénynyé a firól fira öröklés jogát, nem létező állami jogot törvény azzá nem tehetvén, de még oktalanul is, mint a nemzet tenné, ha szerződésileg olyan jogot adna, miután azzal nem csak az államiság azonmaradványa is eltörültetik, mi az egyedur alatt is létezik, hanem mivel még azon felül családjának birtoklása is, önczéljával ellenkezőleg, épen biztosítatlanná tétetik. Megszokván az egyedur törvénynyé tenni önkényét, végre azt hiszi, a legnagyobb képtelenséget is joggá teheti törvénynyel, s be nem látja, hogy épen a miatt mulasztja el valóban biztosítani családját, mint szerződésileg kell. A helyett, mikor családját így akarja biztosítani az uralomban, még ildomtalanabb cselekvést is viszen véghez, mint mit a persák csak egyszer tettek, mikor a véletlenre bízták, hogy az legyen urok, a kinek lova legelőbb nyerit, mert az elsőszülöttség folytonosan a véletlenre bizza, ki vagy milyen legyen a király, az uralkodásra nem való pedig mindig veszélyezteti a birtoklást, tehát épen ellenkező eredményt von a törvény maga után, mint az egyedur akar. Őseink már csak azért sem köteleztek

volna firól fira szálló fejedelemséget, mivel azzal épen biztosítatlanná tenni látták volna azt, mint még bővebben kifejtem egy következő cikkben. Azért, ha már el nem tudták volna is a családból választást oly remekül intézni, mint tudták, még akkor is jobbnak látták volna a választást inkább pártoskodólag is üzni, mint az első-születtséghez kötni a fejedelemséget, mi a pártoskodhatást ki nem zárja, sőt iszonyubbat támaszthat, az első-született maga pártoskodhatván leginkább apja ellen is, sőt dühösebb polgári háborukat indíthatván, mint bárki más. Ha ily eset még fel nem merült, azon törvény hozása óta, csak azon véletlennek köszönhető, hogy jellemesebb trónörökösök születtek, mintsem az apát csak barátta öltöztetni, s kolostorba zárni is jellemükhöz fért volna. De az nem a törvénynek köszönhető, hanem az ő erényöknek, s abból még ugy nem következik az eset lehetlensége, mint az nem, hogy azután is mindig erényes trónörökösök fognak születni. Ellenben az már igen is következik az ily törvényből, mint következnek az ily szerződésből is, hogy az apa és fia közötti viszonyt feldulja, mert nem az apának köszönheti már a fia a trónt, hanem a törvénynek, holott a nélkül az apának köszönhetné, annak érdeme méltányoltatván benne a családbéli választásnál. Az apa oly törvény nélkül is eszközölheti az ő trónra jutását, mint most is csak jónak látja sokszor még önéletében megkoronáztatni, még sem neki köszönheti már az a trónt. Az apának magának is gyakran kedvesebb lehet másik fija, vagy öcscse és bátyja, s alkalmasabb is ő utána következni, míg ellenben első-születtség után oly egyén jöhet a trónra, kit lemondani is késő már, miután felgyújtotta az államot, s földönfutóvá tette a családot. Maga a trónörökös is kitétetik sokféle veszélynek, főleg árván maradása esetében. De általában kitétetik már a környezet általi elkényeztetésnek gyermekkorától fogva, míg különben érdemesíteni magát a trónra valóban jeles emberré teszi, mi az apának is csak öröme lehet. A nemzet pedig még azt is nyeri választási jogából,

hogy az apa is jobb fejedelem, érdemeért maga után fiját vagy legkedvesebb atyafiját akarván megválasztatni.

A kétállamu egyedur öncélja és szándéka ellen oda jutott, midőn a választatással meg nem elégedve, a firól fira öröklés törvénynyé irásával vélte családjának az uralmat biztosítani, hogy a biztosságot épen megsemmítette, mert azon törvény hozása óta, még egyeduralmi állam sem létezik többé, hanem a földesurasággá lett családnek magán dominiumává tétetett mind a két állam.

Ugy járt mint a példabeszéd mondja, hogy ki nagyon sokat markol, keveset szorit.

Annyi uralmat adott neki a rendi gyülekezet államilag, mint ő annak törvényhozást. Szörnyen összeillettek, mint a kik nem is dióra, hanem csak puffra játszanak.

Az ennyire felforgatott állapotban sem maradhatott meg a már azóta nem is állami, de földesuraság, hanem az előzmények fonalán, mely, mint mindig, következetesnek látszik, de épen nem az Ariadne fonala szokott lenni, tovább tévelygett. A századok óta mindinkább elferdített jogviszonyokat annyira nem ismerte már, hogy csak az egyeduralom által csinált hamisakat tartotta valódiaknak.

Az elsőszülött firól fira szálló örököséből következőnek látta, a fiörökösök kihalásával az örökösödést a leányágra is kiterjeszthetni, s így tartani meg a két államot egy uralom alatt, s ez uralomban a családot biztosíthatni. A *pragmatica sanctio*t tehát bölcsen felállíthatónak hitte, s nagy fáradsággal követett el érette mindent más hatalmagnál is. De czéljával ellenkezőleg épen biztosítatlanná tette a családot, mint az ősállami jogviszonyokból kitűnik.

Államalkotó apáinknál a fejedelemség nem illette a nőt, mivel a némben önállással, tehát még polgári jogokkal sem bírt, mint természettől nem bírhat. Az államot csak a férfiak alkotják s tartják fenn, bizonyos jogok gyakorlásával és bizonyos terhek viselésével, mikre mind képte-

lenné tette a természet a némbert. A nőnem csak a férfinem oltalma alatt élt az államban, s úgy élvezte a férfiakétól különböző szabadságát, melyet annak a természet adott, állami kötelezettségek és terhek nélkül, mint polgári jogok nélkül. Önállóságra még az özvegy sem juthatott, annál kevésbé a hajadon. Oltalom alatt léte a néembernek számtalan jogviszonyokkal levén összefüggésben, legtermészetesebb állapota volt, s áldás reá nézve; csak az ősök mondhatók azért a nőnem iránt oly lovagiasaknak, milyenekről utóbb az emancipálni akaróknak fogalmuk sem volt már, s ma még kevésbé van. Egyszersmind a társadalmi életre volt az a nőnem oltalom alatt léte, a legnemesítőbb befolyással.

Önállástalanságából következett, hogy fejedelemségre nem választathatott, közjogi szerződés nem is levén vele köthető, minthogy a néember polgár sem lehetett. Már pedig a fejedelemnek mindenek előtt polgárnak kell lenni, hogy vele a fejedelemség iránt szerződést lehessen kötni. Fejedelemségre emeltetése után sem szünik meg csak úgy polgár is lenni, mint a ki más polczra emeltetik. Ő is mindenek előtt biztosított szabad ember akar az államban lenni, mert nem a fejedelemség biztosítja őt minden polgári vétség ellen, hanem mint mindenkit, polgár léte teszi sértetlenné. Őtet sem szabadítja fel a fejedelemség polgári vétségek elkövetésére, épen azért, mivel polgár marad, ki minden bántalomról lemondott. A fejedelmi szerződés csak fejedelemséget ad neki, nem polgári jogokat, melyekkel már fejedelemsége előtt bir, ő is magával hozván azokat az államba, a hol az igazságszolgáltató birói hatalom felállításával mindenek előtt azok biztosítottak, hogy azután bátran szerezhessen az ember más jogokat is a polgárzatban. A fejedelemséget is már mint biztosított polgár szerzi a fejedelem, s az igazságszolgáltató birói hatalom biztosítja neki azt a szerződést, melyet az iránt a nemzetel, mint másik szerződő féllel köt. Polgári minőségében tartatja tehát ő fenn fejedelmi szerződését is a birói hatalom által, s már azért sem mondhatna le polgár létéről,

ha akarna sem. A némbert, ki még polgár sem lehetett, egyáltalában nem juthatott tehát fejedelemségre.

Csak a szent egyedur lön kénytelen az állami rendszert e részben is felfordítani, nem ugyan azzal, hogy némbert hozzon a trónra, mit még maga is képtelenségnek látott, noha a nőnemet már emancipálni kezdte törvényével, — hanem csak azzal, hogy a fejedelmi családból való némbertől született férfit hozzon a trónra, nem kapván az Álmos fi-maradékai közt keresztényt utódjául. — Ezt a példát követte a kiváltságos nemesség utóbb, a királyi család kihalásával a leányágból született férfiakat választgatván királyokká.

De ha már az első egyedur által megrontatott is az eredeti állami rendszer, s a fejedelemség leányágra is kiterjesztetett, csak ugy választás alatt volt az mindig, mint a férfinem. Az ősz fejedelmi szerződés annyiban még is megtartatott, hogy a fejedelemség firől fira a leányágon még kevésbé szállott, mint a férfiágon. A választás mindig fenntartatván, a nemzet államot képezni csak meg nem szünt, s az egyedurak magán tulajdonává csak ugy nem lett, mint az ősz fejedelmek alatt nem volt. A leányágon származott, de mindig csak választott királyok tehát, az ősz fejedelmi család fi-maradékainak kötelezett fejedelemség bitorlása mellett is, csak az állam fejeinek voltak tekinthetők.

De midőn a két állam egyeduralom *pragmatica sanctio*-ját felállította, s a leányágból születők firől fira öröklését törvénynyé írta, azzal a nőnemnek még ugy bitorolható állami jogáról is lemondott, mint a magyar fejedelmi családból származott leányág bitorolta. Lemondott pedig csak azért, hogy semmit se kapjon érte, mert a törvénynyé tett *pragmatica sanctio*val csak azon magán polgári jog mezején ment tovább, melyre már a fiág elsőszülöttségi jogának felállításával lépett.

Az elsőszülött firől fira örökődése csak annyi, mint ha nyilván kimondta volna vele a törvényben, hogy még egyedur sem akar többé lenni, hanem csak tulajdonos ur,

magán polgári joggal, ki a statust nem tekinti többé statusnak, hanem dominiumának. — Az elsőszülöttségi törvénynyel azonban még csak fíjainak adott tulajdoni jogot az uradalommá tett államhoz. Most azt az uradalmat leányának is adhatni vélte a *pragmatica sanctio*val, mert a mi már tulajdona, úgy hitte, azzal azt teheti, a mi neki tetszik.

De nagyon csalódott, mert az a tulajdonra vonatkozó magán polgári jog, melyre támaszkodott, természettől nem oly korlátlan, mint a milyennek hitte, hogy azzal egészen önkényeként rendelkezhetnék az uraság.

Osállamunkban a polgári joggal firől fira szálló tulajdont, a mennyiben ingatlan volt, soha sem kaphatta néember tulajdonul. Ha a birtokosnak fimagzatok hiányában öröklő atyafíjai sem voltak már, végrendeletet tehetett ugyan, s annak hagyhatta ingatlan vagyont, a kinek akarta, csak épen leányának s általában néembernek nem, mivel a néember ingatlan vagyont nem birhatott, ahoz a jogot a természet ő tőle megtagadván. A néember csak ingó vagyont birhatott őscink jogismerete szerint, mit magával vihet, mikor férjhez vitetik, s az ellenségtől is megvédhet, tovább vihetvén magával, vagy eldughatván, de az ingatlant nem viheti magával, sem el nem dughatja, védeni pedig nem képes sem fegyverrel sem jogismerettel. Az ingatlan vagyonnak művelésére sem való, a mire pedig nem képes, ahoz nem is lehet joga. Polgári magán joggal tehát ingatlan vagyonhoz, s azt művelő néphez csak úgy nem juthatott a néember, mint államilag a fejedelemséghez nem. Ez ősi polgári jogviszonyokat is csak a későbbi egyedurak forgatták fel Kálmán után. Akkor kezdék földadományait a leányágra is kiterjeszteni, mikor már fogyott az osztogatni való föld, s a helyett, hogy minden pártosaiknak ujat adjanak, azt a mit adtak, a leányágra is kiterjesztéssel sok pártosnak adni lett politikává. Egy ily leányt is illető földadománynyal temérdek pártosaikat elégitették ki, mind azokat is megajándékozván, s így lekötelezván magoknak, kik leányágon születnek,

bár a földadomány ostáblai koczkákra daraboltatván azután, annyi lett a sok örökösnek, mint százhusz gémnek egy keszeg s élni sem birtak belőle, annál kevésbé védeni ahazát. Ezt a hamisan csinált öröklési jogát a néembernek az ingatlanhoz, megszokván az egyeduralom, semmi nehézséget nem látott már a pragmatico sanctionál abban, hogy azt önleányának egész országokra is kiterjessze, miket magáéivá tulajdonított, ismét azt hívén, mind jog az, mit törvénnyel azzá tesz, akár jog valósággal akár nem. De az ősi jogviszonyokból világos, miként az országot, mint ingatlan vagyont, magán polgári joggal sem adhatta leányának örökségül a földesuralom, ez intézkedésével tehát csak kuhiban maradt.

Az ősmagyar birtokos a bábának sem hitte azt el, hogy ha fija nincs, dömsi Piroska leánya fenntartja az ő családját, csak adja annak ingatlan vagyonát, mert ő tapasztalásából tudta, hogy a néember nem tart fenn családot, mivel az nem nemz, hanem más családbeli férj magzatát szüli, s a végre épen elvitetik a családból. De az egyedurak másképp látnak, s azt is felfedezték utóbb, hogy a leányt fiutni lehet, s úgy tartja fenn a családot, tehát mint családfenntartót minden jog csak úgy illetheti, mint az embert. Elfelejtették a mellett, hogy ha már a család fenntartása végett fiuvá varázsolják, férfit is nőitsenek hozzá, ki neki a magzatokat szülje, különben az egész mesterkedés dugába dül, mert a természet nem enged magán paczkázni egyedurat sem, azért az a fiutott nő csak a más családbeli férj magzatát szüli, apai családja jogát tehát ingyen birtorolja. De mivel az egyeduralom már régen megszokta joggá irni törvénnyel a mit akar, s azért fiutni a néembert, hogy az általa szüendő minden maradékot megadományozhassa s így lekötelezhesse magának a kiváltságos hűbérrel, mikor az a koronára még vissza sem került, a megszokás után következetesen folyt már abból az a hiedelme a pragmatica sanctio felállítójának, hogy tehát a magán tulajdonná lett uradalomban is fiutathatik a néember, s fenntartja abban a családot.

Az így eltorzított magán jog eszmével componáltott a *pragmatica sanctio*, miszerint az elsőszülöttség öröklési joga a leányágra is átvitetett. Arra nem eszmélt az uralom, hogy ha már a fejedelemséget magán polgári joggá tette is, azt a magán polgári jogot sem lehet természetéből kivetközvetni, ugyan azért azt az ingatlan országot a rajta lakó néppel együtt, és a családfenntartást csak úgy nem lehet a néemberrel örököltetni, mint államilag a fejedelemséget nem. Ha úgy felforgatták is az előbbi egyedurak törvényeikkel a magán jogviszonyokat, azért csak nem lehet az joggá, a mi természettől nem jog. De mivel a rendi gyülekezetek alakjában gyakorlott mindenható törvényhozásával kénye szerint tehetett mindent, azt a *pragmatica sanctio*t, mely a magán tulajdonjogot leányával is így örökölteti, — noha különböző eljárással, mint másik dominiúmában, — törvényyé irta, nem is álmodván, hogy az a törvény épen ellenkező credményt von maga után, mint az uralom elérni akar.

Az őstörvényhozás ily baklövéseket, ha akart volna, sem követhetett volna el, egyetlen egy ember is elég levén az államban, hogy az oly törvényeket kihirdető vezért feleletre vonja, s felhozván az állami bíró előtt indokait, azokat megsemmisítesse. Akkor kénytelen leendett a törvényhozás jogszerűleg járni el. Eljárhatott volna pedig úgy, hogy a fejedelem a nemzet közakarátát képviselő testülettel vagy egyénekkel kötött volna szerződést, miszerint a fejedelmi család fi-maradékainak kihalásával, más családra ruháztassék a fejedelemség, abból gyakorlandó választás mellett. Az a más család származhatott volna a kihaló fejedelmi család leányától, mint anyától, de a fejedelemséget nem attól örökölte volna, mint az maga nem is jöhetett volna öröklő joggal a trónra, hanem a nemzettel kötött szerződés erejével öröklendő. A mellett a kihaló család leánya nem ugyan fejedelem, de fejedelemnő lehetende, már férjére ruháztatván a fejedelemség, s az attól származó családra, mely csakugyan az leendett, a ki most. De ez a különbség már a jogczim tekintetében

is egészen más eredményeket vonandott maga után, mert azt az új fejedelmi családot sem egy II. Fridrik, sem más meg sem merte volna támadni, vagy ha vakmerősködött volna, nem hét esztendő, de hét nap alatt morzsolta volna szét a közakarát, s nem nyögné ma is a nemzet ama hét esztendőből származó egyiptomi csapásait. De ha már a nemzettel nem köthetett is szerződést az egyedur, miután a közakarát uralmának hírére sem hallotta, egyedurilag is azt tehette volna észélyesebben, hogy ne leányát örököltesse a trónban, hanem annak adassa a trónt, ki leányát nőül veszi, s kit utóbb csak corregensé tett, — és a nőül vevő családját örököltesse, abból gyakorlandó választás mellett, mert így legalább két szarvas hibával kevesebb leendett a törvényben, sem az állami lét le nem rontatván, sem a magán öröklési jog el nem torzítatván.

De im a már hibás előzményekből folyó következetesség így szokta az egyeduralmat mindig balirányban vinni, pedig az államéletben mindig csak az igaz és való követendő, mert ki attól eltér, magát csalja meg, s keserűen lakol. Szerencsétlen önámítás az a politika, mely az államéletben sikerülni reményl azzal is, mi csak ráfogás vagy tévely. Attól várni az uralkodók s egész nemzetek jóllétét oly teremtőt föltételez, kinek a hamisság volna erkölcsi világa, oly teremtő pedig nincsen. Ki tévelylyel vagy önámítással megelégszik, ne csudálkozzék azután, ha tetteleg a legváratlanabb következmények merülnek fel, s többé ki sem heverhető eredményeket idéz elő, mik a jövőbe messze kihatnak, sőt örökre is megronthatják az államot, mint az első király intézkedései. Általában pedig mindig csak az erőszakra szorul ily törvényeivel tartani fenn magát, még is csak addig ül a trónon, míg valóban isten kegyelme tartja fenn rajta, mert azt a pragmatica sanctiot a firól fira örökléssel együtt, egy forradalom annak kiálthatja, a minek akarja, forradalmat pedig minden olyan törvény maga idéz elő, melyet nem saját jogereje, hanem csak erőszak tart fenn. A római imperatorok sok balgaságot elkövettek, de annyira még sem

mentek, hogy az államot államnak lenni megszüntessék s így akarják családjaiknak eltorzított magán tulajdonul biztosítani, mivel azt még is belátták, hogy a fejedelmi család nem biztosítatik így az uralomban, az ily törvényt magát is csak az erőszak tartván fenn, s oktalan tanácsadó az, ki oly törvényt javall, mely a családot éppen veszélynek teszi ki.

A főről fira öröklés tulajdoni jogából következett már a resistendi facultas eltörlése is, mert az absolut ur magán tulajdona, öszerinte nem lehet jogositva urának ellenszegülni. Az államiság megszünvén lenni, mindazon jognak vagy kiváltságnak is következetesen rogni kellett, mi azzal együtt járt.

A resistendi facultas kétségtelen örültség lett volna az ős fejedelem irányában, ki sem igazságot nem szolgáltatott, sem törvényt nem hozott, hanem a közakaratot teljesítette, reá tehát semmi panasz nem is hárulhatott. Csak a fejedelmi szerződést magát szeghette volna meg, de oly esetben sem a resistendi facultas leendett szükséges ellene, — mi már maga polgári háboru, — hanem a közállami bíró előtti eljárás. Akármelyik fővezér bevádolhatta, mint szerződő fél és képviselő a nemzet részéről, s bíróilag lett volna a fejedelem mint szerződés-szegő, az abban kikötött büntetés alá vetendő. Az igazságszolgáltatás biztosította a fejedelmet is, hogy azon szerződést az ő irányában se szeghesse meg semmiféle gázság, ő is az abban kikötött halálbüntetésre ítéltethetvén a közállami bíró által az ő irányában megszegni akarót. Azt a fejedelmi szerződést tehát, az állami bíró elébe tartozása miatt, sem ő sem más meg nem szeghetvén, visszaélésre sem csábitathatott senki által.

De már az egyedur alatt más az állapot. Ő felette nincs bírói hatalom, az is ő nála levén, s ő maga bíraskodván ő tehát kénye szerint tehet, s vissza élésre csábitathatik Vid-féle emberek által is. Sőt még polgári vétségeket is követhet el,

ő ellene nem levén igazságszolgáltatás. El is követi, kezdve a nők és hajadonok üldözésén, kikre mint a bika szaglároz, a polgári vétségek minden kigondolható véres kalandjait. Ő alatta jog is csak az, mit ő engedélyez, még is ezen engedményét is kénye szerint gázolhatja. Biztosíték törvénynyel sem lehető ellene, mivel a törvényt is maga adja, s miután adta is már, azt is eltáposhatja. Irányában tehát kiváltságos osztályának sem marad egyéb, mint a tettelesen gyakorolható önvédelem vagy ellenszegülés. Így a forradalom örökös alatta. Innen az uralom önértékében lenni látta, bírói igazságszolgáltatás helyett maga ellen az ellenszegülhetést, — mit különben is az erőszaktól még az oktalan állatnál sem vehet el, — nyilván engedélyül adni, azt a bizodalmat keltvén azzal maga iránt, hogy a miatt vissza sem élhet. Valóban korlátoztatott is az által némüleg, mert a miatt maga tartózkodott féktelen lenni. Csak polgári háborukat alapított ugyan azzal meg, miket már ki nem kerülhetett, ha egyeduralom akart maradni, de legalább a folytonos polgári háborukat és összeesküvéseket szüntette meg, azok helyett csak néha kitérőket honosítván. Sőt miután az uralmat nem csupán maga gyakorolja, hanem egész gépezet működik azzal, ez is csak tartózkodóbb lett az önkénytől. A két államot tulajdonává tevő uralom mind ezt nem is akarta már belátni. Öröklött vagyonának ellenszegülhetését is oly kevéssé ismerhette már be, mint az ököresordáét, mikor mézszárszékre akarja is vinni. Sőt még pásztorai ellen sem engedheti azt meg, kikkel őrizteti, azok csak neki tartozván számolni magokviseletéről, nem a nyájnak. Törvényhozásának rendi gyülekezete nem is tehetett egyebet, mint az uralom irgalmába vetve reményét, feladni a resistendi facultast, örök békével kecsegtetvén azért az uralom, mintha maga nem is követhetne el semmi rosszat, minden gonoszszágot csak az átkozott resistendi facultás követvén el. De az előzményekből ily gyönyörűen folyt logikájával ismét csak magát csalta meg, mert a törvénynyel ellen nem szegülhetővé tett nyáj, mégis csak embe-

rekből állott, kik noha a szolgaságot megszokták, arra még is csak eszméltek, hogy az önvédelemhez legalább annyi joguk van, miut a csipni tudó férgeknek, melyek magokat csipés nélkül eltapostatni nem engedik. Még ha az absolut ur maga, vagy eszközei el nem bizakodtak volna is, hogy a resistendi facultas eltörlése után, teljhatalommal tehetnek már mindent, a felköltött bizalmatlanság folytonos ellenszegülést képezendett. De minthogy az elbizakodás tetteges elnyomásokban még inkább nyilatkozott már, az összeesküvések és forradalmak is szakadatlanul megújultak, s olyan polgári háboru is tört ki, mely egy maga tiz évig folytonosan tartott, az uralom logikájának hasonló logikával felelvén, s így valósítván neki az általa kitalált örök békét.

Igy miután még az engedményezve volt álszabadság is, a főbb kiváltságok eltörülgetésével, megsemmisitetett, a rendi gyülekezetekkel gyakorlott kényur áltörvényhozásában, nagyobb szolgaságban sülyedt a nemzet, miut valaha volt s az állami lét nem csak sokkal mélyebbre bukkott, de megsemmisült. Még is a mai nemzedék azt hiszi már, a szabadságban haladott messzire. Sőt ama kiváltsági csak magának voltak károsok, s oktalanok voltak azokkal apjai. Ugy megszokja az ember a szolgaságot, hogy ha ma azt rendelné az uralom törvényében, nem szabad ugorkát enni, mert az hideglelést okoz, a következő nemzedék már azt kiáltaná: mily civilisáltak vagyunk mi, kik az ugorkát nem eszszük, s mily malaczok voltak apáink, kik az ugorkát megették s hideglelést kaptak tőle! Mi okosak torzsát eszünk!

A megszokás miatt nem látja már ma be, hogy csak a resistendi facultas eltörlésével törvényesített önkény miatt is, mennyivel nagyobb lett a szolgaság; és az egyedur is mennyire pokollá tette magának öröklött vagyonát, hol annál több ördögök közé jutott, s a titkos összeesküvések vagy a fanatizmus gyilkaitól rettegni lön

kénytelen. Az általánosan nagyobbá lett szolgaság alatt tarthatása végett pedig, annyival inkább más új állami intézményre lön szüksége, mivel az igazságszolgáltatás is annyira felfordítottá lett már, hogy alatta a társaséleten kívüli vad állapot tért vissza, melyben az ember csak folytonos őrizkedés mellett találhat némű biztonságot. Kénytelen lön tehát az absolut uralom tovább menni s katonasága sem levén már elég öröklött vagvonát a mély szolgaságban tartani és őrizni, policiiai intézményt kellett felállitania. Ezt azonban a megszokás és szükségessé levésének érzete nem állami képtelenségnek, hanem kifejlődött állami tökélynek tartja, miután nélküle csakugyan fenn nem állhat már az így felforgatott társadalmi lét. Így szokott a haladás mindig tovább menni, mig egyszer azt látja, hogy már csak lemeht oda, hol minden haladásnak vége van.

VIII. CZIKK.

A parlamenti átalakulás.

Ámbár a parlament a nemzet által forradalommal önjavára kivivottnak, és nem az uralom által önértékében engedélyezettnek látszik, az még sem úgy született, mint szabad állami, hanem mint az egyed vagy is inkább földes uralmat fenntartó és szilárdító intézmény. Épen azért is a szabadság intézményének tartatik, mivel a nemzet küzdött érte, nem akarván az uralom önként adni, tehát következni látszik, hogy abban nagy nyereségének kell a nemzetnek lenni; pedig csak annyi nyeresége van benne, mint egy záptojásban annak, ki azt a kotlós tyuk alól kaparta ki, mely kezét vagdalta s karmolta meg azért.

A haladni akaró hazafiak ugyan is belátván a rendi gyülekezetek meddőségét, az európailag magasztalt parlamentarismustól reménylették a haza jobb sorsát, szokás is levén már az első királytól fogva, más európai nemzeteket utánozni, noha épen onnan származott a nemzet szerencsétlensége, feladván az európai szolgaságért saját remek államzatát egy oktalan pártja. A mai nemzedék könnyebbnek látja valósítani, a mi másutt már van, mint eredet alkotni, sőt más nemzetekétől egészen elűző rendszert azok közt fenn sem állhatónak vél, s innen az utánzás előszeretete. Felhasználták tehát az esetleg jött alkalmat, a törvényhozásnak parlamentivé alakítását kérelmezni, s az állami viszonyokban nagyobb változtatásokat tenni. Ez indítványt nem maga tevén az uralom, a fennforgott körülmények közt már csak a megszokott alázatosságánál

bátrabb hangulat miatt is, vakmerő követelésnek, sőt kicsikarásnak tekintette, noha a törvényhozás formaságai lehetőleg megtartattak. Minthogy pedig az egyedur államában csak az ő törvényhozó akaratának kell érvényesülni, s magától kicsikartatni azt sem engedheti, mi javára szolgál, nehogy gyengének ismertessék, s más törvényhozó akarat, mint az övé, legyen uralkodóvá, kénytelennek látta magát a kicsikartaknak hitt engedményeket, miket hamarjában megadni jobbnak látott, mint kereken megtagadni, mihelyt és a mint szerét tehetette, visszazavenni, vagy megsemmisíteni. Az uralom tudja, mit a nemzetnek kellene tudni, hogy törvényt önjavára sem fogadhat el, mihelyt azt más akarat tolja reá, mivel azzal megszűnik önura lenni magának s annak alattvalójává törped, ki a törvényt reá tolja. A forma szerint kiadott törvényekben kapott engedményeket védeni s fegyverrel is fenntartani, jogosnak ismervén a közértelem, minthogy különben minden törvény, mint eltaposható, haszontalanul is adatnék, ez a fegyveres védelem nevezetett a szabadság harczának; sikerrel is vitetett, mivel a szabadságnak neve is lelkesít. Az uralom kénytelen lön külsősegedelemhez fordulni, s akkor is csak árulás mellett diadalmaskodott. A legyőzött forradalomnak megadhatta már az engedményeket, mivel a győzedelmestől kicsikartaknak nem látszhattak. Azonnal meg is adta a magának nélkülözhetetleneket, a parlamenti törvényhozás megadását azonban halasztgatta, nyílt absolutismusával is fenntarthatónak vélvén magát. De nem is birván tisztába jönni a birodalmi egység fenntartása iránt két parlamenti törvényhozás mellett. A tőle kicsikart legnagyobb engedménynek is az tartatván, arra legkevésbé akarta magát kényszerítettnek láttatni. De miután nyíltabsolutismusát az események tovább fenn nem tartarhatónak mutatták ki, az annál neki kedvezőbb parlamentarismust annál inkább megadta, úgy nevezett kiegyezés mellett, mivel ez a kiegyezés neki a birodalmi egységre nézve, a legkedvezőbb előnyöket biztosította. Nem állítható tehát, hogy a parlament végre is nem önként adatott volna általa.

Az egész esemény nem a szabadság világába, hanem az egyeduralmi államba tartozó, melyhez hasonló, kisebb-nagyobb árnyalattal, számtalanszor fordult már elő. A legtöbbre becsült engedmények forradalmakkal vivattak ki, noha mind az egyeduralom nyereségei, mert az önjavára szolgáló engedményeket is nehezen adja, azok nélkül is csak uraság levén, s nem akarván, hogy bohó alattvalói azokkal hasonló uraságnak higgyék magokat.

Az egész forradalmi esemény azért nem a szabadság világába tartozó, mivel a szabadságot csak az egyeduralom megkorlátozásában vélte a hazafiság találni, különben azt jogos uralomnak ismervén el, mikor épen attól kérelmezte az engedményeket. Már pedig nem is kell a szolgálathoz egyéb, mint az egyeduralmat jogosnak ismerni. Megadhat az mindent, akár a resistendi facultást is, mi csak a polgári háborukat törvényesíti, mihelyt jogos uralomnak ismertetik. A győzelem már az övé, ha ármádiája szétveretvén, mindent megadni kénytelen is, mi tőle kérelmeztetik, csak béke kötessék vele. Mihelyt létele jogosnak ismertetik, veszélyben már nem forog, mert azzal ötet magok fenntartják kérelmező alattvalói. Neki a küzdelem kockázatát már nem jár, s utóbb is, mikor módjában van, adott vagy kicsikart engedményei visszavételére, mindig bátran megkísértheti szerencsáját.

A szabadság küzdelme egészen más, az első királyaink ellen felkeltek eszméi szerint, mint a mai csak revoltálóknak nevezhető hazafiaké, mert ő szerintök a szabadság magának az egyeduralomnak lételét nem ismerheti el jogosnak, azért még békekötendő félnek sem ismerheti, egyedül csak a közakaratot ismerhetvén az államban jogos uralomnak s annak fejedelmét valódinak. Innen az el sem fogadhat az egyedurastól engedményt. Ha az egyedur által legyőzetik, s békével az maga kínálja is, el nem fogadhatja azt, mivel azzal az egyeduralmat már jogosnak ismerné el. A szabadság megkínálhatja a volt önurat közállami fejedelemséggel, nem mint olyat, hanem mint a maga választottját, kit erényeiért, belátásaért, szabadságszeretete-

ért, hazafiságaért; sat. arra érdemesnek talál, s ruházhat rá annyi hatalmat, a mennyit czélszerűnek lát, mit ha az elfogad, akkor áll jogos alapon, jogot csak a szabadság adhatván neki, nem a szolgaság, melynek magának sincs joga. Ha a volt egyedur az ajánlatot el nem fogadja, azt sem látván be, mennyivel józanabb a közakarat fejedelmének lenni, mint csak egy párténak, ő lássa, jogos uralommá máskép nem válhatik, s helyette más választatik. Ha sikerül neki a szabadságot elnyomni, az nyöghet alatta, míg állama összerogyik, a nélkül hogy valaki bolygassa, sőt hamarább, ha nem bolygattatik. A küzdelem még káros vele engedményekért, mert ezek elfogadásával jogos uralomnak ismertetik el, s ezek még hatalmát nevelik. Ezekben csak is egy néposztály részesülhet, mely azután, mint czimborája, vele együtt nyomja a nemzetet mélyebb szolgaságba. Innen érthető, miért volt csakugyan minden forradalom s polgári háboru az óta, mely a szabadság nevében engedményekért folytattatott, nem csak haszontalan, de sőt káros a szabadságra nézve, mint minden olyan mozgalom az is marad, mely csak az egyeduralom korlátozását czélozza, nem lételének eltörlését, sa közakarat uralmának felállítását.

E legujabb küzdelemben detronisáltatott ugyan az uri család, de az már más természetű, jogtalan cselekvés, nem mint a szabadság eljárni jogositva van, ugyanazért az olyan cselekvés már lázadás. A detronisálás elvette azt az uralmi jogot, melyet jognak ismert, büntetésül, vagy mivel azt úgy tekintette, mint a törvények meg nem tartása, sőt megtámadása miatt eljátszottat. De büntetésül venni el jogot nem lehet, hol ily büntetés előre kikötve nincs. Már pedig az uralom nem volt kötelezve a törvényeket oly büntetés terhe alatt tartani meg, vagy meg nem támadni. Őtet csak eskü kötelezi a törvények megtartására, büntetése tehát, már akár okosan akár nem, csak az istenre van bizva, azért elismert jogát elvenni, vagy is detronisálni nem lehet, még kevésbé ölni, mint több ilynemű forradalom oktalanul tette, s Milton állítja, Vergniaud pe-

dig alaptalanul szónokolta XVI. Lajos ellen, a polgári vétségek természetéből okoskodván a politikai vétségekre nézve is, de még a polgári vétségek természetét is elferdítvén. A monarchia vagymár földesur is világi büntetés nélkül megtámadhatja a törvényt, mivel a miatt jogvesztése kikötve nincs, de épen azért van is jog tetteg védeni ellene annyival inkább, mivel e tetteges védelemnek sincs büntetése kikötve, mint nem is lehet képtelenség nélkül. Ezzel nem az van mondva, hogy ez helyes így, hanem csak hogy tényleg így van, s ezt a hibásan így levő tény, nem is lehet monarchiában helyre hozni, vele született hibája lévén. Az egyedur nem vetheti magát alattvalóinak büntetése alá, magához hasonló, vagy felette álló más hatalom pedig államában nincs, mely rajta büntetést hajthatna végre, mint az őállamban, az elkülönített birói hatalom volt, mely a fejedelmi szerződésre nézve is illetékes vala, mint minden egyéb szerződésre nézve az államban, s ki is volt a büntetés benne kötve. Az önök ur engedményeit vagy törvényeit is önsérthetlenségének fenntartásával adja, nem hogy alattvalóinak büntetése alá vetné magát. A törvények védelme azonban ellene jogos, különben nem létezőknek volnának tekinthetők, holott azért adja, hogy mindenki tudhassa azokból, mihez tartsa magát. Az ökör is védheti jármát, ha ura azt akarja, hogy szekerét huzza, mivel a nélkül nem huzhatja, s épen azért van joga döféssel védnie ura ellen is, hogy urának eleget tehessen. Innen oly oktalan beszéd az alkotmány eljátszása tetteges védelem miatt, mint másfelől a detronisálás dőre cselekvés. A hűtlenség s felségsértés büntetés alá van ugyan vetve, de az épen az alkotmány fenntartására czélzó büntetés, azért a törvényeket fenntartani akaró s védelmező cselekvésekre nem alkalmazható. Különben sem alkotmány elvesztéséből áll az a büntetés. A resistendi facultas is el van ugyan törölve, de a tetteges védelemre büntetés szabva nincs, tehát csak törvényessége töröltetett el, de mint természetes önvédelmi cselekvés el nem tiltatott. Még az egyes alkotmányvédő sem büntethetik jogosan, mivel téteménye nem

hütlenség, vagy felségsértés, mi bizonyos törvények tettelegesen megszegésében áll, hanem épen a törvények fenntartására irányzott cselekvés. Ha legyőzetik is az alkotmány védő felkelés, nem azért győzetik le, hogy semmi törvény és szerkezet ne legyen, s így senki se tudhassa, mihez tartsa magát, minden törvénybeli kijelentése nélkül annak, mit akar tehát az egyedur, hanem azért győzetik le, hogy az uralom által meg sem támadott törvények addig is fenn álljanak, míg a megtámadott és védettek iránt fegyvertelen elintézés jöhet létre, ha az rögtön nem lehet, s addig a béke és szokott rend fennálljon.

Ez levén a forradalmakat saját szerkezete miatt ki nem kerülhető egyeduralom alatt minden ilyenmő mozgalomnak a törvényekből folyó természete, mindenik fél köteles is magát chez tartani, ha már egyeduralmi vagy földesuri állam akar létezni, különben minden észszerűségnek vége, csak az oktalau állatiság üzményei jönnek napi rendre, a vak szenvedély dühével, s csak ugy királyölés, ha szerét teheti az oktalanság, mint honfiak felakasztgatása, mire a pártdüh még a nemes monarchát is csábitja, önfenntartása kötelességeül hitetvén azt vele el.

A szabadság harcza különbözik ettől. Nem detronisálja az uraságot büntetésül, ki ellen ily büntetés kikötve nincs, hanem mivel annak is meggyőződésre van szüksége, igyekszik meggyőződtetni, kényszeríteni nem lehetvén meggyőződésre, mikép az egyed vagy földesuraság jogtalan, s magának is káros. A szabadsággal nem veszteth, mivel azzal mindenkinek csak nyerni kell. Arra nézve, a ki veszt, nincsen szabadság, s az józanul a monarchától sem követelhető a szabadság nevében, hogy ő veszítsen. Az egyeduróság jogosultságát a szabadság el nem ismerhetvén, így elveszteti ugyan vele uralmát, de elveszteti mint természettől jogtalan, mi soha nem is volt jogos, csak bitoroltatott, mert a nem létező jogot, államot képezni akaró nemzet nem is adhatta neki. Azonban jogos fejedelemséggel kínálja meg a helyett, miben már csak az is igen nagy nyeresége, hogy a fejedelmi hatalom, melyet

egy szabad nemzet közakarata ad, senki által meg nem támadható, s forradalom az ellen nem levén lehető, soha sincs a fejedelem veszélynek kitéve. Épen csak így meg-ingathatatlan, s hatalmas és biztos. Még ha kevesebb lenne is a hatalom, többet érne a bizonytalan nagynál, mint többet ér annak egy kunyhó, a kinek sajátja, mint egy palota, mi a másé. Nincsen is oka megtámadni senkinek, mindenki visszakapván alatta szabadságát, mennyinél többet el sem bir, tehát még nagyravágyásait is kielégíthetvén. Ellenben könnyen belátható, mikép lehetetlen oly államnak örökös belháborúságok s romlás nélkül fennállani, hol csak egy valaki követel magának feltétlen uralmat s az általánosan megkövetelendő engedelmisséggel az államot csak maga által fenntarthatónak és boldogíthatónak hiszi. Ez annyi, mint marhacsordának hinni a nemzetet. Hasonló vakhiedelem, hogy azon egyedur engedmények osztogatásával csábíthatja az ily népet engedelmisségre, holott azokkal hozza forrongásba, a nehánynak adott szénáért valamennyi döfölvén egymást és ötet magát is. Még békésebben megélhet az egyedur, ha senkinek sem ad semmit. A legáltalánosb szolgaság legalább azon előnnyel bir, hogy békében marad, elhíthetvén magával a nép, mikép állatsorda, s mit sem követelhet, hanem az ostornak tartozik engedelmeskedni. Az ostoros urat istenül imádván, nem lázong ellene, csak néha bűszítik fel bojtárjai, s olykor esik meg, hogy urát is elgázolja.

De mivel a szabadságra született emberekből álló nép nem állatsorda, az egyedur általános engedelmisségre kényszerítését s boldogítani akarását jogosnak el nem ismerheti, hanem csak önszabadságának biztosítására maga által felállított fejedelmi hatalmat adhat annak.

Ha minden ily érveléssel meg nem győződthetik az egyedur, s a jogos hatalmat meg nem elégli, a helyett jogtalan uralmat gyakorolni tetteleg elleneztetik, s el nem türetik. Ez nem lázadás, mert épen sérthetetlen jogos fejedelemséget akar, s jogtalan uralom irányában lázadás erkölcsi lehetetlenség, hanem az lázadó a jogos szabadság

ellen, ki ezt az akaratot megtámadja. Ha a szabadság győzelme nem sikerül is ellene, azért jogos uralomná nem válik a jogtalan. Ha külhatalom vagy belpárt fenntartja is, csak jogtalan uralom marad, már pedig hol jogos uralom lehet, oktalanság a helyett minden jogtalan.

Ilynemű szabadságharczok csak az első királyok alatt támadtak. De mivel a szabadságnak az a szerencsétlensége, hogy ha szervezetéből kiesett, közakarátát már csak felkelésekben nyilváníthatja, rendesen nem működtetheti, a felkeléssel választott királynak kellett volna a szerkezetet helyreállítani, ki azonban a bizodalommal visszaélt, vagy hivatását meg sem értette. A szabadság szerkezete nem köztársasági, hanem fejedelmi levén a magyarnál, a fejedelem volt összekötő csombókja felül. Az állami testnek a fejedelem volt feje. Nem is ronthatta azt meg más, mint épen csak a fejedelem s az is csak külsegedelemmel, mint honáruló. Megszokván a nemzete saját szervezetét, felkeléseivel is csak választgatta a királyokat, azon reményben, hogy mint fejedelmek (a czim mit sem tevén a dologra) az ősi szervezetet visszaállítják. I. Andrásnál világosan ki is köttetett, de az megcsalván a népet, fogadása ellenére is, az egyeduralmat folytatta. Így a szabadság küzdelme sikertelen maradt. A későbbi felkelések már csak az engedményes osztály által üzettek, s ezek már az egyeduralomnak csak korlátozására szoritkoztak, megelégedvén, mint előnyökhöz jutott párt, annak engedményeivel s azon hiedelemben levén, hogy azokkal korlátozható. Így elégedett meg az aranybullával, mely az egyeduralom vivmánya, jogos uralomnak ismertetvén el ez engedményeért. Az óta mindig annak ismertetik az engedményes osztályok által, melyek az utóbb kapott engedményeket is azért tartották szabadságnak, mivel a nemzet zöme az engedményesek mellett pórnéppé aljasodván, magokat ahoz hasonlítva szabadoknak, sőt uraknak látták, osztozván a felett az uralomban a monarcha engedményéből. Nem eszméltek már arra, mikép az őállamban természettől szabadok va-

lának, most pedig már csak az egyedur engedményeivel bírván, ők is csak szolgák levének annak irányában, mint annak alattvalói. Ugy nem észlelték már, mikép az engedmény nem jog, hanem épen a jogot tagadja meg, azt fejezvé ki, hogy a mi benne foglaltatik, az mint jog, természetlől nem illeti a megajándékozottat, hanem csak ura adja neki, s mind azzal, mit az így nem ad, nem is bír az engedményes. Így ha azon engedmény joggá válnék is, már meg van az ember és nemzet csalódva, egy engedményes jogért száz természetes jogát vesztvén el, az pedig minden jogát elveszti, kinek az engedmény sem adatik. Innen még az engedményes osztályról sem mondható, hogy az egyeduralmat támogatásával, legalább magára nézve, jogossá tette, mert az egyik fél csalódása nem lehetvén annak valódi akarata, nem is teheti a másikat jogossá. De ha már világos tudattal ily káros cserét akar is az engedményes osztály, csak magára nézve akarhatja. Másokat nem kötelezhet ahoz járulni, még ha a nemzet többségét képezvő is, fennmaradván a kevesebbségnek akkor is, inkább az államból kilépni, és elköltözni, más államot alkotván magának, s megtelepedvén, hol uratlan földet talál, vagy máskép tulajdonul szerezhet.

Midőn tehát a törvényhozás parlamentessé alakítását az egyeduralomtól engedményül kérték a reformerek, más mezőn jártak, mint a szabadság mezeje, s csalódás volt azon hiedelmök, miszerint a parlamenti törvényhozással annyira meg fogják az egyeduralmat korlátozni, hogy a nemzet rendelkezhetik önsorsa felett. Azt nem látták be, hogy a parlamenttel a földes, vagy egyeduralom jut nem csak még korlátlanabb, de kényelmesebb hatalomhoz is, mint minden ugynevezett haladással államában, csak az hizakodik, a nemzet pedig még szolgálabb állapotra jut, mint a rendi gyülekezetekkel volt. A szerencse keresők és találók száma szaporodik ugyan a parlamentes rendszerben s azok látják, mint nekik kedvező intéz-

ményt, magasztalandónak; de nincs oly rendszer a világon, melyből a nemzetnek egy töredéke előnyöket ne huzna, ha az a nyílt despotismus rendszere is. Innen az előnyöket élvezők vagy azokat elérni reménylők, mind magokkal, mind a közértelemmel, még a despotismusról is elhíttetni szeretik, hogy csak az a rendszer dicső. Az általok huzható előnyöket azonban a még inkább elsorvadó nemzet siratja meg, annál iszonyubban pusztulván, minél többen szívják. Az egyeduralom pedig azzal, hogy hatalmában oly sokat nyert, csak államát teszi még boldogtalanabbá, mely vele együtt süllyed alatta a feneketlen mélységbe. Pedig sem szándéka, sem meggyőződése nem az, hanem ellenkező. A hazafiak is tiszta lélekkel hiszik, hogy ha ők lehetnek a parlamentes rendszerben miniszterekké, s más befolyásos kormányzókká, a hazának és szabadságnak oly hasznos szolgálatot tehetnek, mint a monarchának. De az nem csak elméletileg csalódás, hanem az eredmény is tényleg ellenkezőt bizonyít. A parlamenti rendszer taglalásából kitűnik, mikép az a legvastagabb ámulatokból áll, s még az egyeduralmi államot sem lehet feuntartó, annál kevésbé kedvező a szabadságnak. Az ellenség sem tehet annyi kárt, mint a parlament akarata ellen teszen a nemzetnek. Az egyeduralomnak tulságos kiszolgálásával a nemzetet öli meg, azzal pedig az egyedur veszi el államát.

IX. CZIKK.

A parlament s ősfejedelmi tanács.

A parlamenti alakba átvitt törvényhozásnál még az engedményes osztály részvéte is már nem csak ámulat, de szédelgés.

Oly állami kifejlődésnek tartatik a parlament, melyre sem görög sem római cultura nem emelkedett. — De e helyett az mondandó: sem egyiknek sem másiknak szolgálása akkor sem sülyedt ennyire, mikor már veszniök kellett. — E kifejlődés csak az egyeduralmi államé, a szabadság annál setétebb árnyékba jutott, minél inkább szétágazott az felette, mint az áthatolhatlan rengeteg. Hasonlít a nemzet államilag azon vézna törpönczhöz a bálój operában, ki óriási nagy fejét tántorogva czepli, az szívében magába életerejét, hogy már csak fejből áll, de teste nincs.

A rendi gyülekezetek már satyráját képezek a törvényhozásnak, az uralom még is tovább tudta vinni, hogy most parlamentje a satyra satyrája legyen. Oly kényelembe tette magát nem csak a nemzet, de támogató pártja rovására is, hogy nincs egyéb dolga, mint élvezni a kész áldást uradalmából. Megteszi parlamenti rendszere s kormány gépezete mind azt, mi eddig magának került veszélyes dolgába. Felkapaszkodni volt kénytelen pártjára, hogy az hátán vigye, most az letérdel neki, mint a teve, s úgy veszi hátára. Dolce far nienteje korlátozottságának mondatik, mintha semmit sem tehetne, pedig csak sütni főzni nem kénytelen, a kész ebéd tállaltatván neki. Forra-

dalmak még kevésbé fenyegetik, mint a rendi gyülekezeteknél, azért fesztelenebbül is gyakorol sokkal nagyobb elnyomást.

Európaszerte hirdetttik, mikép az alkotmányos monarchia s főleg a parlamentes leginkább biztosítja a jogállapotot, s leginkább megfelel a szabadságnak. Az ily általánosan hirdetett hamis tan igája alól nehéz menekülni. Az ámulatot mindig az szilárdítja meg leginkább, ha több nemzetek fogadnak el álltanokat, mert az ilyenek alaposoknak tétetvén fel, nem arra ösztönzik az embert, hogy maga vizsgálja meg azokat, hanem hogy mint kész igazságokból kiindulva fonja tovább oskosdását, mi aztán egész füzetében nem egyéb bódulatnál. Nem egy általános tévely született már így világra. A keresztes háborúk, a feudalismus csak úgy általánosan elfogadott eszmék valának, mint vallások elfogadvák több nemzetek által ma is, bár az elfogadás helyességüket nem bizonyítja. A parlamenti törvényhozás divatossága oly kevésbé igazolja helyességét, mint a bizonyítékul felhozatni szokott Anglia nagysága, mit az kevésbé köszönhet parlamentjének, mint annak, ki parlamentjét bezárta, s kulcsát zsebébe dugta. Nagysága és jóléte, a mi van, más tényezőknek köszönhető általa, de a mi rossz léte van, parlamentjének tulajdoníthatja, mely ha nem volna, az a jó, a mivel bír, talán farkasai kipusztításának tulajdonítatnék.

A parlamentarismus imádói a monarchiai, sőt most már földesuralomból kifolyó engedményeket hiszik jognak, szabadságnak, észre sem vevén, mikép a parlament csak annak engedménye, nem a nemzet által természetes jogával közakaratilag felállított intézmény. Már pedig engedményét nem is adhatja az uralom önhátrányára, csak önelőnyére, és így a szabadság rovására, melylyel ellentétben van. Ha aztán csalódásuk miatt a monarchával meg nem elégesznek a parlamentisták, a köztársaságra ugranak át, pedig még közállami fejedelem is van, kivel épen a szabadság lehető, mint az ősmagyarnál. Köztársaságra ugrani át egy nagyobb nemzetnek, tulugrás a szabadságon.

A parlamentisták csalódása főleg abban áll, hogy az uralmat engedményeivel megkorlátozottnak hiszik, holott az biztosabb kényelembe teszi magát, elfogadott engedményeiért mindinkább jogos uralomnak ismertetvén el, noha csak a közakarát lehet jogos uralom az államban.

Az ősmagyar szabadságismerete szerint, az ember szabadnak teremtetvén, semmiféle más akarat vagy hatalom a világon, nem hozhat annak ítéletet és törvényt, mint csupán az a közakarát, mely az ő akarata is, mert minden más akarat a magáén kívül, egy ítélettel vagy törvénnyel is megfoszthatja őt minden vagyonától, szabadságától, életétől, sőt vallásától is, mi a halandónak egyetlen vigasztalása levén a földön, legbecsesebb kincse is. — Az egyedur államában pedig, épen parlamentje segédelmével, mind az ítélet mind a törvényhozása csak a monarcháé, az igazságszolgáltató törvényeket is az irván, melyeket birói eszközei csak végrehajtanak. Bármily kedvezőknek látszassanak is engedményei, az ur és szolga közötti viszonyt soha át nem változtatják szabad állapotá, sem állami szervezetté nem válhatnak, hanem engedmények és kiváltságok maradván, örökké szolgálétkben tartják a nemzetet, míg az uralom elviselhetetlen terhe alatt ki nem lehell. Mind az ítélet-, mind a törvényhozás csak annak tulajdona marad, engedményeit nem is adhatván úgy, hogy e két hatalmat a fennséges nép közakarata gyakorolja, megszűnvén akkor egyeduralom lenni, arról pedig nem birván meggyőződni, hogy nem is kell annak lennie, fejedelemre levén szüksége a nemzetnek, nem egyedurra. Hiában ámitja magát azon látszattal a nemzet, hogy a parlamenti törvényhozással maga osztogatja magának az engedményeket jogokul, s maga írja törvényeit, mert ezen parlament is csak az egyedur engedménye, mit nem is a nemzetnek, hanem csak egy osztályának adott, hogy segélyével nyomja el a nemzet zömét. Ez a parlament csak az ő egyeduri törvényhozásának eszköze, s épen jogosztogatásával a szabadság nemlétét bizonyítja be, miután, hol szabadság van, jogosztogatás nem is lehe-

tő, minden joga meg levén már a szabadságnak. A jogviszonyok alakítgatásával pedig felforgató működését bizonyítja, miután a jogviszonyok természetből meglevén, szükségtelen azokat alakítgatni, s ha még is teszi, csak felforgatás az, már csak is természetelleneseket állítván fel.

A parlament épen nem is a nemzet akaratát fejezi ki, mivel csak az engedményes osztály testülete, s annak sem köteles akaratát követni, hanem az uraságét követi a törvény fogalmazásánál, ellentétben a nemzetével. Csak a monarcha akarata válhatik törvénynyé, annál levén a sanctioval a valódi törvényhozás. Az igazságszolgáltató törvények irogatásával pedig és a bírák kinevezésével, a bíraskodó hatalom van nála, csak úgy ítélhetvén kinevezett bírái, mint ő rendeli törvényeiben, nem mint a közakarat. Sanctioja miatt még csak nem is indítványozhat vagy kérhet a parlament törvényt, melyről feltehető, hogy sanctionálni nem fogja. Arra kényszeríteni a monarchát joga nincs, sőt ha kényszeríteni akarná, az már nem parlamenti törvényhozás lenne, hanem lázadás ellene. Nem is lehet az egyedur sanctioját elvenni, s valódi törvényhozó hatalmat adni a parlamentnek, mivel ez a testület nem levén a nemzetnek felelős, ámbár azt képviselni mondatik, maga gyakorolna oly iszonyu despotismust, melyet a monarcha, ha akarna, sem gyakorolhat, önérdeke gátolván tulajdonának tekintett népe irányában. Igaza volt Mirabeaunak, ha inkább Konstantinápolyban akart volna lakni, mint oly testület törvényhozó hatalma alatt, mely a monarchától függetlenül, önkénye szerint hozhatna törvényt, csak az teendő hozzá: midőn a nemzettől is független. A francia convent rémuralma mutatja, mivé fajul az ily testület, ha magát a monarchától is oly függetlenné teszi, mint a nemzettől az. De ha törvényhozó hatalma már azért nem is lehet a parlamentnek, mivel a monarcha sanctioja el nem vehető javára, a monarchánál maradni kellő sanctioval csak maga tehát már az törvényhozó, és mivel az igazságot is törvényei szerint szolgáltatja bírói eszközei által, világos, mikép czikornyás parlamenti rendszerének lé-

nyege csak oda megy ki, hogymind a törvényt, mind az ítéletet ő hozza elbóditott alatt-valóinak, s ő rendelkezik kénye szerint azok felett, és azoknak minden tulajdonaról. Azoknak egyáltalában semmi biztosított joguk nincs, s annál szerencsétlenebbek, mivel azt a szövevényes parlamenti rendszert vak hiedelemmel, vagy petrificált ámulattal, a szabadság szervezetének tartván, nagyobb szolgaságot tőrnek el alatta, mint a nyilt despotismus alatt.

A törvényhozó fejedelmi tanács egészen más volt őseinknél, mint ez a parlament. Annak tagjai felelősök voltak a törvényhozásért. A hozott törvényt nemzetségi vezéreiknek adák ki, a kik által választatának, s ha azoknak nem tetszett, vagy letették a fejedelmi tanács tagját, mint fővezért, vagy akár melyikök feleletre vonta, s a bíró által megsemmisíteté a közakarattal ellenkező törvényt. Ha a nemzetségi vezér rossz törvényt fogadott el a fővezértől, ő tétetett le, vagy vonatott feleletre, mikor azt a népnek kihirdette. Azért el sem fogadhatott fővezérétől a közakarattal ellenkező törvényt, ha a fejedelmi tanácsban hozatott is az. Ez a felelősség volt oly nagyhorderejű, hogy azzal a törvényhozás a nemzet közakarátának tulajdona maradt, és abból folyt ki. Szabad nemzet eszmélete sem egyént sem testületet nem is hatalmazhat meg felelősség nélkül törvényt hozni, mi már annyit tesz, hogy ne a közakarát értelmében, de önkénye szerint hozza azt teljhatalommal, tehát a nemzettől minden szabadságát rabolja el, vagy önértékében zsebelje ki. A fejedelmi tanácsnak azért lehetett törvényhozó hatalma a fejedelemtől függetlenül, mivel a nemzetségi vezérek által a nemzetnek felelős levén s a közakarát ellen törvényt nem hozatván, a hatalommal vissza nem élhetett sem a fejedelem sem a nemzet irányában.

E felelősség miatt a sanctio nem is lehetett a fejedelelemnél, hanem az állami bíró gyakorolta. Akár a vezér vonta ugyan is feleletre a fővezért, akár a vezért a közpolgár, a bíró ítéletileg érvényesnek, vagy érvénytelen-

nek mondván ki a törvényt, ezzel annak sanctiója nála volt. A közakarát ellenes törvényt megsemmisithette, ha a vezér le nem tétetett is, ki még azért jó vezér és törvényhozó lehetett, ha egy-két törvényt elhibázott is. És mivel a vezért az egyes polgár is feleletre vonhatta, sem párt, sem többség el nem nyomhatta az egyes polgárt, vagy is annak akarata ellen arra törvényt nem tolhatott. Ezért nem volt a fejedelem sanctiójára szükség, nem is vállalhatván az a törvény jóságaért sanctiojával felelősséget magára, mint a bíró, ki arra nézve hozott ítéleteért is felelős vala, mint minden más ítéleteért.

Sanctiojával azonban a törvényhozó hatalomnak nem lett a bíró tulajdonosává, mint az egyedur, mert törvényt ő nem indítványozhatott, s nem minden törvény vitetett elébe, hanem csak melyről kétes volt, valóban közakarati-e. Ő csak bírói hivatását gyakorolta, mikor a vádló és védő érveléséből a törvény felett ítélt. Egyszerűen csak érvényesnek vagy érvénytelennek kellett azt kimondania, de sem nem módosithatta, sem másat nem hozhatott helyette. Nem is mindenkire nézve mondta a törvényt érvénytelennek, noha a törvény minden alatta levőre szólott, hanem csak a vádlóra nézve. Mint a törvényhozástól egészen különböző más hatalom, a törvény végrehajtását sem gyakorolta, mi nélkül a törvényhozás nem is hatalom. Így a sanctio peressé vált esetben más természetű működés, mint a törvényhozás

Az egyedur sanctioja lényegesen különbözik, mert neki kivétel nélkül minden törvényjavaslatot elébe kell terjeszteni, s nem arról van szó, közakarati-e az, hanem csak arról, tetszik-e az egyedurnak, ki mind azt elvetheti, mi neki nem tetszik, a nélkül, hogy azért felelős volna. Módosithatja is azt kénye szerint, vagy másat irathat, mert a törvényhozás az ő joga, akár hol vette, mint mondja, s nem akarván arról számolni senkinek. Ha az ősbíró érvénytelennek ítélte is a törvényt, önként követhette azt a kinek tetszett, még az is, a ki érvénytelenítettte, de az egyedur nem sanctionált törvényét senki sem követ-

heti. Minden önkéntes követni akarásnak ő vetoval áll ellenében, ha a kérelmezett törvényt egész nemzet önként akarná is követni. Így azt a jogát is kizárja az embernek és nemzetnek, hogy tehesse azt, a mit ő törvénynyel meg nem enged, vagy jogul nem ad. Kiváltságos alattvalóinak csak a törvénykérést engedményezte, hogy azzal kifejezhessék, mit ohajtanának általa magoknak törvényül adatni, mit azonban csak akkor sanctionál törvénynyé, mikor neki tetszik. Így mindig csak az ő akarata törvény, sanctiojával s vetojával gyakorolván az egész törvényhozó hatalmat. Ámbár nem sajátkezüleg írja törvényeit, de parlamenti szolgálival iratja, nevetségesek ezek, ha azért a törvényhozó hatalmat magokénak hiszik. Felelős minisztereit már csak azért is elcsapná a monarcha, ha az ő akaratával ellenkező törvényt fogalmaztatnának a parlamenttel sanctioja alá, nem hogy azt sanctionálná. Azért kell a felelős miniszteriumnak többséggel birni a parlamentben, hogy olyan törvény ne is fogalmaztathassék. Ha többsége nincs miniszteriumának a parlamentben, önként le kell köszönnie. Az egyedur tehát sanctiojával maga azon közakarat, melyet a biró csak képviselt az őállamban, mint szolgálja annak, s maga olyan ur a monarcha felfordított államában, mint a közakarat a szabad államban, vagyis annak uralmát gyakorolja. De épen ezért csak is ő tőle függ tehát minden ítélet és törvény, mit szabad embernek csak a közakarat hozhat, semmiféle más hatalom a világon nem.

A mai parlament úgy lebeg felelőtlenül a nemzet felett, mint az első király senatusa, következképen magabolhatja el a nemzet minden jogát. Minthogy a sanctioval a monarchánál van a törvényhozó hatalom, még pedig mindenhatóvá fokozva, a nemzet kiesve marad abból a parlament mellett, mely csak oly eszköze a monarchának, mint egy tőle függő irodája, vagy cabineti tanácsa, neki csak azért nem tartozván felelősséggel, mivel tőle függ, dolgozatát sanctionálni vagy nem. A birói hatalom sem gyakorolhat ma sanctiot, mint őseinknél, kik a birói hatalmat külön ruházták a fejedelemmel egyenlő rangu

közállami bíróra. Most a monarcha nevezi ki a bírót is, tehát csak maga sanctionálná ugyan ezen eszköze által is a törvényt, mint a birói alakban nyilvánult közakarát hajdan, de mivel birói közegének is törvényt ír, nem sanctionáltathatja azzal, hanem magának kell sanctionálni.

A fejedelmi tanácsnak hatásköre is más vala, csak hadi törvényeket hozván, s más feladata nem levén, mint a külbiztonság megszerzése. És még az ily hadi törvényhozást sem egész terjedelmében, hanem csak legfőbb fokozatában vagy is az egész nemzetre vonatkozólag gyakorolta. Alsóbb fokozatait a törzsekre nézve a fővezér, a nemzetségekre nézve azoknak vezérei magok gyakorolták, illető testületeik közakarata értelmében, ugyancsak felelőség alatt. Az igazságszolgáltatás pedig egészen elkülönítve a törvényhozástól, a közállami bíróra volt a nemzet által ruházva, ki azt szintén felelőség alatt kezelte, elébe irt törvények nélkül. Jogokat az sem állított fel, mint az egyedur törvényhozása, hanem a természettől már meglevő jogok szerint szolgáltatott igazságot.

A parlament az alsóbb foku törvényhozásokat is magába nyeli, igazságszolgáltató törvényeket is fogalmazgat, miket a monarcha sanctionál. Így a birói hatalom lényegét is az gyakorolja törvényhozásában, mint minden jog ura. E felelőtlen teljhatalommal a közjólét eszközlésének ürügye alatt, mind azt, mit a polgárok magok eszközlenek szabad államban természetadta jogaikkal, egyenként vagy kisebb-nagyobb egyesületekben, — magához ragadván, parlamentje útján gyakorolja, s törvényeiben csak úgy engedélyez némelyeket, mint önérdékében látja jónak. A parlament működési köre tehát határtalanná van téve. Az alattvalók még apai jogaikat sem gyakorolhatják, úgy kényszerítetvén nevelni magzataikat, mint az uralom szabogatja meg. Nem gyakorolhatnak más jogcselekvényeket sem a törvényhozó uralom jogosztogatása nélkül. Nem kezdetnek vállalatokba, nem állithatnak szükséges intézeteket saját jogaikkal, sőt még egyleteket sem, min-

den csak az egyeduralom engedélyétől függvén, a honnan, ha már kell, egy bankot sem állíthat maga a nemzet. A miket magának tart fenn az uralom, s parlamentje által intéz, azokat a legvisszásabban csak a társadalom romlására állítgatja fel, s még mikor jótékony intézeteinek nevezi is, a társadalmat nyuzza velök akarata ellen is, természeténél fogva mindig a közakarát ellen működvén. Mégis minden kénye szerint állítgatott fonák intézményeinek fenntartására adóztatván alattvaló népét, maga azon adóztatás oly működési kört nyit a parlamentnek, mi egy maga véget vet minden szabadságnak. Semmi sem kiáltja oly világosan s hangosan a szolgaságot, mint az adózás, mit a szabadság nem ismer. De itt már annyira megszokja a szolgaság, s annyira nélkülözhetetlennek látja, hogy még polgári erénynek tartja. Semmi sem bizonyosabb vagy következetesebb, mint az, hogy a fennálló költséges intézmények csak költséggel fenntarthatók, de a szolgaság e logikája, mely az értelmes embereket is megcsalja, megfordítottja a szabadságénak, mely úgy okoskodott őseinknél, hogy a szabad polgárok állítván magoknak a mi nekik szükséges, oly botor intézményeket nem kell az államnak felállítgatni, melyek az adózást szükségessé teszik, s azzal az államnak célját is megsemmisítik. Állam épen azért alkottatik, hogy az adózó szolgaságtól ment legyen a szabad nemzet. Az ősi törvényhozás nem a végre létezett, hogy adóztató törvényeket irkáljon, hanem, hogy még az ellenség se vethessen a szabad nemzetre adót. A fejedelmi tanács úgy meg is felelt e hivatásának, hogy nem is vetett az ellenség soha, hanem az vetett számtalan legyőzött ellenségre, az levén feladata, nem saját nemzete megadóztatása. A hajdan szabad nemzetet csak az egyeduralom győzte le annyira, hogy ma parlamentje támogatásával a diadalmas ellenségénél is embertelenebbül adóztatja. Így uralkodik parlamentjével s biráival együtt felelőtlenül a szolga nemzetén, melynek semmi joga nincs, még is azt hiszi, államot képez, s biztosított szabadságról álmodik.

Az ősi törvényben már a közakarat levén kijelentve, nem is létezhetett polgár az államban, ki azt miut önakarátát lelkesülve nem teljesítette volna. A fejedelem az ily törvényt foganatosítván, a maga iránti hűséget vagy ragaszkodást és engedelmisséget adományával szerezgetni, senkitől sem volt kénytelen. Forradalmaktól s lázadásoktól sem félhetett, mivel ő csak a közakarat által hozott vagy elfogadott kész törvényekkel parancsolt. Ki a törvénynek nem engedelmeskedett volna, az abban mindig felállítva volt büntetést alkalmazandá reá, mit el sem engedhetett, csak a közakarat engedhetvén el egy új törvénynyel, ha ugyan oly eset merülhetett volna fel. Azért a fejedelem kegyelmi joggal sem birt, mi az igazságszolgáltatásnál sem volt neki szükséges, sőt mit ott már annál kevésbé gyakorolhatott volna, mivel ott az elengedés vagy kegyelmezés joga, a bántott polgárt magát illette, ki azzal vagy pert sem kezdett megbántója ellen, vagy az ítéletben nyert elégtételt engedte el annak, mindenikhez csak neki levén joga. A megkegyelmezési jog már maga önkényökké is teheti a fejedelmet, vagy kényszerítő helyzetbe hozhatja, pedig a fejedelemnek soha sem szabad kényszerítő helyzetbe jutni. Más hatalma volt ilyesek helyett a fejedelemnek, mert a közakarat mindig felruházhatta őt aunyi hatalommal, a mennyi szükséges volt, esetleg dictatori hatalommal is, egy vagy más célra. Álmost is felruházta dictatori hatalommal, hogy vezesse a nemzetet, merre neki tetszik, s a nemzet követni fogja. Nincs oly absolut ur a föld kerékségén, ki a legszolgáibb népet is, minden családjával együtt világul vihesse, a merre akarja, de egy szabad nemzet közakarata ily hatalmat adhat fejedelmének. És minthogy az ily dictatori hatalom is jogos volt, senkinek eszébe sem juthatott nem engedelmeskedni vagy ellenszegülni. Nem féltette a fejedelem az államot, mert ha a közakarat alkotni tudta, fenn is tudta tartani. Sem fejedelemségét nem féltette, mert az szerződésileg neki kötelezett öröksége volt, s nélkülözhetetlen a közakaratnak, mely ha teremteni kénytelen volt, fenntartani is

az volt. Ő ugyan a nemzetért létezett, mint annak nem ura, hanem álladalmi feje, de fejedelemségére nézve a nemzet is ő érette volt, mert ő annak semmit sem adott, hanem az adott neki mindent, mint a fejedelemséget is az ajándékozta, neki kötelezett örökségül. Parlamentre szüksége nem volt, mely a nemzet felett felelőtlenül lebegve az ő szolgálai eszköze legyen, és neki segítsen a közakarát ellen uralkodni, de ő ellene is visszaélhessen, mint az angol királyok ellen, az eszközül használható népet ellene zúditván.

Mikor a királyok egyedurakká tették magokat, világosan a legnagyobb hibát követték el. Magokhoz ragadták ugyan mind a törvényhozó, mind az igazságszolgáltató közhatalmat, s urává lett a király az országnak és nemzetnek, de megszűnt közállami fejedelem lenni. Midőn pedig a firól fira örökösödés is behozatott, magánurrá vált, ki egy népet és országot bir tulajdonul, mint uradalmat és urbéres tömeget, melyet önkénye szerint kormányoz és kormányoztat tisztjeivel, kik bizonyos földesuri rendszerben parlamentet képeznek, mely még mint jószágigazgatóság is a legfonákabb. Ez már nem közállam, hanem magán tulajdona az egyeduri családnak, s valamint a parlament csak jószágigazgatósága, ugy tribunáljai csak uri székei. A minek előbb kormányzója volt az egyedur, önvagyonává sajátította, de birtoklása jogtalan levén, veszélyes. Földesurrá lételevel még nagyobb ellentétbe jött a szolganéppé lett hajdan szabad nemzettel, s annak surlódása vele minden alkalommal veszélyesen kitörök. Ugy van azzal az egyedur, mint a lóval, melyet azért rángat zaboláján s azért sarkantyúz, hogy őt le ne vesse, vagy el ne ragadja, az pedig épen azzal kényszerítetik, levetni vagy elragadni. E helyzet annál szomorubb, mivel többnyire régibb egyeduri intézkedések következtében törvén ki forradalom, az épen uralkodó monarchát, bár egyénileg legjobb ember a világon, sujtja le dühében, ha el nem szalad trónjáról. Szánalomra méltólag volna az ész felruházott ember teremtvé, ha statust csak így tudna képezni.

X. CZIKK.

A parlament felső háza.

A parlament alakulva sem úgy van, hogy csak az engedményes osztály akaratát is kifejezhetné a törvényhozásnál. Távolabb van attól, mint a rendi gyülekezet volt. A közakarat törvényhozásától pedig annyira távol, mint egy más világi testület.

Felső háza csak a régi. Még az első király senatusa, megbővített kiadásban. A monarcha ma is általa kinevezett püspökökből és kormányzó hivatalnokokból alakítván, s tetszése szerint teremthető születéses mágnásokkal szaporítván, csak úgy maga állítja elő törvényhozó eszközeit, mint az első szent egyedur. De azzal még hamiskodóbb most e senatus, hogy tagjai választják a képviselőket is az alsó házba, mint a rendi gyülekezetnél a követeket. Így kétszeresen gyakorolnak befolyást, mintha kétfejű sasok volnának, egyik fejjel a felső, másikkal az alsó házban, míg a szent egyedur senatusának tagjai csak egy házban szerepeltek.

Montesquieu dicsőítette legelőször az ily felső házat az angol alkotmányban, s az óta számtalan okoskodás hordatott fel mellette, de mind csak oda menő, hogy monarchiai államban szükséges, sőt nélkülözhetetlen. Az a baj épen, hogy az egyedurnak sok holmire van szüksége, míg szabad államban ő rá magára sincs szükség, közállami fejedelem lévén nélkülözhetetlen.

Őseinknél mindenkinek eredeti, s az államba magával hozott joga volt a törvényhozás, természetadta jogai-

ből áldozatot tevén azzal az állam fenntartására, s mint-hogy csak maga volt minden polgár önjogainak ura, más neki törvényt nem is hozhatott. A közakarattal felállított, s a vezérre ruházott közhatalommal kiki maga hozta a törvényt. Nem mint hivatalnokot, püspököt, mágnást, hanem mint államba lépő szabad embert illetett az a jog mindenkit, az igazságszolgáltató közakarathoz járulás jogával együtt. Mindenkinek egyenlő joga is volt a közakarathoz járulni, annak ítélet és törvényhozó működésénél. Több szavazat egynél senkinek nem volt szükséges, szabadságát minden abban foglaltató jogával együtt megóvni. Nagyobb befolyást követelő már nem is önszabadságát akarja biztosítani, hanem a másokét nyelni el, s felül emelkedni a közakaraton, pedig akkor magát is elveszti, mint a vizen uszó kuvasz a szájában vitt hust, mikor árnya után kapott, mert ki a jogot elvehetőnek hiszi, azzal a magát is elvehetőnek nyilvánítja, míg ki azt mindenkinél sérthetetlennek ismeri, azzal a magát is sérthetetlené avatja. Szabad ember nem is szorul mások szabadságára, sőt többet el sem bír a magáénál. A több már mások feletti uralom.

A miért Montesquieu s tanoncjai szükségesnek hirdetik a nagyobb befolyásu várnát, magasabb születés, több vagyon, több érdem vagy értelem, nagyobb érdek az állam fenntartásában, több teherviselés s más eféle koholt ürügy, mind csak azt teszi valójában, mikép legyen az a nagyobb befolyásu várna vizen úszó kuvaszszá, mert ha mások jogát elnyelhetőnek hiszi, akkor azért a magát ejti ki szájából, mint ime a mágnások, kik épen mivel a nagyobb befolyással mások jogát el akarták nyelni, magok jártak póruul, most törvényhozó joggal nem bírván, mint az ősök bírtak; csak ha püspökké, kormányzó hivatalnokká, mágnásokká teszi őket az egyedur, akkor járulhatnak a törvényhozáshoz, annak kegyelméből. De akkor sem önakaratjokat érvényesíteni törvénnyé, hanem csak az egyedurnak szolgálni, s annak akarata szerint szavazni magoknak is másoknak is törvényt.

Az a Montesquieu-féle különböző ürügy oly kevésbé ad több jogot, mint a nagyobb has, feketébb haj, magasabb termet, malomkő-czepeles, vagy veres szakáll. Magasabb születés, nagyobb érdem, nem több jogot von maga után, hanem nagyobb dicsőséget és hirt, s megnevesítőbb fényt. Több vagy kevesebb vagyon ugyancsak több vagy kevesebb anyagi értéket foglal magában, mint maga is anyag, nem több vagy kevesebb jogot, mi szellemi tulajdon; különben egész nemzetünknek sem lett volna valami joga, nem levén vagyona, mig ezen országot meg nem szerezte, jog nélkül pedig ezt meg sem szerezhetvén, magánasaink most is az ázsiai légben fityegnének jog nélkül, csak a szélnek leendvén joga, ott ingatni őket. A nagyobb értelem? — ha ez követel több jogot, nem felel meg a nevének, s már azért sem követelhet. Több teherviselés? Azzal a terhes nő követelhet kétszer annyi törvényhozó befolyást, férfi annál kevesbé, mivel több terhet senki nem is visel szabad államban, nem levén adózás, csak katonaszkodás, egy ember pedig csak egy katona levén, nem kettő. Nagyobb érdek az állam fenntartásában? Ez mindenkinek egyenlő, s épen ez az, mi több jogot senkinek sem adhat. Érdeke mindenkinek csak az levén az államban, hogy minden joga biztosítva legyen, ez érdeke a közakarat uralmánál, egy szavazatával ki van elégitve, mert az a rendelkező közakarat az ő akarata nélkül reá nézve nem létezik. Ő ellene a milliók akarata sem tehet semmit, ha ő egy szavazatával ahoz nem járul.

Ősállamunkban a közakarral felállított két statushatalom átruháztatván a bíróra és törvényhozó vezérre, a közakarat csupán azoknak választásában, letevésében, és feleletre vonásában nyilvánítatott. Tanácskozó és határozó gyülekezetek tehát nem tartatván, olyanoknál több befolyásra, vagy nagyobb szavazatra senkinek sem volt szüksége.

A bíró és vezér választásánál s letevésénél mindenkinek annyival inkább elég volt egy szavazat, mit választó polgártársaival közösen gyakorolt, mivel a feleletrevonást

mindenki külön, tetszése szerint gyakorolta. Így noha mind a bíró, mind a vezér ön hivatásában a közakaratot képviselte, annak nevében egy választója ellen sem járhatott el helytelenül, mert az feleletre vonta, ha eljárását helytelennek látta, s e feleletrevonásnál ki kellett annak derülni, vajjon a hozott törvény, vagy ítélet valóban az ő közakarata-e vagy nem? Így mindenki maga biztosította jogait, többség le sem szavazhatván.

Senkinek sem levén más érdeke az állam fenntartásában, mint először is az igazság, melylyel minden jogai biztosítva legyenek, ezt már mindenki elérte azzal, hogy neki a bíró felelős volt az igazságért. Akármi jogot követelt, azt mint természettől illető, vagy szerződésileg szerzett jogát, bíró előtt követelte, nem jogosztogató törvényhozásnál, minthogy olyan nem is létezett, s a bíró megítélte, illeti-e őtet vagy nem? De már hogy ezen bíró választásánál és letevésénél vagy feleletrevonásánál egy polgárt több szavazat illessen, mint a másikat, az annyit teendett, hogy a bíró ő tőle függőbb legyen, s tartozzék neki mások rovására részrehajló ítéletet hozni, mivel ő a választó szavazásnál nagyobb kiáltván mint más, lett belőle mágnás. Továbbá, senkinek sem levén az állam fenntartásában más érdeke, mint szabadságát az ellenségtől megóvni, s a végre a vezér által czélszerű törvényt indítványoztatni, melyet ő közakaratóval elfogadhasson, azt már elérte azzal, hogy neki a vezér is felelős volt. De már hogy ezen vezér választásához, letevéséhez és feleletrevonásához egy polgárnak több szavazata legyen, mint másoknak, az annyit teende, hogy a vezér őtet többnek ismerjén másoknál, hozzon neki más törvényt, s az ő jogaiból ne kívánjon áldozatot, csak másokéiból, őtet kihagyván a háboruból, mivel őtet, mint mágnást, a mamája siratja.

Egy szavazatával így mindenki maga biztosítván jogait, bármiféle jogok voltak azok, melyekkel a természet megáldotta, vagy melyeket az államban jogosan szerzett, s közjogilag egyéb teendője nem is levén, mint ezen sza-

zatával a bíró és vezér választásához és letevéséhez járulni, s e szavazatából folyó feleletrevonást gyakorolni, ezen szavazatánál többre senkinek nem is lehetett szüksége. Még ürügye sem foroghatott fenn azon fárasztani eszét, mikép emelkedjék felül a közakaraton mágnásul egy felsőház tagjává, s a monarcha szükséges eszközcél, csak azért, hogy mind abból, mi természettől jogul illeti, egy-két engedelményt kapjon attól, mit az másoktól megtagad s azon engedelményért szolgálcsközcél legyen annak. A fejedelemlennek viszont oly kevés volt szüksége az ő több vagy nagyobb szavazatára, mint az ő két szájára, mert az nem egy maga által teremtet mágnás osztály támogatásával volt fejedelem, hanem az egész nemzet közakaratóból. Lehetett a szabad ember vagyónára nézve, Nábob, tudományára nézve Plátó, születésére nézve Nimród unokája, mind azért nem volt egyébre szüksége, mint a maga által választott és feleletre vonható bíró igazságszolgálatására s ugyan olyan vezér törvényhozására. Önura lévén magának mindenki, azért tehetvén magával, a mi neki tetszett, viselhetett nem csak aranygyapjút, kulcsot, vagy csillagot, hanem diadémát vagy koronát is. Vehetett fel, ha neki tetszett, nem csak gróf vagy herczeg, de akár szultán czimet. Lehetett, ha akart, nemcsak pap, de apostol is. Természetes jogával azzá tehetvén magát mindenki, a mi vé akarta, oly cziművé csak azért nem tette, mivel nem volt szokásban, nem mintha joga nem lett volna hozzá. Más, komoly embernek való, értékes jogokhoz sem kellett kiváltság, vagy törvény, mint általában semmiféle joghoz, mert hiszen a törvénynyel is csak maga osztogatott volna magának mindent a szabad ember, kinek a törvényhozás saját joga volt. Mindenkinek egyenlő joggal az övé lévén, a mi je volt, akár mire használta jogát, a jog azért csak nem volt több, Egyéb kötelességet pedig senki sem ismert, mint a mások ugyanazon jogának békét hagyni, s teljesíteni azt a néhány közakarattal hozott törvényt, mely mindenkinek saját akarata volt, nem

érttelenítvén a bíró által, vagy ha érvénytelenítette is, benmaradásával az államban magáévá fogadván.

Már hogy a mai felső ház tagjai, az engedélyezett áltörvényhozásnál, mely az ál-igazságszolgáltatást is intézi, ily egyenlő szavazattal járulnának ahoz, azt ráfogni is oly merény volna, a miért ők magok haragudnának meg, mivel épen nagyobb befolyást követelnek, mint mind az, a ki nem mágnás.

E törvényhozásnál személyesen jelenvén ugyan meg, de nem eredeti állampolgári joggal, hanem a monarcha engedélyéből, ezt az engedélyt azért hiszik kénybecsünek, mivel ez nekik sokkal nagyobb mérvben van az uralom által adva, mint másoknak. Minden mágnás egy-egy szavazattal bír, míg mások több ezeren gyakorolnak egy szavazatot ugynevezett képviselő által. E nagyobb befolyása egy töredéknek a nemzetből, még az engedményes osztályon is annyira felülemeli azt, hogy egy mágnás legalább is egy egész választó kerülettel azonos. A nemzet zömének, vagy is az engedménytelen népnek pedig minden egyes mágnás törvényhozó ura. A közakaraton tehát annyira felül van, hogy azt nem is látja maga alatt a mélységben. De felejtí e mellett, hogy ezen mások irányában gyakorolt nagyobb befolyás egészen jogtalan, tehát csak bitorlás, az egyedur irányában pedig még a semminél is kevesebb, mivel annak szolgálni tartozik vele.

Hogy ezen túlságos előnyt, melylyel még az engedményes osztálynak is, annyival inkább az engedménytelen népnek, törvényt hoznak a mágnások, mintha mindenki az ő szolgájoknak született volna, jogosan adhatná nekik az egyeduralom, csak az hiszi el, a ki nem tudja, hogy törvényhozó jogot senki sem osztogathat, a közakarathoz tulajdona levén az. Mindenki szabadnak születvén, senki sem köteles másoktól törvényt fogadni el, s így minden jogát és szabadságát mások önkényének vetni alá. Mindenki csak azt ismerheti törvényül, mit maga hoz a közakarathoz já-

rulásával, különben csak oly alattvalója levén másnak, ki neki törvényt szab, mintha annak barma volna. Embertársa felett olyan jogot csak bitorolhat az, kit arra azon embertársa fel nem hatalmazott, már pedig hogy a mágnást felhatalmazta volna, csak egy állat-ember is, oly kevéssé mutathatja ki, mint azt, hogy ő annak természetű született ura. Az egyedur nem adhatta e felhatalmazást jogosan, mert minden jog gyakorlására csak annak tulajdonosa hatalmazhat fel, az egyedur pedig nem tulajdonosa azon törvényhozó jognak, mely a szabad embert csak magát illeti s melyet az el sem idegeníthetett. Ám bár törvényhozó saját jogot nem gyakorolnak a mágnások, mint az egész engedményes osztály nem, a törvényhozást egész teljében az egyedur gyakorolván sanctiojával és vetőjával, még is mivel az egyeduralomnak eszközei annak törvényhozásánál, másokra nézve a dolog egyre megy, csak annyit ártván másoknak az egyeduralom javára szolgálásukkal, mintha valóban a magok törvényhozó jogát gyakorolnák oly nagy mérvben. A deresre vontra nézve mindegy az, akár saját mogyoró-pálczájával veri őt a hajdu, akár azzal, melyet a szolgabíró nyujt kezébe, neki mindenik miatt egyenlően jajgatni kell.

Nem a magok állami jogával ülvén a mágnások a felső házban, de még nem is a választó osztály küldvén vagy jogositván őket oda, hanem az egyedur, ők senkit sem képviselnek ott, még magokat sem, csak az őket oda állító uraságot, s azének még saját akaratajokat is kénytelenek alárendelni, nemcsak mivel annak kegyelméből vannak ott, hanem mivel minden további szerencséjüket is csak attól várhatják. A dignitariusok s főpapok különösen, nem is önaratajok kijelentésére oda hivatvák, hanem az egyedurnak használható tanácsadás végett, s annak érdekeit kötelesek szem előtt tartani. Az uralomnak más szemmel látniok is javát, mint az maga, könnyen gyanakodóvá teszi azt irántok, s ellóditja őket a hivatalból, azért inkább csak tulságosan akarhatják kiszolgálni. A születéses mágnások függetlenebbeknek látszanak ugyan, de csak any-

nyiban függetlenebbek, hogy más szemmel is láthatják az uralom javát, mint az maga, tehát ellenzéket is képezhetnek. De a nemzetre nézve még kártékonyabbak, mint a dignitariusok, kik csak magok szolgálnak az egyedurak, míg élnek, mert ha nem születéses mágnások, maradékaik legalább más mezőn a nemzet javára működhetnek, de a születéses mágnásoknak a nemzetével ellenkező érdekeik állandósítvák az által, hogy maradékaik is mágnásokká születnek, tehát firól fira szolgálják az egyedurat. A születéses mágnás is csak az uralom javát akarhatja, ellenzékes nézetével is, részint mivel egyedül attól várhatja előmenetelét, épen a törvényhozásnál tethető nagyobb szolgálatáért adván az neki minden előnyre elsőséget mások felett, önérdekében csak így járhatván az el helyesen, részint mivel követelő joggal vagy szavazattal önjavára sem léphet fel, annál kevésbé döntő joggal a nemzet javára, akkor már lázadó leendvén az egyedur ellen. Annyira nincsen is az egyeduralom irányában saját jogu befolyása, hogy az elnök, mint a rendi gyülekezeti nádora szokta, nyilván kimondhatja, mikép a szavazatok nem számíthatnak, hanem latoltatnak, — már tudniillik ő általa az elnök által, — mely törvényhozó elve az uralomnak annyi mázsát nyom, hogy az alatt minden latnyi törvényhozó befolyás korpává mállik, s nem tehet egyebet, mint csak emléket szavazhat a törvényben emeltetni a szavazatát latoló uraságnak.

E szolgálatáért a mágnás még nem is kárhóztatható, sőt a legtisztább hazafisággal teheti azt, mivel a monarchiai uralom annyi század óta jogosnak ismertetvén, — még ha földesurrá lett is már, — az állam azé levén, más akaratot nem is hihet a mágnás az államban érvényesnek, mint azét. A nemzetről nemcsak régi megszokásból, de annak elsatnyulása miatt is a szolgaságban, azt látja, az nem is tudhatja mit akarjon, mikor az állam már oly szövevényes intézmény, hogy az egyedur is gyertyával keresi a szakavatottat kormányzásra, még sem talál a felvilágosodott kor setétségében. Az a kilencz század óta civilisált,

még is tanulatlan néptömeg tehát értetlen ahoz, hogy közakaratóval uralkodjék. Felfordított államban ugy alakulvák már a viszonyok mind fonákokká, hogy azok közt senki sem hibás, ha azokhoz illeszkedik, sőt csak az a talpra esett ember; az pedig felforgató vagy különcz, ki más-kép akar valamit. Az ember mindig oly működő tényezője az állami rendszernek, hogy bármily fonák legyen az, még elmékedése és okoskodása is annak körében forog; s a fennálló viszonyok logikai folyamában vitetik.

Kétségkívül akarja a fetső ház is a nemzet javát, s oktalanság volna tőle a hazafiságot és szabadság szeretetét megtagadni — sőt sok tagjának nemes ösztöne nagy áldozatokkal segíti elő. De ez mindig csak oly értelemben történik, hogy maga felső ház maradjon, s a monarchával együtt eszközölje a nemzet jólétét. E hazafiságát azon belátás ösztönzi, miszerint minél nagyobbá s jobblétűvé lesz a nemzet, azzal együtt emelkedik a mágnás várna is. Az eszélyes kocsis is ugy gondolkozik, hogy jól tartsa gazdája lovát, s örömet abrakolja azt, kivált, ha az abrakot bőven juttatja neki gazdája, mivel ugy erősebb lova, s gyorsabban viszi őtet is messzire. De e számításban csak az a kis bökkenő van, hogy a nemzet nem ló, hanem önakaratával bíró erkölcsi testület akar lenni, s ki önakaratától megfosztva, lóvá teszi, hogy magát vitesse vele, minden abrakolása mellett sem lehet az erkölcsi testületté, vagy állammá, hanem lecsigázott ló marad. Az a nemzet soha sem lehet nagygyá s jólétűvé, melynek azt eszközteni nincsen szabadsága, csak oly felette levő hatalom által engedtetik mozogni, mely magát akarja vele vitetni. Ilyen-nel az abrakoló mágnás maga sem mehet messzire, de mint a tény igazolja, azzal együtt sülyed el a lápon, gazdája pedig a csele patakba ful, vagy a Győrig jött hódítónak capitulál.

Legnagyobb jó szolgálatot azzal hisz a felső ház a nemzetnek tenni, hogy mint az államtan hirdeti, a két kamarai rendszer nélkülözhetlen levén a törvényhozásnál,

ebeli hivatását teljesíti. Épen csak a nemzet érdekében van, szerinte, a törvényhozás higgadtá s megfontolóvá tévése. A nép akarata izgékony, szenvedélyes és hirtelenkedő, tehát az alsó ház is, mely azt képviseli, azért azt temperálni hivatása a felső háznak.

Hasonló ürügygyel béklyót is vethet a felső ház a nemzet lábára, nehogy jégre menjen. De azzal csak azt mondja ki, hogy annak akaratán uralkodni neki van joga, a nélkül, hogy bebizonyítná, mikép azt a komoly, megfontoló, és temperáló tehetséget, csak neki adta privilegiumul az egyedur, s legelőbb is azzal igazolná, hogy megfontolván mit beszél maga, ily szélesapsággal ne állana elő.

A nép azon szenvedélyessége és izgékonysága, valamint az alsó háznak is hirtelenkedése, vagy megfontolatlansága, a miért a két kamarai rendszer s a sanctio és veto is szükségesnek tartatik, épen csak a már felfordított államban létezik, s annak oka az állam jogosztogatásának hamis elvében rejlik, mit a két kamarai rendszer helyre nem hoz.

Eredeti szerkezetünkben még ha létezett volna is a nép azon izgékonysága, a miatt a közakarát csak nem vette volna magát egy felette levő hatalom alá, joga levén olyan lenni, a milyen lenni akar, s nem levén kötelessége egy osztálya tetszése szerint viselni magát. A törvényhozás alakzata különben is megfelelt volna már a törvényhozás higgadtá tévésének is. A vezérek választását intézvé a közakarát fokozatosan, s magát a törvényhozó hatalmat tevén fokozatossá, ezzel már kikerültetett volna az a baj is, mely miatt a két kamarai rendszer szükségesnek tartatik, ha az a baj létezett volna. A felsőbb fokú törvényhozók felül álltak a nép szenvedélyein, s magok sem gyakoroltak mindenható törvényhozást. A két kamarai rendszernél már az megfontolatlanság, hogy a törvényhozás alsóbb fokozatait is magába nyeli, sőt azokat nem is tudja létezni kellőknek.

De mivel az őszállam nem is a jogosztogatás hamis elvén alapult, hanem azon ellenkező igaz elven, miszerint a szabadság és minden jog eredetileg a népnél van, s a tör-

vény jogot veszen el vagy korlátoz, innen a conservatismus vagy stabilitas épen a népnél volt, nem törvénykövetelő levén az, hanem törvényellenző. A törvényekben nem jogait látta szaporodni, hanem szabadságát fogyni, s azért nem szenvedélyeskedhetett, hogy szabadsága minél inkább nyirbáltassék törvényekkel, de inkább nagyon is megfontolta, feláldozza-e eme vagy ama jogát a törvénynek. A nép mérsékelte a törvényhozást, nem az a nép mozgékonyt, vagy szenvedélyeit. A törvényhozás óvatos alakzata nem is a nép kívánatainak temperálására szolgált, hanem a törvény indítványozó vezérek visszatartására, nehogy a közakarát ellenére működjenek, s általában nehogy sok törvényt hozzanak. Azért kellett épen a vezéreknek indítványozni törvényt, s mintegy mozdítani a népet, mivel az szabadságát féltvén a törvényektől, csaknem mozdulatlanságig vitte stabilitását, s magától egy törvényt sem hozott volna. A két kamarai rendszer csak oly államban válik szükségessé, a szenvedélyek mérséklésére, hol a törvényhozás jogokat osztogat, s a jogviszonyokat rendezgeti, mivel ott már a nép vágyaival és szükségéivel izgékony és szenvedélyesen követelő, szabadságát és jogait a törvényekben látván gyarapodni.

Azonban a két kamarai rendszer akkor sem lehet eléggé mérséklő vagy megfontoló, mikor a törvényhozásra megbizattak mindnyájan a nép által választatnak, vagy küldetnek, s azok képeznek két kamarát. Résztint mivel a nép szenvedélyeinek végre hat kamara sem állhat ellent, résztint mivel a felső kamara is közelebb áll a nép szenvedélyeihez, mint a magyar fejedelmi tanács állott. Leginkább pedig, mivel oly törvényhozó hatalmat gyakorol a két kamara, mely az alsóbb fokozatu törvényhozásokat is magába nyeli. Sőt az igazságszolgáltatás lényegét is maga gyakorolja, igazságosztó törvényeket és biróságokat állítgatván fel, s a jogviszonyokat rendezgetvén. Ily mindenhatóvá fokozott vagy összehalmozott törvényhozásnál maga a mérsékelni akaró felső ház is csak oly mérséklésre szorul már, mint az alsó s csak ugy megfon-

tolni kényszerítő felsőbb hatalomra. Innen nem csak a sanctiot, de még a vetot is, legalább feltételesen, a végrehajtó hatalomnak kénytelen a szabadnak nevezett szerkezet is markába nyomni. Az összehalmazott törvényhozó hatalom csak egy, akárhány testület gyakorolja, fokozat nélkül. A testület kétfelé oszlásával a hatalom meg nem oszlik. Egészen más, hol a törvényhozó hatalom elkülönítetik az igazságszolgáltatótól, s még azon felül alsóbb fokozatait más-más testület vagy személy gyakorolja. E kisebb foku törvényhozások magok tudják legjobban, mi szükséges nekik. De midőn ugyanazon egy hatalom akar mindent elintézni, már kikerülhetetlen a hibás törvény, ha öklével és könyökével akarja is mérsékelni egyik ház a másikat.

Mikor pedig nem is a nép által megbizottak képeznek felső házat, hanem oly tagok, kik a temperáló tehetséget privilegiumul követelik, s más előjogok alapján s külön érdekeik miatt vesznek a törvényhozásban részt, mint a mágnások, az ily felső ház nem is a két kamarai rendszerhez tartozik, hanem egészen más törvényhozó hatalmat gyakorol, mint az alsó ház. A főrendiek saját törvényhozásbeli engedményöket gyakorolják, az alsó ház reá ruházott törvényhozást gyakorol. Ilyenkor a felső ház saját külön érdekeit érvényesítő testület, s nem a nemzet érdekében, hanem önérdékében akarja az alsó házat a némaságig mérsékelni. Annak minden nyilatkozatát hebehurgyaságnak nevezi, mihelyt önérdékeit, vagy az uralomét sértve látja általa, ha valóban a nemzet akaratát fejezné is ki. Sőt akkor már leginkább felbőszül az ellen, mert a közakarattal csak ugy ellentétben van, mint az egyeduralom maga, s azt legkevésbé akarja érvényre juttatni. A nemzetnek még erkölcsileg sem levén felelős az ily felső ház, miután saját külön érdekeit érvényesíteni van kiváltságolva, ugynevezett mérséklését önjavára viszi tulságba, annyira, hogy az alsó ház csak engedélyétől legyen függővé. Nem mérséklés az, mit az ily felső ház önérdékei s azok miatt az egyeduralom érdekei mellett is gyakorol, hanem uralkodó fölény. Az egyeduralmat korlátozni, s önsor-

sárol rendelkezni akaró engedményes osztály is csak úgy van mérséklő képviselői gyanánt mágnásaival, mint a Budapestre utazni akaró, ki az egyedurtól kap lovakat, melyek a rud mellé fogva nem mérséklők a lógóst, hanem magok ragadják az utast Világos felé, hol fegyverét le kell rakni.

Vetot ugyan a felső ház most már nem gyakorol oly szembeszökőleg, mint előbb az altábla ellen, s azt hiszi a közvélemény, meghunyászkodik a hatalmassá lett alsó ház előtt. De a dolog megfordítva áll, az alsó ház lévén annyira szolgálva, hogy most már szükségtelen a felső ház vetoja ellene. A felelős miniszterium, ez a legnagyobbnak hitt vívmány, feleslegessé teszi a felső ház vetoját, nem oly kisszerűleg szolgálván ki az egyeduralmat az alsó házbéli mindig meglenni kellő többségével, mint a personális és protonotarius előbb, hanem oly derekasan, hogy még a sanctio is csak czifraságul tűnik fel. Alsó házbéli többségével mindent úgy visz keresztül a felelős miniszterium, mint az uralom érdekében kell, azért nincs mi ellen a felső ház opponáljon, mely színtest restelli és unja dologtalanságát. Az indítványozást vagy kezdeményezést is inkább ez a miniszterium gyakorolja már, mint az alsó ház, még a kérelmezendő törvényre nézve is. A sérelmi panaszok, petitiók alakjába bujtattatván, a miniszterium elintézésére utaltatnak, mely rendesen azt tudja megközegei által, kik a sérelmet okozták, hogy a panasz alaptalan. Ugyan ez történik, ha interpellatiókká tételnek is. A miniszterium tartozván a sérelmeket elintézni, mint általában azokra okot sem adni, — így a monarchához gravamenek miatt felírni szükségtelenné vált, azért e részben sincs, miben opponáljon a felső ház. Vetojával együtt már maga is csak reservában kell az uralomnak. Feladva azonban nincs az a vetó, csak zsebre dugva, elővehetendő lévén, ha a felső háznak, mint öreg gárdának kell csatába menni, mihelyt az alsó házbéli többség összeütköznék a felelős miniszteriummal, nem pedig annak vezénylete után menne; vagy az a felelős miniszterium maga impiti-

gálni találna alsó házbeli többségével együtt a felső ház és egyeduralom érdeke ellen.

Ennyire távol levén a felső ház a közakarát törvényhozásától, önmeggyőződése szerint csak akkor felel meg hivatásának, mikor önérdekeinek és a monarchának szolgál, kítől a nemzetnek várni kell boldogulását. Csakhogy az a mellett a felsőházzal együtt, a piritósok tetejéről a világ végére guggolva csuszkál, onnan lógázni lábait az örökkévalóságba. Nem mintha az uralom nem akarná javát, de mivel nagyon is csak maga akarja, mágnásait is a végre használván, pedig az önakaratától megfosztott nemzetet oly kevésbé emelheti jólétre, mint a hegyet vállára. Ha tehetné, sincs ahoz joga, mert a nemzet nemzetnek született, nem állatsordának, hogy jólétéről ura gondoskodják, ki azon ürügy alatt szabadságát veszi el.

De bármily jogtalan a mágnásosztály nagyobb befolyása a törvényhozásnál, abban téved a szabadságra törekvés, hogy attól az egyenlőség kedvéért kárpótlás nélkül akarja megfosztani. Hol minden jog csak az egyeduralom engedménye, balgaság volna el nem fogadni attól a mágnási előnyöket, még nagyobb balgaság volna lemondani azokról az engedményes osztály kevesebb előnyeért, annál inkább a minden előnyökből kizárt néppel leendő egyenlőségért. Szabadság hiányában a nagyobb engedmények pótolják azt, azokról lemondani akarni tehát az élvezőket, az egyenlőség kedvéért, hogy ők is elégedjenek meg a kevesebbel, vagy semmivel, valóban oly követelés, melynek magam is opponálnék. Az csak annyi, mint a nagyobb szabadságról lemondani akarni. Annál esélyesebb volna legalább az egész engedményes osztálynak mágnássá emelését követelni. A bitorlásról is csak a jogért mond le az ember, nem a jognélküliségért. Nem is nyer a jognélkül való azzal semmit, ha egy bitorlásról lemondatik, de másik fennmarad, azt is magához ragadni, melyről lemondattott.

A szabadság nem kívánja a mágnás előnyeit kárpótlás nélkül elvenni, sőt mivel az maga is nagy veszteségben forog, azok helyett nyereséghez juttatja. A szabadságot kifogyhatatlan áldásul adta a természet, azért felismerője kilép az egyeduralmi állam szűk keretéből a természettől mindenkit illető jogok világába, mint kimeríthetetlen aranybányába, s azt mondja a mágnás várának: neked ugyan nagy előnyeid vannak most mások felett, de te még is végtelen veszteségben forogsz, mert most legfeljebb csekély kamatját bírod a szabadság tőkénének, az okosság intelme pedig az, hogy bírd a szabadság tőkéjét magát. Akkor a mostani kamat is tied, mint tulajdonod, nem az uralomtól szolgálatodért kapott béred.

Az ügy így áll valósággal, azért oktalanság a vak viaskodás.

A tévely abban áll, hogy noha minden tagja a nemzetnek eredetileg bír a törvényhozás jogával, akár népgyűlökből gyakoroltatik, akár, mint őscinknél, átruháztatik, és csak is azt ismerheti mindenki törvényül, mi az ő közakarata is, ezt az el sem idegeníthető jogot a mágnások önmaguktól megtagadják és csak az egyeduralom kegyelméből kapott engedménnyel laknak jól. Mivel az uralom a nemzet nagyobb részének azt legkevésbé sem, más részének sokkal csekélyebb mérvben engedélyezi; a miatt ők magokat nagy előnyben látják lenni, s kitünőknek a nemzetben. Azt, hogy az uralom a nemzet törvényhozó hatalmát, tehát a mágnásokét is, jogtalanul tulajdonítja magának, s csak engedélyeket osztogat belőle, szolgálai megszokásból hiszik helyesnek. Azt pedig, hogy a nekik engedélyezett nagyobb előny az uralom irányában semmi értékkel nem bír, magoknak sem merik megvallani, nehogy önmagokat semmiknek legyenek kénytelenek felismerni. A valódi törvényhozó jogot csak maga bírja a már földesurrá is lett egyedur sanctiójában, alattvalóinak nem is engedélyezhetvén, azért nem az válik törvénynyé, mit a mágnás akar, bár mily nagy előnye van mások irányában, hanem mit az uraság akar. A mágnásnak adott

nagyobb előny csak arra való, hogy azzal nagyobb szolgálatot tegyen a többi alattvaló társak ellen. Épen ugy alatta van a mágnás az uralom törvényhozó akaratának, mint mindenki a nemzetben. Ha ezért hiszi magát méltóságosnak, akkor az agár is mágnás, mert annak is ura akarata törvénye.

Épen az egyenlő szabadságot nem türheti ugyan a nagyravágyás, azért a mágnás is a mások feletti kitűnőségben látja valódi előnyét. De ebben rejlik legnagyobb csalódása, nem ismervén az őállapotnak épen e részbeni megbecsülhetlen értékét.

Apáinknak sajtáságos jellemük volt nem csak a kitűnőségre, de világhírű dicsőségre vágyás. A szabadság vagy jog egyenlőségével nem azt akarták, hogy erkölcsileg is mindenki egyenlő maradjon, hanem épen azt, hogy érdemeivel mindenki megnemesedhessék, s természettől kapott képességével és tehetségével kitűnőségre emelni magát jogositva legyen. A nemzet önmagát nemesnek czimezte, a szabadság valóban megnemesítvén, s a nemzetek között kitűnő akarván lenni. Minden tagja nemes is volt, azért szabadnak és nemesnek egyiránt czimeztetett. De ez a nemesség nem jogot foglalt magában, hanem fényt, hirt, dicsőséget. Nem is volt egyenlő, mint a szabadság és jog, hanem oly különböző, kisebb-nagyobb fokozatu, mint az érdem maga, s azzal szerzett hir, dicsőség és fény lenni szokott. Ezt a nemességet nem is az állami hatalom adta, kiváltságul vagy előjogul, hanem a közelismerés, közméltánylás, mely az érdemet tisztelte. Belátták apáink, mikép az egyenlő szabadság magában fenn nem állhat, ellenkezővén az ember hajlamaival, s értékét elvesztvén, mint a mi mindenkiének van. Azzal a sokaságban elvész az egyes ember vagy homályba merül, mit természete nem türhet. Megvan az a vágy mindenkié, hogy társainál-már akármiben is, különb akar lenni, s így kiemelkedni az egyenlőségéből. Minél tehetségesebb valaki, annál kevésbé türi el, hogy a sokaság-gali egyenlőségben észre ne vételessék. Ez a dicsvágý oda viszi, hogy a szabadság, mely

öt mindenkivel egyenlővé teszi, gyűlöletessé válik előtte, s abból mások elnyomásával is kiemelkedni törekszik. Innen a legnagyobb tehetség legveszélyesebb ellensége mások szabadságának; holott legnagyobb áldás, ha pálya nyittatik neki, melyen magát ártalmatlanul kielégíthesse.

Őseink tehát nem azt tették, mit a hellén köztársaságok, hogy szabadságukat a nagy tehetségektől féltve, azokat ostracismussal száműzzék, hanem ellenkezőleg, lángelme éllel a szabadság jogának ismerték, hogy minden tehetség érdemeket szerezhessen, kitűnőségre, fényre és dicsőségre emelkedhessék, s így meguemesedjék, mert az a dicsőség, hir és fény senkinek sem árt, ellenben az a hasznos érdem, melylyel szereztetik, mindenkire nézve üdvös a társadalomban. A tehetségek s azokkal az emberi tevékenységnek bármely nemében szerzett érdemek közeliismerése és méltánylása a hazafisághoz s jog tiszteléhez tartozott. Ennek a társadalomra nézve végtelen hordereje volt. Már legelőbb is az lön eredménye, hogy az egyenlő szabadság épen azzal tartatott fenn, mert az így kitűnhető nagy tehetségnek nem is kell a mások joga, elég levén már akkor neki is a szabadság, mely vágyait kielégíti, sőt akkor már a mások szabadságának is ő legnagyobb védője.

Igy a szabadságban nem a több vagy nagyobb jog tünteti ki az embert, mint a mai mágnás hiszi, hanem az egyenlő jognak értékesítése, úgy mint azzal kiki tehetségéhez képest érdemeket szerezhet, s a közeliismerés által felmagasztaltatik azokért. Mindenkinek egyenlő joga levén a szabadságban, minél nagyobb kitűnőségre emelkedni, csak magától függ, még maradékára is átmenő köztisztelést vivni ki, s geneológiáját, mint az ősök tették, történelmileg is ragyogóvá dicsőíteni. Apáink szerint nem is szabadság az, mi a nemes nagyraavágásokat ki nem elégíti, holott azok rugonyai nagyszerű tetteknek, s azoknak fon a hir fénykoszorukat. A történelmet is azok regényesítik meg, s azok teszik az embert jellemes lovaggá, hasznos hazafivá, tudomány buvárrá, s mind annak, mi nagyértékű, felfedezőjévé.

Ezt a szabadságot épen leigázza az egyedur, mikor csak magának tulajdonítja a kitüntetést, mit nem is hirtben, dicsőségben és fényben osztogat, minthogy azt magáévá mind nem teheti, hanem jogi előnyökben. Az a nehány így kitüntetett mágnása csak annyi kolomposa népnyájában, a hányra neki a kolompot kötni tetszik. Miuthogy pedig csak azokra köti, kik leginkább huzzák szerkerét, a himpellérek is egy várnába jutnak a kitünőségre méltókkal és jelesekkel, míg a szabadságban csak a valóban érdemes emelkedik kisebb-nagyobb köztisztelet tárgyává, a szerint, mint egyéni jelessége dicsőítésre méltó. Hirt, dicsét és valódi nagyságot, épen csak szabad nemzet közelismerése adhat, s azon kisebb-nagyobb fokozatban osztogatja, melyben kiki megérdemli, nem rakván a különböző érdemeket egy kategoriába, miut az egyedur mágnásait. A buta szolganép dicsőítése gyalázat, mert a valódi érdemeket megítélni sem képes, épen elnyomóit süvegei meg. Az egyedur kitüntetése pedig megbélyegzése otromba szolgájának, ki nem tudja, mikép neki természet-től joga van képessége szerint kitünőségre emelni magát, a valódi dicsőséget adható nemzetnél, mit az egyedur mindenhatósága sem adhat. Valódi fejedelemnek magának is a szabad nemzet magasztaló éneke adja dicsőségét, az egyedur csak csordája bögésének örülhet. Azon mágnásaiis, kiket csak ő emel kitünőségre, oly kevésé adhatnak neki erkölcsileg fényt a magokéből, mint az éjben világító redvek. Midőn a mágnás azt hiszi, neki csak ura adhat valami czifra czimet, melylyel a szolga tömegből kiemelkedjék, azt is elfelejti, hogy egykor a husvéti szamarat czifrázta ugy fel virágcsokrokkal a fanatismus, miut őtet ura czimekkel és rendjelekkel.

Az egyeduralom ugyan azon meggyőződésben él, miszerint államát csak maga boldogithatván, felhasználja e dicséretes céljához a nemzetnél található minden értelmességet és tehetséget is, s kitüntetéseivel azoknak érdemeit jutalmazza. Innen a mágnás is hasonló hiedelemben annak szolgálni hazafiui hivatásának ismeri. De az

egyeduralom ellentétben levén a közakarattal, e részben is ellenkezőleg működik, csak a magának tett szolgálato-
kat tekintvén kitüntetésre méltóknak, tehát csak a nemzet
megrontására osztogatván kitüntetéseit. Így még az
értelem és tehetség is, mely különben a nemzetnek
szolgálna, s a társadalom javát eszközölné, fonák irány-
ban működik, mikor az egyedurat szolgálja. — Mikor az
még a becsületet is előjogul vagy kiváltságul adja, már
azzal is felforgatja a társadalmat, azt mondván ki azzal,
hogy szükségtelen erkölcsileg valóban becsületesnek len-
ni, miután a kiváltságot annak ismerni mindenki tarto-
zik. Így szükségtelen a mágnásnak is valóban érdemisetni
magát kitünőségre, kiemelvén már őtet a kiváltságos
czim, bármily teteputa és gézengúz legyen. Ezzel a tár-
sadalomnak leghasznosabb érdemeket nemcsak kitüntet-
lenül hagyja az uralom, de az általa előjogosítottak gu-
nyos lenézése alá veti, haszontalan fáradsággá levén már
az egyedur által ki nem tüntetett, sőt üldözött erény. Az
egyeduralomtól várni a társadalom diszlését, mit egyedül
a szabadság virágoztathat, csak a belátását vesztett szolgál-
szokta. Annak holdogítása általában itatja az éhezőt, s
eteti a szomjazót, még is azt hiszi, az a jó hizlalás; a mág-
nás pedig korpát eszik és moslékot iszik, mikor azt hiszi,
vendégli őt az uralom, mely szabad emberből ugy vará-
szolta át, mint Circe Ulisses utitársait.

DE BALLAGI GÉZA.

XI. CZIKK.

A parlament alsó háza.

Alsó háza a parlamentnek az egyeduralom által engedélyezett választások útján oda jutott egyénekből áll, s ezek hirdettetnek leginkább a nemzet képviselőinek.

De e választásokat a nemzetnek csak egy osztálya gyakorolja, számosabb ugyan az előbbi nemességnél, azonban csak egy osztály.

A választásból kizárt néptömeget előbb a nemesség, mint urbéres népét, fedezte vagy védte, s így mintegy képviselte a törvényhozásnál, magáénak tekintvén azt. Most az a választó osztálylyal semmi összefüggésben nem állván, annyira kívül esik a törvényhozáson, mint egy más planéta lakossága. A hottentottáknak is jogosan hozhat a parlament törvényt, ha ahoz csak az kell, hogy a nép vele semmi összefüggésben ne legyen.

Az ős törvényhozás a vendégekre, vagy szabadosokra nézve sem rendelkezett, annál kevésbé a rabszolgákra nézve, mivel azok kívül esvén az államon, a szabad nemzet jogérzete nem engedte, hogy az államon kívül esőknek, kikkel jogviszonyban nem állott, ítéletet és törvényt hozzon. — Ítélet és törvény csak az államon belül hozatik, és csak az állampolgároknak, kik az államot alkották, és képezik; az államon kívül esőknek hozni jogosítva nem lehet az állam. A vendégekre vagy szabadosokra nézve teheti ugyan, azon feltétel alatt, hogy ha azokuak nem tetszik, kimehetnek az országból. De kényszeríteni őket tör-

vényeinek vagy ítéleteinek hódolni, joga nincs. Az ősállam azonban ily feltét alatt sem gyakorolta e jogot.

A rabszolga az állampolgár magán tulajdona volt, azért az ítélet csak a polgárnak szólhatott, nem rabjának, ha arra vonatkozott is. A törvény is, ha ugyan a magán tulajdonról rendelkezni akart volna, csak a tulajdonosnak szólhatott rabjára nézve is. A tulajdonos polgár mind igazságtalan ítélet, mind helytelen törvény ellen csak úgy megvédte tulajdonát, mint önmagát. A szabados vagy vendég nem tulajdona volt ugyan a polgárnak, csak oltalma alatt álló bérencze, de azért úgy védte azt az állam irányában, mint sajátját, mivel az költözhetési jogánál fogva védurát tetszése szerint választhatta, ahoz költözvén a kihez akart, s annak oltalma alá szegődvén, az által még be is pereltethette őt a rosszul teljesített oltalomért. Ítélet és törvény csak védurának szólhatott, mikor reá vonatkozólag akart is az állam valamit rendelni. A rab és szabados, idegen létére is úgy megkiméltetett tehát az állam által, — minthogy az bírót és törvényhozót nem választhatott és nem vonhatott feleletre, tehát az állam féktelen önkénye alá esett volna — mint most a nemzet saját fíjait az egyeduralm állam önmindenhatóságától megkimélni jogérzettel nem bír, hanem önkényesen rendelkezik parlamentjével felettök.

A választó osztály kerületekbe levén tömörítve, s e kerületeknek az engedményezett választáson kívül más joguk nem levén, tehát önkormányzási joggal sem bírván, nem is értik, mit akarnak a választással? Az ősállami nemzetségek választásának értelme volt, mert azok levén első állami alakulmányok, önközakarattal kormányozták magokat. Mig egyfelől az állami bíró választásához közösen vagy nemzetileg járultak, másfelől minden nemzetség külön választott vezérére ruházta közakarátának törvényhozó és végrehajtó hatalmát. A vezér a fővezérre, s az ismét a fejedelmi tanácsra ruházott abból, a mennyi szükséges volt, de a törvényhozás és végrehajtás alsó fo-

kozata tovább is a nemzetségnél maradt. Azzal kormányozta magát öntügyeiben, s a felsőbb foku törvényhozássokat is azzal ellenőrizte, letevén, vagy feleletre vonván kihirdető vezérét, mihelyt az nem közakarati szerinti törvényt hirdetett ki, ha felülről kapta is azt. Vezérének, mint törvényhozójának s végrehajtójának választása tehát nagyon is fontos értelemmel birt. Még a kiváltságos nemesség követválasztása is birt értelemmel, mert azt a megyék, mint az uralom által engedélyezett törvényhozással bíró testületek gyakorolták, valamint a tisztválasztást a végrehajtásban birt részvételök miatt. Így a törvényhozással és végrehajtással magokat kormányzó törvényhatóságok vagy állami alakitmányok voltak, míg a kétféle választást gyakorolták. A parlament behozásával elvétetvén a megyéktől a követválasztás, s kerületeknek adatván, ezzel a törvényhozásra gyakorolt befolyásuk vétetett el, s adatott a kerületeknek, de ezeknek viszont a törvények végrehajtására nem adatott befolyás. Az önkormányzás tehát, mit előbb a megyék a kétféle választással gyakoroltak, úgy osztatott kétfelé, hogy a törvényhozással részvétet a kerületek bírnak, a megyéknél pedig csak a végrehajtásbeli részvét maradjon. E kétféle osztás miatt most sem a megyék sem a kerületek nem bírnak önkormányzással, s egyik sem törvényhatóság, minthogy a törvényhozás és végrehajtás egymástól elkülönítve egyik sem hatalom. A kerületek választása így értelemmel nem bírt, miután a meghozott törvénnyel magokat nem kormányozhatják, azért még a választásban is csak a végrehajtó megyék által mozgatnak. A megyék viszont oly törvényeket hajtanak gépiesen végre, melyek az ő befolyásuk nélkül hozatnak. A megyék mondatnak ugyan kerületekre osztva lenni a képviselő választáshoz, de épen azért nem megyeileg választanak, holott mind a kétféle választás közakarati cselekménye volt az állami alakitmány. A kerületek külön választván, az nem a megyei egyetem egy közakarati cselekvése. — Így most a kerületek választanak törvényhozót gépiesen, mintha az

mondatnék nekik: csak válaszsztatok ti bambák törvényhozót, a mi törvényt az hoz, majd kormányoz azzal titeket más. Azért vagytok kerületek, hogy az önkormányzást elkerüljétek! A megyéknek viszont az mondatik: ti ne is tudjátok, miféle törvény kell, azért vagytok egyetemek-hogy a törvényhozástól elmenjete. Majd hoz nektek törvényt, a kire azt bizom, ti csak a mit az főz, egyétek meg-Mire való nektek az önkormányzás törvényhozással?! majd kormányoz azzal titeket más, kinek ahhoz még kevesebb esze van!

Az mondatik másfelől: a kerület által választott egyén nem is a megyét képviseli, hanem az egész nemzetet, s az nagy nyereség, hogy a választók nem csupán megyei, hanem állampolgári jogot gyakorolnak. De ez még zavarosabb beszéd, mert ha a választott egész nemzetet akar képviselni, akkor egész nemzet által kell választatnia, vagyis a választásnak az összes nemzet közakarati cselekvényének kell lenni. Különben annak semmi alapja nincs, miért akarja az egész nemzetet képviselni, mikor csak egy kerület választja. Ha azon kerületen kívül azt is képviseli, a ki által nem választatik, úgy az egész emberiséget is képviseli. De a törvényhozást nem is lehet egy nemzeti választó cselekvéssel átruházni, mint az igazságszolgáltatást, mert a törvényhozásnak különböző fokozata van, mi az igazságszolgáltatásnak nincs. Az igazság egész nemzetre nézve ugyan az, azért választhatta a közállami bírót az egész ős nemzet, de már a törvény nem lehet mindig csak egy. Egész nemzetet csak a legáltalánosb érdekekben szükséges törvények illetnek. Kebelében az apróbb állami alakulmányoknak külön magokat érdeklő törvények is kellene, s az apróbb külön törvények hozóit, nem választhatja nekik egész nemzet, még kevésbé végrehajtóit, hanem mindenik csak saját külön akaratával választhatja, s hajtathatja végre is a törvényt. Más választók beavatkozásával megsemmisítettik azon joguk. A törvényhozó hatalom azért ruháztatott az ősállamban fokozatosan át, nemzetségi, törzsoke vezérekre, és fejedelmi tanácsra, hogy minden ki-

sebb-nagyobb állami alakulmány a magának kellő külön törvényeket meghozhassa s foganatosíthassa. Az egyes polgárnak nemcsak szükségtelen, de sőt czélszerűtlen nemzeti közselekvéssel választani törvényhozót, elég neki csak a legkisebb állami alakulmányban, a nemzetségben, választani azt, hol otthon van, s csak ott nyilvánítani közvetlenül közakarátát. Az a választottja képviseli már őt felelőség alatt a főbb alakulmányban, s onnan sem hozhat neki törvényt az ő akarata ellen. Így a nagy vagy is nemzeti államban már csak képviselteti törvényhozó akarátát a polgár, nem közvetlenül maga jelenti ki. Sőt képviselőt sem választ oda közvetlenül maga, hanem már azt is választatja alsóbb fokú képviselője által, kiben több ezrek szavazata öszpontosul, abban pedig, kit az választ, már millióé, különben a legfőbb fokú törvényhozásnál oly sok képviselő gyűlne össze, hogy a sokaságban az egyes képviselő elvesztené nyomatékát, mint ime a sok százakra menő választó kerületek képviselői, fejenként nyomatékkal sem bírnak a parlamentben.

Így rosszabbítja az egyeduralom felforgató működésével saját rendszerét, mikor azt tökéletesíteni hiszi, mivel öntörvényhozó hatalmát a szabadság fogyasztásával csak így gyarapíthatja, s abban neki épen a haladni akaró legnagyobb hazafiak tesznek szolgálatot, akaratjok ellen, mivel csak az egyeduralmi elvnek kénytelenek meghajolni, mely az állami létet fonák irányban viszi, nem felfelé, mint az ámulat hiteti, de lefelé a mélybe.

A választás előbb nemesítő okmányokban osztogatott az uralom által kiváltságul, a kevesebb számú nemességnek, most törvényben engedélyeztetik általa nagyobb számú osztálynak, s ez már maga a szabadság nagy vivmányának tartatik. Pedig ez csak az egyeduróság nyeresége, most nagyobb osztályt kötelezvéen le magának önpártoltatására ez engedményével, mint a nemesség volt. Az reá nézve mindegy, kutyabőrön osztogatja-e a választást, vagy a törvényben, miután csak ő oszto-

gatja, a törvényt is ő tevén törvényyé, még hamarább és könnyebben, mint a kutyabőrt pergamentté. A szolgák pedig nem válnak azzal szabadokká, hogy most számosabban kapják a kiváltságot, hanem csak úgy szolgák maradnak, mint a nemesek voltak. A juh is csak juh, akár száz, akár ezer legyen. A tulajdonos nyer sokat, ha száz juhát ezerre szaporítja. A kiterjesztett választási engedménnyel nem a szabadság, hanem az egyeduralom nyert nagyobb támogató pártot, mely ez engedményért még jogosabb uralomnak ismeri, s fenntartani önérdékében lenni hiszi. Előbb csak a nemesség hitte magát a választási engedménnyel szabadnak, most e nagyobb osztály tartja magát azzal annak, s így az ámulat általánosabb.

A választás nem engedményül, hanem természeti jogul illette az ős nemzet minden tagját, azzal alkotván az államot is, mindenik közhatalmát azzal ruházván át, ugyan akkor, mikor felállította, vagy is épen akkor állította fel, mikor a választással átruházta, azon választás egy cselekvényében foglaltatván mind felállítását a közhatalomnak, mind átruházását.

Most engedményül, több fonákság közt, úgy osztogatják, hogy a nemzet nagyobb része kizáratik belőle, ellenben a vendégeknek ajándékoztatik, ámbár lehetetlen, hogy az idegen faj a magyar nemzet akarátát és nem a magáét akarhassa választottjával kifejeztetni. Így osztogatni állampolgári jogul a választást annyi, mint különféle népfajokból alakítani egy természetellenes államot, melyben azok egy nemzetet semmiképp sem képezhetvén, forrongjanak és surlódjanak egymással, mint az egy ketreczbe zárt macska, egér, bagoly, sas, tyúk és denevér. Ily fonákságok csak a felfordított államban jöhetnek elő, azon reményben, hogy egymást védeni fogják a farkastól, ha egy ketreczbe záratnak. Pedig az ugyan, hogy a farkas ne egye meg őket, egyenlő érdekük, de hogy azért atyafiakká legyenek, s egymást védjék, csak a ketreczbe fogó képzelet, ki nem észleli, miképp nem is kell

már oda farkas, magok pusztitván el egymást a ketrecben. Apáink államalkotó józansága az egy nemzetiséget ismerte az államalkothatás első feltételének, azzal különbözvén a népek, s az különitvén el az államokat egymástól, és csak az egy nemzetiségű népnek lehetővén legtöbb társadalmi célokban egy közakarata. A különféle nemzetiségek egész természetökben különbözők, s csak a legáltalánosbb érdekekben lehet egy akaratjuk. Azért őseinknél csak az egyfajú nemzetiségek alakultak állammá, mint atyafiak s egy származásuak. Innen a magyar nemzetiségen alapult államuk. Idegen fajú vagy nemzetiségű egyének, sőt csoportok is, bebocsáttattak ugyan az országba, s mint vendégek vagy szabadosok oltalom alatt állottak, tetszésükre hagyatván a magyar nemzetiség felvételével a magyar állam tagjaivá, s így szabadokká tenni magokat. De mielőtt megmagyarosodtak volna, a magyar állam kebelébe nem fogadtattak, mert az, mint minden egyesületnek, a nemzetnek is saját joga, kiket fogadjon kebelébe tagjaivá. Ki azt megtagadná, a nemzet államalkothatási jogát tagadná meg. Az idegenekre nézve értéktelen is leende a befogadás, nem járulhatván a közakarathoz, és sem az ítéletet sem a törvényt nem is értvén. Ha meg nem magyarosodott a vendég, bár apjai is az országban születtek már, még azért oly kevésbé ismerte az ősmagyar az állam tagjaivá, mint a tenger fiaivá azt, ki a tengeren születik, vagy az utfélen nőtt tuskét, mert az állam tagjává nem a születéshely teszi az embert, hanem az állambalépés, mi jogi cselekménye az embernek akárhol született. Nem is mondhatta az országot azért hazájának az idegen, mivel itt jött a világra, mert nem a föld a haza, a mi mindenütt föld, hanem a nemzetiség és az állam az, mi az egy vérség, egy származat és atyafiság, az egy nyelv, egynemű szokás és életmód, az ismeretség, barátság viszonyaival, az egynemű foglalkozás, gondolkozás, sőt az egynemű élvezet és mulatkozás ugyanazonosságával vagy rokonságával úgy fűzi az embert elválatlanul, gyermekkori első eszméletétől fogva, számtalan

kötéllel és emlékezettel hasonló társaihoz, hogy azoknak körén kívül meg sem tud élni. Sőt annyira csak a nemzetiségben foglaltatik az ember hazája, hogy az még ismertető bélyegét is ráüti, s első tekintetre megismertet mindenkit, miféle nemzetből való, franczia, német, török, vagy magyar e, s hazáját meg sem tagadhatja. Nem is találhatja a hazát sehol ön nemzetén kívül, a nélkül sivatag tenger, sziget és part nélkül az élet, az levén az ember éltető eleme, melynek egész miségét magán viseli. Őseink sem hagyták a hazát keleten, csak földet hagytak ott, mit itt is találtak, a hazát magokkal hozták nemzetiségükben, és azon alapult szabad államukban, mi másutt nem található sehol az ég alatt. Azért nem kellett sem irott okmány, sem törvény annak bizonyítására, ki a magyar állam tagja, mivel a magyar nemzetiség volt annak okmánya, mit minden magyar emberen olvashatott a kinek szeme volt. Azért az idegennek is csak a magyar nemzetiséget kelle felvenni, mi által már meghonosodott, és az állam tagjává lett.

Idegenektől az állam erősödését nem várta a nemzet, s nem is követelte azoktól állama fenntartását vagy védelmét, államát megvédeni és fenntartani magának levén feladata. Sőt vendégeinek fegyvert hordani sem engedte meg. Az idegen nemzetiségü épen csak akkor barátja az államnak, mikor nemzetisége felvételével maga is annak polgárává lehet, s a nemzetbe olvadhat. Ellenben, ha idegen nemzetiségével is befogadtatik, főleg csoportosan, nem tagja valósággal annak, sőt már nincs is érdekében meg-nemzetesedni, külön csoportban gyarmatot képezhetvén, mely idegen nemzetiségének is csak ugy állami lételt követel, mint a befogadó nemzet, s így csak szertehúzó elem az államban, és azt feloszlató, mert az mindegy, akár keblébe fogadjon egy nemzet idegeneket, akár magát szórja szét idegenek közé.

Századokig még az egyeduralom se fogadott kivált-ságos államába idegen népcsoportokat, ha államán kívül szabados állapotban részeltette is azokat különféle en-

gedményeivel, s habár az ítélet és törvényhozást kiterjesztette is rájuk. Csak egyéneket fogadott honosítással kiváltságos államába, kik azt fel nem oszlathatták, kénytelenek lévén annak nemzetiségét felvenni, egyenként külön nem képezhetvén magokban is megélhető gyarmatokat. Csak miután kiváltságos államát mindinkább elnyomortotta már, s nem bírta vele terheit viseltetni, kezdte az idegeneket csoportosan is, nagyobb terhek viseléseért, több több engedménnyel majdnem egészen államába fogadni, mert a szunyogot is befogadná, ha adózni tudna, bár alattvalóinak vérét szopja ki s vérfakasztó fegyverével az államot lyukgatja. Pedig szabad állam országába önként jövének az idegenek, még az állam kötheti ki, hogy csak bizonyos terhek viseléseért fogadja őket országába, s oltalom alá. De mivel az egyedur alatt nincs szabad állam, kénytelen az idegeneket maga kecségtetni be, minél kedvezőbbeknek látszó engedményeivel. Csak a kétállamu egyeduralom ment azután még tovább, midőn már két államának összeolvasztására törekedett. Ekkor azt látván önérdékében, hogy mindenik külön államának ön nemzetiségén alapulását lerontsa és feloszlassa, ez okból vendégeinek is, szabadság ürügye alatt, engedélyezgette állampolgári jogait, s hogy az állami eszméket is összezavarván, feldaraboltassa az államot képező nemzet országát annak vendégeivel; a belháborúságot azokkal létre hozza, s így kényszerítse egy birodalomra olvadni másikkal.

A parlamenti átalakulásnál ugyan a képviselő választás joga a magyar nemzetiséghez kötött még, de már következetlenül, azért azt is el kellett utóbb törölni, mivel nemcsak a föld tulajdonul birhatása feltétlenül adatott meg a vendégeknek, hanem az állam terheinek viselése is egyenlően úgy tolatott rájuk, mint a nemzetet képező állam tagjaira. Földet az országban tulajdonul a parlament behozásáig még nem adott az egyeduralom idegen fajú vendég csoportoknak soha, legkedvezőbb esetben is csak hasznonélvezetre, minthogy a föld tulajdonul birhatása csak úgy kizáró állampolgári jog, mint a tör-

vényhozó választása. A vendég joga soha sem volt egyéb, mint mindennemű ingó vagyont szerezhetni, ipart, kereskedelmet üzhetni. Csak azért fogadtattak az őszállam oltalma alá is az országba, hogy a forgalmat élénkítsék, s elfogadható különbféle ismereteket is hozzanak be. Magoknak szorgalommal bármily nagy vagyont szerezhetnek ingóságokban, mivel az ingó vagyon kimeríthetetlen, a szorgalom, ipar és kereskedelem azt végtelenül szaporíthatván. De földet az országban tulajdonul soha sem bírhatott a vendég, legfeljebb haszonbérlehetett, mivel a föld nem kimeríthetetlen vagyon, hanem csak annyi, miut az ország határai közt foglaltatik, s abból az idegenek a nemzetet magát szoríthatnák ki, ha tulajdonul szerezhetnék. De a parlament behozásánál magok a haladni akaró legnagyobb hazafiak, mint mindig, csak az egyeduralom érdekében levén kénytelenek, tudtukon kívül is, működni, még szabadelvűségnek látták az urbériség különbség nélküli, vagy általános megszüntetésével a föld tulajdonul bírhatását a vendégekre nézve is törvényül írni. Főleg mivel az állami jogviszonyok már annyira összelonyolítva is voltak az egyeduralom által, hogy a vendégek követelők valának már, s békének az látszott, ha még több követelésök megadatik, holott az nem egyéb, mint az ellenségnek capitulálni. Az ősnemzet kihajtotta volna követelő vendégeit országából, nem állami jogok engedményezésével capitulált volna nekik. Nincs is az idegenek szabad állam irányában semmi érdeke külön nemzetiségének állami jogokat követelni, hanem az valódi érdeke, hogy az államot képező nemzetbe olvadjon, annak nemzetisége felvételével, mert habár gyarmatot képezhet is egy csoportban lakva, államot csak nem képezhet, a saját nemzetiségnek pedig csak ott van értéke, hol azzal külön államot lehet képezni, s így saját szabadságát biztosítani saját államával. Csak az egyeduralom csábításai viszik tévuttra, pedig bár mint kecsegteti az, szabad állampolgárrá soha nem teheti. Az őszállam irányában nem is lehetett a vendég ellenséges indulatu, hanem csak

oly barátja, mint a született magyar, mivel az neki szabadságra nyitott utat. Az ügyes egy év alatt is megmagyarosodhatván, főleg ha magyar nőt vett, még rokonságba is juthatván már, új hazát is azonnal talált. De hogy az őt vendégül országába fogadó nemzet ellen házsártoskodjék, vagy mivel itt maga külön államot nem képezhet, anyanemzetéhez úgy akarjon visszacsatlakozni, hogy a befogadó nemzet országát is feldarabolva, mint öntulajdonát vigye magával ahhoz, azt önbelátásával oly jogtalan cselekvésnek kelle ismernie, mintha kémül vagy tolvajul jött volna ide, a miért a befogadó nemzet, mint olyanul bánhatott is el vele.

De imé a szabadságnak szolgálni vélő haladók nemmes szándéka azt nyerte, hogy a parlamentben most a vendég fajok rothasztó kovászai annak. Holott vagy nemzetiségöket megtarthatják, mit tőlük elvenni senkinek sincs joga, de akkor azzal egyszerűen csak vendégek, s földet sem birhatnak tulajdonul az országban, mint semmiféle állampolgári jogot nem; vagy ha az állampolgári jogokat elfogadják, akkor nemzetiségeiknek nem követelhetnek semmiféle jogot.

Bármily fonákul osztogattatik azonban nemzetiség tekintetéből a választási jog, csak a választó osztályt képviselnék tehát a választottak, nem az öszves nemzetet, ha a választás csakugyan képviselőkké tenné őket. De mivel a választás az engedélyező uraság parlamenti törvényeivel úgy van egyszersmind szabályozva, hogy épen képviselő ne lehessen a választott, az a különös, hogy e választás ürügye alatt még is képviselőknak tartatnak a küldöttek. Minden engedménye oly csalékony az egyed vagy földes urnak, hogy az joggá ne lehessen. — Engedményül adja például a perlekedési jogot, de nem szabadítja engedményesét azzal tetszése szerint élni, hanem temérdek más törvénnyel ír annak ahhoz egy kábitó perrendtartást, s azzal meg szabogattja, mikép használja perlekedési jogát. Így azon en-

gedménynyel megáldott szolga csak az ő paprika jaucsi-ja a perlekedésnél, ki úgy mozog, mint mozgattatik, mégis önjogát hiszi gyakorolni, mint a szabad ember. Engedélyezi az egyedur a szerződés jogát is, de maga írja meg számtalan törvénynyel, miként kössön azzal szerződést alattvalója. Az engedménynek tehát megint csak elefántja az engedményes, kire egy rakás kötelezettség halmoztatik azzal. Végre még meg is iratja neki atyáskodó parlamentje közjegyzővel a szerződést, mivel a sok törvényes teketória miatt maga már meg sem tudja civilisált polgára irni. A gédelgetett kedves alattvalónak készen kell azt markába nyomni, mint kisedet szájába a csócsát, mit azonban az fizet meg, még mikor olesóbbnak látszik is már. Örököségi jogot is engedélyez az egyedur, de mikép örökösödjék azzal gyügyögtetett alattvalója, maga írja meg temérdek törvénynyel, s az a bibasz engedményes előbb öröklí a sok kötelezettséget, mint a viskót. A szolgálai megszokás minden ilyen szabályozásokat még rendezett állapotnak tart, s messze haladt állami kifejltségnek, észre sem véné már, mikép úgy van az engedménynyel jog gyanánt, mint a hámba fogott ló, melynek azt mondja ura: szabadságot adok futni, sőt magam mondom hi! turesi, fuss, de csak merre én vezetlek a gyeplőn. A ló megköszöni, mert csakugyan nem tudná különben, merre akarja ura, hogy fusson. Szabad ember maga tudja, mikép használja jogait, s nincsen gyeplőre szüksége, több esze levén magának, mint azon temérdek fonák törvénynek, melylyel az egyedur alattvalóját a szolgaságra oktatja. Az ily idomított szolganak fogalma sincs már arról, mint nem is lehet az összekuszált állami viszonyok közt, mikép használja szabad ember önállamában jogait ily törvények nélkül. Azt hiszi az a parlamentes álpolgár, hogy az a szabad ember csak bárdolatlan barbarus, nem levén ilyen írott törvényei, s rémuuda, mivel nincs a gyeplőre kitanítva.

Igy van ez a választás engedményével is, maga szabván meg az uralom parlamenti törvényeivel, mikép

gyakorolja azt szolgálilag a választó az uralom érdekében, nehogy valamikép, mint jogot, önérdékében találja használni. De nem is tudná már ez a kilencz század óta civilisált ember, mit csináljon azon jogával, s mikép gyakorolja azt, mint azok a barbarus ősök törvény nélkül a magok eszével tudták.

Oseinknél a nemzet minden tagját természettől jogul illető választás korlátlan jog levén, a szabad emberek azon belátással gyakorolták, minden törvény nélkül, saját eszköz után, hogy bármely hatalom átruházása a választással csak úgy józan, hogy a választott egyén azzal vissza ne élhessen. Különbén a választás nem jog, hanem botor cselekvés, úgy adatván azzal hatalom át, hogy a választott egyén kénye szerint használja fel. Tehát ne választóinak akaratát kövesse, vagy teljesítse, hanem ha neki úgy tetszik, választóinak fejeit is nézze tököknek, s vagdalja le nyakaikról, vagy adja el őket, mint lovait. A választás ősünk szerint, csak a letehetéssel és feleletre vonhatással együtt jog, és józan cselekvés, mert csak az úgy választott egyén nem élhet a ráruházott hatalommal vissza, kénytelen levén választóinak akaratát követni, és csak így képviseli valósággal azokat. De az egyeduralom gondolja magában parlamentjével együtt, van a mi szolgáló népünknek más szent háromsága, minnek annak e hármias jog. Azért úgy szabályozza választási engedményét, hogy a választott egyén legalább három évre választassék, addig tehát lehető ne legyen, akár mikép szavaz a törvényhozáznál, vagy él vissza a ráruházott hatalommal, felelőséggel pedig soha ne tartozzék. Már hogy az így választott egyén választóinak akaratát érvényesíteni a törvényhozáznál, kénytelennek érezze magát, és így valóban választóit képviselje, az még ámulatnak is oly vastag, hogy lepedő inkább mint köd. Ennyire a nemesség sem volt elfogult, midőn a rendi gyűlésekre választott küldöttjeit legalább visszahívhatólag, s utasítással ellátva küldötte. Ez a biztosíték ugyan már csak azon egy oknál fogva is értéketlen volt, mivel minden főbb hivatal az egyedur kinevezé-

sével töltetvén be, nem mint szabad államban, valamennyi csak választással, s minden előny és kitüntetés az egyeduralom által osztogatván, mi szabad államban képtelenség volna, a választást már ezen körülmény maga is meghiúsította. A visszahívhatóság és utasítás biztosítéka már azért sikertelen lett, mivel főbb hivatalra vagy kitüntetésre csak a visszaélő juthatott, az egyedurnak azt levén érdekében előmozdítani, ki utasításával ellenkezőleg, az ő javára visszaélt, s a rábizott törvényhozó befolyással neki szolgált. De ez a parlamenti életnél is csak így levén, a még vissza sem hívható s utasítással sem kötelezett választott még azon erkölcsi felelőség alól is fel van mentve, mely az utasítás mellett mindig csak terhelt, mint a visszahívhatóság fészélyezte, bár annál nagyobb jutalmat kapott, — mert az utasítás legalább erkölcsileg kötelezvé, annak megszegése megróvható jelleművé tette. Most még kevésbé nevezhető tehát választói képviselőjének. Ez újra haladás, csak hogy lefelé a mélybe, mint mindig lenni szokott a felfordított államban.

A letehetést és feleletre vonhatást kizáró választás így még a választott iránti bizodalomból eredőnek sem mondható, miután bizodalmat épen csak abba lehet helyezni, ki legalább jelleménél fogva vissza nem élhet, de oly bizodalmat helyezni valakibe észszerűleg nem lehet, miszerint önérdékeit feláldozza, s választóinak kedvéért, kik neki fáklyás zenénél s gulyásos husnál egyebet nem adhatnak, egy jól jövedelmező hivatalt vagy még nagyobb kedvezményt megvessen. Az oly bizodalommal inkább filkónak bélyegeztetni, mint megtiszteltetni, érezheti magát a választott. Azon felül még nem is választóit, hanem az egész nemzetet mondatik képviselni, mi már azért is a legnagyobb anomáliák egyike, mivel azzal még épen fel is oldatik a választóinak tartozó felelőség alól. A vélt erkölcsi felelőségnek sincs semmi alapja, mint a rendi követválasztásánál egy piczi még is volt az utasítással, miután most utasítás sem levén már, a monarchiai uralom pedig a választók által is alkotmányos, jogos ura-

lomnak ismertetvén, az annak tehető bármiféle szolgálat nem is tartathatik erkölcstelenségnek. Viszont az egyeduralom sem tarthatja annak, államát magáénak ismervén, melynek boldogítására akarja azt a választott egyént felhasználni, kit választói utasítással sem kötelezvéen le, egészen egyéni akaratára hagytak. Így még nagyobb hazafiság az uralomnak szolgálni, mint azon választók akaratának bókolni, kik azt sem tudják, mit cselekesznek, mikor így választanak, míg ellenben az uralom részén van minden értelem és tehetség, mely az ily állam javát eszközölhetőnek tartatik, s mind hintón járó uraság is, míg a szegény hazafiság equipageja a kalucs. A felfordított államéleti viszonyok ismét úgy függenek tehát össze, hogy az a választott egyén még csak akkor derék ember, mikor választóinak füttyet hány, kik pipáikat, paripáikat felelőtlen kényére nem bízzák, de engedélyezett jogaikat és szabadságukat úgy biggyeszti reá, hogy repüljön azokkal, merre neki tetszik. Csak az hibázik még, hogy nejeiket is így bízzák szabad kényére. Ha az ily angol képviseleti rendszerről mondja Montesquieu, hogy e dicő rendszer Germania erdejében találtatott, az ősmagyar azt jegyezte volna meg reá: hm! tehát azért olyan vad!

A választásban így átruházni szokott törvényhozó hatalommali visszaélhetés a legbotrányosabb választásokat vonja egyszersmind maga után. Ekkor, mint számtalan más esetben, még az értelmes ember is azt hiszi, hogy noha ime a választások törvényekkel szabályozvák, még is ily kihágásokkal járnak, hát törvény nélkül mily anarchiába fajulnának?! Innen megfoghatatlan állításnak tartja, hogy az ősök minden törvény nélkül a legnagyobb renddel gyakorolták volna választásukat. Pedig épen az ő törvények nélküli szabad választásaiknál volt lehetetlen a pártoskodás és kihágás, mit most mind maga az annyiszor újra meg újra reformált, szabályozó törvények fonáksága teremt. Ők ugyan is, mint szabad válasz-

tók, józan eszök intelme után menvén, nem három év mulva, hanem más nap is mindjárt letették választottjokat, mihelyt nem az ő akaratuk szerint járt el, mert egy napig is oktalanságnak látták volna meghagyni, s még feleletre is vonván, biróilag meglakoltatták visszaéléseért. Innen következett, hogy az így választott egyén a ráruházott hatalommal vissza nem élhetett, tehát nem is pártoskodhatott azért senki, mert a pártoskodást és botrányos választásokat csak a hatalommali visszaélés támasztja, dúsan megfizetvén az a pártoskodást három év alatt, ha ezerekbe kerül is, azért nyilvánosan üzetik a szemtelen erkölcstelenség által. Sőt maga az egyedur kormány is pártoskodik, noha szükségtelen, a nélkül is visszaélhetvén már a le nem tehető s felelőtlen választott még kevesebb jutalomért, a kormány javára, mint mennyibe annak a pártoskodás kerül. Oly képviselőségért, mely nem három év mulva, de már más nap is elveszthető, s még azon felül a visszaéléshez mért büntetést is von maga után, részegen sem pártoskodhatik senki, mivel abból semmi haszna. Ki abban magát visszaélőleg fenntartani akarná, folytonosan úgy kellene választóit mámorban tartania, hogy ahoz neki tiz tokaji uradalom sem lenne elég, holto-kig kénytelenítetvén azokat részegen tartani, mert ha egykor kijózanodnék csak egy is, már az is feleletre vonhatván őt, meglakoltatná visszaéléseért. Minthogy pedig az ily korteskedés lehetetlen, hozzá sem fog a kinek esze van, tiz tokaji uradalma pedig különben sincs. Sőt ha már nem a hatalommali visszaélésért, hanem csak ambícióból akarná is valaki magát párt által megválasztatni, semmire sem mchetne, másik párt letehetvén másnap, s így folytonosan minden nap más-más választások üzetvén, a pártok úgy kifárasztanák magokat, a haszontalan küzdelemben, hogy végre csak kénytelenek belátni, mikép azt folytatni lehetetlen. De mi még leglényegesebb, a választási cselekvést minden egyes választó biróilag érvénytelenithette, mint nem közakarati cselekvést, mihelyt az csak egy párt által tétetett. A választás csak akkor le-

hetett érvényes vagy is közakarati, mikor abban minden választó megnyugodott, ez a megnyugvás pedig önként jön, mert senki nem is törődik már azzal sokat, ki választassék, — miután felelősége miatt, akár ki választatik, vissza nem élhet. Csak az lehet tehát választott, kit valószínűleg a választók közakarata, minden pártoskodás nélkül, választ, s kiről tudják a választók, hogy képes is hivatásának megfelelni. Az pedig aztán nem három évig, de akár harminczig, sőt egész életében is képviselő maradhat, mert vissza nem élhetvén a hatalommal, nincs miért fárasszák magokat a polgárok új választással.

Három vagy akár hány év mulva törvény szerint újra választani, már maga megrontja a választást. Akkor tenni le a választottat, mikor már annyi idő alatt kénye szerint visszaélhetett, eső után köpenyeg. — Minthogy pedig ismét három évre választatik más, az hasonló önkénynek. Sőt kötelezetten újra választani, arra ösztönözi a választottat, hogy azt a nehény esztendőit használja fel, hiában viselvén magát jellemesen, mert három év mulva csak választás alá kerül, s letétezik, egy visszalépni akaró épen azért lépvén fel ellene, mivel a jellemes ellen is föllépni, a törvény maga teszi neki szabaddá. — Csak a költő bolondíthat a hasonló választású tisztujtással szabad választás gyanánt. *)

Most, miután oly valódi képviselőket nem is akarhat az uralom, kik a rájuk ruházott törvényhozó hatalommal vissza ne élhessenek, s az uralomnak ne szolgálhassanak, a választást nem is engedélyezheti szabad jogul, hanem mint a hármasság jog legértéktelembikét egyedül osztogatja. Sőt világosan kizárja a letehetést és feleletrevonást,

*) Egyik jeles költőnk e versére :
 — — — Kurta szám a három,
 Három év ha lassan elfoly,
 Törve minden járom
 Az ősi igriz refrainje ez leende :
 Elandalogsz, pajtás,
 Nem törik szét járomod,
 Csak ujjal cseréled,
 S a bolondját járod !

midőn három évre választat, s nem is a választókat, hanem az egész nemzetet képviselőnek mondja a választottat. A választók tehát gépiesen csak az uralomnak állítanak törvényhozásához eszközöket, még kedvezőbben, mintha az maga nevezné ki, mert akkor a felelőség azokért is csak magát terhelné. E felelősége alól mentik fel a választók az egyedurat, annak örülvén, hogy magok választanak neki eszközöket, magoknak pedig felelőtlen uracsokat törvényhozókul, a választók polgári lajstromának készítésén s a lefizetett adó bebizonyításán kezdve, annyi fáradsággal, mennyivel beszánthatnák az ország felét, míg ezen bohós-kodó választással az időt is vesztegetik, magoknak is kárt tesznek, csak azért, hogy mint kortesek, sokan leittasodjanak, mikor már különben is csak oly józanok, mint azon fővárosi választók, kiket magistratusok, a macskáknak való, mégis legdicőbb alkotmányos jognak magasztalt tisztválasztásra falragaszokkal felhíván, négy ezren egyhangulag megválaszták Viket, mint legképesebbet, a ki még nem is született, mert azután sehol sem találták a földkerekségén, s nem is látta soha senki.

A feleletrevonás annál kevésbé juthat eszébe a parlamentnek, mivel szerencse keresésének alkalmát vesztené el azzal. De a bíróságot is máskép kellene ahoz szervezni, mint általában a parlamentet máskép alakítani.

Jelenleg az alsó ház oly választott egyénekből áll tehát, kik a választó osztályt is csak úgy képviselik, mint a kamtsatkai népet, vagy a botokudok vad csoportját, azon különbséggel, hogy a fölött rendelkezni nincs ürtügyök, de itt a nemzet felett van, mivel annak egy osztálya megéljenezte a választatásra tolakodók ugynevezett politikai hitvallásait. Pedig e programok, ha azon fonákságot nem foglalnák is magokban, miszerint önkormányzással nem is bíró kerületek fogadják el a tolakodó egyén nézeteit, (ki szabad államban már tolakodása miatt sem választatnék) nem pedig ő illeszkedik a választók önkormányzó akaratához, nem egyebek bolondításoknál, miután a választott egyén épen ellenkezőleg nyilatkozhatik a par-

lamentben. De ha úgy nyilatkozik is, e nyilatkozata a törvénynyé lehetőstől még az operenciás tengeren is túl van.

A nem is választó néposztályt természetesen még kevésbé képviselik az alsó ház tagjai, még is törvényt akarnak annak is hozni, mi annyit tesz, hogy noha az csakugy kívül van az államon, mint az eszkimó, az még is azon törvényeknek engedelmeskedni tartozik. Már ha ez így jogos, akkor az egész emberiségnek törvényt hozhat a parlament, ugyanazon joggal. Az állittatik, mint már Boissy d'Anglas kifejtette a francia forradalomban egy alkotmányozó bizottság nézeteit, hogy a vagyontalan és tudatlan néposztálynak nem adható meg a választási jog, vagy általános szavazat, mivel az megvesztegethető, s eladván szavazatát, az alkotmány felforgatására használtathatnék eszközül. Az ochlocratia jutna uralomra. De eltekintve itt attól, hogy az őállamban nem is létezett vagyontalan néposztály, s az egyeduralom most a vagyontól megfosztott osztályt, választó jogától is megfosztja, akármi okból záratik ki, csak azoké az állam, kik azt képezik, vagy is abban szavazattal bírnak, s a kizártaknak semmi joggal nem hozhat ítéletet és törvényt. Azoknak ellenben csak úgy joguk van, más államot alkotni magoknak. Azonban helytelen a kizárás indoka, mert szavazatát még hamarább eladja azon osztály, melynek a törvény, mint vagyonosnak engedélyezi, mit a tény igazol, az pártoskodván most. Ha már a választási jog megtagadásában rejlenék is a baj orvoslása, nem is attól volna az megtagadandó, ki azon jogát eladja, mert nem az akar azzal visszaélni, hanem attól, ki megveszi, az akarván azt céljaira felhasználni, tehát épen a vagyonostól lenne megtagadandó; csak is az veheti meg a szavazatot, nem a vagyontalan, s még olcsóbban a vagyonostól, mint a vagyontalantól. De nem ott rejlik a baj, hogy egyik eladja, másik megveszi. Kellőleg szervezett államban, hadd adja el a kinek úgy tetszik, nem talál vevőt, a ki megvegye, miután a hatalom úgy ruháztatik át a választásban, hogy azzal visszaélni

nem lehet. Következésképen senki sem veszi meg a más szavazatát, mivel azzal nem választhat hatalommal visszaélhető. Ott van a baj, hol a hatalommal visszaélni lehet. Azért veszi meg valaki a mások szavazatát, hogy azon hatalomra pártoskodólag szert tegyen, akár maga akár barátja részére, ki az ő javára is visszaélhet. Hiában adatik bármely parányi osztálynak is a szavazat, az is pártoskodván már a felhasználható hatalomért, míg hol az nem lehet, mindenki gyakorolhatja a választási jogot, még sines pártoskodás. Ellenben a kizártak épen az állam felforgatására használhatók, nem ismerhetvén azt magokénak.

A mostani választott egyén divatos beszámolója küldetéséről, vagy is inkább a parlament már véghezvitt s meg nem semmisíthető működéséről, felelőség helyett, annyi, mint mikor a róka elbeszéli a ludaknak, mi hirt hozott a városból, hová őtet menesztették, hogy ott a tollára felmenvén, a ludak még jobban kopaszatnak ezután. Feleletre vonás helyett macskazenével mulattatják meg képviselő kópéjokat a választók, melynél ők magok nyávognak, az pedig fülét bedugva, neveti a pajkosságot, melyért nagyobb igénye van egy miniszteri tanácsosságra.

Az ősök választásának az egyeduralmi törvényekkel ily eltorzítása mellett, világos, miképen az alsó ház nem csak a nemzettől, de a választó osztálytól is annyira független, hogy a törvény hozásánál kénye szerintszolgálhat az uralomnak. Érdeke pedig hozza magával, csak annak szolgálni, attól várhatván tagjai minden jutalmat és előmenetelt. Innen a nemzet akaratával ellentétben mindig kész többséggel szolgál az uraságnak, annyira, hogy még a felső ház szolgálatát is feleslegessé teszi. Azért szánalomra méltó hiedelem, mintha a nemzet akarata szerint fogalmazna törvényt, vagy az egyeduralmat korlátozná. Az is balga hiedelem, mintha az így engedélyezett választással már jogositva volna az alsó ház törvényt hozni a nemzetnek, sőt csak a választó osztálynak is, habár önként gya-

korolja is az a választást, miután más modorban gyakorolni nem engedtetik. A csalódás vagy értetlenség törvényhozásra senkit nem jogosíthat. De nem is a nemzet törvényhozása az, mit az uralom így gyakorol, magának teremtett eszközei által, ha még nagyobb zajjal culturaállami kifejllettségnek kiabáltatik is. Csak az a barlangja a törvényhozásnak az alsó ház, hová a nap éjjelenként utazni jár, s hol az anyjának mesélő baka is járt.

XII. CZIKK.

Felelős miniszterium.

A parlament két háza mellett felelős miniszterium kezelvén a végrehajtást, ez tartatik legnagyobb nyereséménynek, a királyok alatt eddig nem levén a végrehajtó hatalom felelős, és az a miniszterium nagy hangzásu szó levén az európai piaczon.

De erre mondható: adtál uram esőt, melyben nincs köszönet!

Ha állana is, hogy törvénytelen parancsot nem adhat ki a monarcha, az ellenjegyző miniszter levén azért felelős, és azzal korlátoztatik, akkor sem lenne már abban nyeresége a szabadságnak, miután a törvény a monarcha akarata. Nem hozatván a törvény közakarát által, sőt még az engedményes osztály által sem, hanem az uralom által adatván, hogy ezen törvénye szerint parancsoljon, abban már csak annyi nyeresége van a nemzetnek, mint annak, ki igérvényt vesz, s arra mit azzal nyer, ráfizet. Az a törvény-szó nagyon csábitó, mikor az ember azt hiszi, a nemzet hozza magának parlamentje által, az a parlament pedig nem a nemzet akaratát teszi törvénynyé, hanem a monarcháét, ki önakaratával ellenkező törvényt nem sanctionál. Így végrehajtó parancsainak a felelős miniszter általi ellenjegyzése csak azt teszi, hogy a törvényben már kijelentett akaratával ellenkezőt ne parancsoljon. A dolog veleje pedig abban állana, hogy törvény se hozassék a nemzet akaratával ellenkezőleg.

Igy mint most az a miniszteri felelőség áll, csak az uraság javára szolgál, hogy még csak azzal legyen igazi

kényurasággá, azt jelentvén az tulajdonkép, hogy miután a törvényt a monarcha kötelezettségekkel tele rakva adja, annak végrehajtásával az ő követelményeinek szigorubban és nagyobb erélylyel elégtétessék, a szolgaság engedelmesebbé aláztassék.

A monarcha nevezvén ki s bocsátván el minisztereit, — míg saját államunkban a vezérek, mint egyszersmind végrehajtók, a nemzet által választattak — már e kinevezés miatt csak az ő közegei, s tőle függenek; a nemzetől legkevésbé sem. Nem is képviselik a nemzetet, hanem a kinevező monarchát. Törvény szerint csak a parlamentnek felelősök, s abban van a csalódás, mintha azzal a nemzetnek volnának lekötelve, holott a parlament nem képviselvén a nemzetet, de maga is a nemzet felett az uralom szolgálatában állván, általa közvetve csak a monarchának nevezett tulajdonos urnak felelősök. E felelőség a parlamenttel együtt úgy lebeg a nemzet felett, mint a felső régiókban forgó léghajó, melynek a nemzet anynyira alatta van, hogy labdának látja, ha felnéz. Annyit ér az a nemzetnek, mint a Dardanellák ebédje a bakának, kik azért a zsoldot csempészték ki zsebéből. Hiában örül annak Náczi, hogy Sándor felelős Gáspárnak, épen azért levén felelős, hogy törje be a Náczi orrát, ha nem engedelmeskedik, és a rávetett adókat legalább három hónappal előbb le nem rója, mint meghalhat.

Más felelőség volt a mi államunkban őseink korában, mely alatt mind ítélet, mind törvényhozó statushatalmunk gyakoroltatott a nemzetünket képviselők által.

Ott a választott közállami bíró vagy sarczos öntulajdonából tartozott eleget tenni, ha a maga vagy delegált segéde által hozott és végrehajtott ítéletével, mint igazságtalannal valakinek kárt okozott, a gyűlés vagy nagyur bíró előtt vonatván azért feleletre a károsított fél által. Ez volt a valódi felelőség, mely miatt egy igazságtalan ítélet sem hozathatott az államban.

A törvényhozó hatalom is úgy levén végrehajtásával együtt a nép által választott nemzetségi vezérekre,

azok által, a mennyiben kellett, fővezérekre, azok által ismét fejedelmi tanácsra ruházva, hogy minden átruházás felelősséggel járt, innen a fejedelmi tanácsból sem kerülhetett ki törvény, melynek végrehajtásaért feleletre ne vonhatta volna vezérét minden egyes polgár, s biróilag meg ne lakoltathatta volna, ha a végrehajtani csak szándéklott törvény is közakarati nem volt, azért az államban egy hamis törvény sem hozathatott s egyetlen egy polgár ellen sem hajtathatott végre.

Ez a fennséges népnék tartozó felelőség egészen más volt e szerint, mint a mai miniszteri, melylyel csak a parlamentnek tartoznak a miniszterek, az a parlament pedig a nemzet felett, attól függetlenül, működik, s a nemzet akaratával ellenkezőleg csak az egyedur érdekében jár el. A monarcha mind azt törvénynyé irathatja parlamentjével, mit egy nyilvános absolut ur sem merhet s annak végrehajtásaért teszi felelőssé miniszteriumát, ugyan csak a parlamentnek, nem a nemzetnek, annál kevésbé az egyes polgároknak, mégis az ámulat azt hiszi, a nemzet nyilatkozik a parlamentben s maga hoz törvényt, melynek végrehajtásaért a minisztereket is maga vonja parlamentje által feleletre. Mind ez csak úgy igaz, mintha azt álmodná a parlamentes polgár, hogy ő bűvészet által sz. Gellért hegyére vitetvén, tündér dáridóban lakmározik. De ha fölébred, azt látja, csak egy darab békasó az, mi a dáridóban gyémántul ragyogva világított s aszott bogáncs-kóró, mit a dáridóban kolbász gyanánt oly mohón falt, az a bársony pamlag pedig, melyen heverészett, a szérünél is kopaszabb kemény föld.

De még az a parlamentnek tartozó felelőség is csak olyan beszéd, mint a Taylerrandé, melylyel ő gondolatit palástolta el, mivel a parlament nem levén eljárásaért felelős, a miniszterek feleletre vonását is az egyedur akaratára szerint gyakorolhatja, s hol az úgy akarja, elmulaszthatja. Csak maga ítél büntetést is, mig az ő-államban minden polgár maga vont a feleletre vezérét, s oly biró ítél a vádlott vezér felett, ki tartozott igaz ítéletet hozni, s független volt a törvényhozó s vég-

rehajtó hatalomtól. Ha miniszterének feleletrevonását az egyedur maga nem akarja, csak kong az a felelőség, mert a parlament azt nem valósítja, s nincs ki arra kényszerítse.

Máskép is az a felelőség meghiusul a miatt, mivel a miniszterium a parlamentben többséggel birni köteles, különben nem is használhatván a monarcha. Hogy pedig többsége legyen, nem csak a pártok állása hozza magával, de kezében van a sok hivatal és kedvezmény, annyi felelőtlen képviselőt s mágnást összetoborzani, mennyi a két házba fér. Sőt az országban is elárad többsége, két házba úgy nem csömöszöltethetvén, mint két hordóba egy egész tenger heringje, — mert az országban szájaskodóknak is tud a miniszterium valamit nyújtani, legalább egy kedvező határozatkát folyamodványukra. Innen ez a többség, mely különben is csak a választó osztályban szerepel, országszerte lekötelezett többség. Szórván a miniszterium az adományokat, mint a koronázáskor szórni szokták a pénzt, nemcsak vállalán, de tenyerén hordja a többség. A szolgálai szokás pedig úgy hajol meg azon többség előtt, mintha a legjogosabb döntő hatalmat gyakorolná, mikor a legnagyobb visszaélést követi is el. Holott a rákosi gyűlésektől fogva, mióta ellene visszaélés esetében sem az egyénnek, sem a kevesebbségnek nincs határozatát a másik statushatalom által bírólag érvényteleníthető joga, mint az ősállamban vala, csak bitorolja a döntő hatalmat.

Majd fele a parlamentnek már különben is hivatalnok, másik fele hivatalra vágyó. De ha az incompatibilitásnál fogva kiküszöböltetnek is a hivatalnokok az alsó házból, ott maradnak a felső házban, az alsóban pedig a hivatalra vágyók szaporodnak, kik még kegykeresőbbek. A többség tehát mindig úgy készen van, mintha isten ingyen adná. Valóban elcsapni való miniszterium, mely magának áldást osztogató bőség szarujával többséget nem tudna szerezni. Többnyire kik interpellálják is, kínálják azzal magokat, azért bosszantván, mért nem veszi őket meg. Az pedig azért nem veszi, mivel már nagy többsége van, s ellenzéknek is lenni kell, különben feltűnnék abso-

lut hatalma. Az ellenzék minduntalan megtámadhatónak láttatván, azzal lepleztetik mindenhatósága. Noha az ellenzék megtámadásai csak annyit ártnak neki, mint egy tölgyfának a levágni akaró bicska metszegetései, az ámulat még is azt hiszi, földig borulva engedelmeskedik annak. Azért szükséges az ellenzék. Sőt éleclapokat is örömet lát a miniszterium, azt a hasznát vevén a szabad sajtónak. Maga mosolyog legédesdebben az éleclapok torzképecskéin, melyek azon szabadsággal ámitják a mulya szolgát, hogy ő kifigurázhatja a hatalmasokat, tehát azokat maga alatt hiszi lenni czédaságában. Ugy van azzal a miniszterium, mint a majom tánczoltató olasz, ki nagyon szereti, ha majma őt torz epecseléssel utánozza, min néző közönsége röhög, mivel az neki annál több nyereséget hajt. A majom csak tánczol azért, mint ő akarja, a publicum pedig elfelejti a mellett, hogy neki adózik, mit még jó kedvvel is teszen.

A parlament alkotói azzal akarták ugyan a többség megvehetését lehetetleníteni, hogy a képviselők számát majd tiz annyira szaporították, mint mennyi szavazattal előbb az altábla birt. De a képviselők felelősége helyett azzal csak a nemzetre hoztak nagyobb terhet, oly sok képviselőt kellvén szegénynek tartania, mennyi más választási rendszerben egész Európának is sok lenne. E témérdek képviselő gondoskodik magáról, annyira szaporítván a hivatalokat, mennyi a többség megvehetésére kell. Az így meg szaporított hivatalokkal ismét uj birhatatlan teher hozatott a nemzetre, nem a többség megvehetése tétetett gyakorolhatlanná.

E többségével mindenható miniszteriumot tehát csak úgy fékezi a parlamentnek tartozó felelősége minden működésében, s így az ukázok ellenjgyzésében is, mint a zabola helyett hátul alkalmazni szokott farmatriug egy szilaj paripa ugrádozásait. Sőt az a felelőség vakmerő, oly ukázok aláírására is rávenni a monarchát, mikor a miniszter fontossá vagy nélkülözhetetlenné akarja magát neki tenni, melyeket az nem is irna alá, ha minisztere fe-

lelős nem volna parlamentjének. De így aláírhat, mert ha szükségtelen, nem vonatja parlamentjével feleletre, ha pedig a nagy botrány miatt szükséges, meg is lakoltathatja egy kissé miniszterét, hogy maga testestől lelkestől parlamentaris legyen, vagy rábizhatja, hogy az vágja ki magát geniálitásával a bajból. Ez a miniszteri felelőség mindig magát fedezi a monarchát, mint elébe tartott paizs, hogy reá semmi panasz nyilai ne potyogjanak; azonban a miniszterre nézve is csak álca, a mely alá önkénye búvik, mert az a többség, melylyel a parlamentben bir, nem hurkolhatja nyakára felelősége kötelét.

Azon körülmény által is, miszerint a törvényhozástól a végrehajtás el van különítve, kijátszatik a felelőség, a parlamenti törvényre hivatkozván a miniszter, s azzal kötelezettnek mutatván ki magát azt tenni, a mit tesz. E törvényt azonban maga iratja vagy fogadtatja el többségével a parlamentben, mint az uralomnak tetszik. Az elégtelenséget még is a csábulat, mint torokgyik, halálra fojtja, elhitetvén azzal, hogy a nemzet parancsolja törvényével a miniszternek, a mit úz, mely csábulat nélkül a türhetetlen állapot lázadást idézne fel.

Egyfelől a törvényhozás, másfelől a végrehajtás úgy van tehát a felelős miniszter kezében, ki parlamenti többségével mindenható, hogy a monarcha nem csak az előbbi egyeduraknál több általa, de több mint Jupiter az olympban volt, kinek ily felelős miniszteriuma nem levén, maga volt kénytelen mennydörögni, s a világot kormányozni. A monarchának nevezett földesur felelős miniszteriumára bizza dolgát, hogy parlamenti többségével az intézze el, s ő rá panasz ne háruljon. Ez dicső kényelem! Csak hogy maga pusztítja így el uradalmát az uraság, s ezt nem veszi észre.

A végrehajtás úgy ágazik szét az összehalmozott egy törvényhozásból, mint egy forrásból a mindenféle szétterülő áradat. Alig lehet már kiismerni a főbb ágazatokat

is, azt pedig, hogy az összes állami kormányzás csak az igazságszolgáltatásból, és a haditörvények hozásából s végrehajtásából állana, mint az őállamban, szegénység-nél egyébnek hinni is bajos a mostani nagy bőségben. A felelős miniszterium tehát az összes végrehajtást legalább nyolcz főágra vagy tárczára osztatja fel magának az egy törvényhozással.

Mindenik ágazatban kétféle tényezőkkal kezeli a végrehajtást, saját vagy kinevezett hivatalnokaival, kik neki felelősök, és törvényhatóságokkal, melyek neki nem felelősök. Ez már maga oly bájosan összehangzó kormányzás, mint nyolcz olyan cigány zenéje, ki mindenik szájával a tilinkón, kezeivel a czimbalmou muzsikál, s az állammal a tarantula tánczot lejteti.

Kinevezett hivatalnokait illetőleg, az hirdettetik nagy nyereségnek, hogy azokért felelős, a mi eddig nem volt. De ezen felelőség főleg azt jelenti, hogy mivel a kinevezést kész örökségül kapta az uralom, kénybecsben is tartsa azt a miniszterium. Épen azért felelős, hogy azt a drága örökséget valamikép el ne veszítse az uraság, mert azt még az első szent egyedurtól öröklötte, ki az ősnemzettől sinkópálta el, annak választási jogát ragadván azzal magához, hogy a nemzetet boldoggá tegye. A kinevezéssel azután úgy megszorították az egyedurak a csiribiri hivatalnokok seregét a lefolyt századok alatt, hogy a néhány ősnemzeti vezér helyett ma már államot képeznek az államban s félvilág kormányzására is nagy lenne számuk, ha az a félvilág szabad népekből állana. Ebben kiszámíthatlan nyeresége van az uralomnak, mert már csak az, hogy mig hivatalnokokat nevez ki, nem is lehető a szabadság, annyira megszilárdítja az uraságot, mintha a sár lenne vassá. Csak a kinevezés maradjon meg tehát neki, az a miniszteri felelőség, melyet engedélyez, mikor a minisztereket is maga nevezi ki, valamint a bírakat is, már épen csak az ő javára esik. Az a miniszteri felelőség biztosítja is neki a kinevezést, sőt ezen legdrágább örökségét még hat annyira szaporítja, eszébe sem jutván a

haladó korszellemnek mit csinál, mikor a miniszteri felelőségért örömet az uraságnak hagyja a kinevezést. Pedig a felelőség fontosabb ugyan a választásnál és letevésnél, de csak hol a másik statushatalom, a birói, által valósíthatatik, különben ugyanazon törvényhozó és végrehajtó statushatalom, mely a visszaélést elköveti, úgy kikaczagja azon felelőséget, melylyel önmagának tartozik, mint az utonálló azt a statáriumot, melyet azzal maga felett kíván az utas tartatni.

Azután azon számtalan kinevezett hivatalnokaiért felelősök ugyan a miniszterek, noha sokat közülök soha nem is láttak. De ezen felelőséggel sem a nemzetnek, hanem a parlamentnek tartoznak. Annyi ismeretlenért felelőséget vállalni, bizonyítja, mily vakmerő felelőség az! De ezen felelőség nem is abból áll, hogy tehát hivatalnokáért önerszényéből eleget tegyen a miniszter, ha az elsikkasztja a mit beszédett vagy kezel, s így a kormányt megkárosítja, mint nem is abból, hogy ha rossz vagy gonosz eljárásával valakinek kárt okoz, azt az érette felelős miniszter térítse meg, hanem csak abból, hogy legfeljebb csapja el hivatalnokát, ha az el nem szökik, az okozott kárt pedig, minél több millió, másunnan elő nem teremthetvén, ismét hajtsa be az adóztatás útján a néptől, s így ne engedje a kincstárt megkárosodni, — más ember fija hadd viselje a kárt maga. Ez a miniszteri felelőség e szerint fa garas, melynek a parlamentes polgár forintokban fizeti uzsoráját.

E számtalan hivatalnok előbb a nyílt absolutismusnak is csak úgy szolgált s oly bureaokban nőtt fel, hol a nép soha sem tartatott egyébnek szolgálta tömegnél. Most még is meghagyatnak a hivatalokban, s felelőséget vállaló érettek a miniszter, mivel az ügyek kezelésében jártasabbak, mint a miniszter maga, ki csak szónokolni tanult a parlamentben. Ez bizonyítja, hogy a kormányzás lényege mit sem változott a parlamentarismussal, sőt még az absolutismusban már begyakorolt közegekre van szüksége. Meghagyatnak ugyan a nyugdíjak megtakarítása miatt is, melyek csak akkor illetnék őket, ha addigi fizetéseikből

vonattak le, s akkor is inkább megfizetendők volnának, mint sem azok miatt a hivatalokat foglalják el, mivel úgy a parlamenti tagok számára kell ujakat teremteni, s az még többre kerül. Hanem a dolog veleje az, hogy mikor oly nagy gond van a nyugdíjakra, a hivatalnokok seregének e biztosításával csak azon uralom akar fennmaradni, mely önistápjául ismeri azt a sereget, azért nem is utalhatja a polgári keresetekre. Már pedig, ha az uralom ugyanaz marad a mi volt s ugyanazon szellemben kormányzó hivatalnokaival, világos, hogy így a parlamentarismussal a szabadság javára semmi sincs nyerve. A miniszteri válságoknál is meg kellene az előbbi hivatalnokoknak szolgálatukkal szünniök, ha a kormányzás lényege változnék, nem lehetvén viaszkból valók, hogy minden új miniszter új kormányzási rendszeréhez idomithassa őket, de megmaradásuk akkor is bizonyítja, hogy az új miniszterrel nem változik a kormányzás lényege.

Igy a parlamentarismussal nem csak az állami kormányzás oly átalakításáról nincs szó, miszerint a hivatalnokok ezen egész halmaza eltörültetnék, de sőt inkább a századok óta folyó irányban még hátramaradás látatván, most már a nagyon is haladni akaró uradalomnak annyi teendője gyűl halomra, s annyi új gyártatik, hogy a kormányzásban mulhatlanul szaporítani kell a hivatalnoksereget. Ambár a kinek háza van, ingyen házmesterévé, a kinek pedig földje van, ingyen lótó-futó ispánjává tétetik az uralomnak, még sem győzi az a kormányzás végtelen sok dolgát. Hol egy kormányzati ágban eddig három-négy hivatalnok elég volt, most ötven, hatvan kívántatik. Még azon felül a kormányzati ágakat is szaporítani kell, mert noha a felfordított állam szerencsétlensége éppen az, hogy még az egyes polgárnak is minden mozdulatát és cselekvését maga akarja törvényekkel szabályozni és intézni, s iunen egész kormányzása képtelenséggel vesződik, most még is abban ismertetik fel az eddigi kormányzás hitványsága, hogy ezen botor feladatát csak kordérán teljesítette, nem karolván fel annak legparányibb szálait is.

A haladó uralom tehát azt akarja, hogy az utczaseprést, s eresz csatornázást is atyáskodó kormányzása intézze bölcsen el, ne hogy a háztetőről az eső nyakába csurogjon drága polgárának. Az állam oly rendezett legyen, mintha mintába öntetett volna, az embernek magának pedig ne legyen egyébre gondja, csak a számtalan kormányzó hivatalnok tartására adózni s feltátani száját, hogy belé hullassa áldásait a kormányzás.

A miniszter felelőségéből hivatalnokaiért, következik, hogy azok viszont neki legyenek felelősök. Ez egészen méltányos. De miután az a nyolcz miniszter nem a nemzetnek, hanem a parlamentnek tartozik felelősséggel, e mellett hivatalnokai vele együtt csak oly függetlenek maradnak a nemzettől, mint a basák. A miniszter lelkiismeretesen kényszeríti is neki felelős hivatalnokait, minél nagyobb buzgalommal és erélylyel tenni kötelességöket. Minthogy pedig a dolog úgy áll, hogy az atyáskodó kormánynak kell a népet boldogítani, s az köteles engedelmeskedni az uralom kormányának, mely eszközli jólétét, mintha a terített asztalhoz ültetni annak volna hivatása, innen egész mindenhatósággal akarja azt a népet eszközül használni boldogítására. Tehát az egyes hivatalnok is, mint most már parlamentes hivatalnok, lázas buzgalommal adja magát nemzet boldogító hivatásának, s úgy bánik azzal a néppel, mint holdogítani született ura. Miniszterének tartozó felelősége és önelőmenetele jogosítják őtet arra. Ha panasz tétetik ellene, az még érdeme, hivatalának akarván buzgón megfelelni, de ha a kormány javára nem eléggé basáskodnék, azt már torkára forrasztaná miniszterének tartozó felelősége. E szerint igen áldásos az a felelőség a népre nézve, csak hogy ezen áldását a nép átkokban fejezi ki. Ekkor tapasztalja, hogy az a miniszteri felelőség az uralomnak tartozik anépen basáskodni, mint a nyilt absolutismus felelőtlen miniszteriuma nem basáskodhatott, mert az absolut ur maga nem merhette azt min-

den hivatalnokaival együtt úgy basáskodtatni, reá hullván a panasz, ha a basáskodásért feleletre nem vonta azokat, de most parlamentje vonván feleletre, őtet senki sem okolhatja. A szolgaság tehát a nyílt absolutismus alatt még szabadság volt a mostanihoz képest. De Guizot azt mondja a nép átkozódó panaszára, hogy a nép sohasem levén a kormányzással megelégedve, nem is kell rá hallgatni. Annak egyszerű esze pedig azt sugja, hogy szabad nép kormányzóit nem valami más felsőbb hatalomnak, de a fennséges népnek tartoznak felelőséggel, mely az államot képezi. Az ősi kormányzó úgy utasította segédeit, kiket maga fogadott fel és alkalmazott, mint ő maga köteles volt cselekedni, nehogy valakinek joga és szabadsága megsértessék, különben őtet tevén le és lakoltatván meg segédeinek kihágásaért is a nép. Azon segédei nem is tekintetének állami hivatalnokoknak, hanem csak az ő maga által fogadott közegeinek, a kikért tehát valóban csak ő reá is eshetett a felelőség. Őseink szerint nem magáért létezik az állam és kormányzás, hanem a nép szabadságának és jogainak biztosítására, s nem a közönségen uralkodni, hanem azt kiszolgálni hivatott. Az ember legnagyobb ur a világon, kiért az állam is létezik. De erről az a felelős miniszter maga sem akar tudni, annál kevésbé hivatalnoka, ki önszabadságát is azért veszti el, mivel erről fogalma sincs. Hol a kormányzó csak annyi hatalmat gyakorol, mennyit a nép ráruház, s nem ő akar boldogítani, hanem csak kiszolgálja a közönséget, ott igen jól megyen minden, mert az a fennséges nép, mely az államot alkotja, fenn is tartja azt, s kész azért életét is áldozni, míg a tudákosok ily felfordított államából mindenfelől csak kibuvni akar, mert Guizot kedvéért meg nem elégedhetik ott, hol a basáskodók tetteleg csak a szolgaságot, s bunkót éreztetik folytonosan vele. Az a parlamenti törvények szerinti kormányzás már magában is zsarnokság, miután azon törvényeket nem a közakarát hozza, de még azoknak is kijátszása, önkényes magyarázatása és azokat nem is tudó nép ellen csak ürügyül használása, mint

a hivatalnokok gyakorolni szokták, kik többnyire magok sem tudják azokat, oly iszonyu szolgaságot eredményez, milyen előbb soha nem létezett. Ez a miniszteri felelőség gyümölcse, mert azzal csak a parlamentnek tartozik a miniszter hivatalnokaiért is, de nem a nemzetnek.

Hivatalnokaiért a felelőség már maga több dolgot is adna a miniszternek, ha valóság akarna lenni, mint egy szabad nemzet kormányzása, mindeniknek eljárását folytonosan ellenőrzeni követelvén a valódi felelőség. Anynyival inkább, hol azoknak egy része csak kaszakapakerülő, kiket a nemzet ingyen tart, s a miniszternek még oskoláztatni kellene, más része különféle tekinteteknél s protectionál fogva bejutott himpellér, s az alárendelt értelmeseket önostobaságának hódolni kényszerítő. A valóban tehetségesek és jelesek pedig az ügyvitel fonaksága miatt gyakran elenyésznek vagy leszavaztatnak. Így mint most folytonos ellenőrködés nélkül dolgoznak a hivatalnokok, az ügy elintézését épen a miniszternek tartozó felelőség teszi babrává, mely alól mindenik hivatalnok kibuvni akarván, ha dolgozik is, mikor neki tetszik, egy tárgyat maga egyik sem intéz el, hanem többek kezén menesztetik át, hogy ne is tudathassék, melyik már valósággal az ügy elintéző, vagy hónapok óta késedelmező. Mindenik másképp fogja fel ugyanazon tárgyat, s mit egyik csinál, lerontja a másik. A kézről kézre adásnál pedig maga a nagy lenni akaró rend szüli a rendtelenséget. Utóljára a miniszter végtelen sok dolga között, azt sem tudja, hol áll a maga feje, nem hogy hivatalnokainak fejk holléteért felelhetne. A legmulattatóbb adomák bizonyítják, mikép maga a kormányzás anarchia, mely vagy tehetlenségbe, vagy nevetséges tulzásba fajul. Ha a parlament mindenért feleletre akarná vonni a minisztert, nem is tehetne egyebet, még sem győzné meg; sőt magának kellene már ellenőrzeni minden egyes ügy elintézését, mint az ősállamban minden egyes polgár maga ellenőrizte feleletrevonhatásával, kormányzójának az ő irányában elkövethetett minden cselekvését vagy mulasztását, mint csak is az a valódi felelőség értelme. Azért a

feleletrevonást igazi értelmében egy parlamenti testületnek gyakorolni akarni is képtelenség.

Más felől törvényhatóságok tényezői a miniszteri kormányzásnak, de nem felelősök annak, mert önkormányzást mondatnak gyakorolni, holott ellenkezőjét úzik, s nem is mondhatók már törvényhatóságoknak.

Valódi önkormányzással csak az őszállami alakulmányok birtak. A nemzetségek mint eredeti, legrégibb alakulmányok, magok állították fel képviselő vezéreik által, szövetkezéssel, a törzseket Azok ismét magok hozták létre a fővezérek, mint képviselőik, által szövetkezés útján, a nagy vagy nemzeti statust, s annak élén a fejedelmet. E különféle alakulmányok mindenikében az önkormányzás divott, mert mindeniknek saját törvényhozó és végrehajtó hatalma volt. A nagy statust a nemzetségek állították fokozatosan fel, azért szövetkezték nagyobb-nagyobb testületté, hogy önlételeket minél inkább biztosítsák, s érettök legyen a nagy status, nem ők azért. És minthogy egész nemzet a nemzetségekben foglaltatott, s minden egyes polgár már a nemzetséget is önjogainak biztosítása végett alkotta, innen az egész nagy status is a polgárért létezett. Annak egyéni akarata ellen törvényt nem hozhatott és nem hajthatott végre, jogosult levén az nemzetségi vezérét feleletre vonni, s bíróilag érvteleníteni a törvényt, ha az nem közakarati volt. Tehát még az egyes ember is önkormányzást gyakorolt az államban, önakarata szerint hozott s végrehajtatott törvényt kormányozván magát.

A mai hatóságok nem ily eredeti alakulmányok, melyek a nagy statust magok állították volna fel, hogy abban az ő közakaratiok érvényesüljön a törvényhozásban és végrehajtásban, hanem megfordítva, az egyeduralom által alakított testületek, melyekre az ruházott jogtalanul magának tulajdonított teljhatalmából némü közhatóságot, magát szolgáltatni ki általok, mint eszközei által, hogy épen a közakarati ellen működven, ne önkormányzást gyakoroljanak, hanem az egyeduralom akaratiát foganatosítsák.

Már az első egyedur magához ragadván a vezérek kinevezésével a törvényhozó és végrehajtó közhatalmat, valamint az igazságszolgáltatót is az állami bíró kinevezésével, az utánna következettek támogató pártjuknak vagy is az általok teremtet nemességnek, látszólagos törvényhozásbeli részvétet úgy engedélyeztek, mintha egyedur törvényeiket annak akarata szerint hoznák a rákosi gyülekezetekben, mellőzván a nemzet zömét. Szinleges végrehajtásbeli részvétet pedig úgy engedélyeztek, hogy azt a nemesség vármegyéiben gyakorolja. Így a látszatos törvényhozással és végrehajtással, az egyeduralmat támogató párt együtt uralkodott a királylyal az elnyomott nemzet közakarata felett, de magát a király engedélyéből önkormányzással kiváltságosítottának mondotta és hitte, mivel a törvényhozásában és végrehajtásában részt vevén, hiedelme szerint akarata ellen törvény csak úgy nem hozathatott s hajthatott végre, mint az őszállamban, holott vármegyéi csak nem voltak már eredeti alakulmányok, mint az ősiak, hanem az egyeduralom által engedélyezettek, és csak kiszolgálására általa teremtet alakitmányok.

Később a nemesség nem gyakorolhatván törvényhozási részvétét személyes megjelenéssel a rákoston, vármegyénként küldött s utasításaival ellátott követek által gyakorolta, a végrehajtásbeli részvétet azonban tovább is csak úgy megyeileg, mint addig. Így az általa hitt önkormányzás folytonosan megmaradt nála, a nemzet közakaratanak ellenében levén az kiváltsága a szolgaságba nyomott nép felett.

A parlament behozásával ezt az engedményezett önkormányzást elvesztették s annyira az egyedur szolgálataba jutottak, hogy csak annak jármát viselik, mert az utasítással ellátott követek küldhetőse elvétetvén tőlök, azzal a törvényhozássra gyakorolt részvétőktől fosztatának meg, kerületeknek adatván a jog képviselőket küldeni a törvényhozáshoz. A volt törvényhatóságoknál tehát csak a végrehajtásbeli részvét maradt volna ugyan meg; de a miniszteri felelőség kedvéért, a benne volt velő abból is

kifuvatván, lett belőle az egyeduralom markában egy üres, népütő csont, milyennel Sámson a philisteusokat agyonverni szokta.

Végrehajtásbeli részvétét ugyan is úgy gyakorolta a nemesség, hogy az egyedurttól kapott engedéllynél fogva, tanácskozó és határozó megyei gyűléseiben, a felsőbb végrehajtóhatalom által kiadott rendeleteket ellenőrizte, és ha azokat a törvényekkel ellenkezőknek találta, repraesentált ellenök, de végre nem hajtatta, a maga által választani szokott végrehajtó közegei által. Silány értéke volt ugyan ez ellenőrködő kiváltságnak, sokszor teljesíteni kellvén a felsőbb rendeleteket, ha törvénytelenek voltak is. Az uralom, ha egyeduralom akart maradni, kénytelenítettett kiküldött biztosa által is erőszakosan valósítani, mikor a megyét kormányzó főispánja teljesíteni képes nem vala, — különben mint ürügyelte, de tarthatott is attól, az anarchisták a törvényesek ellen is kirugtak volna. A különböző nézet felett megye és felsőbb kormányzat közt, törvényes-e a rendelet vagy nem, egy másik statushatalom bíróilag nem szerepelvén, mint az őszállamban, a vezér és fővezér közt, valamint a vezér és polgár közt, a feleletrevonásnál, hogy közakarati-e a kiadott törvény és végrehajtása, — itt a huzalkodást megye és főbb kormányzás közt, végre is csak az uralom döntötte el önjavára. A nemességnek megyeileg választani szokott végrehajtó tisztviselőiben sem volt valódi biztositéka, mivel minden főbb hivatal s kitüntetés az egyeduralom által osztogattatván, a nemesség tisztviselőinek, kik különben is a kormányzó főispán kijelölése mellett választattak, érdekekben volt, inkább az egyeduralomnak szolgálni, főbb hivatalokba s előnyökbe juthatás miatt. Mind ezen értéktelenítő körülmények mellett, többet ért az a silány ellenőrködési kiváltság a miniszteri felelősségnél, mert csak erőszakkal és ármánykodással lehetett a törvénytelen rendeleteket teljesíteni, s annyi megyei hatóságnál többséget szerezni az uralomnak, erőfeszítésbe került s nagy ingerültséggel és sokszor lázadással járt. A

felelős miniszteriumnak ellenben kész többsége van a parlamentben, vagy azt könnyen szerezhethet, s felelősége szó-játék. E miniszteri felelőségért pedig elvesztették a megyék ellenörködő kiváltságukat, mert a végrehajtásban éppen csak a főbb kormányzat felelőtlensége miatt illette őket, s annak felelőségét pótolta ki. És pedig célszerűbben, mint a miniszteri felelőség, megelőzvé a törvénytelen rendeletek valósitását, azoknak félretételével, míg a miniszteri felelőség már csak a végrehajtott törvénytelen-ség után sántikál. Az ily felelős hatalom előbb romba döntheti az államot, azután lássa az állam, mikép vonja feleletre. Benn foglaltatik pedig a miniszteri felelőségben a hatóságok ellenörködésének kivégzése, mert nem lehet azért a miniszterium felelős, a minek végrehajtásában törvényesengátoltathatik. Egész felelősége szükségtelen, ha a hatóságok félretehethik rendeleteit. Az ellenörködés kiváltsága ki nem egyeztethető többé a miniszteri felelőséggel. Most tehát a hatóságok által feltétlenül teljesítendőek a miniszteri rendeletek, mivel a parlamentnek tartozik azokért a miniszter felelőséggel, akár ér ez a felelőség egy poltrát, akár nem. Különben, ha a hatóságok félre tehetik rendeleteit, ugy szükségtelen azokért a parlament irányában minden miniszteri felelőség, mint előbb nem is volt.

Egy felől a törvényhozásbeli részvétet a kerületi képviselőkért, más felől a végrehajtásbeli ellenörködést a miniszteri felelőségért vesztvén el ekép a megyék, most örülhetnek annak, a minek a koldus örül, ki nem adná száz forintért, hogy semmije sincs.

De így szokott az egyeduralmi rendszerben mindig csak az uralom hizni, felemésztvén még az engedélyezett ál-szabadságot is, azért lehetetlen e rendszerben cselekvő részvéttel használni a szabadságnak, s mindig csak árt az a hazafiság, mely az ugynevezett haladásban keresi annak üdvét. Az egyeduralmi elv levén az államélet alapja, csak annak szilárdulásában látszik az állam erősödni, pedig a haladás, mely az államot így akarja erősbitni, fonák

irányba megy, s a nemzetet teszi végre semmivé, melyet messze vinni hisz.

Mulhatlanul következik most már az eddigi irányban tovább haladással, hogy vagy a miniszteri rendeletnek feltétlenül engedelmeskedni tartozó hatóságok, büntetés alatt felelősökké is tétessenek, vagy végrehajtó közegeik választása is az uralom kinevezésével cseréltessék fel. Valamint az igazságszolgáltatásnál bírások választása már azért is haszontalanná lett, mivel minden legcsekélyebb végzéseik feljebbvezendők tétettek a perrendtartással, magoknak tehát semmi döntő birói hatalmuk nem maradván, csak a felsőbb bíróságok végrehajtó gépeivé aljasultak, a miniszteri kormányzat által lettek kinevezendők, hogy gépies hivatásuknak megfeleljenek, úgy a politikai tisztviselők is már csak a miniszteri kormányzás által kinevezendők, hogy rendeletei pontosan fogantositassanak. Így egyfelől az uralomnak, másfelől a szolgaságnak egész logikai következetességgel nagyobbodni kell. Ezt követeli az egyeduralmi rendszernek a maga tökélyére fejlesztése. Az eddig csak kiváltságos durva szabadság európaiilag civilisált szolgasággá így finomodik, mindent korlátlanabbul tehetvén vele az uralom, mint valaha. Ez a drágálatos kilátása a cultur államok szabadság paradicsomába törekvő haladásnak, melynek eredménye aztán az, hogy az annyira fejlődő egyeduralmi rendszer fenntartását nem csak az általános szolgaság minden falatjának oda adózásával, de a világ minden kincse sem győzvén meg, már a miatt magától össze kellend rogynia.

Az előbbi törvényhatóságok tanácskozó s határozó gyűléseinek átváltoztatása bizottmányosokká, felesleges dolga volt már a parlamentarismusnak, mind a törvényhozásbeli részvét, mind a végrehajtásbani ellenörködés szempontjából, mint tisztviselőik választásának megghyása is. Igazolja is a tapasztalás, hogy ezen bizottmányos gyűlések nem birván az előbbieik önkormányzati jelentőségével, még érdeket sem keltenek. Az uralom azonban

még kiterjesztette parlamenti törvényeivel mind a részvétet e bizottmányi gyűlésekben, mind tisztviselőinek választási engedélyét. Ebben látja az ámulat ismét egy nagy új vivmányát a szabadságnak. Pedig ebben is csak az uralom nyert, mert az előbbi gyűlések hatáskörébe lépni híven az ámulat, annál nagyobb készséggel vállalta magára a mátha terheket, melyeket ezen engedély még maga miatt is annyira megsokasít, hogy az ugynevezett községi terhek még súlyosabbakká válnak, mint az államéi. Akkor vesztvén el a hatóságok ellenörködésöket a végrehajtásban, mikor arra épen azért nagyobb szükségök lett volna, mivel a törvényhozásból kikoptak, — hogy ha már a törvényhozás egészen az uralomévá lett a parlament behozásával, legalább törvényein túl ne járjon a végrehajtással, az ámulat mégis azt hiszi, hogy mivel e bizottságos gyűléseken fecseghet és tisztviselőket választhat, ezzel önkormányzást gyakorol, csak azért, mivel az uralom nem kinevezett hivatalnokaival, hanem e hatóságok által hajtattja végre törvényeit s ezek magok választanak arra tisztviselőket, noha többféle teendő elvonatott már hatáskörükből, s más közegekre bízott. Ez ámulatos önkormányzásnál elfelejtik e hatóságok, hogy ellenörködési joggal már nem bírván, a magok ellen intézett főbb rendeleteket is kénytelenek végrehajtani, s így önmagok ellen működni, végrehajtó tisztviselőik választása pedig épen az uralmat fedezi minden panasz ellen, holott, ha az nevezné ki azokat, minden panasz arra hárnulna. Így az önkormányzás itt csak azt teszi, mit az a jámbor állat, mely annyira megszokta már a jármat, hogy önként dugja belé nyakát, csak felemelvén azt neki gazdája. Még statutumaik is e hatóságoknak, csak a nélkülök hozott parlamenti törvények végrehajtási körében foroghatván, és csak a főbb kormányzat jóváhagyásával lehetvén érvényesek, ugy nevezett önkormányzásuk azokkal is önmagok ellen fordul.

Ez ál-önkormányzás a felelős miniszterium alatt annál súlyosabban nehezül a népre, minél nagyobb enged-

ményes osztályt kénytelen az hátán hordani. A mennyivel nagyobb szolgátságba jutottak e testületek, annyival nagyobb elnyomást gyakorolnak lefelé a közönségre, mint egy kármentesíteni akarván magokat az uralom irányában szenvedett veszteségükért. Minél guzslóbb eszközei az uralomnak, annál hatalmasabbak akarnak lenni a nép felett. Innen nemcsak az uralom érdekében nehezülnek a népre, de minthogy a nép irányában csak úgy felelőtlenül uralkodnak annak közakarátán, mint az előbbi törvényhatóságok, úgy kormányozzák azt az egyeduralmi törvényekkel, és azok ürügye alatt, hogy annak könnybe lábbad ki-dűjjező szeme. Az egyén itt végre, kiért az államnak létezni kellene, oly alattvalója annak, mint a ki azért építette házát, hogy az őtet zuzza agyon. A csiga is hátán hordja házát, de menedékét leli alatta, csak a messze haladt ember oly szerencsétlen, ki azt magának vesztére építette, mikor így felfordítatik rá. A monarcha nem győz elég audientiát adni a panaszkodóknak, kik a felelőtlen nép kormányzótestületek visszaélései ellen hozzá menekülnek. Nagylelküleg, a hol lehet, segít ugyan a bajou, de szomorú vigasztalás az a szervezet hiányaért.

A miniszteri felelőség mind ezen nem segíthet, miután felelőtlen hatóságokért jót állani nem is tartozhatik. A kormánygépezet tehát a miniszteri felelőség mellett oly remek, hogy e felelőség egyfelől maga basáskodik az uralom javára, másfelől a hatóságokat kénytelen basáskodni engedni önjavukra is.

A hatóságok önkormányzásának elenyésztéséből következik egyszersmind az ügyek túlságos öszpontosulása és halmozódása a miniszteri legfőbb kormányzásban, melyeknek elintézése képtelen feladattá válik, mert miket a hatóságok magok intéztek el, most azokat is mind a miniszteri kormányzásnak kell elintézni, bármi csekélységek legyenek, s gépiesen hajtani végre a hatóságokkal.

Az ősnemzet, történelmi alakulása szerint, különböző kormányzóságokra levén felosztva, a nemzetségek külön ügyeiket mind magok intézték el vezéreik által, mint önmagokat kormányzó. Ezen ügyek nem is voltak egyes polgárok magánügyei, hanem mind csak közügyek, s mint olyanok is csak hadászatiak, a szabadságnak külszélyek elleni biztosítására vonatkozó. A polgárok jogviszonyait törvények nem rendezgetvén és nem szabályozgatván, másnemű törvények végrehajtása nem is létezett, azért a polgárok cselekvései oly szabadok maradtak, mint természetből jogosok valának. Így, mivel a közhatalom senki magán ügyeibe nem avatkozott, nem is volt oly elfoglaltatása, mi egész kormányzó testületet igénybe vett volna, egy vezér elég volt a kormányzásra. A felsőbb foku törzs alakulmányának legkisebb befolyása sem volt a nemzetségek külön ügyeire, a fővezér csak a törzsbeli nemzetségek közös ügyeit intézte el, mik szintugy csupán hadászatiak voltak. A fejedelmi tanács végre csak az összes nemzetre vonatkozó hadi törvényhozással és végrehajtással foglalkozván, mit az alsóbb alakulmányok útján gyakorolt, de sem a törzseket, sem a nemzetségeket külön illető kormányzásba nem avatkozván, így az egész hadi vagy mai nyelven politikai kormányzás a legegyszerűbb és méltóságteljes volt; a kormányzó vezéreknek magoknak is kevés dolgot adott, a polgárokat sem zaklatta minden kigondolható intézkedésekkel. A fejedelem nem is érintkezett a kormányzásban másokkal, mint csupán fővezéréivel, oly magasan állván, hogy még a nemzetségi vezérekkel sem volt fejedelmileg semmi dolga, annál kevésbé az egyes polgárokkal, kikkel még a fővezéreknek sem volt. Az egyes polgár csak saját nemzetségi vezérét ismervén közvetlen kormányzójának; a főbekkel ugy nem jött érintkezésbe soha, mintha azok nem is léteztek volna.

Az elkülönített birói hatalom volt az másfelől, mely viszont közügyekkel nem foglalkozott, hanem épen csak az egyes polgárok magán ügyeivel, vagy is azoknak jogviszonyaival, az intézvéen el közöttük perlekedéseiket. De mi-

vel az igazságszolgáltatás sem törvénnyel állitgattatott fel, hanem a természettől meglevő jogok szerint gyakorlatot, az is a legegyszerűbb volt. Az állami bíró maga csak a legfontosabb ügyekkel foglalkozott, melyekkel a perlekedők hozzá fáradni méltónak találták. Az apróbb pereket delegált segédei által intéztette el, kiket az ország különböző vidékeire kiküldött, s a felek közelebb találván, önérdékökből hamarább is felhasználták apróbb ügyeikben, mint sem azokkal messze fáradjanak magához az állam bírójához. Sőt legapróbb, tyúk vagy tojás csekélységű czivódásaikkal még a delegált bíróhoz sem fáradtak, hanem a magán bírákhoz, kiket legközelebb találtak. Így az igazságszolgáltatás nemcsak a hadi vagy politikai hormányzásnak egyáltalában semmi gondjába nem került, de a bíróságnak is kevés dolgot adott, a perlekedő felek pedig tetszésök szerint azon bíróhoz mehettek ügyeikkel, a melyiket legközelebb találtak. Mind a hadi, mind az igazságügyi kormányzásnál élő szóval, a legrövidebben elvégezhetette minden dolgát a polgár, s ő vele is kész lett a kormányzás.

A mai nemzedéknek nem akar fejébe férni, hogy ez egyszerű kormányzat nem kezdetleges, kifejletlen állapotra mutatna, de sőt az volna a tökéletes állam kormányzata, ha részletesebben is megmagyaráztatik. A helyett az a megszokott képtelenség már nagyon is fejébe fér, miszerint az embernek minden nemű jogviszonyait és polgári cselekvéseit törvények rendezgessék és szabályozgassák, még pedig a lehető legfonákabbul, ezen iszonyu sokaságra szaporodó törvényekkel azután tömérdek kormányzó testületek, hemzsegő személyzeteikkel a bolondulásig fáradozzanak, mind az állam mind az egyes emberek ügyeiben. Pedig azt nemcsak az ősmagyar, de még az első egyedur is egy hagymázos beteg rajongásának tartotta volna. Nem is egyéb ez, mint bódultan neki esni a szabadságnak s feldulni, a társadalmat pedig a legembertelenebb szolgaság nyügeibe fűzni, s ezt nevezni ki fejlett állami létnek.

Ime ma már az egyedur nyolcz miniszterének mindenike az egész nemzetet és országot kormányozza tárczájával, annyi alatta levő testületek és hivatalnokok utján, hogy a nemzetben mindenkinek egy kormányzó főnöke és egy bírása helyett, nemcsak az a nyolcz miniszter kormányzója van, de még azon kívül annyi különbféle kormányzó és bíraskodó testülete, mennyinek számát sem tudja, kormányzó hivatalnokai pedig annyi, hogy uton utfélen akár merre néz, mindenütt csak hivatalnokot talál, kinek ő vele, s kívül ő neki annyi dolga van, mintha csak azért született volna a világra, hogy hivatalnokkal túrkolni legyen itt rendeltetése. Végre azt kénytelen hinni, mindenkit hivatalnoknak teremtett az isten, csak őtet nem, ő csak ingyen levén bizottmányi tag, maga sem tudja mikép, csakhogy hamarább lett, mint előbb táblabíró lehetett. És ez a végtelen kormányzás azzal a még végtelenebb törvénnyel úgy beavatkozik neki minden lehető dolgába, hogy ő egyáltalában semmi polgári cselekvésének nem ura, hanem ide-oda taszigált bábja. Merre forduljon az a kilencz század óta mindinkább civilizált ember ügyével, a kormányzó hatalom oly számtalan közegei közt, annál kevésbé tudhatja, mivel még az igazságszolgáltatásnál is, például egy árvaügy, tizenhat hivatalon megy keresztül, s ez a sok hivatal úgy gondját viseli az árva vagyónának, magával az árvával mit sem törődván, hogy annak éhen kell vesznie, vagyónának pedig mások zsebébe hajtani uzsorát. Úgy keresi az egyes polgár a számtalan kormányzók közt, merre forduljon ügyével, mint Gál koma a rengetegben elveszett lovát, ki midőn az erdő felett repülő s gál-gált kiabáló gémet hallá, azt hívén, őtet isten kiáltja nevének, mint Ádámot a paradicsomban, letérdelve viszonzá, itt vagyok uram istenem, de lovatam nem találok, mért teremtesz ily nagy erdőt! Minden ökölnyi ügy egy kádnnyivá fuvódik fel a sok törvény miatt, s belé bódul, mind az ember, mind a hivatalnok. A végtelen zürben úgy hivatkozik a rendelet előbbi számokra, mintha igazolni akarná, hogy nem hazudik, s

mintha minden gurdély levéltár volna az országban, hol a harangozó is utánna nézhet, mit mond a hivatolt szám alatti mult években kiadott rendelet, a halotti harangozásról, a lámpagyujtásról, a szüret megkezdéséről, vagy az éjőr is megolvashatja az első folyamodásu bíróság más indokát, melynélfogva annak ítéletét a második helyben hagyta, a harmadik pedig mindeniket megsemmisítette, s így mindeniket számárnak bélyegezte. A legutolsó polgárnak is doctorisálva kell lenni, ily cultur államban, ha talpára esett akar lenni, ki magától mit sem tenni, úgy meg is szokta már, hogy habdáját sem rántja fel, míg a kormány nem rendeli, hivatkozva tavaly és már harmadéve kiadott más két rendeletre. Minthogy pedig egyetem csak kettő van, a szent korona tág birodalmában, hová mindenki be nem fér, kénytelen a nagy többség doctorisálatlan maradni, még is úgy kormányoztatik mindennemű rendeletekkel, mintha doctorisálva volna már, s kellőleg rendezett teljes levéltárral birna. Már hogy ezen felelősnek nevezett kormányzás végtelen beavatkozása miatt is minden apróságba, tehetetlenségbe ne menjen át, még ha észszerűek volnának is a törvények, vagy tulságba ne fajuljon, csak attól várható, ki a chaoszból is a világot tudta teremteni. Nyolcz miniszternek felelőség alatt minden ember magán ügyeibe, kifogyhatlan törvényekkel, beavatkozó kormányzása alatt, lehetetlen oda nem jutni, a szabadságról ily magas fogalmakkal ellátott polgárnak, hová az a malacz jutott, melynek ura ugyan csak két kondást tartott, jól gondját akarván viseltetni, de már az is mindenik másfelé hajszolta, hogy minél jobb fűbe harapjon, s a miatt a szegény állat sehová se haraphatván, megdöglött.

Guny az ily felfordított államban minden, de a fokkénti megszokás, második természetté kövülvén, nem ismeri gunynak, hanem az értelem századok alatt teremtett nagyszerű találmányának, bármily zaklatott szolgálai állapotban hemzseg a sokaság. A temérdek irott törvény-nyel képtelenül felforgatott társadalmi lét, és szövevényes kormányzás, oly végtelen irka-firkát igényel egyszersmind,

hogy a praeferentissimók is egész termeket töltenek meg, elporosodva az ott heverésben, s egy-egy sereg másoló irnok foglalkozik folytonosan, minden egyes kormányzó testületnél a kifogyhatatlan halmazokkal, leírni újra meg újra, mi ugyanannyiszor leiratott már a főbb testületnél, s mind levéltárba tétetik eredeti okmányul, míg végre egy másolat az illető egyénnek kézbesítettik, ki hónapok, sőt évek óta sürgeti, tiz annyi fáradozással, mint magát a dolgot elvégezte volna már, de a kormány engedélye nélkül hozzá sem foghatott, s még ezen sok fáradozás és idővesztés mellett, annyit költekezni volt kénytelen, mennyit az a dolga be nem hoz, sőt kiadni kellett borralalóit sem téríti meg, mert csak a fizetési meghagyások nyomatnak ingyen és fürgén markába, olyan ügyért, mit a hatóságok nem csak be nem végeztek még, de tárgyalni is alig kezdtek. Szívélyesen előzékeny s gyámolító, vagy pártoló jóakaratot sem talál sehol a kormányzásban, annál kevésbé lelkesítő, buzdító, de ugy tekintetik mindenütt, mint roszakaró, s ellenséges alattvaló, azért mindenütt csak akadályt, s hátráltatást tapasztalván, a kormányzat maga ellenségül áll minden igyekezettel szemben, mert mindenütt az uralom érdeke féltetik, a felelőség pedig minden hivatalnokot azért nyom. Ha az ős nemzet így kormányozta volna magát irott törvényekkel most is ott ülne keleten, nem birván levéltárait kihozni, kivált minthogy a fuvarozás törvényét is még csak mostanában írta meg a civilisált maradék, addig tehát csak gyalog bozhatta volna ki, puttonokban a hátán. De az még az írásmesterségét is nélkülözhetette államához, állam akarván lenni nem levéltár, míg a más dolgokra nagyon hasznos irni tudás szép mestersége ma már a civilisált állam nélkülözhetetlen átka, azzal tétetvén az ember sodronyon rángatható báb alakká.

A kormányzás e szövevényében oly nehéz feladata is van aztán egy miniszternek, s oly temérdek dolga, mennyit emberi erővel mind elintézni képtelen. Beszélni sem érkezik a számtalan folyamodóval, csak lopogatja az

órát felületes kihallgatásokra. Nincs oly önfeláldozás, mely belé ne fáradna a kormányzás terheibe, s bár a legbuzgóbb hazafisággal áldozza fel sok miniszter magát, gyűlöltetést arat, mivel működése a várt eredményt soha nem hozhatja. Ő vádoltatik a közéletlenség által, pedig semminek nem oka, mert az állami szerencsétlen viszonyokat nem ő teremtette, s nem tőle függ azokat másokká alakítani. Sőt az állam valódi átalakítását nem is indíthatja, nem csak mivel ahhoz nagy merészség kellene, hanem mivel az ő meggyőződése is az, hogy a monarchiai uralom annyi század óta levén az állam alapja, csak annak minél hitebb kiszolgálásától függ az állam boldogulhatása. A csalódás nem vétek, azzal mi emberek mindnyájan vétkesek volnánk, s talán én legnagyobb, midőn az egyeduralmat, egész rendszerével együtt, oly tévelynek tartom, melylyel a nemzetnek és a monarchának nemcsak boldogulni lehetetlen, de mulhatlanul romba kell dűlnie.

XIII. CZIKK.

A parlament viszonya a törvényhozáshoz.

Sem egyik sem másik ház nem képviselvén a nemzetet, sőt még az engedményes osztályt sem, nem is tudható, miféle testület ez tulajdonkép, mely a nemzet közakarátát kizárja a törvényhozásból s az uraságnak irdogál szabadságirtó törvényeket sanctio alá. Eredeti népgyűlnek, mint a köztársadalmi, és az ősi volt, nem mondható, mivel annak csak egy töredékét képezné a felső ház, ha tagjai eredeti joggal járulnának a törvényhozáshoz, nem engedményül bírnák törvényhozásbeli részvétöket a monarchától, annak szolgálni vele. Felhatalmazott törvényhozó testületnek sem tartathatik, mint az ösfejedelmi tanács, mert csak az alsó ház birna egy választó néposztály által reáruházott törvényhozó hatalmat. ha kellőleg volna ráruházva, s a felső ház és monarcha irányában érvényesíthetné, de azon osztálytól is csak olyat, melyet az sem eredeti joggal, hanem az is a monarchától bir engedinényül. Ez a testület tehát, mint valami fantásia szüleménye, maga sem ismerheti ki, mi járatban van, csak annyit tudhat magáról, hogy egész létele a monarchától származik, s annak atyasága alatt állván, nem is tehet egyebet, mint annak kezét fiuilag csókolgatni. Az pedig azért használja e saját iker magzatát, hogy törvényhozók hiányában se láttassék törvényeit maga hozogatni, hanem legalább e nyelveskedő származékával, ki elhitette alattvalóival, azokat a paradicsomba juttatni. Teszi is, mert azok csakugyan meztelenekké lesznek. Számtalanon, kik eddig nadrágosok voltak, már nadrágtalanok, csak gatyá és ing van

rajtok, mint azokon, kik századok alatt nem szerezhettek nadrágot, miután elnyűtték, a mit Ázsiából hoztak, — tápjok pedig a vadalma az uralom erdejében, hol tilos, mint a paradicsomban az édes.

Mily viszonyban áll ez a parlament a törvényhozással, mint tényt elmondani is úgy jön ki, mintha gunyorolná, vagy vádolná az elmondó, létrehozóit. Pedig az helytelen volna, mert azok jó lélekkel azt tették, mire a körülmények, mint eszélyes cselekvésre kényszerítették és ösztönözték őket. De mivel azon körülményeket a már régen felfordított államban egymásból folyó vizsás viszonyok állították elő, következetesen csak a fonákságban vitettek azok által tovább, a nélkül, hogy észrevehették volna. Azért nem vádolhatók, de sőt jót akarásukért tiszteletre méltók.

Az első egyedur még csak vallásos elfogultságból indult ki, azt tanulván sz. Dávid zsoltárából, hogy az ítélő tehetséget a királyoknak adta isten, tehát az ítélőhözó statushatalom őtet illeti, mint királyt. Azt is tanulta a papoktól, hogy a keresztények háromságos istene kormányozza az egész világot, tehát következteté, hogy a törvényhozással kormányzó statushatalom is annak nevében azt a királyt illeti, ki ezen isten hívésére téríti a nemzetet. E vallásos elfogultság még csak onnan származott, hogy az ítélő tehetség épen akkor tagadtatott meg tőle, mikor azt magának adottnak hitte. De az utána következett egyeduraknak és nagyobbodott pártjoknak már a felfordított állam körülményeiből folyó elfogultságaik is lettek, és pedig mindinkább szaporodók, s mai napig szakadatlan lánczolatban sokasodók.

Az első egyedur még csak egyszerűen kihirdette keresztény pártjának más egyeduraktól átszedegedett törvényeit, de nem hitegette sem magát, sem keresztény pártját, még kevésbé a nemzetet, hogy ő nem maga adná azon törvényeket absolut hatalommal és senatusa együtt gyakorolná vele a törvényhozó hatalmat. Sőt nyíltan kimon-

dá törvényében, hogy senatusa csak kér tőle törvényt. E kérelmezhetést meg kellett ugyan már engednie, miután törvényhozását jogosztogatóvá, tehát az ősi jogelnevővel vagy jogkorlátozóval épen ellenkezővé tevén, azzal minden szabadságot elvett, a szabadságtalannak pedig már csak a kérés marad egyetlen tulajdonául, de ő e kérést is azon indokból engedte meg, mivel azt az isten is megengedi, sőt mindennapi imádsággá teszi. Szolga pártja is csak tudomásul vette az abszolút úr kihirdetett törvényeit, mint a háromságos isten nevében adottakat, de nem hitte s nem is mondotta magát törvényhozónak, még kevésbé a pogány nemzetet.

De már a következett királyok a felfordított állam azon körülménye által, hogy abban folytonos lázadások dühöngtek, az egyedurakat egymásután legyilkolók, kényszerítve lettek azt tenni, mit eszélyes cselekvésnek láttak, hogy törvényeik kihirdetése előtt legalább szolgálóknak nevezett pártjukat kérdezték meg, tetszik-e annak az általok kihirdetendő törvény, hogy azután ne háborogjon, de a szabadság hiányában lázongó nagy tömeg ellen is szolgáljon nekik megbízható gyámolul, így leendvén az országban béke. Jót akartak tehát és nekik úgy látszott, a körülményekhez képest, eszélyesen is, mert a törvényhozást a mellett tovább is csak a magokénak ismerhették, s őszintén csakis a magok decretumainak nevezték a törvényeket. De a párt is igen eszélyesen cselekvőnek látta magát s oly törvényhozónak, ki az egyedurakat megkorlátozza decretumaik hozásában, megkérdeztetése nélkül nem hozathatván azok, s igennel vagy nemmel felelésétől tevén függővé, hogy az egyedurak akarata törvénynyé legyen-e vagy ne.

Azonban ily eszélyesnek látszó cselekvésével minde-nik fél megcsalta magát. Az egyedur azt nem látta be, hogy a folytonos lázadások az első egyedur jogtalan cselekvéséből származnak, ki magához ragadta a közakarát uralmával együtt mind a két statushatalmat, s megtagadta a nemzet szabadságát. A párt megkérdezésével ez a

nagy államcsin helyre nem hozhatik, hanem a lázadások legfeljebb csak gyéritetnek, de a béke lehetetlen marad az államban. Sőt még a mennyiben gyérülnek is a lázadások, az már a nemzet hanyatlását bizonyítandja, a megkérdezett párt is elnyomójává leendvén. A párt pedig azzal csalta meg magát, hogy midőn korlátozni hitte az egyeduralmat, épen megszilárdította a törvényhozás bitorlásában, mert nem a korlátozás illette a közakaratot a törvényhozásnál, hanem maga az uralom, akkor is arról hozni törvényt, mikor és a miről annak tetszett, s azt úgy is hajtatni végre. Ezt az uralmat pedig a párt feladta, mikor csak a király korlátozásával elégedett meg, mi azonban korlátozás is csak annyiban lett volna, a mennyiben nemmel felelhetvén, elvethette az egyedur törvényét, de azzal magától is elvette egyszersmind a törvényhozást, másat a helyett nem hozhatván, mi pedig már illette, midőn a törvényhozás nem mint az ősi, jogelnevő, hanem jogosztogatóvá lett, mégis a törvénykérelmezhetést vagy indítványozhatást is csak a király senatusa bitorolta. Nem volt korlátozás azért sem, mert a párt csak az önök ur kegyelméből kérdeztetett meg, mikor és a miről annak törvényt hozni tetszett. Nem a párt akaratától függött tehát, mikor és milyen törvény hozassék, mint előbb a közakarattól függött; már pedig miután az igazságszolgáltatás is a törvényhozás körébe vonatott, annál szükségesebbé lett, hogy akkor is olyan törvény hozassék, a mikor és a milyet a párt jónak lát. Nem volt korlátozás, még azért sem, mivel a kérdésekre többnyire csak igennel felelni lett a párt kénytelen, s elég volt már többségének is igent mondani, hogy az egyedur akarata törvénynyé legyen. Mind a nemzet, mind a párt, épen megfosztatott tehát a törvényhozástól. Később ugyan az összejövés idejét, valamint a gyűlés tartamát is megszabogatták az önök urak a párt megkérdezése mellett, de az már csak az ámitó egyeduri törvényhozás volt.

Igy az eszélyesnek látszott cselekvéssel a már feloszolva volt államban csak még a nagyobb zavarok és

és bonyodalmak hozattak elő, s mulhatlanul még nagyobb hanyatlásba kellett a szabadsággal együtt veszendő államnak jutni.

Csupán azon előnye volt a királyi szolgák pártjának a törvényhozás ezen alakzatánál, hogy nemmel is felelhetvén, elvetheté a törvényt, ha már mást nem hozhatott is, és hogy tömeges jelenlétével feszélyezvén a fellázadásaitól féltő egyedurakat, azok nem vakmerősködhettek rohamosan megölni törvényeikkel minden szabadságot, nehogy magok is ugy járjanak, mint Béla megvakító az aradi gyűlésen.

A későbbi kényurak, miután a rákosi gyülekezetek gyakorolhatlanokká lettek, a már ugy elnyomorodott álladalomban, mint a rákosi intézkedők okozták, kihirdetendő törvényeik felett már a tanácskozást is kényszerültek megengedni istápoló pártjuk rendi gyülekezetének, mely lefelé nőtt kis testületével, s még kisebb eszével tanácskozhatóvá lett, a sokasodó törvények pedig meg is követelék az érettebb megfontolást, mint a rákason lehető volt. De természetesen csak oly feltét alatt engedhették meg, miszerint a tanácskozó gyülekezet máskép ne módosítsa az ő törvényüket, mint ők sanctiójokkal helyben hagyják, nehogy a gyülekezet az otthon maradt köznép és nemesség rovására csak magának kedvező törvényeket irogasson. Ez ovatosság helyességét a rendi gyülekezet is belátván, a sanctióban megnyugodott. Az egyedurak tehát világosan jót akartak s nem csak eszélyesen, de az otthon maradtakról még atyailag is gondoskodva. A rendi gyülekezet is nemcsak belátónak, de becsületesnek, s a nemzetet önjavára kizsebelni nem akaró törvényhozó testületnek bizonyította magát.

Azonban a már felforgatva volt állami viszonyokból ily következetesen folyó s legeszélyesebbnek látszó intézkedéssel most már még nagyobb bak lövetett, mint a rákason, mert az eredeti közakarát törvényhozásának vég-

képeni kizorításán felül az államból, most már még a nemesség azon zömét is, mely az egyedurakat a rákoson feszélyezte, lerázták azok nyakukról, otthon marasztván az egyeduri törvényhozásból, a megjelent gyülekezettől pedig sanctiójokkal a rákosi igen vagy nem mondhatást is elragadták, hagyván a helyett a reudi gyülekezetnek, mint megcsalódott kupak tanácsnak, az üres tanácskozást, hogy azzal megfontolgassa, miféle törvény legjobb az egyeduraknak, s azon czivakodjanak egymással hajba kapó osztályai, nem is arról levén már szó, hogy azt nem-mel feelve elvethesse, hanem csak módosításáról. Ez a gyülekezet pedig oly mamlasz testület lön, mely épen akkor hitte üres tanácskozásával az egyeduralmat megkorlátozni, s így valóban törvényt hozni, mikor már az is annak törvényével állapított meg, hogy csak három évenként hívja össze, s akkor is ha nem hívja, otthon csücsültethesse, törvényhozó akaratával együtt, ha pedig a maga kalendáriuma szerint, három szökőév elszökése után látta idejét összehívni, törpe testületének megjelenése is oly kevéssé feszélyezte már korlátlan törvényhozásában, mint az előbb buzogányával fenyegető Toldi Miklós helyett, most csak a kis ujjával fenyegető hamupipőke. E törvényhozó hiedelmében még nem is nevezte már a törvényt az egyedur decretumának, hanem diaetalis articulusnak, mintha szaga sem volna többé rajta az absolut úr minden más ember fiát kizáró törvényhozásának. A nemzetnek és az államnak tehát ily egyeduri törvényhozás mellett még sokkal inkább korhadni kellett, s fel is emésztette ez a törvényhozás még az engedélyezve volt álszabadságot is, eltörülgetvén a legfőbb kiváltságokat.

Az egyeduri törvényhozás ez idemánál csak az a kis előnye maradt még a nemességnek, hogy ha már a törvényhozásból kikopott is, legalább megyéiben a végrehajtásnál ellenörködhetett, s tanácskozó bölcsességének azt a hasznát vehette, hogy a törvénytelen végrehajtó parancsok félretevésével védhette magát. Ha pedig kierőszakolta, vagy ármánykodta az uralom a végrehajtást,

sérelmi panaszt emelhetett, s annak orvoslása előtt megtagadhatta szolgálataát, míg azt is utóbbi törvényével úgy nem változtatta az uralom, hogy előbb törvényjavallatai tárgyalassanak. De akkor is bár a törvényhozásból kiszorított, mint az avar körsánczából nagy Károly által, még egy megmaradt belkörsánczába menekült azzal, s még mindig csak megvolt az avar maradék, mert az egész törvényhozást elfoglaló uralom még sem tehetett mindent vele, meg levén bénítva diadalmas hatalma a végrehajtásban, parancsainak félretételével.

Most jön a parlament korszaka.

A kényuralom már csak élvezte előnyeit, tetszése szerint irogatván még előbbi engedményeit is vissza szedő törvényeket. Az avar maradvány utolsó körsánczát azonban szánalomból sem akarta bevenni, a halandóságra bizván, hogy mint már kikerülhetlen, jőjön mikor annak tetszik.

De a megszokott szolgálást is elviselhetlenné tévén a nem tudni honnan jött felvilágosodás, élénkebben kezdett a szabadságvágy mozgolódni, s mint egykor az ur lelke a vizek felett, korszellem képében a szolgálás felett lebegni, haladást kiabálással felverni tespedéséből. Annyi reformot és törvényt látott szükségesnek a szabadság elérhetésére, hogy ahoz a három évenként tanácskozó törvényhozás álomszuszinak tünt fel, ki csak három évenként ébred álmából, valamit lendíteni a mindig ébren levő s folytonosan dolgot adó államnak. Szakadatlanul tanácskozó törvényhozást vagy parlamentet látott tehát korszerűnek, és pedig melynek törvényei ne is hiában hozassanak, mint a három évenként tanácskozó gyülekezeti, hanem felelőség alatt pontosan végre is hajtassanak. Egyszersmind a legsürgetőbb szükségek kielégítését kívánta, hogy részeltessenek a szabadságban mások is, nem csak a nemesség, az állam terheit a nemesség is viselje, nem csak

kik eddig, igazságtalanul, az állam előnyeinek élvezete nélkül viselni kényszerítettek. A szolgaság pedig törültesék el, a nép nagy tömege ne legyen csak egy kiváltságos osztály urbéres rabtolója.

Mind ez világosan oly követelése volt a haladni akaró korszellemnek, mit csak magasztalhat a történész. Azért mihelyt az alkalmat elérkezettnek látta, igénybe is vette az uralomtól, mely fenyegető bajoktól tartván, hamarjában megadta, de azután visszavette. E miatt háboru tört ki, s ámbár a korszellem vitézül viselte magát, már akár hogy, de csak legyőzetett. A győzedelmes monarcha azután még is nagylelkűleg s önként megadta legyőzöttjének, a mit kívánt, még azon delegatiós toldalékkal is, mit a legyőzött korszellem vezére, az eddigi törvényekből a szabadság javára kifolyónak bebizonyított, s a legyőzött korszellem tapsolva megéljenezett.

Már hogy ezzel a monarcha tündöklék a történelemben, ugymond a történetirő, mondani sem kell. Példátlan nagylelkűség is, hogy a diadalmas maga hódoljon az általa legyőzöttnek, és önként megadja neki szabadságul, a miért harczott. Ilyesmit az erények egykori hazája, Róma is csak egyszer tett. Méltán csudálja is azért egész Európa. Az a bűvös erejű korszellem pedig, mely akkor is győz, mikor legyőzetik, csak annak szabadalvősége jutván érvényre, nagyszerűvé teszi magát e századot.

De valami zúgból azt kiáltja a szabadság szóvivője: Vége van a szabadságnak, eddig lengedezett árnyéka is eltűnt! Már ravatalában nyugszik, hová a monarcha nagylelkűsége temette. De nem tehet róla, szándéka nemes volt, a szabadság javára czélt, s a körülmények is kényszerítették. Igy szokott fordított államban az erény is ártalmas lenni, azért lehetetlen abban cselekvőleg a szabadságnak használni, s azért végzetszerűleg veszendő az ilyen állam. Az a korszellemes parlament pedig, mely a szabadságot hiszi kivivottnak, szédültebb törvényhozó testület minden eddiginél, nemcsak önként lemondván a szabadság eddig lengedezett árnyékáról is, de még háboruskod-

ván is azért, mit a szabadság harczának nevez, hogy az eddiginél nagyobb szolgaságba vettessék. Így kell a felfordított államban változhatatlan következetességgel fonákul történni mindennek, mert azon fonákságot saját viszonyainak összefüggése akkor is így lenni kellő s bölcsen rendezett állapotnak hiteti el, mikor a keserű tények s tűrhetetlen eredmények homlokon öklözve költegetik az eszméletet magához jönni. Nemhogy felébredne az, de megszokása bódulatában a legsúlyosabb ütlegetek is még a szabadság csókjainak motyogja.

És a szabadság így kiabáló szóvivőjének, úgy látom, igaza is van, mert akkor hiszi magát az a parlament törvényhozó testületnek, mikor a közakarát törvényhozásáról még kevésbé van már szó, mint az első király óta bármikor. Noha a szabadság államában csak a közakaratra levén törvényhozó joga, törvényhozó testületet is csak az állíthat fel, a helyett ez a parlament annyira az egyeduralmat ismeri a törvényhozó hatalom tulajdonosául, hogy attól kéri törvényekben magát is engedélyeztetni. Így maga hűtlen elárulója a szabadságnak, s már ha valóban korlátozó befolyással ruházná is fel az uralom öntörvényhozásánál, akkor sem lenne igaz törvényhozó, milyennek magát lenni hiszi, hanem csak a közakarát hatalmának bitorlásában részesített testület, s ugyanazért a szabadság elnyomója.

Azonban nem is azt kérte valójában, hogy az uralmat korlátozóknak engedélyeztessék, hanem hogy még kevésbé korlátozhassa azt, mint az eddigi testületek, sőt korlátozni még csak ne is akarhassa, tehát épen a legszolgáibb eszköze, a szabadságnak pedig nagyobb ellensége lehessen, mint az uralom maga. Korlátozás helyett nem csak egész lételét, mely eddig kiváltságokon nyugodott, adóra alapítja, de még összehívását, eljárását vagy tanácskozásiát is az adón vásárolja meg, maga beszélvén rá az egyedurat, olyan törvényt sancciónálni, miszerint az adó felajánlása miatt legyen az kénytelen összehívni és tanácskozni engedni, s addig haza nem küldeni, míg az adót

meg nem szavazza. Ámbár az adózás a szabadságnak ellenmondása, s őseink államot épen azért alkottak, hogy az adózástól megóvják a szabadságot, ez a parlament annyira elfogult már, hogy az adózás dicső jogát állítja a nemzetének, mit még a rendi gyülekezet is a szolgaság kötelességének ismert, s mint olyat is nehezen ajánlott fel urbéreseitől. Az adóztatásban, mit csak a szabadság elrabló egyeduralom úz, hiszi ugyan e parlament korlátozni az egyeduralmat, de akkor hiszi azt, midőn abban nem is akarhatja korlátozni, sőt adósajtójává úgy kénytelen lenni, hogy a szolganemzetet törkölylyé nyomja, mert ha az egyeduralom államát, mely nem mint a szabad állam, adó nélkül, hanem csak adóval tartathatik fenn, intézményeivel együtt, jogosnak ismeri, az adó felajánlását pedig önjogának tartja, kénytelen már ezen állam és intézményei fenntartására az adót felajánlani, s még mulhatlanul emelni is, hogy ezen állam minél szilárdabb legyen, s intézményeinek szaporításával még előbbre is vitessék. A mihókok önadóztatási jogát, miszerint ne az uraság maga legyen kénytelen ujjáival nyulni zsebökbe az adóért, hanem ők magok legyenek kénytelenek könyökig nyulni azért zsebeikbe, sőt ők kényszerithessék az uraságot, tőlök azt felszedni, markába nevetve adja meg az uraság e korszellemes parlamentnek, tudván, mikép maga legszolgaiabb népétől sem facsarhat annyit ki, mert az a sokkal kevesebbért is ellene zudulna, de az adósajtó parlament önjogának tartván az adó felajánlását, szabadságnak s polgári erénynek hiteti el az adózást, s nem hogy az addig adózott szolganépet oldotta volna fel e szolgaság alól, mint a szabadság követeli, de még azt a nemességet is mindjárt adó alá vetette, melyet az egyedur maga, forradalom nélkül, a pápa filléreivel sem merhetett volna megadóztatni. Korlátozni az uralmat az adóztatásban még nem is akarhatja e parlament már azért sem, mivel nem csak önlétele adóba kerül, s már az is jóval több, mint az uralom nélküle beszedne, hanem mivel e parlament oly sok tagjainak mindenféle czim alatt s azon egyedurial-

lam fenntartása miatt szaporítani kellő hivatalok útján, még meg is kell zsebjeiket az adóból tömni. Adóztat is tehát ez a parlament, mely az uralmat korlátozó testületnek hiszi magát, oly irgalmatlanul, mint nem csak az egyedurak soha nem adóztattak, de az a tatár és török sem, ki parlament nélkül korlátlanul adóztatott; mégis ezzel a szabadságot kivivottnak hirdeti ez a már szé-
dült testület.

Azután akkor hiszi magát az uralmat fékező törvényhozónak, midőn nemcsak az egyeduri törvényjavaslatok elvethetésével s tömeges jelenlétével úgy sem fészélyezi már azt, mint a rákosi gyülekezet, hanem még úgy sem bénítja meg annak a sanctióval egészen korlátlanná lett törvényhozását, mint az üres tanácskozással léhaskodott rendi gyülekezet, mely legalább a megyékben gyakorlott végrehajtásbeli ellenörködésével megakadályozgatá minden tehetőségében, mert ez a parlament a szabadság árnyékának azon zúgmenedékét is feladta a miniszteri felelőségért, hová az avar maradvány még vonulva volt, hogy a megyék se opponálhassanak ezentul az uralom bármiféle parancsainak, hanem feltétlenül tartozzanak végrehajtani. Egyuttal azonban annak a ministeri felelőségnek meghiusítására is maga biztosít önkebelében többséget. Így az egyeduradalmi törvényhozást fékezés helyett annyira hatványozza, melyet valamennyi királyok nem gyakoroltak, s korlátozását maga teszi lehetlenné.

Ugy nem akarhatja korlátozni azon okból sem, mivel képviselőknek nevezett tagjait, — kik egyedül korlátozhatnák az uralmat, miután annak saját hivatalaiban levő, és születéses mágnásai arra nem is gondolhatnak — még csak annyira sem teszi az uralom akaratának ellentmondhatókká, mint a rendi gyülekezet az utasításokkal, az uralom pedig a felelőtlen s utasítások nélkül csak magán személyekké lett küldöttek egyéni akaratát nem is tekintheti magáénak irányában többnek a semminél, s így az egész alsóház egyhangu szavazatával sem láthatja

a választó osztály akaratát kifejezettnek, azért haza is küldheti ezt az alsó házat, otthon tökkolompozni, s a választó osztályt hívhatja fel, neki külön legényeket küldeni, kik úgy tánczoljanak, mint ő dorombol. Ezen alsó háznak tehát kell annyi jó kedvének lenni, hogy inkább ne is akarja korlátozni, hanem maga tánczoljon a dorombolásra.

Korlátozni sem akarhatja továbbá azért, mivel ha az uralom miniszteriuma által elébe terjesztett kihirdetendő törvényeit úgy nem fogadja el, mint az akarja, akkor az a miniszterium, mint többséggel nem dicsekedhető, bukik, s kiesik a veres párnákból, már pedig a többség e saját méhéből született s keblében dédelgetni szokott porontyát földre bukni csak nem engedheti, következésképen azt az egyeduri törvényt, melyet az sipol, ha fülét metszi is, kénytelen úgy elfogadni, mint hangzik. Az egyeduralmat korlátozni tehát törvényeinek csak módosításával sem akarhatja, mint a rendi gyülekezet legalább a módosítást kérhette, s néha meg is nyerte. Hogy pedig a többségből született miniszterium, már abból születése miatt annak akaratát követné, és nem az egyedurét, ki miniszteriummá tette, az oly jámbor hiedelem, mintha a fiu anyja akaratát teljesítné, csak azért, mivel az őtet meztelenül szülte, és nem az apját, ki miniszterré öltöztette fel és tartja, úgy parancsolván neki, hogy ha szót nem fogad, megint csak meztelenné vetkezteti miniszterségéből, az ő irányában engedetlenségre csábitni akaró anyát pedig magát is haza küldi a kerületekbe, más választásra híván fel azokat.

Sokkal szánalomra méltóbb viszonyban áll tehát a parlament az egyeduralom törvényhozásával, minden előbbi testületnél, még az első király senatusát is ide értve. Felfordított államban logikailag úgy is kell a dolog fonálának menni, hogy a mi haladásnak tartatik, mindig mélyebbre merülés legyen, mert mire a már fennálló fonák viszonyok és körülmények kényszerítnek, nem lehet az következetesen más, mint ugyancsak visszás. A mi hamis

alapelvből indult ki, bár századok előtt, hamis annak egész folyama is mig az alapelv maga fel nem cseréltetik, s mulhatlanul mindig csak a nagyobb romlásba visz.

A parlament nem tehet róla, hogy midőn jót akart, még inkább a szabadság megőrlőjévé s az egykori állam maradványának elpusztítójává jött létre, mert az a hamis alapelv, melyet az első egyedur dugott a felfordított állam alá, következetesen hozta magával azt a korszellemet is, mely haladással ugy csábitotta el az értelmet és hazafiságot, hogy számtalan törvényt és reformot láttatott vele a jog és szabadság osztogató törvényhozással adatni szükségesnek. Ez ámitó korszellem vitte a nemzeteket mindig azon hiedelembé, mely miatt elvesztek, hogy a törvényekkel haladnak a szabadság felé, s paradicsomi jólétre. Ez a megrögzött ámulat szerencsétlensége az emberiségnek, s azon ragályos nyavalyája, mely a szolgaságot mindenféle elterjeszti, mint az erkölcsi világ pestiséét. Ez a haladást kiabáló korszellem feledteti azt el az emberrel, és nemzettel, hogy a valódi törvényhozás nem jog és szabadság osztogató, hanem ellenkezőleg, jogelvevő, vagy korlátozó, és hogy a szabadság és jog nem törvénnyel teremtetik, hanem már vele született az emberrel és nemzettel, s természetből létezik, különben hiában is kerestetnék, mert mi a természetben nincs, csak egy más világban volna található. Az a korszellem nem engedi az egyeduralom elámitott alattvalójának belátni, hogy a már természetből meglevő szabadság nem halomra irt törvényekkel megszerzendő, de épen a törvényektől megóvandó, mivel azt a törvények emésztik fel. A törvények ellen biztosító állam kell annak. Oltalmára csak néhány törvény kiváutatik, s azt is abból magából hozza a közakarát áldozatul, nehogy az egészet elveszítse. De azon oltalmára nélkülözhetetlen néhány törvényen kívül több soha sem kiváutatik, s nem is hoz a közakarát. Az egyeduralom áltama ellenkező, mert az megtagadván a természetből levő szabadságot, törvényeivel akar azt osztogatni, holott épen akkor veszi el s törvényeivel folyvást emészteti. A mit

törvényeiben ad, az épen szolgaság. Minél inkább szaporítja törvényeit, annál több szájjal faldossa fel a szabadságot, s annál nagyobb szolgasággal cseréli fel. A szabadság azon hiánya, mely miatt a szabadságvágy mozgolódni kezdett, s az elviselhetetlen szolgaság felett úgy lebegni, mint egykor az ur lelke a vizek felett, épen onnan származott, mivel az első egyedur óta mindinkább megsokasodott egyeduralmi törvények felemésztették a szabadságot, még is a haladást kiabáló korszellem azzal csábította el a közértelmet, s azt vezérlő honfiakat, hogy törvényekkel szerezzék meg a mi hiányzik, azért hittek oly sok reformot és számtalan törvényt multhatlanul szükségesnek, hogy azok miatt szakadatlanul tanácskozó parlamentet láttak korszerűnek. Azt nem engedte az ámulat belátniok, hogy épen a szabadságot fogják a sok újabb törvénnyel még inkább s úgy felemészteni, hogy végre a bódulat, már a törvényekkel csinált szolgaságot magát tartja szabadságnak, mint ime a tény igazolja, midőn több kábaság közt, még az önadóztatást is szabadságnak hiszi.

Már az első király általában elvevé a szabadságot, midőn a törvényhozás alapelveül egyeduralmát tevé, egyes törvényei azonban még kevés számuak levén, nem fogyasztották úgy fel a szabadság egyes jogait, hogy a gyakorlati életben tetteleg igen sok jog elenyészett volna, azért legkevésbé ártalmasak aránylag. A rákosi gyülekezetek már annyival ártalmasabbak lettek, a mennyivel több törvényt hozni segítették az egyedurakat. De még is azért türethőbbek voltak a szabadságra nézve, mert nem segítették annyi törvényt hozni, hogy az a szabadság minden egyes jogait feleméssze. A tanácskozó rendi gyülekezet annyi törvényt segített már az egyedurnak gyártani, hogy azok még árnyékát a szabadságnak, az előbbi engedélyezett kiváltságok értékesebbjeit is felemésztették. Most a három évig folytonosan tanácskozó s akkor elől kezdő parlament úgy segít annak záporral ömlesztteni törvényeit, mint a Jevoha ömlesztette egykor özön-vizét elborítani a világot, s még Noé bárkájába sem menekülhet

egy-két jog a szabadságból irmagul. Ez a parlament hiszi már leginkább, világszerű ámulatában, szabadságot osztogatni vélt törvényekkel szerezhetni azt meg, holott erkölcsi lehetetlenség, hogy a szabadság javára valaha törvényt hozhasson, a törvény maga levén ellentéte a szabadságnak, még mikor látszólag jogot ad, vagy maga nevezi is szabadságnak, a mit ad, mert már azzal megtagadja, hogy az a jog természettől illeti a szabadságot. Egyszersmind megtagadja a törvény általában elvileg a szabadság lételét, a helyett egyeduralmat állítván jogosztogató hatalommá.

Szabadnak születvén az ember és nemzet, az államnak ugy kell alkotva lenni, mint őseinknél volt, mely nem osztogatott törvényvel szabadságot vagy jogot, hanem a törvénynek áldoztatott annyi jog fel a szabadságból közakarattal, mennyi az állam fentartására szükségeltetett, hogy abban a többi fennmaradt szabadság megóvassék. Azért a törvényhozás nem jog és szabadság osztogató, hanem azt korlátozó vagy elvevő volt. Az ellenkező államtan a szolgaság tévelyé, melyet oly tekintély is, mint Montesquieu azzal szilárdít meg, hogy még a planétákat is törvények alatt lenni látja. Pedig azon törvényeket épen nem irta azoknak a teremtő egy corpus juris két ugyan-csak vastag folio kötetében halomra, s épen a milyen törvények alatt azok állanak, az állam is csak olyanok alatt lehető. A számtalan törvény magasztalókat leginkább Bentham mulja felül, a törvények kimerithetetlen áldását ő látván egész philosophiája szemével a társadalmak éltető elemének ; de sajátóságos látása van neki, azt látni a mi nem ugy van, a társadalmi szerződést pedig, a mi van, vagy őseinknél legalább kétségtelenül volt s ma is olvasható, nem látni, azért azt, mint egy nemzet által sem felmutathatót, chimaerának mondani. Így viszik a tanárok magok tévelybe tanítványaikat, azért nem csudálható, ha a parlament is az áldást osztogatni vélt törvényekben hiszi az idvet lehozhatni a mennyből.

Azt a néhány törvényt, mi a szabadság oltalmára

kell csak a közakarát hozhatja, vagy közvetlenül maga, vagy képviselői által, de sohasem az egyeduralom és parlamentje, mert ezek a közakarattal épen ellenkezőleg működnek. Mind az, mit jó törvénynek lát az egyedur és parlamentje, mindig csak a szolgaságot nagyítja. Egészen más eszmék világában élvén ez intézkedők, haladást hisznek a szabadság felé eszközteni, pedig az nem is lehet, minden haladás maga föltételeztetvén leginkább a szabadságtól, mint nem is mozdulhat az tovább, a ki lekötve van. Haladni épen csak a már meglevő szabadsággal lehet, és nem a szabadság felé, mi akkor szükségtelen is, hanem az anyagi és szellemi jólétben, épen csak azért is adván a természet áldásul a szabadságot, hogy azzal eszközölhesse az ember és nemzet mindinkább anyagi és szellemi jólétét s önboldogulását. Ezért egyedül csak a szabadsággal lehető egy nemzet és állam boldogulása, de mulhatlanul nyomorogni s elveszni kell annak, mely önszabadságát maga tagadja meg, s maga emészti fel polgárainak jogait törvényeivel. Az egyedur, ki államát így hiszi messze vihetni szellemi és anyagi jólétben, s így akar hatalmas fejedelemmé lenni, akkor éri el e czélját, mikor háta lesz elől.

Mind az a nagy haladásnak vélt reform, mi a parlament behozásával együtt iratott törvénynyé, már azért legkevésbé sem szabadság, mivel azt engedményül adván az uralom törvényeiben, csak magát hizlalta vele nagyobb uralommá, s azt az árnyék szabadságot is elvette, a mi volt. Egyenkint kimutatható, mikép csak a szolgaság nagyobbított, még a látszólag kedvező engedménynyel is, s még inkább felforgattatott az állam. A valódi szabadság mind máskép követeli azt. A tény is igazolja, hogy nem a jobblét éretett el, hanem a sokkal súlyosabb roszlét, s az állam nagyobb bajban van azóta, mint valaha volt.

XIV. CZIKK.

Eljárás az ősi törvényhozásnál.

Őseinknél a törvényhozás rendkívüli cselekvény volt, nemcsak mivel a szabadságot külveszélyektől óvó törvényeken kívül mások nem kívántatván, ritkán merült fel, hanem mivel vallásos fogalmakkal járt.

Az a természeti vallás, melyet apáink nemzetileg követtek, a legjózanabb, s örök értékű eszméssel tündöklék a hiedelem tárgyaiban. Csak az elvakult keresztény szolgai butasága és az ármánykodás mondhatta azokat pogány eszméknek, mint holmi hadur imádásukról csak a tudatlanság fecseg ma.

Azt tudta magáról az ősmagyar, hogy ő nem önakaratából jött e világra, hanem akaratán kívül. Még nem is szüleinek akaratából, nem azoktól függvén megfogantatása, de egy felsőbb akarat, a teremtő akarata volt az, mely őt létre hozta. A szülék magok is a teremtő adományának tekintették magzatjokat, kivel őket az áldotta meg, tulajdonul gondjokra bizván, hogy mint az ő teremtményét felneveljék.

De az isten e maga által létrehozott embert úgy teremtette, az ősmagyar észlelete szerint, hogy e világban azután önakaratával birjon, és minden cselekvéseinek szabad ura legyen. A szabadságot adta neki e világi útjára, elégnék látván csak azzal ruházni fel, hogy boldoggá tegye magát.

Ez adományát az istennek, melylyel a világba bo-

csátotta, mint utravalóval, el nem idegeníthetőnek ismerte tehát az ember, mivel a nélkül nem lenne már az, a minnek isten teremtette, és cselekvéseinek nem leendvén többé ura, megszűnnék erkölcsi lény lenni.

Az ily szabadoknak teremtett egyes emberekből álló nemzet is azt látta magáról, szintugy nem önakaratából állott e világra elő, hanem egy felsőbb akarat, az isten akarata volt az, hogy nemzetül megszülessék, azért kétségtelenül isten népének ismerte fel magát, s valamint az egyes ember, ugy az sem látta az isten által adott szabadságot elidegeníthetőnek, a nélkül, hogy isten népe lenni meg ne szűnnék, és mássá ne lenne, mint a milyenek az teremtette.

Az állam alkotásánál, mit épen az istentől öröklött szabadság megőrzésére látott az ember és nemzet nélkülözhetlennek, azt ugyan megtehetette, hogy a szabadság jogainak biztosítására kellő igazságszolgáltatás miatt nem áldozott fel a szabadságból semmit, de már a törvénynek áldozatot hozni abból, hogy a többit megtarthassa, kénytelennek látván magát, ezt a törvényhozást oly cselekménynek ismerte fel, melynél a szabadságot adó istennek van legfőbb szava, azért az is megítélendő, helyeselheti-e az hogy az áldozat a szabadságból, eme vagy ama törvénynek megtétessék.

E vallásos hiedelem szerfelett nagy horderejű volt, ebből következően nem csak az, hogy az istennek józanul feltehető akarata nélkül, szabadságából a legcsekélyebb jogot sem tarthatta az ember és nemzet törvényeinél feláldozhatónak, hanem az istent segítségül hívó, és hála áldomás is rendkívüli vállalatoknál, valamint az eskü és átok a szerződések kötéseinél.

Az istennek ily vallásos beavatkoztatása mind az egyes ember, mind a nemzet ügyeibe, magasztos eszme, melynek egyszersmind alapossága is megingathatatlan hiedelem tekintetében. Ahoz képest a világ minden törvényhozójának istent beavatkozó eszméje csak ámitássá és csalássá törpül. Mózes nem is tudja más okát, miért avatkoztatja

be azt a Jehovát, mint csupán azért, hogy annak neve alatt oly sok szabadság lerontó törvényt tolhasson a népre, s még is e törvényeinek szent tekintélyt szerezzen. Lykurg istenséget beavatkoztatásának sincs más oka, mint több badarságok közt, a szabadságot egy laczi konyhára szorító törvényeit is megtartatni a néppel. Numáéknak is csak az a célja és oka, hogy a szabadságot egy sereg pap igájába vető törvényeit szentesitse vele. De ime a magyar azért avatkoztatta be az istent, hogy a természet útján az által adott szabadságot biztosítsa; ártalmas, hamis törvényt, vagy szerződést még saját közakaratóval se hozhasson és köthessen, erkölcsileg megfélemlítve önközakaratóját. Törvényhozásánál, valamint a szerződés kötéseinél, megítélte azt is, vajjon helyeselheti-e az isten, hogy szabadságából feláldozzon vagy elkötelezzen valami jogot; és csak akkor hitte ezt a maga által hozott törvényt, vagy kötött szerződést szentnek, mikor józan eszével azt látta, hogy azt isten is helyeselheti, hanem miután így hozta és kötötte, valóban szentnek is tartotta.

A törvényhozás körüli eljárásnak ennél fogva vallásosan is az volt lényege, hogy a törvényt csak közakarattal hozhatónak tartotta az ősmagyar. A csak mások által, az ő akarata ellenére hozottat, oly kevésbé ismerte magára nézve érvényesnek, mint egy idegen kötelezvényt, nem is levén abban semmi különbség. A reá nézve idegen törvényt már az isten által adott szabadságától mások által megfosztatni és szolgaságba ejtetni engedte volna magát, pedig szabadságát, mint legszentebb ereklyét megőrizni, vallásosan is kötelemének hitte.

Az eljárást magát a törvényhozás körül, e vallásos hiedelemből kifolyólag intézte el a közakarattal, onnan indulván ki, hogy mivel a szabadságot nem csak az ellenség véletlen megrohanása, de a nemzetközi békés forgalomban is sokféleképen származható veszély fenyegeti, s arra minden egyes ember és a nemzet maga testületileg nem ügyelhet, a végre, midőn fejedelem is választatik, a közhatalmat még inkább át kell ruházni, mint a nemzet-

220

ségek és törzsek addig is tették, vezérekre ruházván, hogy most már a fővezérek és a fejedelem folytonosan öröködjének, és a mutatkozó veszély megelőzésére vagy elhárítására, a czélszerű törvényt azonnal hozták meg a fejedelmi tanácsban, esetleg a szükséges szerződést kössék meg, úgy mint az istenről és közakaratról feltehető annak helyeslése. De e törvényt, illetőleg szerződést, terjesszék a nemzet elébe, összehíván azt, és annak kihirdetvén, hogy az nyilatkozhassék, elfogadja-e azt isten szavának és önközakarata parancsának, vagy nem. Ennek folytán, nyilván kijelentett határozatul hozatott, hogy a fejedelem és fővezérek, valahányszor ily közügy elintézendő, hívják össze a nemzetet, meghallani az isten szavát és a közakarát parancsát.

E nyilván kijelentett határozat már maga is az isten szavának és közakarát parancsának vétetett, mint-hogy csak úgy közakarattal hozatott, mint azután minden törvény; azért az összehívás is ezzel történt, ez már mindenkit kötelezvén a nemzeti gyűlésen megjelenni, épen mivel már isten szava és közakarát parancsa volt. Az isten helyeslése is azért volt feltehető e törvényül kimondott határozatnál, mivel még a gyűlésre megjelenés kötelezettsége sem a szabadság feláldozását, de épen a szabadság érdekét foglalta magában.

A közakarát nyilatkozása azután az összehívott gyűlésen isten szavául és a közakarát parancsául kihirdetett törvény vagy szerződés felett, nem beszéddel és tanácskozással vagy oly határozat hozásával történt, mint az összehívás törvénye megállapítatott, hanem ha a kihirdetett törvény vagy szerződés egyszerűen helyeslő felkiáltással vagy hallgatással elfogadható nem volt, a választás rendszeréből folyó cselekvéssel, vagy is a vezérek letevésével és feleletre vonásával, mint az állam alkotása és a közhatalom átrubázása is a választás cselekvésével történt. A hamis vagy gonosz törvény miatt már a nemzetségi vezérek letették a fővezért, mint annak választói s nemzetségeiknek képviselői, vagy feleletre vonták a csak hibás törvényt

miatt, s biróilag érvénytelenítették azt. Különböben ő velök bánt úgy el a fenséges nép. A törvényhozásnak ezen módja már csak a gyorsaság és egyszerűség tekintetében is oly tökéletes volt, mint csak emberileg lehet; sürgős esetben elég levén ahoz egy nap is, és azonnal végre is hajtathatván az elfogadott törvény, a nemzet egész hadereje is együtt levén, mit már a gyűlésre megjelenés kötelezettsége úgy hozott magával s épen azért tétetvén az kötelességgé.

A fejedelmi szerződésben az levén kikötve, hogy a fővezérek a fejedelmi tanácsból és kormányzásból soha ki ne zárassanak, ennél fogva a tanácsot csak ők képezték, valamint kormányzók is csak ők valának. Egy más valakinek odanevezésével is már egy fővezért rekesztett volna ki a fejedelem, annak döntő szavazatát hiúsítván meg egy másikkal. És mivel a választás rendszerénél fogva csak a fővezérek voltak letétethetők s feleletrevonhatók, a fejedelem pedig nem, ki ha egyszer megválasztatott, csak a fejedelmi szerződésnek megszegéseért vesztette el a fejedelemséget, innen a fejedelem, mint a nemzet szabadságának legfőbb őre, és a nemzet egységének képviselője, indítványokat ugyan tetszése és belátása szerint tehetett, de határozó vagy döntő szavazattal a tanácsban nem birhatott, azzal csak a fővezérek birhatván, kik azért felelősök voltak.

Mai fogalmak szerint ez szintén nevetséges, a fejedelem hatalmas tekintetéből, pedig épen a fejedelemre nézve is ez a legtökéletesebb állami intézmény. A fejedelemnek abban volt valódi nagy nyeresége, hogy ezt a közértelem így rendelte, mert a törvényhozásnál nem arról volt szó, mit akar a fejedelem, hanem minden egyes polgár jogának, s így valamennyiének feláldozásáról, következésképen arról senki nem rendelkezhetett felelőség nélkül, már pedig a fejedelem nem akarhatta magát sem a letétethetésnek, sem a feleletre vonatásnak kitenni. De úgy meg a nemzetnek tartozó felelőség nélkül, isten előtt vált volna felelőssé a nemzet sorsáért. A fejedelemnek is ugyanazon

józan vallása levén, mely a nemzetnek vala, e szerint pedig el sem idegenithetvén szabadságát a nép s közakarátával kellvén annak a törvényt hozni, e vallásos meggyőződésben, az isten által teremtett szabad nemzet sorsáért felelőséget isten előtt nem vállalhatott a fejedelem, már pedig ha az ő akarata vált volna törvénynyé, a nemzetnek tartozó felelőség nélkül, ő leendett isten előtt a nemzetért felelős. Ennélfogva csak arra hivatottnak látta magát, mire a nemzet által választatott is, hogy a nemzet szabadsága felett őrködjék, s mit a nemzet javára jónak lát, azt ugyan indítványozza és tanácsolja, de hogy a nemzetnek tartozó felelőség nélkül törvénynyé is ő tegye, azt igaz vallása meg nem engedte. Ő épen csak azért látta magát az isten kedvencének, a miért a nemzet is annak tartotta, hogy az isten nemzete szabadságának ő legyen legfőbb őre. De még ezen őrködésért sem merte isten előtt egészen csak magára vállalni a felelőséget, azért az ő érdekében volt, hogy a fővezérek is őrködjenek, mint az érdekében volt, hogy csak azok legyenek a törvényhozásnál határozatképesek a tanácsban, azok a nemzetnek felelősök levén.

Igy nemcsak lenyűgözve nem látta magát a fejedelem a mellé adott felelős tanácscsal, de sőt annyira gyámolítottnak a nemzet közértelmessége által, hogy ő sem világilag a nemzetnek, sem vallásosan az istennek felelőséggel nem tartozott a nemzet sorsáért, sőt még a szabadság melletti őrködésért sem egészen maga. Jót azonban még is annyit tehetett, a mennyi csak tőle telt, indítványozhatván s tanácsolhatván mind azt, a mit jónak látott. Hatalma pedig még is oly nagy volt, mint egy földi istennek, mert a közakarát által elfogadott vagy meghozott törvényt ő hajtattván a fővezérek által végre, ugyan azért legfőbb hadvezér is ő levén, a mit a törvénynyel parancsolt, az már az isten szava és a közakarát parancsa volt, melynek feltétlenül mindenki engedelmeskedni tartozott.

Helyzete egészen ellenkező volt, mint a keresztény egyeduré, s épen az ő javára is csak úgy mint a nemze-

tére. Nem maga nevezte ki fejedelmi tanácsát, mert akkor már azért is ő vált volna felelőssé isten előtt, s az a tanács csak az ő akaratát fogván tenni, hanem a nemzet adta azt mellé, neki pedig joga volt megkövetelni, hogy az mindig körüllette legyen, mikor ő kívánja, megtudhatni tőle, mi a közakarát, ha azt valamely esetben nem tudná, és ha tanácslatra volna szüksége, neki a nemzet javára szolgáló legjobb tanácsokat adja, azért levén a tanács felelős a nemzet előtt. Azt is épen neki volt vallásos érdekében megkövetelni, hogy az ő indítványát vagy javallatát csak úgy fogadja el a tanács, ha azt a nemzet előnyére jónak látja, ő még tévedhetéseért sem akarván isten előtt felelőssé lenni. Ezért neveztetett e kis testület a fejedelem tanácsának is.

E tanács mellett a fejedelem isten és nemzet előtt felelőtlen, nyugodt lélekkel öntudatos úr, még is oly hatalmas, a nemzetet boldogító legnagyobb hazafi volt, hogy a szabadságnak isten által küldött nemtőjeül tekintethetett, azért mindenki által a nemzetben határtalanul tiszteltetett is.

Nemcsak a fejedelem levén a nemzet szabadságáért örködő, hanem a fővezérek is, azoknak is akármelyike tehetett indítványt ez vagy ama törvény hozásához és szerződés kötéséhez, s a tanács határozattá emelhetette a fejedelem nélkül is, csak maga levén határozatképes. Össze is hívhatta a nemzetet határozatának kihirdetéséhez, mint a fejedelem, ki abban sem láthatott magára nézve hátrányt, nem az ő érdeke, hanem a nemzeté forogván fenn, mit vallásosan ő is mindig leginkább tartott szem előtt, hogy az isten nemzetének ő tegyen legtöbb jót. Így rendelte pedig a közakarát a fővezéreket is szabadsága őreiül azért, mivel a nemzet sorsa nem függhet csak egy fejedelmi személy örködésétől, annak lételétől, vagy nem lételétől, egészségétől, vagy betegségétől, s esetleg kiskorúságától. De nem is vállalhat senki isten előtt csak maga még az örködésért sem felelőséget, sem egy eszméletén levő nemzet-től nem képzelheti, hogy az előre nem is látható esélyekre

ne gondoljon, hanem bizza magát, ha már csupán örködés tekintetében is, csak egy istennek felelős halandóra. Kellott tehát a fővezéreket is örködőkül rendelni, még pedig ezeket már felelősséggel a nemzetnek. A fővezérek azonban egyenként csak saját törzseik szabadságának őrői valának, de a fejedelem az egész nemzetének, ő képviselvén a nemzet egységét, s azért levén legfőbb örködő és hadvezér, kivel más nemzetek fejedelmei és küldöttei érintkeztek, mint ő viszont azokkal. De együttesen a fővezérek már csak úgy képviselték a nemzet egységét is, azért a fejedelmi tanács testületileg követségeket is küldhetett és fogadhatott el a nemzet nevében, mint a háborúról és békéről intézkedhetett, mi főleg a fejedelem nem léte, betegsége, kiskorusága, vagy más akadályoztatása esetében, kikerülhetetlen is volt.

E tanács sem időhöz, sem helyhez és tárgyhoz nem levén kötve, egészen függetlenül és szabadon ott és akkor jöhetett össze, a hol és a mikor a mutatkozó veszélyhez képest szükségesnek látták tagjai, a veszély sem kötvén magát helyhez és időhöz, hanem jövén, mint szeszélye hozza. Akár hívta tagjait a fejedelem akár nem, elég volt, ha a még nagyobb ur, a baj hívta őket. Sőt összejövetel nélkül is határozhattak, távolból is közölhetvén egymással indítványaikat s megállapodásaikat. Nem írott törvény szabályozta eljárásokat, de a szükség, melynek törvénye nincs, hanem maga törvény.

XV. CZIKK.

A parlament eljárása.

Az oly egyszerű, még is oly tökéletes törvényhozást nem csak vallásos és jogi elveiben, de az eljárás legparányibb részletében is épen ellenkezővé, s léptenként századok alatt, oly iszonyuan összevissza fintorították az egyedurak, hogy ma már a parlament tekervényes, czifra, és fonák eljárása, valóságos Bahrebone törvényhozásnak mondható ahhoz képest.

A keresztény egyedurak, mint már az első tette, az egész törvényhozást, miben az igazságszolgáltatás is foglaltatik ő szerintök, az istenének, és pedig nem is egy, hanem három egy istenének lenni mondották, kinek nevében és kegyelméből ők gyakorolják, reájok bizván az a nemzet sorsát, hogy nem csak e világon boldoggá tegyék, de még az égben is idvezítsék. Nekik pedig ahhoz az egyik, a szent lélek, mai napig segítségül jár, csak elő kell hívniök, hogy sugja meg nekik és törvényhozó testületeiknek, mikép adhassanak ők valami jogot és szabadságot, annak a felvilágosult keresztény embernek, kit az atya isten oly meztelenül vetett minden szabadság nélkül e világba, mint az anyja puczéron, csak egy darab rikácsoló husnak szülte. Sőt szabadság helyett bűnben született, mivel ősapja Ádám megette az almát, ki már maga sem volt szabad ember, hogy azt megehesse, megtiltatván neki, noha az istennek tudni kellett, hogy meg fogja enni, tehát csak azért tiltotta meg, hogy minden maradékával együtt

elátkozhassa, szabadság helyett, arcza verejtékével guzmolni böjti falatját. Megváltotta ugyan a fiu isten édes atyjától a bűnben született ivadékot, de azért csak ugy szolgál ma is, mint a megváltott urbéres csak paraszt marad. A szentlélek tanácsára tehát csak oly szükség van, mikép lehessen böles törvényekben, legalább azoknak, kiknek szüleit pap adta ugy össze, mintha kappan adná össze a kakast és tyukot petéltni, — különben becsülettel a világra jóni sem levén szabad — az isten által megtagadott szabadságot ugy osztogatni, hogy a szabaddá tett embernek minden cselekvését törvény szabályozza és vezesse pórázon, minthogy bűnbenszületése miatt semmit nem is tethetne büntelenül vagy legalább nem rosszul. Nehogy pedig azon pórázon hánykolódjék s elszakitgassa, számtalan póráfogó és őrző levén szükséges, noha azok magok is bűnben születtek, mikép kapja meg a parlament utján azoknak tartására az önadóztatás szabadságát. Így elrendezett statusa fenntartására pedig, ha az adóval nem bírja, azt a szabadságot is, hogy annyi kölesönt vehessen fel, a menynyit uzsorára kap.

Már hogy ezt a szentlelkes törvényhozást, az a pogány ősmagyar istentelennek, vagy épen isten ellen valónak ne mondaná, ha ma feltámadna, én bizony állitni nem merem.

A közakarát törvényhozását ugy látták az egyedurak felcserélendőnek, hogy azt az isten által nekik adott hatalmul tulajdonitván, — mivel ők keresztényekké lettek, — törvényeik kihirdetése előtt kérdezik meg keresztény pártjukat, tetszik-e annak az általok kihirdetendő törvény, hogy annak is ne csak része legyen a törvényhozásban, alamizsnát adakozni szeretvén a keresztény urak, de még előnyösebb része legyen, mint a pogánynak volt, ki csak a már meg hozott törvény ellen protestálhatott. A kereszténynek ne is hozathassék oly törvény, melyben ő előre meg nem nyugszik, hogy azután protestálnia ne kelljen

az ellen. De már e megkérdésből kihagyták a még pogány nemzet zömét, mint olyat, melytől a kereszténység istene elvette és nekik adta a törvényhozás jogát. Midőn az egész nemzet már kereszténnyé lett, az következett volna, hogy tehát legalább a megkérdés az egész nemzethez intéztessék, de a keresztény pártnál akkorra már kiváltsággá szilárdulván az így engedélyezett törvényhozásbeli részvét, abból a nagy tömeg csak kimaradt, magának levén tulajdonítandó, hogy kereszténnyé lenni oly sokáig késett.

A keresztény pártból lett nemesség azonban legalább egész tömegével megjelenhetvén a rákosi gyűléseken, így mindig fennmaradt az ősi törvényhozás alapelve annyiban, hogy ha már megfordított, engedményezett modorban is, de csak a nemesség közakaratóval hozottnak mondathatott az egyedurai törvény. A rendi gyülekezeteknél már nem jelenhetett ugyan meg minden nemes, annyira boldoggá tétetvén az egyedurak által, hogy a nagyobb résznek utra valója sem volt már, de az otthon maradt nemesség utasításokat adott a törvényhozásra küldöttjeinek, s így az egyedurai törvényhozás még is csak az összes nemesség közakaratóval gyakorlottnak volt mondható. De végre a parlament felállításával eltöröltetvén az utasítások, ezzel az ősi közakarati törvényhozásának még a nemességnél megfordított modorban fennmaradva volt árnyéka is eltüntetett, s a közakarati törvényhozásának nyoma sem maradt többé az isten által a keresztény egyedurak gondjára bizott nemzetnél.

Mikor oly állami alapelv vesz el, mint csak a nemesség közakaratójának engedélyezett törvényhozásbeli részvét is volt, bár gyakorlatilag egész ámulatos értékében, már az utasításokkal sem használtatott, mindig oly hiányt hagy az maga után az állam épületében, hogy a miatt az már ledülve van, noha addig még roskadozólag csak fennállt, s ha bár az ősi valódi alapelv nagyobb részben kivétel, ott hagyott részében pedig megfordított is, legalább egészen összeomlottnak nem volt az államépület

mondható. De az utasítások eltörlésével az egyik leglényegesebb államéleti alapelv, mely a szabadságot biztosította őseinknél, még árnymaradványában is elenyésztetett, s még is ime ezzel hiszi a mai nemzedék a szabadságot kivivottnak. Azt véli ámulatában, hogy a képviselők választásával nagyobb néposztálynak engedélyezett állítólagos befolyás a törvényhozására, hozta meg a szabadságot, pedig a pusztá választással nem fejezheti ki ezen nagyobb osztály a maga közakarátát, mint az ősnemzet nem is fejezte csak azzal ki. Utasítás nélkül választottjai csak is egyéni véleményeikkel szerepelnek a törvényhozásnál. Innen a választottak csupán magok képeznek oly törvényhozó csoportot a parlamentben, mely még a választó osztály közakarátát is kizárja onnan. Tisztán csak az a néhány száz egyén figurál törvényhozó gyanánt, a ki személyesen ott van a parlamentben, mind az a ki ott nincs, annyi befolyással sem bír a törvényhozására, mint az a néma hal a Tisza hullámozására, melyet a partra vetett ki. Ha a képviselő pusztá választása teijhatalommal felruházásnak tekintetik, ez még boldogtalanabb eszme, mert akkor épen törvényhozó befolyásáról mond azzal le a választó, s úgy idegeníti azt el magától, hogy választottjának ajándékozza, magát pedig szolgaságba veti.

A közvéleménnyel s annak nyelvével, a szabad sajtóval, mondatik ugyan az utasítás pótoltatni, de épen az a nagy veszteség, hogy a pusztá véleményezésért, mit az a szabadnak nevezett sajtó a világba hint, adatott cserébe a törvényhozásnál gyakorlott döntő akarat vagy szavazat. Az országot tele fecsegheti az a közvélemény sajtó nyelvével, még sem törülheti el a maga bélyegét sem, míg a szavazás minden fecsegés nélkül azt határozhatja két szócskával: semmi bélyeg! Azért az a nem szavazó, csak fecsegő közvélemény, és a mikénti szavazásra kötelező utasítás közt, oly nagy a különbség, mint a rimánkodó küldés és parancsoló hajtás közt. Sőt az utasítás már maga szavazat. Eltekiintve attól, hogy annak a közvéleménynek az egyeduralom

már a rákosi törvényhozáshoz egy itcze sert adott józan-ságul meginni, a rendi gyülekezeteknél egy itcze bort, most meg a parlamentnél egy liter pálinkát, az tehát már annyira józan e szeszes italoktól, hogy a szolgaságot szabadság gyanánt ölelgeti, és sajtó nyelvével is annak dadogja, azért eltekintve ettől, mivel az utasításokat is csak ezen józanságával adogatná már, még is az a nagy különbség, hogy azon utasításokat csak kénytelen az uralom maga is törvényhozó akaratoknak s kötelezőknek tekinteni, és olyan törvényhozó tényezőknak ismerni, melyeket forradalmilag működőknek soha sem nevezhet, hogy mint ilyeneket nyomjon el, míg ezt a fecsegő közvéleményt a törvényhozásban vele együtt működőnek nem veheti. Ha aztán ez a közvélemény magát érvényesíteni akarván, tüntetésekben nyilatkozik, azokkal inkább arra kényszeríti az uralmat, hogy még kevésbé hallgasson rá, hanem minél erélyesebben tartsa magát önakaratához, különben felül fogván az a törvényhozáson kívül csapongó közvélemény a törvényhozás útján járó uralmon kerekedni. Ha végre az a fecsegő közvélemény a tüntetéseket, ebadta teremtetéket és miniszter válságokat is meg-unva, forradalommal akarja magát érvényesíteni, akkor az uralom méginkább önhivatásának kénytelen ismerni, hogy azt a forradalmat derekasan leverje és elnémitsa, különben törvényhozó tekintélyét és törvényszerű eljárását, kormányzásával együtt, egy kicsapongó anarchia fogván felváltani.

Igy az a közvélemény egész pályafutásában igen jó lehet ugyan szélmalmot hajtani, de törvényhozónak annyit sem ér az egész, mint egy sor utasítás, mely így vagy amugy szavazni kötelez, s a törvényhozó testület is ugyan azért támaszkodhatik rá az uralom irányában, miut tartozik is követni. De már a fecsegő közvélemény nem kötelezi, ugyan azért nem is támasza. Sőt öntörvényhozó tekintélyét s rendelkező álláspontját maga kénytelen az ellen fenntartani, különben egy utczai csöcselék is ki fogván a parlamentet sajtát házából üzhetni, vagy általában

az a közvélemény fogván törvényhozó hivatását felváltani. Az ekép háta megett semmi törvényhozó akaratra nem támaszkodható parlament e miatt nem is tehet egyebet, mint azt, hogy a mindenható uralomnak még az engedélyezve volt álszabadság eltemetésére is tanácsokat fogalmazgasson törvény alakjában, milyeneket az maga egyáltalában nem irhatna, sőt nem is akarhatna törvénynyé irogatni. Annyival inkább így működik e csoport, tudtán kívül, mivel a felfordított állami lét folyamában fokenként oly eszmék és okoskodások világába jutott, melyeket a fennálló viszonyokból következetesen folyóknak kénytelen ismerni, azért követendőkné tartani, azok pedig a szabadságra nézve gyilkolók. Inuen a tényleges eredmény az, hogy a közállapot folytonosan rosszabbul, s teljes lehetetlenség az állam összeomlását elhárítania, mert legparányibb működése sem lehet más, mint ártalmas. Minden ugynevezett reformja mulhatlanul csak rosszabb, mint az, a mit reformál. Minden megszokott és következetesnek ismert okoskodását el kellene vetnie, s azt látnia be, hogy gondolkodása sem ott jár, hol egy törvényhozó tésületének járni kell, s hol azoké az ősöké járt, kik kéréségkívül oly messze voltak a civilisatiótól, hogy még kártyázni sem tudtak, de azért nem is építettek kártyavárakat, sem az állam omladékát nem tartották palotának, mit a parlament épen azért fel nem építhet, mivel már kész palotának tartja.

A fővezérekből állott fejedelmi tanácsot, melynek a közakarát nyilván kiejtett rendelvénye szerint hivatása volt, a választási rendszerből kifolyó felelőség alatt, az isten szavát és közakarát parancsát kész törvény alakjában végrehajtólag, az összehívott nemzet jóvábagyása alá terjeszteni, már az első király ellenkezővé alakította. Semmibe vette a keresztény egyedur azon esküt is, melylyel a fejedelemség szerződésileg felállítatott, s ő maga is köteleztetett, mivel az csak a nemzet istenének tétetett, ki az

ősök vallásos hiedelme és fogalma szerint az erkölcscről, a neki tett fogadást és esküt el nem engedhetvén, teljesítését multhatlanul megkövetelte. De a kereszténység istene bünbocsátó hatalommal is ellátván magát, az esküt és fogadást feloldhatta, egyházának tett adományokért. Az erről felvilágosított egyedurmit sem tarthatott tehát a nemzet tehetetlen istenétől, megbocsátván ez a hatalmasabb keresztény isten, mit az el nem engedhetett, még ingyen is, mi csak amannak tett eskü volt.

A tanácsot tehát maga által kinevezett oly idegen kalandorokból, és bitangokból álló senatussá alakította az első egyedur, kik setét butaságukban a szabadságról fogalommal sem bírtak, hanem bünbocsátó istenök által minden gonoszságra felszabadított fanatikus keresztények valának. E senatus már olyan eljárást követett a törvényhozásnál, miszerint maga kérelmezett törvényt az egyedurtól, s e butaságával abba sodorta azt, hogy az legyen a nemzetnek tartozó felelőség nélkül, isten előtt maga felelős. Így már a legistentelenebb tanácsokat adhatta neki, szeszélyeit pedig a nemzet ellen uszított ebeknél hűségesebben követhette, mind azért az egyedurat illetvén a felelőség, ki a nemzetet isten által csak magára bizottnak hitte s így rendelkezett.

Az isten ugyan soha sem volt más, mint az a ki ma, csak az ember képzelődése öltöztette magának más-más alakba, s kötött hozzá más-más fogalmakat és hiedelmeket, azért a nemzet istene is csak az volt, a ki ma is minden nemzeté a világon, de hogy az ősnemzetnek ahoz kötött fogalmai és hiedelmei kétségkívül igazak valának, s valóban azon igaz isten ismertetéek fel, a ki ma is van, azt csak az istent nem hívő tagadhatja. Mind az, ki teremtő istent hisz, a szabadságot az által adottnak, kénytelen csak úgy felismerni, mint az ősmagyar, s innen azt is, hogy ki a szabadságot elveszi, az isten ellensége, s felelőssé válik az előtt. Kétségbe nem vonható, hogy már akár miképen hiszi az istent valaki, mindenik szabadnak teremtette az embert, öncselekvéseinek urává te-

remtvén, különben azt a kezét és lábat is, melyet annak adott, most maga lenne a teremtő mozgatni kénytelen, valamint arról is gondoskodni, mit rakjon az ember szájába, s rágasson meg fogaival, és mivel fügefa-levelet sem mindenütt teremtetett neki, micsoda gunyával takarja el azt a meztelenségét, melylyel az egyedur sem fogadja audientiára. De mivel ezen foglalkozással egyik sem vesződik, még kevésbé az ember oly számtalan szükségeinek kielégítésével, mint a mennyit adott neki, hanem mind az emberre hagyta, hogy elégítse ki magának, világos, mikép ahoz a szabadságot sem tagadhatta meg tőle, s cselekvéseinek szabad urává kellett tennie. Így az is világos, hogy ezen szabad ember cselekvéseit senki sem szabályozgathatja sem igazságszolgáltatással, sem törvényhozással, csak maga az a szabad ember, mert akkor már az a szabályozó lenne az ő cselekvéseinek urává. Annak a pogány magyarnak tehát tökéletes igaza volt, mikor azt hitte, hogy ki az ember szabadságát elveszi, s maga akarja törvényeivel vezetgetni és mozgatni, felelőssé válik azon isten előtt, ki a szabadságot adta. És midőn ráfogja, hogy egész nemzetet ő rá bízott az isten boldogítani, világosan hamisságot beszél, mert az isten önmindenhatóságának sem tartotta azt fenn, mikor az embernek azt a szabadságot adta, hogy maga eszközölje jólétét.

Az ősmagyar és a keresztény hiedelméből két ellenkező rendszer következik az államéletben. Azéből az következett, hogy isten előtt felelőséget a nemzet sorsáért, nem csak a fejedelem, de még azok a pogányoknak nevezett fővezérek is elborzadtak magokra vállalni, azért nem is vállaltak, hanem az általok hozott törvényt a nemzet közakarátának jóváhagyása alá terjesztették, s így minden felelőség rólók is magára a nemzetre hárult vissza önsorsáért. A keresztény egyedurak ellenben nem csak a törvényhozással, de még az igazság szolgáltatásával is magokra veszik az iszonyu felelőséget, s valósággal viselik is, mert noha belátástalanságaért senki nem lehet felelős, és az erkölcsileg senkinek be nem tudható, az csak a té-

bolyodottakat teszi mentesekké, másnak már azt is csak be kell látnia, hogy épen mivel tévedhet, és sok esetben belátástalan lehet, a miatt sem vállalhat felelőséget mások jólétének eszközzéseért. De tetteleg nem is alkalmazkodik a gyakorlati élet senki belátástalanságához, mert azzal viszont az nem köteles. Innen a felelőséget tetteleg viselik az egyedurak, mert azt lehetetlen levén eszközleniök, mit az isten sem tartott fenn magának, hogy a nemzet jólétét ők teremtsék elő, folytonosan üldöztetnek a lázadásokkal és forradalmakkal. Kénytelenek mindent elkövetni hatalmuk nevelésére azok ellen; kiváltságokkal, engedélyekkel törvényhozó és kormányzó testületekkel, s mindenféle intézményekkel fedezni magokat, még is mai napig számtalanszor elüzetnek trónjaikról, orvgyilkosok által végeztetnek ki, vagy vérpadra hurezoltatnak. A nemzet azonban mégis nemzedékről nemzedékre nyomorubb állapotba süllyed, épen az ő boldogítani akaró intézményeik emésztvén annak fel végre mindennapi falatját is, mig annak velök együtt vesznie kell, lehetetlen levén, hogy a felfordított fonák állami rendszerben boldogulhasson. A mellett az egyedurak örökké ugy állanak a világon, mint a szabadság ellenségei, magok sem tudván miért és hogyan, holott ők tiszta lélekkel és meggyőződéssel mindig a nemzet javát akarják. A történelem egész borzasztó folyama csalékonynak kiabálja hiedelmöket, józanul istenről feltehető nem levén, hogy mind azon iszonyuságokat a társadalomban, miket a vérengző vadállatok sem követnek el egymás közt, így történni rendelte legyen, midőn másfelől világos, hogy hol egy nemzet közakaratóval kormányozza magát, nem is történhetnek. A fejedelmek pedig még is biztosított, dicsőített, s még hatalmasabb valódi fejedelmek. Egyszersmind a nemzet boldogulhatására nélkülözhetetlen szabadságnak isten előtt is, akármilyenek hiszik azt más tekintetben, csak kedvelt védőrei lehetnek.

Azon keresztény hiedelmükből, miszerint a nemzet kormányzása és boldogítása a törvényhozással rájuk biza-

tott, természetesen mindig az következett, hogy már csak egyéni akaratiakat érvényesítsék, azért nem a nemzet által melléjük adott, s a nemzetnek felelős tanácsosok által akarhattak kormányozni, kik nekik szolgailag nem engedelmeskedhettek, de sőt annyira ellent mondhattak, hogy ők magok mit sem határozhattak. Innen ellenkezőleg mindig csak oly tanácsosokkal lehetett kormányozniok, kik az ő céljokra szolgáló tanácsokat adjanak, s az ő ebbeli érdekeiket tartásuk szem előtt. E tanácsosok aztán hasonló meggyőződésben, hogy az egyedur van isten által hivatva a nemzet sorsát intézni, természetesen csak az ő akaratának és céljának viszhangjai lehettek, a legbecsületebb s lelkiismeretesebb hiszemben és jellemmel is. De mindig felhasználhatták a gazok is ezt a vallásos hiedelmet, a legistentelenebb tanácsok adására, csak maga lévén az egyedur azoknak követéseért felelős isten előtt, a gyakorlati életben pedig a nemzet előtt is, míg legalább a nemzet is annyira nem vakult, hogy az egyeduri intézkedésnek hódolni ez vagy amaz egyes esetben már maga is kötelességének hitte, ámbár épen a miatt lett boldogtalan. Így a tanács akár jó, akár rossz lélekkel adatott, mindig a nemzet szabadságát pocskolta, s romlását és elmerülését eredményezte. Ugyanazon hiedelemből folyt, hogy a törvényhozásbeli részvétet is mindig csak úgy engedélyezhették az egyedurak, miszerint az ő egyéni akaratuk érvényesüljön. Innen a törvényhozásbeli részvét maga is mindig azon hiedelemben s meggyőződésben működhetett, miszerint az egyedur akaratának kell teljesedni. Innen az állam mai napig folytonosan nagyobb-nagyobb omladékká romboltatott le, melyet az ősök oly bámulatos tökélyben állítottak fel, hogy az őket vak pogányoknak, s magát isten által felvilágosítottnak kiabáló tévely megörteni és felfogni sem volt képes. E mellett az egyedurak örökké ellenségeiknek voltak kénytelenek a szabadság embereit tekinteni, s öldösteni, mint azon isten ellen is vétőket, ki a nemzet sorsát csak reájok bízta. Sőt azt látták hivatásuknak, hogy szababságot ne adjanak a nem-

zetnek, hanem magok kormányozzák, azért bizván rajok az isten, mert ha szabadságot adnak, akkor az isteni megbízatásukat adván fel, az isten ellen vétének. A helyett tehát, hogy a szabadságot elismerjék, inkább mind akasztassák is fel azt az istentelen keresztény nemzetet, mely nekik nem engedelmeskedik, s az ő törvényeik szerint boldog lenni nem akar. Így tették magokat gyakran szörnyetegekké, s az emberiségnek szabadságőrei helyett ostoraivá, azt a keresztény vallást pedig, melyet így eltorzítottak, a szolgaság vallásává, holott azt épen ellenkező értelemben hirdette, ki isten országát akarta a földön létesíteni, s a Jehova nevében adott törvényeket nem helyeselte.

A legtisztább lelkű egyedurak is csak tévedésben vannak, midőn boldogító jóakarattokról lelkiismeretesen meggyőződnek is, mert az akarat és szándék ugyan feddhetetlen, s az magában a legnagyobb tiszteletre méltó, de a modor hibás és megfordított, mert nem úgy akarja az isten a nemzetet általok boldogítani, mint ők keresztényileg hiszik, hanem ellenkezőleg, úgy, mint a fanatizmus által pogánynak nevezett, de igaz istene teremtette, hogy igazságszolgáltatását és törvényhozását közakaratóval maga gyakorolja, abban állván az a szabadsága, melyet önjólétének eszközlésére isten adott neki. Másképp erkölcsi lehetetlenség annak azt a jót tenni, mit az egyedur akar. Az annyira természetellenes fáradozása az egyedurnak, hogy azzal épen boldogtalanná teszi.

Ha volt valaha monarcha, kit például lehet felhozni, mennyire jó lélekkel, s magasztos erénnyel csak a nemzet boldogítását célozta, épen a mostani az, kire bátran hivatkozni lehet, hogy a parlamenti törvényhozás engedélyezésénél mind azt megtette, mit a nemzet boldogítására vallásos meggyőződése szerint halandó megtehet, és még is célta nem ért, sőt rosszabb állapotba jutott az ő célja és szándéka ellen, a nemzet.

Nem csak azt tette a monarcha a parlament behozásánál, mit tiszta meggyőződése szerint mindenik államára

nézve legjobbnak látott, s tanácsosai is legjobbnak láttak és ajánlottak, de még mind azt is, mit a nemzet részéről hivatott tényezők legjobbnak látván, tőle kívántak. Ennyit egy monarcha sem tett előtte soha, s ennél többet lehetetlen is tenni, azért nem is lehet senki oly botor, hogy legszentebb akaratát kétségbe vehesse.

És még is imé úgy folyik már magának a felfordított állami létnek természetéből a nemzet boldogtalansága, hogy ez a legerényesebb monarcha sem segíthetett rajta, s a következmények csak úgy sujtják őt, mint a nemzetet, mert még is csak azon alapelvből és vallásos hiedelemből folyt ki az egész eljárás, miszerint a nemzet nem maga intézkedhetik közakaratóval önsorsáról, hanem a monarchára bizta azt az isten, s valamint eddig, úgy ezután is csak annak akarata szerint kell az egész törvényhozásnak és kormányzásnak gyakoroltatni. Ebből folyt ki már azon tényezőknek létele is, kik a parlament behozásánál közreműködtek, s nem csak ugyanazon jó hiszemmel működtek közre, de másképp nem is működhetek. Így pedig természetesen mind jónak és czélszerűnek kellett annak találtatni, mi a parlament behozásával megállapított, holott mindaz annyira ellenkezik az ősnemzet közakarati törvényhozásával, s vallásos hiedelmeivel a szabadságról és az állami létről, hogy annak az egész parlamenti törvényhozásnak nevet sem lehet adni.

Ennek lényege abból áll, hogy nem a nemzet ad felelős tanácsosokat a monarcha mellé, hanem ő nevez ki tanácsosaiul felelős minisztereket, kik parlamentjének felelősök, azon parlamentjének, melyet ugyancsak a nemzet boldogítására egy osztályának úgy engedélyez, hogy általa kinevezett felső házi tagok mellett, általa választani engedélyezett még néhány száz egyénből álljon. Ez a csoport még a választó osztály közakaratót se fejezze ki, csak annyira sem, mint előbb az utasítástadó s követ visszahívható nemességét az altábla kifejezhetette, annál kevésbé a nemzetét, mely közakaratót maga nyilvánította egész nagy tömegében meghivatván a törvény elfogadására

vagy elvetésére, — hanem ez a parlamenti csoport pusztán csak a maga azon akaratát fejezze ki, melylyel a monarcha nemzetboldogító akaratának hódolni kénytelen, miután még a közvéleményre sem támaszkodhatik, mint a törvényhozásban szavazó akaratra, sőt melyet öntekintélyének fenntartása miatt sem követhet, ha tüntetésekben nyilatkozik is. E parlamenti csoportban pedig oly többséggel birjon a felelős miniszterium, a monarcha akaratának törvénynyé fogadtatásához, melyet az a miniszterium meg is vehet, még is csak az legyen határozatképes, a kevesebbség annak hódolni tartozván. Így tehát ez a parlamentnek felelős miniszterium minden eddigi monarchánál akadálytalanabban keresztül vihesse azon törvényeket, melyeket a monarcha a nemzet boldogítására maga legjobbaknak lát, vagy ezen miniszteri tanácsa ugyanezen czéljára olyanokul ajánl, ő pedig elfogad. Mind ezeken felül, hogy visszaélésnek az se mondathassék, mi eddig annak mondatott, hogy a monarcha másik állomából vagy egészen idegenekből nevezett ki magának tanácsosokat, legyen az most már törvény. E végre épen a külviszonyokban s ahoz kellő had és pénzügyben, mi az ősi törvényhozásnak (az annak szükségtelen pénzügy kivételével) egyedüli feladata volt, most már az idegen befolyás alkotmányosnak tekintessék. Azért a másik állammal közös miniszterium és delegatio állitassék fel, melynek a parlament s ennek miniszteriuma csak alárendelt eszköze legyen. E szerint a boldogítandó nemzet a másik hasonlólag boldogítandóval a paritas elvének alapján összeolvadván, ezt akkor nevezze szabadságnak, mikor az ámitó paritas mellett, a másiknak el sem kerülhető suprematiája alá bukik.

Ezt mind így volt a monarcha engedélyezni kénytelen, mivel az isten által reá bizott nemzet sorsának intézését kezéből kiadni, épen vallásos meggyőződésével ellenkezett volna.

Már, hogy ezen czifrán parlamentirozott eljárást a törvényhozás körül, minek nevezné amaz ősnemzet, mely

az isten által adott szabadságát s közakarati törvényhozását el sem idegeníthetőnek hitte, valóban nem tudom, de azt hiszem, hogy ha fővezérei ily törvényt hirdettek volna ki az isten szava és a közakarati parancsa gyanánt, nem is irgalmazhatott volna nekik a közfelindulás, mert ha már az ellenség előtt önerejével fenn nem tarthatónak látta is magát, midőn még nem is nemzetet, hanem csak törzseket képezett, inkább tovább költözött, más uratlan földön telepedni le, mint sem egy rokon fajnak is így feladja magát csak egy törzs is, nem hogy mikor már nemzet volt, így vesse magát nem csak egy bármily nagylelkű monarcha egyéni akaratának, de a mellett még egy idegen fajának is alá, csak azzal elégedve meg, hogy isten előtt felelőssé teszi magát azért a monarcha. De imé egy már annyi század óta felfordított állami lét szerencsétlen viszonyaiból, a legerényesebb monarcha boldogító szándéka ellenére is, következetesen folyik azéhez hasonló cselekvés, ki azért hal meg, hogy idvezüljön.

Azon lényeges eljárást az ősi törvényhozásnál, miszerint az isten szava és közakarati parancsa kész törvény alakjában hirdettetett ki, és akkor nyilatkozott a közakarati egyszerű helyesléssel, vagy a vezér letevésével és feleletrevonásával, úgy változtatták ellenkezővé az egyedurak, hogy szakadár pártjukat a kihirdetés előtt kérdezték meg, tetszik-e a törvény? De mivel sem a törvény componálók, sem a kihirdetők letehetők és feleletrevonhatók nem voltak, ámbár épen a helyett kérdeztetett előre meg a párt, azok már csak játékot üzhettek s eszközül használhatták a gyülekezetet, mi az ősivel nem volt tehető, mivel az letette a vezért a nem tetsző törvény miatt, vagy feleletre vonta. Az a népfenség nagy uraság volt; megkövetelte, hogy vele ne tréfáljon szolgája, s hiába ne is fárassza össze, hanem még akaratát is találja ki, s a törvényhozók eszközön járjanak. De még lényegesebb értelme volt az eljárásnak, hogy annál a közakarati kellett nyilat-

kozni, az pedig minden tanácskozást kizár. Hol tanácskozásra van szükség, ott vagy még, vagy már, nincs közakarát, csak akartatik a tanácskozással létre hozatni. Minél hosszabb vagy vitásabb a tanácskozás, annál kevésbé van ott közakarát. Hol az van, egyszerre nyilatkozik az, egy szóval vagy hallgatással is. A közakarát nyilvánításának e modorát a rákosi gyülekezetek is követték ugyan még, csak igennel vagy nemmel felelvén, de az már akkor gyakoroltatott, mikor nem volt helyén, tanácskozásra lévén szükség, nem csak a törvény componálók le nem tehetése miatt, hanem mivel nem is oly egyszerű törvények hoztattak többé, mint az ősiek, de igazságszolgáltatók és különféle polgári cselekvényeket szabályozók is. Ellenben az nem gyakoroltatott többé, mi az ősi eljárásnál, hogy kinek az oly röviden nyilatkozó közakarát nem tetszett, a vezér feleletrevonásával biró elébe vihette a dolgot, s ott használhatta peroratioját a vezér ellen, mások feltartóztatása nélkül. Ott hallgathatta, a ki akarta, miként capacitál vezért és birót a törvény rosszaságáról, s ott csatlakozhatott is hozzá a kinek capacitatioja megtetszett, de már a kik capacitáltatni sem akartak máskép, mint meggyőződve valának a törvény jósága felől, azoknak jogát, hallgatással is azonnal elfogadni azt, senki sem akadályozhatta.

De a rákosi gyülekezetek rövid nyilatkozatát is mindinkább elnehezítették az önökurak, s végre lehetlenné tették, mindenre kiterjesztett törvényeiket számtalanokká szaporitván. Innen a tanácskozást megengedni kényszerültek.

Ez a tanácskozás ismét úgy nyult szét a rendi gyülekezetek hosszú asztalain, mint a rétesnek való tézta szokott a szakácsné keze alatt, mindenről a világon és azontul törvénynyel akarván az egyedurak rendelkezni, — a honnan mikorára a törvény kihirdetethetett, s végrehajthatott, nemcsak a szükséggel együtt ki is mehetett a divatból, de az ellenség is elvihette azt a nemzetet, melynek ki akarták hirdetni. Minthogy pedig törvényhozó

testületeikkel együtt féltették bőrüket az ellenségtől, kénytelenek lettek a pórságból fogdosztatott katonasággal magokat hosszú tanácskozásaik alatt őriztetni, magok csak akkor insurgálhatván a sok tanácskozásból született törvénnyel, mikor már az ellenség elment, s elvivén, mi neki tetszett, csak véres nyomát lehetett ütni. Így haladott mindig az állam kifejlésében a mai tőkélyre.

Ma már a parlament annyit tanácskozik a törvény kihirdetése előtt, hogy a törvényhozás csupa tanácskozássá vált, a kihirdetés pedig szükségtelenné. Míg a törvény megszületik, a sok tanácskozás úgy kihirdeti azt, hogy a kinek két füle van, nem egy tuczet, rá sem hallgat a kihirdetésre, az a két fül régen tömve levén vele. De nem is fül kell már annyi törvényhez, hanem egy sereg professor, kiktől néhány év alatt megtanulhassa a nemzet. Az a két fül hallotta már folytonosan, miként buvik kifelé a törvény lassacskán a törvényhozás méhéből, nyivákolván hirlap nyelvével is. Hallotta, mikor valaha még csak eszme volt, azután club megbeszélése, azután indítvány, azután bizottmány véleménye, azután szakértők föltozgatása, azután az alsó ház határozata, azután a felső ház módosítása, azután az alsó ház temperált határozata, azután a felső ház belenyugvása, azután a sanctio megkeresztelésére pólyázott baba, s végre onnan visszahozott törvénynevü nemzet boldogító eszköz lett. A kinek ez mind nem elég, de még akkor is akarja a kihirdetést hallani, mikor a kölcsön, melyet az felvenni enged, már el is fogyott, nagy részét felemésztvén előre levont uzsora kamatja, az agio és provisio, a többit meg a csempészet, — annak már nem is fülét, hanem szemét kell használni, mert ott nyugszik eredetije az ország levéltárában, képmásai pedig sokféle kiadásban ott nyugszanak a közönség elébe némán kiterítve, míg majd a végrehajtás sora rá kerül s azzal kivitetik a temetőbe.

Mind ezt a sok tanácskozást természetesen szükségessé teszi az érett megfontolás. Mily oktalanság is lenne a mai felvilágosodott korban, midőn a törvény mindenre

kiterjeszkedik, földi és égi dolgokat rendbe hozni, tanácskozás nélkül fogadni azt el, mint hajdan az a vad nép, mely gondolkozni sem tudott, nem is tudván, hogy a gondolkozásnak logikája van. Azonban mily csudálatos! Ez a sok megfontoló tanácskozással és szentlélek segítségével hozott törvény, ha el nem temettetik, alig hozatik életbe, már annyi apró lyukat láttat magán, mint egy szita, melyből a liszt mind kihull, s csak a korpa marad benn. A parlament kénytelen, ugyan annyi fáradsággal, újra szöni, mit reformnak nevez. Ekkor lesz belőle rosta, kevesebb, de nagyobb lyukakkal, melyből már a szem is kihull, csak a polyva marad. Most újra reformálni kell ugyanannyi fáradsággal, s lesz belőle kevesebb, de újra nagyobb lyukakkal háló az előbbi kávéban, melyben már csak a törék marad, a polyva is kihull. A fáradhatatlan parlament kifogyhatatlan béketűrőssel megint reformálja. Ekkor lesz belőle egy nagy lyuk, melyet a káva körül veszi; e lyukon már kifér a boldogított polgár feje, s a káva maradván nyakában, úgy köríti azt, mint rokkokó redőnyös nyakfodra.

Ha az ősi törvényhozást tovább is így tökéletesíti a felvilágosodott haladás, rövid időn már nem is lesz egy parlament elég. Minden miniszternek külön egy-egy fog kelleni, annyi törvényre leendvén szükség, mennyit egy parlamentnek gyártani teljes lehetetlenségévé válik. Már most is a mindenfelől tátongó szükség tiz annyi törvényt követel, mint eddig rakásra iratott. A törvényszükség úgy hajt tovább, hogy végig sem tekinthető emberi szemmel, mennyi törvény kívántatik még. A felfordított állam e nyavalyájának azon okát nem észleli a megszokott tévely, hogy ha egyszer oly törvényhozásba fogott, melylyel minden viszonyokat és cselekvéseket maga akar elrendezni és szabályozni, akkor egy törvény már tiznek hozását teszi szükségessé, tiz törvény pedig százét, s így tovább, mert az ilyenmő törvényhozás az egész természetet kénytelen felforgatólag kimeríteni és átalakítani, míg az embernek legparányibb cselekvését és mozdulatát is törvénytől úgy nem szabá-

lyozza, hogy az még a kanalat is törvény szerint fogja kezébe, s ezt tartsa rendezett állapotnak és szabadságnak. A tény maga kiáltja századok óta, hogy minél több törvény hozatik, annál többre van szükség. De a tévely azt hiszi, ez a haladás, kifejlődés. Pedig ez semmi nem egyéb, mint azon egyeduralom működése, mely az embert cselekvéseinek szabad urává teremtettnek el nem ismervén, annak minden cselekvését törvénnyel akarja vezetni, s az isten által rábizottnak hitt nemzetet így boldogítani. Ezzel azt az ősi állami szervezetet, mely a szabadság bundája volt, kifordítván, szórszálanként tépegeti s így csinál gyapjából magának egy nagy halom fészket, melyben számtalan fiadzott moly poroutyaival tanyázik, és a megölt szabadságból táplálkozik. Azt a kopasz bőrt is, mi még a bundából megvolna, foszlányozza törvényhozásával. E működését hiszi az ámulat kifejlesztésnek. Azért veszett el minden nemzet, mikor már törvényeit oly halomra irta az uralom, hogy mint Justinian alatt, kétezer kötetet meghaladott. Pedig mindenik meggondolhatta volna, hogy a mely nemzet cselekvéseinek szabad ura s elég józan és értelmes törvényeket hozni magának, ugyanazon józansággal bir az, e törvények nélkül is csak úgy megélni, mint azokkal. Ha pedig józansággal és értelemmel nem bir, magának jó törvényeket hozni, akkor már csak oly felette álló uralom és hatalom adhat neki törvényeket, mely minden cselekvéseit szabályozza, következésképen oly szolgatömeg, melynek a valódi szabadságról végre fogalma sincs, hanem a szolgaságot hiszi annak. Így minél több törvényt kap, logikailag annál nagyobb szolgál, ha megrögzött ámulatában az ellenkezővel hitegeti is magát.

Valóban szabad ősnemzetünk elég értelemmel birt belátni, hogy természettől jogos cselekvéseinek szabad ura lévén, nem kell azok szabályozásához törvény, hanem csak annak megítélése, mely cselekvények jogosok, s a nem olyanokat igazságszolgáltatással utasítani jogköreikbe vissza. Törvényhozással abba avatkozni képtelenség, mert a törvényhozás egészen ellenkező természetű működés. De

oly lehetetlen is a cselekvések végtelenségét törvényekkel szabályozni, mint a tengert cseppenként kimeríteni akarni. Azokat a miut esetenként előfordulnak, csak a bíró ítélheti meg. Ellenben a törvénynek épen a természet által adott jogokból kell áldozatot tenni, külvilágok ellen azokat igazságszolgáltatással biztosítani nem lehetvén, de e törvények oly kevesek, hogy azokat megírni sem kell. A törvényhozás legfeljebb is csak azt a jó szolgálatot tehetné az igazságszolgáltatásra nézve, hogy a bírói ítéleteket vagy azoknak jogelveit összeszedné, s kihirdetné, mindenkinek megkönnyítvén azoknak megismerését s cselekvéseinek azokhoz alkalmazását. De mivel ez nem törvényhozási működés, és mivel ezt akárki megteheti, s maga a bíró is, még ezzel is egészen szükségtelen fáradoznia.

Az ősi törvényhozás körül gyakorlott eljárást már lényegében ennyire felfordító parlament még ezen felül annyi fonákságban leledzik, hogy csak a főbbeket kiemelni is hosszadalmas.

Általában oly megfordított állapotban van az ősi tanáchoz képest, mint a parton álló monarchának a víz tükrében fejével lefelé mutatkozó árnyalakja, a monarcha adván lételet, s minden mozdulatát, száját is csak úgy mozgathatván, ha előbb a monarcha mozgatja magát. Fel sem tűnhetik, vagy is össze sem jöhet ezen árnyalak, sem egy lépést nem tehet a monarcha akarata nélkül, mi annyi, mintha nem is engedélyezte volna, csak akkor engedélyezné, mikor össze hívja s mozogni engedi. A parlament csak úgy tapogatózik a törvények közt, hol mikor és merre mozdulhat, mint csápjaival az óvatos csiga, mely vissza rándul héjába, ha nyílást nem talál valamerre csúszhatni. Össze sem jöhet, s meg sem kezdheti tanácskozását, míg a monarcha össze nem hívja, s egy trónbeszéddel meg nem nyitja tanácskozáását, és pedig csak azon törvényjavaslatok felett, melyeket, minthogy egy

trónbeszédben el nem férnek, miniszteriuma terjesztendő, ő legfeljebb csak programját mondhatván el a nemzetet boldogítandó sok törvénynek. Azokon felül kérelmezhet ugyan a parlament is törvényt, de már ez is csak a monarcha engedélye, s épen annak elismerése, hogy a törvényhozó hatalom a monarcháé. A kérelmezés ugyan a szolgaság osztályrésze, melynek egyebe nincs is a világon de itt még az a kérelmezés is csak engedély, akkor tehetvén azt a parlament, mikor tanácskozhata megengedtetik. Megnyitás után tanácskozhatik, míg a monarcha engedi, ki elnapolhatja vagy berekesztheti tanácskozását, sőt haza küldheti a tanácskozókat, s más választásra hívhatja fel a kerületeket.

A parlament egész eljárásával ugy mozog tehát csupa engedélyekből mesterségesen összetákolt kalitkában, mint a csevegő szajkó. Mint hogy pedig az is elébe adatik, miről csevegjen, nem marad egyéb feladata, mint a dictionariumból válogatott szókkal annyiféleképen fejezgetni ki az elébe adott törvény felett véleményét, mi előtt kénytelensége szerint fogadná, a mennyi pártja van. Ennek természetesen mind így kell lenni, különben a parlament akarata lenne az uralom, vagy is azon nemzet akarata, melyet képviselne, mint az ősfjedelmi tanács.

A tanácskozhatai engedélyek megadására ugyan kényszerítettnek, s a megtagadhatásban korlátozottnak mondatik a monarcha, de csak azzal, hogy máskép nem kap adót. Mennyiben legyen az engedélyek megvásárlása az adón, korlátozás, nem pedig azon engedélyek megtagadhatása kényszerítés az adózásra, azt szükségtelen is feszegetni, miután mindenik esetben csak a szabadság van oda, melynek pedig értékével egyenlő ára nincs, hogy azt bár miért is adózás alá lehetne vetni, az adózás maga már szolgaság levén. Ily ára az engedélynek nem az uralom korlátozása még abban sem, hogy a tanácskozást berekesztéssel megtagadhassa, hanem még nagyobb nyeresége annak, mint az a másik korlátozása, miszerint csak Budapestre hívja össze a parlamentet. Ez is már a fennállott

azon fonák körülményből következtetesen még fonákabb törvényül folyt, mint mindig történni szokott, -- hogy az országszélére hivogatta a rendi gyülekezeteket. De ezen Budapestre korlátozás inkább a parlamentet korlátozza Debreczenbe vagy Hatvanba mehetni, s általában hová nem hivatik, a monarchát ellenben arra jogosítsa, hogy most már az országszélére és sehová se hívja, ha Budapesten a pestis kiüt, vagy azt egy földrengés összedönti, vagy ellenség elfoglalja, s mint a török, másfél századig bírja. Az ily korlátozások belé illenek ugyan a már fennálló fonák rendszerbe, s az összefüggés igen eszes államférfiaknak láttatja magok előtt a törvényhozásban fáradozókat, de valójában mindig csak az egyeduralom nyereségei. Az adó megszavazása is, akármely ürügy és cím alatt, mindig az uralom nagy nyeresége, fedezvén azt az adó miatti panaszok ellen, mely nagy nyereségért örömet megadja a tanácskozhatast, s nem is rekeszti be, míg az meg nem szavaztatik. De ha azt, a mi neki oly nagy nyereséget hajt, korlátozásának hiszi a parlament, úgy ne búsuljon semmit, ad még az uralom olyat akármennyit, csak találja ki a parlament hasonló nyereségeit.

Maradván e szerint a parlamentnek oly drágán vett kalitkájában a puszta tanácskozhatast, oly egyeduri törvények felett, melyeket a miniszterium megbukhatast miatt nem csak el nem vehet, mint a rákosi, de még nem is módosíthat, mint a rendi gyülekezet, mielőtt ezen így már egészen haszontalan tanácskozhatasthoz fogna, százszor több baja van magával, mint ugyan oly számú zene karnak, míg különbféle hangszereit összehangolja, hogy a keringőt rákezdhesse. A néhány fővezérből állott ősi tanácsot a dolog velejére nézve úgy helyettesíti, hogy az isten szavát és közakarát parancsát nem a nemzetnek terjeszti a kilirdetéssel törvény alakjában jóváhagyása alá, hanem a monarcha szavát és akarátát ugyan annak sanctioja alá, — alakjára nézve pedig úgy, hogy nagy sokaságu

testületével, ha kalitkában nem volna, sem mozoghatna kellőleg a törvényhozás körül, önmagának terhére válván e sokaságával. De szétágazása miatt, mi kifejlődésnek mondatik, valójában pedig szövevényessé finyelődése, magával vesződik inkább, mint feladatával.

Mindenek előtt magát kell constitualnia annyi fáradsággal, mit mind csak saját alakzata teszen szükségessé, hogy az ősi egész törvényhozás kevesebb bajjal és idővesztéssel be is végeztetett. Ezt az önconstitualását az alsó ház tagjainak verificálásával oly fonákságban kénytelen megejteni, mint minden gordiusi csomót megoldani szokott, mi számtalanszor fordul elő, hogy megoldani márkép nem lehetvén, egy hazug fictioval vágja ketté. Apáinknál oly bolondságot nem üzhett a fejedelmi tanács, miszerint tagjait maga verificálja, mindenik tagja azt fogván a másiktól kérdezhetni, hát téged ki verificált, hogy engem verificálhass. Ahoz nekem is kell téged verificálni, ha pedig mi egymást verificálhatjuk, akkor legyünk még okosabbak, verificáljuk magunkat Európa törvényhozóivá? De nem is volt az őstanácsnak ily furcsa eljárásra szüksége, minden választó testületnek saját joga levén választását elintézni, azután megkövetelni, hogy választottját mindenki annak ismerje. Másnak abba egyveledése annyi, mint a választó testület jogát el tulajdonítani vagy meghiusítani. A választó testület minden egyes tagjának volt az a joga, hogy ha a választás ellen kifogása volt, azt bíróilag érvénytelenítesse, mint akármi okból nem a választó testület közakarati cselekvését. Inuen ha a fővezér választását a nemzeti vezérek már elintézték, anuak a fővezérnek a fejedelmi tanácsba lépni az ajtó félrelökésével is joga volt, a nélkül, hogy ott szó is lehetett volna arról, kellőleg választatott-e vagy nem? Választatását még igazolni sem volt köteles, már azzal is választóinak jogát fogván a tanácstól függővé tenni, de nem is volt szükséges, nyilvános cselekvés levén az ő fővezérré emeltetése a választásnál, s még ünnepélyességgel is híressé tett cselekvés, Ki azt nem tudta vagy nem hallotta,

magának volt tulajdonítandó. Ki azzá nem választatott, oly kevéssé is adhatta ki magát annak, mint fejedeleme- nek, a fővezéri köntöst minden választója le is téphetvén róla, s így csuffá tehetvén, mert annak volt joga arra ügyelni, ki jelenik meg nevében, s ki akar neki a fejedelmi tanácsból kihirdetendő törvényt hozni. De jogtalanul már azért sem tolakodhatott oda senki, mivel az ott hozott törvényt csak a maga zsebébe dughatta volna, nem levén kinek kihirdesse.

Onconstitucionalása után oly szervezet kell még csak az alsó háznak is mozdulhatás végett, mint egy államnak, — miután számra nézve csakugyan elég egy kis állam alakításához. Elnökkel mint vezérrel vagy fejedelemmel, még ahoz egy kis államban felesleges, de itt szükséges al elnökkel, s különbféle hivatalnokkal, és szolgaszemélyzet- tel. Házzsabályok is válnak szükségessékké ily folytono- san tanácskozó nagy testületnél, s azoknak nem csak ho- zása, de többszöri reformálása annyi bölcsességet igényel, ily sok okos ember pórázon vezetésére, mennyit csak a tapasztalásból merithet az a nagy belátású testület, mely a nemzet és szabadság ügyét fenékig belátja. Az egész ős- állam egyszerűbb szerkezetű volt, mint csak az alsó ház is, melynek házzsabályai már magok tíz annyiak, mint valamennyi törvény az ősállambau. Eljárásának forma- ságai, mik a dologra mind oly feleslegesek valódi állam- ban, mint az a por, melyet a szél valakinek szemébe fuj, eunnél már szükségesképen oly számosak, mint egy tere- pélyes tölgy lombjai, hogy végre az óriás fa mogyorónyi apró és keserű makkot teremhessen.

Minden ily nagy számú testületnél már azért pártok- nak kell szerepelni, mivel az egyén elvész a sokaságban; s csak egész pártok tehetik magukat befolyásosokká. Az egyén, ha legbölcsebb is, támogató párt nélkül mit sem nyom oly sok beszélő közt, ki mind maga akar legbölc- sebb is lenni. E pártok kénytelenek bizonyos elvek sze- rint alakulni, s fennállhatásuk miatt pártfegyelmet álla-

pitni meg, melynek a párttagok meggyőződésöket alávetik, mithogy azzal magok különben sem mehetnének tovább a falnál. Rendesen csak két főpárt létezik, különbféle név alatt; a kormányzó hatalom pártja, és az ellenzék, önérdkeiből merítvén mindenik elveket czégül, egyik sem akarván önérdkéből működőnek láttatni, de másunnan nem is merithetvén, miután a nemzetnek egyik sem felelős, hogy annak akarátát követni volna kénytelen. Meggyőződéssé is válnak ugyan ezen elvek, de a meggyőződést már az önérdék szokta szülni, azután magával is elefelejtetvén, mint jó democratával, nemes származását.

Az ellenzék, melyről mondatni szokott, pénzen is venni kellene, ha nem volna, (mi az uralom érdekében nagyon igaz) mindig népszerűbb, mivel gáncsoskodik a kormányzásban, s azt támogató párt akarátában, mintha maga jobban tudna kormányozni. Minthogy pedig a nép állapotát már alig türheti, szereti e gáncsoskodást, s elhiszi, hogy ha az ellenzék kerekedik a kormányra, akkor virad fel a pünkösd; mert hinni vagy reménylni csak kell valamit, különben a kétségbeesés gutája ütne meg azt az embert, kit az isten akarata ellen tett az alkotmány szabaddá. A közlegületlenség lármája miatt tehát elbocsátja minisztereit a monarcha és az ellenzékem emeli kormányra, mely csak is e czélből ellenzékeskedett. A zúgólódás éljenekre fakad, mintha a várt pünkösd már felvirradt volna, s a kitöréssel fenyegető vész elvonul. Minthogy pedig az állami rendszer s a kormánygépezet csak az a köszörű marad, akárki állitatik mellé forgatni, most az ellenzék forgatván, csak azt eredményezi, mit előbb. Különbség legfeljebb az a jobb és baloldal közt, hogy a baloldal azt mondja: ha te, jobb oldal, az uralomnak szolgálsz, én megszolgállok az uralomnak. Tehát a kormányzásban is most csak az a különbség, hogy az előbbi kormány jobbra forgatta lassacsán a köszörűt, az új meg balra forgatja gyorsabban. Ha megint vibar akar támadni, ismételtetik a miniszter-csere, s ez így váltogatattik folyvást, azért nincs lázadás, sőt még a közvélemény tünteté-

sei is így előztetnek meg, mindannyiszor várattván a jobbra fordulás.

És ez az, a miért a parlamentarismus leginkább magasztatatik, s elfogadhatóbbnak is látszik az előbbi törvényhozási alakzatoknál. A rákosi gyülekezetek még kész lázadásoknak voltak tekinthetők, ha az uralom nem korlátozta magát az előterjesztett törvénynyel; mind a mellett igen gyakoriak voltak. A rendi gyülekezetek már hátrább vették s késedelmesebbekké is tévők, de ugyan azért hatalmasabbá is az uralmat, mely mindig csak a felkelésekkel lévén korlátozható, mindig nagyobb nyomást gyakorolhat, mikor kevésbé tarthat azoktól. Azért a rendi gyűlések korában nem csak a főbb kiváltságokat elszedegethette, de a felkelések békekötéseit is bátran taposhatta. A parlamenti törvényhozás még inkább ritkítja a forradalmakat, sokkal ámitóbb rendszerével, de másfelől ugyan azért az egyeduralmat oly kényelembe is helyezi, hogy sokkal nagyobb nyomást gyakorolhat a nyílt absolutismusnál. A lázadásokat és forradalmakat senki sem helyeselteti józan észszel, de épen azért nem ily ámitó rendszerrel kikerülendők és háttérbe szoritandók, hanem szabad állami szervezettel és jogos uralommal lehetlenekké teendők. Az értelem világában azért alkottatik állam, hogy abban forradalmak s polgári háborúk hallatlanok legyenek. A parlamenti mesterkedés azokat csak ritkítván, de másfelől nagyobb szolgaságot és nyomást eredményezvén, még borzasztóbb jeleneteket hozand színpadra, mint valaha látott a világ. Az így leplezett s biztosított egyeduralom sokkal több terhek alá veti a nemzetet, mint elbirhat, s mint a nyilvános absolutismus teheti, jogviszonyait pedig még inkább összekuszálja. Ebből az állam elnyomorodása, s a nép rabszolgái proletárrá sülyedése következvén, a felforgatott társadalmi viszonyok fenntarthatatlanokká válnak. Mind azt, mit a mai parlament, alakulása előtt négy évvel, mint csak nyilatkozó testület, a leplezetlen absolutismusnak vétkül rovott fel, s mint államkorhasztó cselekvéseket hányt szemére, sokkal

nagyobb mérvben üzi most maga. Az a kis töredék, mely e rendszer előnyeit élvezi, azért dicsőíti, nem állam, hanem azt szivattyuzza ki. Nyilván elárulja, mikép az általa előbb kárhozottatott absolutismus hibája csak az volt, mért nem annyi szerencsekeresőt részeltetett kényuralmában, kik nem is elégesznek azzal meg, mi nem nagy szerencse, hanem a szédelgésig minél nagyobbakra tartanak igényt s lelketlenül is zsebelnek. Azonban a háttérbe vetett lázadások miatt kevesebb szüksége levén a biztosítottabb uralomnak az egyes tagokra, nem kénytelen nekik uradalmakat osztogatni, mint csak a rendi gyülekezetek korában is volt, egész tartományokkal felérőket adományozgatni, hanem ők kénytelenek hivatalokkal is megelégedni, s azzal, a mit magok csempészhetnek.

A pártok szereplése nem csak azért sajátságos a parlamentben, mivel a tanácskozásokat végtelenkévé teszi, minden egyéne a pártnak annyi variatióban fujván a párt nótáját, a hány van, noha a pártvéleményt csak egynek kinyilatkoztatni elég volna, midőn minden beszéd már azért haszontalan, mivel a fegyelem alatt álló másik párt egyéneit csak úgy nem capacitálhatja, vagy vonhatja a maga pártjához, mint ha utasítással volnának lekötve. E miatt, ha a rendi gyülekezetek bőbeszédűsége az alföldi vizáradásokhoz hasonlított, a parlamenté már az ádriai tengerhez hasonló, s angol neve magyarul fecsegdének fordítható. De sajátságosabb még azért, mivel a többség iszonyu zsarnokságot üz, s az egyedui törvénynek még módosítását is lehetlenné teszi, nem engedhetvén miniszteriumát megbukni, ha az önként bele nem nyugszik a módosításba, mit azonban az csak jelentéktelen apróságokban tehet. A rendi gyülekezet ily szolgálai készséggel távolról sem szolgált az uralomnak. Annál is a többség határozott ugyan, de lényeges a különbség. Az nem fegyelemmel szervezett párt volt, mint a parlamenti, mely a többség nevet czégül használja, csak azért, mivel szám szerint is több tagból

áll, de valójában csak párt. A rendi gyülekezetenél az utasításokkal és visszahívhatással kötelezett követek nem magok szavaztak, s így nem is magok képeztek többséget és kevesebbséget, hanem általok a megyék. Nem Bezeredi, Palóczy, Vay szavazott, hanem Tolna, Borsod és Szabolcs, melyek miniszterekké, államtitkárokká s más főbb hivatalnokokká nem lehettek, azon érdekekből tehát nem is alakulhattak többséggé. De a parlamentben Földi, Fellegi, Zápori szavaz, tisztán csak egyénileg, a mint neki tetszik, neki pedig úgy tetszik, mint önérdeke hozza magával. Ezek a lengő képviselők egyéni tetszésök szerint alakítanak pártot. A rendi gyülekezet többségével nem állott a kormány összefüggésben, nélküle sőt ellenére is kormány maradván, azért mint szilárdul álló pártra szüksége sem levén. A kormányzó testületekbe ugyan bejuthattak tagjai, oda is csak mint apróbb hivatalnokok, de a kormányzást sem át nem vették magok, sem mint törvényhozó többség nem hordták vállaikon. A parlamenti többség e részben is egészen más. Ez nem csak összefüggésben van a kormánnyal, de azzal szövetkezett párt, s azéval egy érdeke van. Ugy fenn kell azt tartania az ellenzék irányában, mint ön magát. Az elvekben egyet kell azzal értenie, s ámbár azt szereti elhítni, hogy a miniszterium tőle függ, s az ő elveit követi, mint határozó többségét, a dolog megfordítva áll, maga függvén attól, az pedig a monarchától, kinek intentioit keresztül vinni köteles. A miniszterium nem áldozhat fel elveket a többségnek, mivel nem a magáéit követi, hanem a monarcha akaratát s annak érdekeit tartozik valósítani, ki az uralom elveit és érdekeit maga sem áldozhatja fel, azokon nyugodván az állam létele. Még ha a nemzet akarata nyilvánulna is a parlamentben, nem áldozhatná fel a monarcha az uralom érdekeit, s az épen a sarkpontja, mert nem a nemzet akaratának, hanem az egyedurénak kell érvényesülni, ez levén az állami alapelv, különben már a közakarat uralma, a népfenség jönne létre. Annál kevésbé lehet az uralom érdekeit csak néhány száz egyénből álló parla-

menti csoport akarátának feláldozni, mert akkor még nem is a nemzet, hanem csak az a csoport gyakorolná az állami uralmat, az maga lenne népfennség. Ily engedékenységet egy monarchától követelni igazán kábaság is lenne. Százszor inkább legyen egy abszolút úr, mint ilyen csoport a nemzet felett. A miniszterium tehát oly kevéssé áldozhat fel elveket, mint a monarcha maga. Innen a többség kénytelen alkalmazkodni a miniszteriumhoz, maga áldozhatván fel elveket, sőt köteles is levén feláldozni, ha egyszer a monarchiai uralmat ismeri az állam alapjául. Csak így juthatnak tagjai is a kormányzásra, s csak így élvezhetik ezen állam előnyeit is. Ez a többség tehát oly lekötöztetett tényező a törvényhozásnál, mely egészen a miniszterium szolgálatában áll, míg a rendi gyülekezet többségével az a baja volt az uralomnak, hogy nem egyénekből, hanem megyékből állván, azokat a megyéket nehéz volt úgy szavaztatni, mint az uralom és kormánya jónak látta.

De leglényegesebb, hogy ha már a rendi gyülekezeteknél megyékként is, sőt a rákosiaknál is csak jogtalan többség szerepelt, most a parlamentben e lekötöztetett néhány egyénből álló párt zsarnokoskodik, és despotismusa jogosnak ismertetik el. Ős államunkban az egyént sem kötelezhette semmiféle többség, csak azért mivel többség volt, mert ha az egyénnek a kihirdetett törvény nem tetszett, bár valamennyi polgártársai helyeselték, ő azt érvényteleníteni kérhette magára nézve, bevádolván a vezért. Még ha bíróilag érvényesnek ítéltetett is a törvény, nem tartozott az egyén elfogadni, hanem kiléphetett az államból, mert neki törvényt hozni egyáltalában nem volt jogosult senki. Annyival inkább így tehetett bármely kevesebbség. Az egyénnek s kevesebbségnek azon joga, miszerint a másik statushatalom által bármily nagy többség akarátát is érvényteleníthette, ha az valóban czélszerűtlen volt, vagy elnyomni akart volna, s közakaratinak elfogadható nem vala, azon kénytelenségbe hozta a többséget, hogy a zsarnokoskodás eszébe se jusson, hanem valóban a köz-

akaratot tartsa szem előtt, a puszta szavazzunkkal egy ember fija sem levén elnyomható. Ugyan azért semmiféle pártoskodás nem is volt lehető, hanem csak az igaz és való gyakorolható a törvényhozásban, mi a birói hatalom előtt is megállhasson. De még annak érvényesítő ítélete után is czélszerűbbnek ne lássa az egyén vagy kevesebbség kilépni az államból, mi már azért is szabadon maradt, ne hogy valamely többség még a birói hatalmat is magához ragadván a biró választásával, csak elnyomhassa a kevesebbséget, mint a köztársasági népgyűlésekben, hol igazságot is ugyanazon alakban szolgáltat, melyben a törvényt hozza. Most a parlamenttel ime oda jutott már a dolog, hogy még nem is egy valódi nép vagy testületi többségnek, hanem egynehány egyénnek, mint megvett pártnak, féktelen zsaknoksága alatt álljon a kevesebbség az egész nemzet közakaratóval együtt. Sőt még épen csak pártok szerepeljenek a törvényhozásnál, a közvélemény pedig még e pártok mikénti alakulásában legyen kénytelen üdvét keresni.

A miniszterium úgy készíti el a törvényjavallatokat, mint az uralom érdekében kell, s többségi pártjával úgy viszi keresztül, hogy a sanctiot megtagadni sem szükséges, minden nehézség nélkül rájok adathatván. Innen még az egyedur látszik oly kegyelmesnek, ki mindent megad, mit a parlament kíván, és maga nem is gyakorol törvényhozást. Ez a látszat dicső nyeresége! Mikor pedig még a kérelmezendő törvényeket is a miniszterium által indítványoztatja vagy fogalmaztatja a parlament, azzal a törvény indítványozás is úgy van feladva, hogy azt a monarcha gyakorolván miniszteriuma által, magától kérelmez a nemzet nevében törvényt a nemzetnek. Ennyire a rendi gyülekezet szolgálása nem tévelyedett.

A parlamentben szereplő személyeket oktalanság volna az intézménnyel azonosítani. Hazafiság, jellem, polgári

erény van a parlament számos tagjainál a legnagyobb mérvben, különben az intézmény egészen véget is vetett volna már a nemzetnek. A legnagyobb tiszteletre méltó az a hon és szabadságszeretet sok szereplő személynél, mely oly jó akarattal igyekszik a nemzet sorsán javítani, mint a monarcha maga, s a nemzet is abba veti reményét. De épen az a nagyszerű csapás, hogy annyi értelem, tudomány és hazafiság, sőt erény is, az intézmény rossz-sága miatt nem csak kárba vesz, és annyi szent akarat a haza romlásán nem segíthet, hanem öncélja és szándéka ellen annak romlására működik. Minden szereplő az intézmény természete szerint kénytelen ténykedni. Az állami alapelv logikai következetessége hozza magával, hogy az őriztesség és szilárditassék mindenképp felett, s annak követelményei elégitessenek ki. Mind azt a sok tehetséget és jó szándékot a szereplő személyeknél, az állami alapelv csak a maga következetességében működteti, s innen az állam folytonos romlása. A régi megszokás miatt nem észleltetik, mikép az egyeduralmi elv levén az államélet forrása, mi ellenkezője a közakarat uralmi elvének, e miatt az állami lét felfordított állapot, s erkölcsi lehetetlenség, hogy ne épen fonákul intéztessék minden, és maga a parlament is ne épen az egyeduralom szolgálatára állított intézmény legyen. Az ily testületben hiában eszes és jóakaró hazafi akárki a nemzetre nézve, mint az őrleni malomba fogott ló hiában pegazus, kénytelen a körben forogni, s felőrleni mind azt, mi a garadban van. A hazafiság s tehetség oly irányba van terelve, hol csak ártalmassá válik, s akarata ellen a szabadságot tapossa, mikor azt lakadalomra fuvarozni hiszi. Hol pedig számos működő, épen a szabadság hiánya miatt, még kárhoztatható szerencse kereső is kénytelen már lenni, ott az értelembe vetett bizodalom is egészen csalékony, mert a felelőtlen értelmesség nem a visszaélés ellen biztosít, hanem azt teszi bizonyossá, hogy az még inkább vissza tud élni a rábizott hatalommal. Oly ferde viszonyok közé is jutott már a parlament, hogy sokszor látja a jót, de nem

teheti, látja a rosszat, de nem kerülheti, s fájdalommal veti magát alá a kénytelenségnek. Maga a monarcha, ki személyében nem is hasonlítható a rendszerhez, mert ha annál százszorosán jobb nem volna, nyoma sem lenne már a nemzetnek, mindenható törvényhozó akaratával sem képes a már tengerként hullámzó bajokon segíteni, melyek századok óta szaporítatván, államát hányják-vetik, mint kormányozhatatlan gályát, s csak kapkodás rajta minden, nehogy elmerüljön. Minden ingadozik. minden leomlófélben van, és mintha kilencz század óta semmisen intéztetett volna el, mindent előlről kell kezdeni, s ki tudja hanyadikszor már, ismét átalakulni; vagy mivel az mind rossz, a mi van, reformálni. Még is azt kiáltja másfelől maga a reformálni akaró, csak ábrándozó akarhat tabula rasát. a fenn álló viszonyokhoz szükséges alkalmazkodni. Pedig éppen a fennálló viszonyok ragadják az értelmet is tovább még nagyobb zavarokba, mivel azok már mind a hamis alapelvekből folytak ki, s csak a balirányban hajtának tovább. Így vesznek el a nemzetek, hogy az utókor csak omladékaikat bámulja városaiknak, mint Babilonéit vagy Palmiráéit.

Az egyeduralom alatti helyzet természeténél fogva ki is zárja az értelmet és hazafiságot valóban hasznos működéséből a törvényhozásnál, csak az uralomnak kényszerítvén szolgálni, ha azt arra magára nézve károsnak látja is. Köztársaságban például, — mi ugyan legjobb esetben is csak kis népnek való, de szabadság van benne, — eltűnik az indítvány a monarchiai uralom behozására, mivel az indítványozás szabadságát nem tartja a szabadság korlátozhatónak. Ellenben, ha valaki monarchiai uralom alatt, hol a szolgaság otthonos, köztársasági szerkezet behozására merészel indítványt tenni, mint lázadót s állam felforgatót bünteti a törvény. Így míg a szabadság, mint az elbizakodott egészség, a mérget is beveszi, a szolgaság oly nyavalya, mely az orvosságot sem veszi be. A parlamentben tehát csak az egyeduralomnak szolgálhat

még az értelem és hazafiság is, ha már ott működik. Legnagyobb szerencsétlensége pedig az, hogy egész tudománya hamis, még is csak abból kénytelen okoskodni. A legbuzgóbb hazafi s egyszersmind kitünő tudománnyal bíró egyén is, tudtán kívül, oly fonákságokat beszél, a mikért megéljenztetik, és követetik, hogy sokkal okosabb volna, ha nem tudná a mit tud, és inkább semmit se tudna.

DE BALLAGI GÉZA.

XVI. CZIKK.

A delegatio.

Az ökörszem fogadott a pacsirtával, hogy ő nemcsak annál, de a sasnál is magasabbra repül. Fogadását úgy nyerte meg a kis csintalan, hogy szárnya alá bujt a sasnak, s mikor az már oly magasra felszállt, mint tudott, kiszökellvén onnan, még egy öllel pattant feljebb.

Ez ökörszem a delegatio, a parlamentnél is magasabban lebegvén a nemzet felett.

A legkitünőbb hazafi hitt ez intézménnyel a szabadságnak használni, s ime a példa, mint működik felfordított államban a legnemesebb szándék s legnagyobb tehetség is, akarata ellen, épen csak ártalmasan.

Az összegyűjtött népeket és országokat egyeduralmi-
lag együtt tartani, oly feladat, melynek a római imperia-
lismus sem tudott megfelelni, bár az állami eszméktől
annyira el nem távozott, mint a belőle azután egész Eu-
rópára kiáradt absolutismus.

A sanctio pragmaticával azt akarta az egyedur, hogy az összegyűjtött népeket és országokat, mint tulajdonait, a firól-fira öröklésnek leányágra is kiterjesztésével, együttesen birtokoltatván, így tartassa fenn azokkal családját fejedelmi trónon. A firól-fira örökléssel magán tulajdonaivá tette ugyan azokat, de még is államoknak akarta tekinteni és tekintetni, összezavarván a magán birtok jogviszonyait az államiakkal, mi nagyon könnyű. A magán birtok jogviszonyai az egyeduralom alatt is igen hasonlóak az uraloméihoz, de egy szabad birtok jogviszo-

nyai már annyira azonosok, hogy annak tulajonosa csak egy monarchának mondhatná magát, mint az egyedur, csupán azért nem czimezheti magát azokkal monarchának s birtokát államnak, mivel ő vagy eldöde soha sem volt birtokával fejedelem. Az egyedur már azért czimezheti magát fejedelemnek, mikor az államot magán tulajdonává tette is, mivel neki hagyományosan megmaradt a czimmel együtt még a korona is ahoz, valamint megszokásból a fejedelmül ismertetés. Régen eltűnévén alatta azok a szabad földbirtokosok, kik egykor államot képeztek s fejedelmet állítottak magoknak, nincsen is kivel összehasonlithassa magát s így álláspontját felismerhesse. Csak más egyedurakkal hasonlithatja magát össze, de abból észre nem veheti, hogy ő már csak magán tulajdonosa az államnak, s azok egyenlő földesurak vele, mert azok nem képeznek egymással államot, mint a szabad földbirtokosok, pedig csak ebből láthatná ki tisztán, hogy a fejedelem nem földesurilag, hanem a földesurak felett szerepel.

A *sanctio pragmatica* mellett is, csak fejedelem akart tehát az egyedur lenni, s birtokait államoknak tekintetni, noha már a magán birtok jogviszonyait is elferdítette. De az eszében sem volt, hogy az egy örökléssel és birtoklással egy állammá olvaszsza birtokait. A megoszthatatlansággal egy birodalmat akart ugyan az örökösnek biztosítani, de épen oly értelemben, hogy mindenik állam és fejedelemség egymástól függetlenül s önállólag fenn maradjon, csak mind egy örökösre szálljon, s így a kecske is jól lakjék, a káposzta is megmaradjon, vagy is, hogy egy tulajdonosé legyen, s így egy birodalmat képezzen, mintha szövetséges állam volna, de az a tulajdonos annyi állam fejedelméül szerepeljen, mint mindenik birtok külön fejedelemség is, és így az a tulajdonos egy hosszú czimben előszámlálhassa, hányféle fejedelem ő.

Az összeolvasztást nem is akarhatta, magának az uralomnak érdeke ellen levén az, nem csak mivel a birtoklás jogczime majd mindeniknél más eredetű és természetű volt, hanem mivel már csak két államból is egyet csinálni,

egyiknek fejedelemségéről tehát lemondani, világos veszteség, mikor mindenikkel külön csak egy fejedelem lehet lenni, mint a kettővel együtt. Ki két uradalmát egygyé teszi, azzal nem nagyobb sem nem gazdagabb úr, sőt mindenki nagyobb urnak tartja két uradalommal. Az egy birtoklás és öröklés már a fiág elsősülöttségi örökösével létre volt hozva, s azzal az egy birodalom is, a nélkül, hogy az egyes államok függetlensége egymástól, és önállósága összeolvasztással feláldoztatott volna. Egyéb most sem akartatott, mint csupán az, hogy azon egy birtoklás és öröklés, úgy mint a fiágot illette, a nőágra is átvitessek, s csak világosabban kifejeztessék a megoszthatatlanság.

Az egy birodalomná csupán az örökléssel összekötött vagy szövetségesített külön államok összeforrasztását annyira nem czélozta az uralom, hogy noha több birtokai a német imperiumhoz tartoztak, még ezeket sem olvasztotta egymással össze, hanem úgy hagyta önállóknak, mint az imperiumhoz tartozás mellett egymás irányában voltak. Épen a német imperium lebegett előtte mintául, mely egy birodalom volt ugyan, még is több egymástól független s önálló statusokat foglalt magában. De még felülmulni látta a tökélyben azzal, hogy annak feje, a császár, választás alatt volt, az ő egy birodalmának feje pedig nem esik választás alá, hanem öröklő a birodalmat, mint tulajdonosa és nem is köteleztetnek államai úgy egymásnak kölcsönös védelemre. Az ő birodalma tehát nézete szerint, szilárdabb alapon áll. Így még annak is következni kellett, nézete szerint, hogy az imperium császári koronája ennek a nagyra nőtt örökösnek, mint az imperium fejedelmi tagjának, fejére hulljon, más tagja annak nem is versenyezhetvén vele.

De ha már a német imperiumhoz tartozó birtokait sem látta egymással összeforrasztandóknak, magyar királyságát annál kevésbé láthatta, mivel ez maga egészen önálló és független levén, minden állammal és fejedelemséggel a világon, s magával a német imperiummal is egyenlő rangú állam és fejedelemség volt. Más jogczimen

is jutott birtoklásába, önjogával hozván ez a trónra, nem hódítással szerezte, sem nem hűbérül adtván egykor főbb hatalom által. Innen annyira nem is tartotta összeolvaszthatónak más birtokaival, hogy midőn a *pragmatica sanctio*t némely birtokaiban már behozta is, kénytelennek látta magát azon törvényben megnyugodni, melylyel a magyar királyságból a nőág öröklése egyenesen kizárattott, a helyett, hogy elfogadtatott volna. Sok mesterkedés kellett itt csak ahoz is, hogy a női örökösés néhány évvel azután elfogadtassék, már mikor más birtokokban egyenként behozva volt. Akkor sem a *sanctio pragmatica* fogadtatott el, melylyel több birtokaiban családilag intézkedett az uralom, végrendelettel egyszerűen leányának hagyván mint magán tulajdonát, hanem csak a magyar törvényhozás útján intézkedhetett úgy, hogy a nőágra kiterjesztessék az örökösés, mi aztán egy eredményű lett ugyan a *pragmatica sanctio*val, de azért csak nem neveztetett annak, s nem is neveztetett, hanem magyar törvényes örökösésnek.

Az összeolvasztás még azon szempontból sem forgott eszében, miszerint az erő vagy hatalom azzal nagyobbíthatnák, mert az a külön államok összeolvadásával oly kevéssé válik nagyobbá, mint a kétszer egyből lett kettő, semmivel sem több a kétszer egynél, vagy a külön csoportokban husz millió nép nem válik negyven millióvá az egy néppé tömegítéssel. Az uralom csak abban látta nyereségét, ha az a husz millió nép mind az örökösés lesz, de mind csak egy tömegben tenni azévá, még veszteségesnek látta volna, nem fogván az rendelkezhetni mindenikkel teszése szerint külön is. Épen azt akarta az uralom a külön államokul fenntartással, hogy mint a szükség hozandja magával, öntetszése szerint rendelkezessék az örökös. Külön is használhassa az egyiket vagy másikat, együttesen is valamennyit. Ez a szabad rendelkezhetés, a mint esetenként a szükség jön, aunnál inkább fennmaradjon az örökösnek, mivel az *imperium*hoz tartozó birtokainak már saját kötelmei s jogviszonyai voltak az *imperium* irányá-

ban, melyekbe a magyar államot csak esetenként volt lehető külön intézkedéssel bevonni; pusztán az osztrák tartományokkal egy birtoklás czimével egyáltalában nem. Még ha a magyar önként akart volna is azok vonatni, ahhoz már az imperiumnak is szava volt, még pedig döntő szava. De különben is sok eset merülhetendett fel, melyeknél a tulajdonos családnak épen az leendett érdekében, hogy ne összes birodalmával lépjen actioba, csak egyik vagy másik államával, magának a családnak válhatván veszélyére, összes birodalmával lépni fel. Mikor összes birodalma erejére van szükség, s azt felhasználni czélszerű, az örököstől függjön, külön törvényhozásai útján úgy intézkedni. A külön államiságok fenntartásának tehát még magasabb politikája is volt, mint sem az összeolvasztás épen czélellesnek ne ismertetett volna. Innen az uralom nemcsak azzal maga tartotta fenn különböző államainak függetlenségét egymástól, hogy mindeniknek külön uralmi czimét ezután is úgy viselte, mint addig, hanem előbbi saját szervezeteikben is hagyta, különböző alakban, különböző törvényekkel kormányozta, mindeniknek trónjára is külön koronázással lépett, s főleg a magyarra külön hitlevéllel. De még, leginkább a magyart, elkülönítő vámvonalokkal is önállónak nyilvánította.

Igy világosan semmi más czélja nem volt s nem is lehetett az egy oszthatatlan örökléssel és birtoklással, mint a különböző államokat az öröklő tulajdonos egy személyében összpontosuló összeköttetésben megszilárdítani, azon kölcsönös védelemre, mely miatt eleitől fogva, az egy uralkodó trónrahozásával viszonyba jöttek, úgy hogy a király önértékében védje a magyar államot osztrák birtokaival, a magyar viszont védvén azokat neki. Ez volt a viszony már a királyok választása idejében is, s a fiörökös béhozásával is csak az állandósított, noha kötelezettség nélkül. Ugyan ennek kellett maradni a női öröklés elfogadásával is, mert soha nem is volt más czélja a más állammal is bíró fejedelm trónrahozásának. Másképp pedig nem is lehetett ez államoknak semmi össze-

köttetésbe jönni. Kötelező szövetségbe nem léphettek, mert noha a magyar független és önálló volt szövetség kötéséhez, az osztrák birtokok nem voltak olyanok, részint az imperiumhoz tartozások miatt, részint mivel az egyedur magán tulajdonai voltak, magukról tehát államilag nem rendelkezhetek.

Az egy oszthatatlan örökléssel és birtoklással így megszilárdított régi viszonyt már az első örökös nem látta egyeduri céljához elégnak. Az egyeduralmi elv megfordított állami elv levén, soha sem lehet jó, de azt el nem ismeri, sőt magát tartja akárhány nemzet boldogítására hivatottnak. Azt vélte, azért nem érhet célzott államboldogító törekvése, mivel különböző szervezetben, különböző törvényekkel kormányozza államait. Mindig hatalmát akarván gyarapítani, a szétforgácsolt erő egygyé tömörítésével látta azt elérhetőnek. E célból nem csak az imperiumhoz tartozó, már különben is absolutismussal kormányzott birtokait egyenlő kormányzással összeforrasztani látta feladatának, hanem magyar államát is, mely a moriamur pro rege nostro-t kiáltó enthusiasmusával legerélyesebben tartotta őt meg bölcsőjében, a birodalommal együtt, a nélkül, hogy örökösítő törvényével birodalmi egységbe olvasztottnak tartotta volna magát, s azt kiáltotta volna: moriamur pro pragmatica sanctione. Azt a lelkesen teljesített kölcsönös védelmet, mely miatt a viszony az uralom más birtokaival a trónrahozástól fogva fennállott, most azzal akarta az egyedur meghálálni, hogy a nemzetet külön államiságától megfoszsza, még pedig nem is constitutioját engedélyezve többi államainak is, hanem azokat kormányzó absolutismusát terjesztve ki erre. A boldogító szándék nemes volt ugyan, sőt az absolutismussal kormányzás is valóban jobb a nemzetekre nézve, mint a constitutio, ez csak az engedményes osztályokra nézve levén enyhébb szolgaság, de lényeges különbség van abban, mily szervezettel vagy alakzatban kormányoz az egyedur. Egy célra törekszik ugyan mindenikben, s akár

mily alakzatban kormányoz, mindig csak szolgaság van alatta, de az is különbözik, s a tényezők, melyekkel működik, mindenikben más természetűek. Egyik alakzatot önkényesen olyannal cserélni fel, mely ha valójában jobb is a népre nézve, de a másokban működő tényezők által rosszabbnak tartatik, s azokra nézve rosszabb is, oly veszélyes vállalata az egyedurnak, melylyel nem a czélt éri el, hanem forradalmat idéz elő. Ha szabad államok szövetségi eszméjéből indult volna ki, egyéni kitünősége, s vállalkozó szelleme igen elég leendett annak kiviteléhez, s most mint nagy fejedelmet ragyogtatná a történelem, de így még kárhozzatással kelle sirba szállania, mi annál sajnálatosabb, minél ritkábbak az oly egyéni kitünőségek. Így enyésznek el gyakran a valóban nagyra hivatott személyiségek is a visszás állami elv miatt.

De ha már egyeduralmi elvből indult is ki, eljárása modorát abban hibázta el, hogy a birodalmi egységbe vonni akart magyar államban működni szokott tényezőket mellőzte, holott a constitutioval kormányzó egyeduralom csak azokkal értheti czélját, és pedig különösen az ugynevezett szabadelvű ellenzék közreműködésével. Felfordított államban, milyen nem csak az absolutismussal, hanem a constitutioval kormányzott is, az a sajtáságos tünemény, hogy a haladni akaró szabadelvűség teszi az egyeduralomnak a legnagyobb szolgálatot. Az ámulat abban játszik főszerepet mind az egyedurnál, mind magánál azon tényezőnél, hogy ezt nem észleli. Az nem az egyedurnak vél ugyan használni, hanem legtisztább hazafisággal és meggyőződéssel a szabadságnak. Az egyedur viszont azt hiszi, az ő államboldogító czélját igyekszik az meghiusítani, azért ellentétben levén azzal, üldözi, s gyakran fel is akasztatja. A valóság azonban az, hogy az a szabadelvű ellenzék az egyeduralmat hizlalja, s a szolgaságot sulyosítja, az egyedur pedig leghaszonsabb embereit akasztatja. Az eredmény mindig az, hogy az a nemzet, mely a szabadelvű ellenzékétől oly sok szabadságot vár, mintha minden mézes kalácsot vásárfijául

hozna neki, kap annak ugy nevezett vivmányaiban anynyira felhizott egyeduralmat, hogy nem is birja nyergében, s anynyirameggörnyed alatta, hogy annak földig ér lába.

Ez természetesen következik onnan, mivel a szabadelvü ellenzék is csak az egyeduralom talaján forog, mikor a szabadságot annak megkorlátozásában hiszi elérhetőnek, s e végre attól engedményeket kér vagy követel. Ezen engedmények épen az egyeduralmat ismertetik el annál jogosabbnak és így a szabadságot vetvén mind inkább alája, a szolgaságot nagyobbítják. Következik továbbá onnan, mivel a szabadelvü ellenzék is azon hiedelemben él, melyben az uralom, hogy a szabadság és jog törvényekben osztogatattik, azért még maga teszi az indítványokat újabb törvényekhez, miket reformoknak is nevez, hajtattván a szabadság hiányának érzetétől, s a szabadság nélkül ki nem elégíthető szükségektől. Minthogy pedig azt a szabadságosztogatást a törvényekkel csak az a kancsalság látja, mely másuva néz, mint a hová lát, mert az újabb törvények azt a szabadságot is felemésztk, a mi van, innen a szabadelvü ellenzék az általa kivivott törvényekkel a szabadságot fogyasztja, s az egyeduralmat teszi nagyobb urasággá. Emüködéssel mindig jobban dolgozik az egyeduralom javára, mint az maga.

Ezt az elméletet az a tény is igazolja, melylyel az egyeduralom birodalmi egységre törekvése sikerült.

Az uralom ugyan is nem az első örökös eljárási modorát követvén, ki a constitutiós tényezők mellözésével, csupán egyénileg akarta a birodalmi egységet létre hozni, hanem ámbár absolutismussal czélozta valósitni, a constitutiós tényezőket is működni hagyta, ezzel sikerült. Az uralomnak czéljához a magyar alkotmányt kellett lerombolni igyekeznie. A szabadelvü ellenzéknek viszont, mint-hogy az uralmat korlátozó constitutioban vélte a szabadságot rejleni, oda kellett törekednie, hogy inkább az osztrák állam is kapjon constitutiót, csak így várhatván az alkotmány békében hagyatását, sőt az osztrákkal azután együttes megvédhetését. Innen az osztráknak is constitutiót, s par-

lamentet kívánt, mint magának. E logikája nem engedte belátni, meennyire önállami függetlensége ellen s a birodalom összeolvasztására dolgozik ezzel. A *sanctio pragmatica* és a magyar öröködési törvény már azzal függetlennek és önállóknak nyilvánította mindenik államot, hogy mindeniknek különböző szervezetet hagyott. Egynek már azért nem ismerhette senki a két államot, mivel szervezetében mindenik más vala. Midőn tehát a szabadelvű ellenzék az osztráknak is a magáéhoz hasonló szervezetet kívánt, már ezzel eltávozott a külön államiságtól, s a két állam egygyé olvasztását kívánta, mert az egyenlő szervezettel olvasztatik leginkább két állam össze. Így világosan az egyeduralom javára dolgozott s csupán a modorban volt ellenzékes, midőn az uralom nyílt absolutismussal akarta az összeolvasztást, az ellenzék pedig parlamentarismussal akarta, szándéka ellen ugyan, de még is épen azt, mert a dolog velejére nézve mind egy, absolutismussal vagy parlamentarismussal olvasztassék-e a két állam össze, csak összeforrasztatván az egyenlő szerkezettel.

De még az ellenzék által akart parlamentes alakzat is kedvezőbb az egyeduralomnak, mint saját absoluturi alakzata leendett; mert soha sem csikarhat ki összesített birodalmából absolutismussal annyit, mint parlamentarismussal, és pedig sokkal kényelmesebben s biztosabban. Az ellenzék ugyan nem ezen indokból, hanem ellenkezőből törekedett parlamentarismusra, de indoka ámulaton alapult. Azon öröklött vezéreszméből indult ki, miszerint a magyar alkotmány történelmileg kifejlődött, s az uralmat korlátozó levén, abban szabadság van, parlamentarismusra fejlesztése még több szabadságot hozand. E hiedelem homályba borította előtte, mikép ezen történelmi kifejlődése az alkotmánynak csak egyeduralmi engedményekből áll, s az is mindegy a dolog velejére nézve, századok alatt adja-e az uralom azokat, vagy ma octroirozza az egész alkotmányt, szabadság egyikben sincs, hanem épen szolgaság van. Szabad állam az ősi volt, melyet a közakarat állított magának, de melyről az ellenzék nem

is tudott semmit, sőt lerombolóját tartotta állam alapítónak és szentnek. E tévhiedelmében okoskodott úgy, holott az csak oly okoskodás a nemzetre nézve, mint azé, ki a párj kifejlődéséből okoskodik gesztenye termésre. Az absolutismus az uralomra nézve terhesebb, mint a parlamentarismus, de a nemzetre nézve jobb, azt azonban a szabadelvű ellenzék el nem ismerheti, mivel az engedményekhez jutott osztály állapota enyhébb az absolutismus alatt lételnél, a szabadelvű ellenzék pedig maga is az engedményes osztályból való levén, a már élvezetében levő engedményekről lemondani az absolutismus alatti állapotért, oktalanságnak is látná. Az új engedményekkel és így a parlamentarismussal is maga a szabadelvű ellenzék előnyököt nyer, de a nemzet rosszabbul járul, mint az absolutismussal. Ha már szabadság nincs s nem is lehető az engedményezett alkotmányban, a valódi állam pedig a közakarát uralmának felállításával nem valósítható, akkor a nemzetre nézve jobb az egyedur absolutismusa, mert az alatt csak úgy szolgaságban van ugyan, mint a constitutios egyedur alatt, de állapota türethetőbb, kénytelen levén az absolut úr maga gondoskodni szolgálja népe megélhetéséről, jólétéről, s nem csigázhatván képtelenné állama fenntartására. Így a kormányzás terhesebb az egyedurra nézve, még is kevesebb erőt fejthet ki. Engedmények osztogatásával s különösen parlamenttel, úgy megkönnyíti magának a kormányzást, hogy alig kerül gondjába, a szabadelvű ellenzék vevén gondjait magára parlamenti szereplésével. Ezzel zsarolja aztán neki a nemzetet, a nélkül, hogy annak panaszai reá hullanának, s ez csikar ki neki a nemzetből több erőt, ámbár azzal államát meríti ki, s annál hamarabb tönkre juttatja, mivel maga javára is koldusítja. Szabadságnak pedig azt látja, hogy maga osztozhatik az uralomban s csak úgy zsebelhet, mint az, mert rendesen azt hiszi a falatozó, hogy más sem éhezik, tehát a nemzet sem.

Már előbb is atény igazolta, mennyivel jobb a nemzetre nézve az absolutismus, mint az engedélyezett alkotmány, mert az osztrák azzal nyelte el a magyart. A constitutios

törvényhozás volt kénytelen az osztrák absolutismus törvényeit átszedgetni, s azok után menni. Sőt osztrák ügyvédre is szorult, ki törvényhozó tanácskozását személyesen vezesse, s tanítsa meg a váltó, kereskedelmi és csőd-törvényeket osztrákosan megírni. Maga a törvényfogalmazgató engedményes osztály még adómentességét sem bírta fenntartani, úgy intézkedvén vámvonalaival az osztrák absolutismus, hogy a magyar nemesség nem adózása miatt, a forgalomban adóztassa meg a nemzetet s így tegye osztrák alattvalóját adóképesebbé. Ez ellen a constitutiós törvényhozás mit sem tehetett, pedig ha engedményezett joga volt a nem adózás, nem volt jog azt kijátszani, s annál kevésbé, mivel azt az adómentességet nem is ingyen engedélyezte az uralom, hanem a nemesség katonáskodásaért. Midőn a nemességet oly jogtalanul adóztatta a forgalomban, az insurrectiot és subsidiumot pedig csak megkivánta, kétszeresen terhelte azt, s ily elszegényítésével a katonáskodásra tette képtelenné. A nemzet zömét is kétszeresen adóztatta, mert az már különben is adózott. Ezt és több ilyeneket mind absolutismussal kormányzott osztrák állama javára tett, a constitutio tehát annyit ért a nemzetre nézve, mint a száraz időben meztelen testére adott vizes köpeny. Még is azt tartotta jobbnak a szabadelvű ellenzék, mivel maga csak kapott valamit abból, mit az osztrák absolutismus el nem harácsolt a nemzettől, s azt tartotta szabadságnak, mintha a nemzet is kapná az alkotmány azon áldását. Így működött a constitutio fenntartásával már akkor is kedvezőbben az uralom javára, mint az maga a be hozandó absolutismussal akart.

A parlamentarismusra törekvésnél még az is vezéreszméje volt az ellenzéknek, hogy a két állam függetlenségét és önállóságát az épen engedélyezendő két parlament valósítja leginkább. E téveszme azt nem engedte belátnia, hogy a parlament nem állam, hanem az állam eszköze. Állam az uralom maga, akár a közakarat, akár egy monarcha gyakorolja. A parlament csak annak szolgál, mint törvényhozó közege, vagy nyelve. Hol nem a nemzet köz-

akarata gyakorolja az uralmat, hanem egyedur, ott az egyedur az állam, hiában tagadja azt szégyenletében a szolgaság. Mind az osztráknál, mind a magyarnál az egyedur volt állam, csak hogy egyiknél nyílt absolutismussal, másikon leplezettel vagy is constitutioval uralkodván, így maga nyilatkoztatta a két államot egymástól függetlennek s magát is két uralomnak. De ha már mindenkinek egyenlően parlamentet ad, azzal e két államát összeforrasztja, s magát is egy uralommá teszi. Az a két parlament oly kevesse két uralom vagy két állam eszköze már, mint egy ember két lába nem teszi az egy embert kettővé. Sőt ha már az egy ember előbb is csak egy lett volna, de egyik lába mankós, csak csámpáskodhatott, de miután mankós lábát a másikkal egyenlővé kuruzsolta, már nemcsak kényelmesen járhat, de kedve szerint tánczolhat is. A két parlament már csak egy monarcha eszköze lévén, ki a törvényhozó hatalmat mindenik felett maga gyakorolja sanctiojával és vetojával, épen úgy nincs külön állam, mintha mindeniket absolutismussal kormányozná. A menyinyiben a két parlament egy uralom alatt némü külön államiságot láttat is, az már csak olyan külön állóság, mint a két lábé egymástól, hogy nem egyszerre lép mindenk, hanem egyszer a jobbik, másszor a bal lép előre, mivel az uralom nem akarhat veréb lenni, hanem az ember járás módját követi.

A szabadelvü ellenzék, akarata és szándéka ellen, már a két parlament kérelmezésével így valósítottván az uralom birodalmi egységre törekvését, az uralom másfelől maga is azt látta már be, hogy reá nézve csakugyan jobb parlamentarismussal forrasztani össze államait, mint absolutismussal, mert közbejött események kimutatták, hogy a birodalom fenntartására kellő segédeszközöket absolutismussal felhajtani nem bírja. Most tehát már még maga akarta leginkább a parlamentismust, de csak egy birodalmi parlamentet akart, s azt még felerőszakolni is töre-

kedett. A két parlamenttel s két miniszteriummal több okokból nem tudott megbarátkozni.

De mint mindig, úgy most is az ellenzék jobb valamit ajánlott az uralomnak az egy parlament helyett. Nem annak akart ugyan szolgálni, de mindegy arra nézve, csak annak legyen jobb, az a birodalmi egységet nem akaró szabadság és állami függetlenség pedig úgy járjon, mint a kupecz gödörbe bukott lova, melyről az eladó kupecz azt állította, épen az bizonyítja, hogy nem vak, de nagyon is jól lát, mivel oly egyenesen neki ment a gödörnek; azt nem látva, nem mehetett volna oly egyenesen neki.

Bűnhődnék, ki a szabadelvü ellenzék hazafiságát, és szabadságszeretetét tisztelettel nem méltánylaná, de kárhozzatná vagy vádolná. Tiszta lélekkel és meggyőződéssel azt akarta, mit a fennálló körülmények közt s a már létező állami viszonyokból következetesen legjobbnak látott a haza javára. Ha azon körülmények és viszonyok magok csalékonyoks ellenkező eredményre viszik az igyekezetet, az a jó akaratnak be nem tudható. Főleg a delegatio tervezőjét tiszteletlenséggel illetni, vétkezés volna a legnemeseb polgári erény ellen. Ritka korszak szül oly kitünő tehetségü s önzetlen nagy hazafit, ki nek egész pályája annyira feddhetetlen. De épen mivel oly kifogástalan, tanúságul szolgál, mily szerencsétlensége a felfordított államéletnek, hogy abban még az oly nemes szereplő is csak romlásra működhetik.

Egy birodalmi parlamentet alkotmányosan oly kevéssé fogadhatott el az ellenzék, mint II. József birodalmi egységbe olvasztó absolutismusát, nem is egyéb levén az, mint más alakban ugyan, de csak beolvasztás. A független önállást és alkotmányt önként feladni, s kívül az országon, az osztrák székvárosában, bizonyos számú egyénekkel részt venni egy összbirodalmi törvényhozásban, mi egyéb, mint gyarmati viszonyba süllyeszteni le az ezredéves magyar államot. Még azon törvényhozásbeli részvétet is vagy idegen nyelven gyakorolni, s azzal egy más nemzetiségnek áldozni fel a magáét, és azt ismerni el az

összállamot képező nemzetiségül, vagy saját nyelvén ugyan, de azzal meg nem értetni, vagy végre tolmácsokkal, mi leendett az egyéb, mint unicum a maga nemében. Annyi különféle nép és ország ellenkező érdeinek vegyületében, a nemzet legdrágább érdekeit, a minden esetre többséget képező birodalmi népfajoknak annál bizonyosabban rendelkezése alá vetni, mivel előre is a tény bizonyította, hogy még saját különböző népfajai is már azokhoz csatlakoztak ellene, belépvén azon parlamentbe, — mind ez — egyenlő leendett a honárulással. Az oly törvényhozásbeli részvétet csak a haza és szabadság ellensége fogadhatta el.

A szabadelvű ellenzék tehát nem is tehetett egyebet, következetesen és eszélyesen, mint hogy a külön parlamenthez rendületlenül ragaszkodván, kiegyezésül a mellett, más valamit ajánljon. A haza bölcse, a minden párt előtt köztiszteletben álló, s mindenki által elismert legnagyobb hazafi a delegatit találta ki a végre, s jobbat senki sem tudván ajánlani, az fogadtatott el. Veleje abban áll, hogy a külügy, hadügy, s ezekhez kívántató pénzügy közösöknek ismertetvén el, azokat a magyar és osztrák parlament által, paritás alapján kiküldött delegatio intézze el, melynek határozatait egy közös miniszterium hajtsa végre.

De ez intézmény nem egyéb, mint oly czikornyázása az egy parlamentnek, mely annál sokkal kedvezőbb az uralomra nézve, a birodalmi egységet szilárdabbul valósitván meg. Ugyan azért sokkal inkább fel is adta az állam függetlenségét s önállását, és sokkal többet árt a szabadságnak. Azt adta tanácsul az uralomnak: osztó szét, és győzől!

Az egy birodalmi parlament látszatosabbá teszi ugyan a birodalmi egységet, de annál ingatagabbá, sőt annak szétoszlását épen ugy magában hordó, mint a bálhel építőként. Ugyan azon indokok, melyek a hazafias ellenzéket az egy parlamentbe lépéstől eltartóztaták, már magok elegendők lettek volna szétoszlátni azt s azzal a

birodalmi egységet is. A többi nemzetiségeknek ugyan azon elkülönítő érdekeik forogván fenn, főleg az uralom által proclamált minden nemzetiség egyenjogúsága mellett, s az egy parlamentben az a sok különféle nemzetiség mind magát fogván érvényesíteni akarni, már a nyelvzavar épen a bábeli szétosztató leendett. De az ellenzékeltartóztató indokokon felül, az is fenn forog, hogy az összes birodalom minden ügyeinek egy parlamentben összpontosítása, ezt a testületet, a sanctio mellett is, oly hatalmasra teendette az uralom irányában, melynek az nem leendett képes ellentállani. Az olyan egy parlament mindig hamarabb felülkerekedhetik az uralmon, mint a háromfelé osztott. Egy parlamentnél egy forradalom elég azt magát is szétrombolni, s olyan forradalmat egy főváros is indíthat. De már két parlamentnél s egy delegationnál két helyen kell forradalom, és pedig egyszerre, azoknak vagy gyámolítására vagy szétrombolására, pedig már egy is nehezebb, épen a sikerre kevesebb kilátás miatt. Hol a siker közelebb áll, ott nagyobb a merészség is. Egy parlamentben egy többségre vergődő párt is elég, azt tenni a mit akar, s az hamarabb találkozik annyi heterogen ugyan, de mind elégedetlen elem közt. Két parlamentnél s egy delegationnál mit sem tehet, ha van is. Ha már a szabadság csakugyan nem volna másképp elérhető, mint forradalommal, az egy parlament arra sokkal alkalmasabb, mint két külön parlament és egy delegatio. Ez a három felé osztás oly nehezzé teszi azt, mint a szövetséget lehetlenné, melyet egy parlamentben a különböző nemzetek képviselői oly könnyen köthetnek, hogy tőlök függ, a birodalmat szövetséges állammá alakítani át, s azzal a szabadságot is elérni. Így midőn a szabadelvű ellenzék az egy birodalmi parlamentet nem akarta, a delegatios két parlamentel az uralomra nézve sokkal kedvezőbbet, de a szabadságra s állami függetlenségre nézve sokkal rosszabbat fogadott el. Így működik mindig akaratlan és szándéka ellen az uralom javára.

A delegatio felállítására még egészen alkotmány ellenes nézetekből is indult ki tervezője és követő pártja.

A sanctio pragmaticából okoskodni azt ki, az alkotmánynak egészen hibás ismeretén alapul.

A megoszthatatlan birtoklás és öröklés, mit a tervező alapul vett, nem is a *pragmatica sanctio*val, s magyar örökösítő törvénynyel állítottatott fel, hanem bennfoglaltatott már a fiág elsőszülöttségi öröködésében is, az uralom minden államában egyenlően meglevén az állapítva. Ha mindenik államában az elsőszülöttnak kellett örökösödni, nem lehetett már az államokat megosztani vagy másnak is örökleni. Az öröklésnek a nőágra is átszállításánál csak világosabban mondatott ki az a megoszthatatlanság, mintegy az akarván mondatni, hogy akkor is oszthatatlan legyen az öröklés, ha az a nő örökös ikret vagy talán Miczbánnét követve, hetest vajudnék ki első szülöttül. Innen, ha az a megoszthatatlanság a fiág alatt birodalmi egységet nem hozott létre, a nőág alatt sem hozhatott.

Ha már az a megoszthatatlan birtoklás és öröklés bármikor oly értelemben tette volna is kötelességgé annak fenntartását, mint a delegatio tervezője egészen hibásan veszi, ez a kötelezettség akkor sem azt vonja maga után, hogy annak teljesítése miatt összeolvadjanak az államok, hanem hogy mindenik oly önállólag járuljon annak teljesítéséhez, mint önállólag vállalta magára, mert önállósága nélkül egyik sem is teljesítheti, mindenkivel csak az rendelkezhetvén, ki önállóságát elvette. Az a kötelezettség tehát épen külön álló függetlenséget követel akkor is. Máskép csak úgy teljesíthető, hogy a kötelezettek a miatt mindjárt összeolvasszák rendelkező törvényhozásaikat, s együttesen intézkedjenek, minden ahhoz kellő segédeszközeiket is összeolvasztván, vagy elhatározzák, melyik mennyi erővel s mikép járuljon a kötelezettség teljesítéséhez. Ha azt nem teszik, világosan fenn marad mindenkinek külön intézkedése, miként teljesítse azt a kötelezettséget. Már pedig azt az együttes eljárást vagy intézkedést

az államok itt sem a *pragmatica sanctio* előtt, sem azután nem tették, következésképen a kötelezettség teljesítésére függetlenek maradtak egymástól s arról külön kell rendelkezniök.

A *delegatio* tervezője szerint értve a kötelezettséget, annak teljesítése miatt is oly kevésbé látta a *pragmatica sanctio* s magyar örökösítő törvény felállítója bajnak az államok független önállóságát fennhagyni, mint magát az egyedurasságot, mely az egész világot kormányozhatónak hiszi, nem csak fija, de még leánya által is. Arról rendelkezni, mikép teljesítsék államai az ugy értelmezett kötelezettséget, szükségtelen is volt, mert ha már törvénynyé tette, ezt a törvényt csak végre kellett az uralomnak hajtani, és pedig csak azon eszközökkel, melyeket ugyanazon törvény kezébe adott. Ha semmi újabb segédeszközöket nem adott kezébe, akkor maga elegendőknek tartotta az uralom a már addig kezébe adva voltak. Újabb segédeszközökről csak újabb törvényekkel intézkedhetett azután, ha akkor egyszersmind nem intézkedett.

Már hogy a külügy, hadügy, és pénzügy a nőörökösítés behozásánál az oszthatatlanság fenntartására segédeszközökül az uralkodónál lett volna, vagy azután a törvény a végre annak adta volna, azt a tény maga czáfolja meg, mert ugy most *delegatio* felállításával adni kezébe, vagy tenni közösgüggyé, egyáltalában felesleges lenne, az arról szóló törvényeket most csak végre kellendvén a monarchának hajtani.

A *delegatio* tervezője szerint nem is lett volna már a magyar államnak a *pragmatica sanctio* s nőörökösítő törvény után sem külön diplomatiái képvisellete a külügyekben, sem külön hadereje és pénzügye. De akkor az osztráknak sem lehetett volna. S megfoghatatlan, miként olvadhatott volna csak a magyar ugy az osztrákba, hogy az rendelkezhessék a magyarnak ezen ügyeiről, az pedig ne olvadt volna ugy a magyarba, hogy ez is rendelkezhessék annak ezen ügyeiről.

A tények és törvények azonban, melyekre ily csudálatos összeolvadás igazolása végett hivatkozott a *delegatio*

tervezője, nem is az osztrák állammali viszonyba, hanem a magyar nemzetnek saját királya irányában fennforgó viszonyaiba tartoznak. A mely törvény az osztrák állammali viszonyra nézve hivatolható, az épen ellenkezőt mond, mikor azt mondja, a magyar állam semmi más államnak lekötelve nincs. Így viszont az osztrák sem lehetett a magyarnak, mikor e törvény hozatott, már pedig a közösgyekkel mindenik lekötelve lett volna egymásnak.

A külön diplomatiiai képviselőre nézve tévesen okoskodott a tervező, mivel azt már a *pragmatica sanctio* s nőörökösítő törvény előtt is csak úgy gyakorolta a király, mint azután. Ha még is birodalmi egységet az előtt nem foglalt magában, azután sem foglalhatott. A magyar állam képviselője alkotmányosan mindig a magyar király volt, kinek jogaihoz tartozott e hivatását, a mennyiben a törvény másképp nem rendelkezett, tetszése szerinti diplomatiiai követek által teljesíteni. Ugyanazon követ által képviseltette többnyire már a *pragmatica sanctio* előtt is mind magyar mind osztrák államát, szükségtelen levén a személyeket és költségeket szaporítani, miután egy személy akár mennyi államot képviselhet, mint a *delegatio* tervezője több választókat képviselt, hol azon államoknak nem egymással, hanem egy harmadikkal forog fenn ügyök, és érdekeik egymással össze nem ütköznek. De azon egy követ a magyar király czimet is viselő király nevében csak úgy beszélt, mint az osztrák czimet is viselő fejedelem nevében, megbizási okmánya is úgy szólván, nem pedig pusztán csak mint egy államot birtokló fejedelem által kiállított okmány. A magyar törvényhozás felszólalása, diplomatiára magyaroknak is alkalmazása végett, nem azt teszi, mintha csak másokat alkalmazhatott volna a király, mi a birodalmi egység tekintetében is képtelenség volna, hanem hogy miután diplomatiára mindinkább nagyobb előkészülés kívántatik, s mind inkább állandó követek válnak szükségessékké, magokat diplomatiára szánó magyaroknak is nyujtassék alkalom önkiképzésükre, nehogy olyanok hiánya miatt kény-

telen legyen a király csak másokat alkalmazni. Ellenben azt meg már egyenesen ki is mondta a törvény, hogy a törökkeli érintkezésekben, épen ki ne hagyassanak a magyarok, még ha osztrákok vagy mások küldetnek is, a török birodalommal leginkább forogván fenn a magyar államnak saját ügyei. De már akár magyar, akár más alkalmaztatott, egyik sem birodalmi egységet képviselt, hanem egy fejedelmi személy alatt levő külön államokat. Nem is tekintette a diplomatia sem összeolvadottnak a két államot, a honnan nem csak Napoleon, de már előbb a francia forradalom is mint magyar királynak üzent a monarchának háborút, igen jól tudván, hogy Magyarország nem olvadt össze az osztrákkal. Az a be nem számolás a külügyek miképeni állásáról már azért sem bizonyít birodalmi egységet, mivel az osztráknak még kevésbé számoltatott be, sőt a magyarnak legalább a subsidiumok megajánlásainál és az ujoncz állításoknál, csak inkább beszámoltatott úgy hogy a dolog velejére nézve elég is volt, s ma sem számoltatik be több.

Az állam jövedelmeiről soha sem kért a magyar számot, de az nem azt teszi, hogy financiája birodalmi egységbe olvadt, mert ez a számot nem kérés a *pragmatica sanctio* előtt is megvolt már. Megvolt, mióta magyar állam létezik, még az ősi államban is, sőt onnan származik, noha a királyok alatt az is nagy változást szenvedett. Önállami háztartásában azon elvből indult ki a magyar mindig, hogy az állam szükségeinek fedezésére az uralomnak átadott javnak és regálék jövedelmeiről s azoknak hová történt fordításáról soha ne kérjen számot, úgy adván azokat át, hogy azokból fedeztessenek az állam szükségei, s a megmaradható felesleg szolgáljon a közhatalom kezelőinek fizetésül. Ugy gazdálkoddasson s intézkedjék az uralom, hogy azon jövedelmekkel beérje, s többre ne számíton. Rendkívüli esetben csak subsidiumot kívánhatott, ha a rendkívüli esetet kimutatta, de még annak hová történt fordításáról sem kért számot a nemzet soha. Ugy az adóról sem, midőn már a pórnép adóztatása behozatott.

Ezt a számadás nélküli gazdálkodtatást pedig azért látta a magyar eszélyesnek a király egyvertetésével, a miért a földesur, ki inkább szabad lopásra adja tisztjeinek birto-ka kezelését, azon kikötéssel, hogy nem kér tőlök számot, de a jövedelemből az ő szükségeit fedezzék, különben felakasz-tatja őket. Ezt azért teszi a földesur, mivel igen tudja, hogy ha számot kér, még neki kell ráfizetni, nem hogy szüksé-geit fedeznék jövedelmei. A magyar nemesség igen tudta, hogy állama jövedelmeinek és szükségeinek számon kéré-sével ugy járna, mint most a nemzet nevében számadást követelő parlament, melynek oly számadás terjesztetik clébe, hogy az a számonkérés ugyan csak torkára forr annak az általa nagyon eszélyesen képviselt népnek. Semmi sem könnyebb a világon, mint beszámolni, mit hová tett valaki, s azt mondani, még ez is ez is kell, a szá-madást kérő pedig már kénytelen fedezni, ha jövedelme nem elég, adósságból is, miután azt látja, hogy azon számadás szerint csakugyan nem elég a mit kezelésre adott. Azzal sem nyer semmit, ha aztán azt is előre beszámol-tatja, mire fog hát kelleni, mert megint semmi sem köny-nyebb a világon, mint oly számlát tenni elébe, melynek minden száz forintjából, ha lelkét kiteszi, sem vonhat le egy-két garasnál többet. Így aztán a budgettnak neve-zett számla falatját is kihuzza szájából a boldogított pol-gárnak, ki azzal tétetik luddá, hogy mindenről beszámol-nak, s így az ő elexequált gatyájának áráról is.

A magyar állam jövedelmeit az említett okból min-dig számadás nélkül hagyván a nemesség kezelni a fiscus vagy kamara által, azt a kamarát épen függet-lennek nyilvánította a törvény az osztráktól, a prag-matica sanctio után is, s azzal csak levelezésben ál-lónak. A jövedelmek számadástalan kezeléséből épen nem az következett, hogy azokból az oszthatlan birtoklás fenntartására quotát követelhessen valami egységes biro-dalom, hanem csak az, hogy a magyar állam szükségei-nek hátra tételével is, elcsipdestetett azokból, de az ily alkotmányellenes visszaélésre annál kevésbé lehet hivat-

kozni, mivel az nem jog, hanem sérelem volt. Ellenben most épen az következik, hogy miután már a magyar is számot kér állami jövedelmeiről, azokból semmit sem lehet elcsipdesni az osztrák szükségeire, hanem még önállóbb financiájának kell lenni. Ha már oly kötelességnek tekintethetnék is az oszthatatlan birtoklás fenntartása, mint a tervező hitte, akkor is csak úgy kellene a dolognak állani, hogy saját jövedelmeiből mindenek előtt magát tartsa fenn mindenik állam, azután járulhat az oszthatatlan birtoklás fenntartásához, különben, ha maga előbb összerogyik, azután csak hullájától várható az a fenntartás,

A magyar állam hadereje mindig a nemesség volt-mióta királyai voltak, s annak legfőbb vezére maga a király. Helyettese később a nádor. Ez a haderő annál kevésbé képezett valaha egy közös ármádiát, mivel soha sem egyszerűen a nőöröklés vagy oszthatatlan birtoklás törvényének végrehajtásában mozgósítatott, hanem különtörvény kellett insurgáltatásához, a *pragmatica sanctio* után is, csak úgy mint az előtt. Insurgált saját költségén, az levén financiája, melyről még a király sem rendelkezhetett, annál kevésbé volt közös financia. Sőt ezt a haderőt épen a *pragmatica sanctio* után csak önköltségén vihette a király kívül az országon. A hadviselés módjának változása csak azon intézkedést tette szükségessé, miszerint a magyar állam urbéres népéből, fokongként néhány ezreddé szaporított, örökös katonaságot állított fel, addig is, míg a nemesség insurgálna, az ellenség berohanását akadályozni. Tartására adót fizetett ugyancsak urbéres népével, mely az állam jövedelmeihez tartozott. E póthadereje az államnak mintegy cselédkatonaságául tekintett, mivel az urbéres népnek is otthon nem igen használható, leginkább csavargó egyéneiből fogdosztatott össze. Ha már ezt a póthaderőt úgy bocsátotta volna is a nemzet a királynak tetszése szerinti rendelkezésére, mint a *delegatio* tervezője bizonyította, hogy az állandó katonaság a király más állambeli katonaságával egy cs. k. ármádiát képezett, abból sem a birodalmi egység következ-

nék, mivel olyasmi a *pragmatica sanctio* előtt is történt s arra azért, hogy azt a katonaságát úgy adta oda a nemzet, kötelezve csak nem volt úgy adni oda. De ellenkezőleg az következik, hogy miután az urbéri viszonyok eltörültettek, s az állam hadereje más alapokra állítottott, most már az a szolga póthaderő megszűnt lenni, az alkotmány sánczaiba felvett néppé levén, tehát az sem adható már egy közös ármádiába, hanem a magyar állam alkotmányos haderejébe sorozandó, mely soha sem volt közös ármádiává kötelezve.

De azt az oszthatatlan birtoklást és öröklést egészen hibásan értelmezte a *delegatio* tervezője kötelezettség tekintetében, mert az magát a trónöröklést és birtoklást biztosító kötelezettségét foglalja ugyan a nemzetnek magában, de nem az osztrák állammal egyetemleges kötelezettségét, s ebben van a lényeges különbség, mit a *delegatio* tervezője nem látott. Az államoknak egymás irányában semmi kötelezettségét nem állítja fel, az a törvény s nem is vonja maga után, valamint az állam fenntartására vonatkozó kötelezettséget sem tartalmaz. Általában a magyar állam és osztrák birtokok közt semmiféle kötelezettség nem létezett soha, nem is létezhetett. Az egész összeköttetés tisztán és egyszerűen mindig csak az egymás közötti béke és kölcsönös védelem politikája volt, semmi egyéb. Csak védtek egymást külnegtámadtások ellen, a mennyiben saját érdekek azt hozta magával józan politikául, de arra kötelezve soha sem voltak egymásnak a *delegatio*ig, s épen azért adatott fel ezzel a nemzet önállósága és függetlensége.

A magyar trónra választással hozatott az osztrák állam fejedelme, azért is ugyan, mivel állítólag a magyar fejedelmi családból leányágon származott, és így örökösödési joga is forgott fenn. De eltekintve attól, mennyiben alapos ezen öröklési joga a magyar fejedelmi nőágnak, miután elsőszülöttséghez kötve soha sem volt, mindig csak választástól függött. Választhatott tehát a magyar más leánygubeli örökös is, kit mindig igen könnyű találni, hanem

azért intézte választását épen csak az osztrák uralkodóra, mivel annak már szomszéd állama lévén, a magyar állam érdeke ugy hozta magával, azt várhatván tőle, hogy osztrák állama erejével is védeni fogja, mint viszont a magyar is annak államát, s így kölcsönös védelem áll elő. Azon felül az egy fejedelem alatti lét már magával hozza az egymással nem háboruszkodhatást, ugyanazon fejedelem egyik államát a másik ellen nem vezethetvén, mert a melyik ellen azt teszi, annak megszűnik fejedelme lenni. A király választásban pusztán csak magában nem foglaltatik oly kötelezettség, miszerint a választott király tartozzék a választó államot másik állama erejével védelmezni, ha ez világosan szerződésileg ki nem köttetik, még ha abszolút ura is azon másik államának, mert az abszolút úr is csak állami jogokat gyakorolhat, különben nincsen is állama, melylyel bármiféle állami viszonyokba léphetne. A választás öncselekvése a választó államnak, öncselekvésével pedig nem kötelezhet védelmére egy más államot. A választást elfogadó sem nyer azzal jogot, másik államát a választóval védelmeztetni, ha ez szerződéssel vagy törvényvel világosan ki nem köttetik, mert a választással magában csak azon uralom adatik át, mely addig létezett, annak pedig nem volt a választó állam kötelezve más államot is védeni. A választás mellett állítólag fennforgott leányági öröklés is oly kevésbé kötelezhet két államot kölcsönös védelemre, mint a választás, mert az öröklött jog és kötelezettség sem több sem kevesebb nem lehet, mint az örökhagyónál volt. Már pedig a magyar fejedelmeknek soha sem volt joguk az osztrák államoktól védelmet követelni, sem kötelezettségök azt védni. A magyar fejedelemséghez öröklött jog sem hozhatta tehát azt magával. Így a kölcsönös védelem soha sem válhatott kötelességgé, a választással és örökléssel, hanem mindig csak érdek politikája maradt az államok közt, mivel szerződéssé vagy törvénynyé nem tétetett, más jogcímen pedig nem volt követelhető. Azért, ha a magyart osztrák erejével védelmezte az uralkodó, mindig meg is köszönte

ezt a magyar törvényeiben, s érdemeül róvta fel, épen mivel kötelezettsége nem volt a védelem más állama erejével. Ezt bizonyítja igen sok törvény, sőt a fiág örökösének törvénynyé tevése is az uralkodónak azon érdemével indokoltatik.

Nem is kellett a kölcsönös védelmet törvénynyé vagy köteleességgé tenni, mert a kölcsönös érdek oly rugója annak, melyre józanul lehet támaszkodni, kölcsönös védelmi alkukötések vagy szövetségek is a miatt hozatván létre. Főleg a magyar államot kötelezni volt felesleges, mert ennek nagyobb szüksége volt az osztrák védelmére, mint viszont annak a magyaréra. Az osztrák állam a német imperiumhoz tartozván, ott már kölcsönös védelemben állott, még pedig kötelezetten s már azért sem léphetett a magyarral kötelezettségbe, mert ha a magyarnak az imperiummal ütött volna ki háboruja, vagy egyik vagy másik kötelmét mulhatlanul meg kellett volna szegnie. Ugyan azért a magyar sem léphetett vele kötelezettségbe. Tehát csak is az érdek politikájánál kellett maradni, melyet követni vagy nem, mindenik államnak szabadságában áll s mindenik csak akkor követ, mikor követheti.

A királyválasztás helyett, az első szülöttségi trónörökös behozásával, a kölcsönös védelem tekintetében, semmi változás nem történt, mert ha az állami cselekvésnek tekintetik is, azzal csak azon uralom ruháztatott firól fira, mely addig létezett, abban pedig nem foglaltatott kötelezettségül kölcsönös védelem. A firól fira örökléssel magántulajdonná lett ugyan az állam, de az sem változtatott a kölcsönös védelmen semmit, mert eltulajdonítani is csak azt lehet, a mi létezik, a kötelezett kölcsönös védelem pedig nem létezett. A fiörökös mellett sem törvénnyel, sem szerződéssel köteleességgé nem tétetvén a kölcsönös védelem, az örökös törvénye maga pedig csak az örököséről intézkedvén, és csak az első szülött trónra hozását tévén a nemzetnek köteleességévé, de nem az osztrák állammal együttesen teljesítendő köteleességévé, a kölcsön-

nős védelem ügye csak abban maradt, a miben volt, s így csak az érdek politikája állott fenn, együttesen cselekedni a két államnak valamit.

A nőörökösödés behozása éppen úgy nem változtatott a kölcsönös védelmen semmit, mert a nőt örökösítő törvény csak azt az oszthatatlan birtoklást és öröklést mondta ki, mely már a fiág öröklésében is benn foglaltott, s csak azon uralom ruháztatott a nőágra is, mely a fiörökösöknél volt, ez pedig nem foglalta magában a kölcsönös védelem kötelezettségét. Ily védelmet sem törvény, sem szerződés a nőörökösödnél sem állítván fel, az tovább is úgy maradt, mint volt. Kötelezett kölcsönös védelemhez azt világosan és határozottan kifejező törvény vagy szerződés kívánatik mindenkor, és minden törvény, valamint szerződés is csak azon kötelezettséget foglalja magában, a miről szól, különben minden kötelezettséget a világon alá lehetne dugni. A nőt örökösítő törvény világosan csak az örökösödségről rendelkezvén, arról mondja azt, hogy megoszthatatlan legyen, és az azzal járó birtoklás azután se osztassék meg. E törvény tehát csak azon kötelezettségét foglalja magában a nemzetnek, hogy a nőágból ugyanazon első szülöttet hozza trónra, ki a másik államban arra hozatik, s annak birtoklását azután is megoszthatatlanul tartsa fenn. De hogy ezen kötelezettségét a nemzet együttesen teljesítse az osztrákkal, arra egy szóval sem kötelezi a nemzetet. Ha az államok külön cselekvőleg ugyanazon első szülöttet hozzák trónra, s azon fenn is tartják, úgy hogy annak birtoklása fel nem daraboltatik, azzal a törvényben kifejezett kötelezettségnek mindenik állam tökéletesen eleget tesz. Így is teljesítette azt a két állam mindenkor, soha sem együttesen cselekedve hozván az örökösöt a trónra, s nem is együttesen koronázván azt meg. Oszthatatlanságot akar a törvény, mint osztály csak az öröklésnél szokott előfordulni, s annak kizárásával természetesen egy a birtoklás, melyben fenntartandó az örökös. Más kötelezettséget a nemzetre nézve egyáltalában nem foglal e törvény magában,

semmi egyébről nem rendelkezvén. Az állam fenntartására nézve sem intézkedik az a törvény semmiről, annál kevésbé a kölcsönös védelemre nézve, mi mindenik egészen különböző valami, mint maga a trónöröklés. Azt a trónrahozást és az örökös alatt osztatlanul fenntartást, egyáltalában nem teszi a törvény egyetemes kötelezettségévé az államoknak, mert mindenik állam csak az uralomnak kötelezi a törvénnyel magát, maga részéről teljesíteni azt, nem a másik államnak is. Egyiknek törvényhozása nem is kötelezheti a másikat semmire, itt pedig mindenik saját törvényhozása utján külön járt, nem egymással egyezkedett vagy kötött szerződést. Sőt annyira külön egyezkedett a magyar csak az uralkodóval, hogy azt a nőörökösítést vagy trónrahozást és osztatlanul fenntartást is csak úgy vállalta magára kötelemül, hogy az a trónra hozott örökös viszont köteles legyen az alkotmányt, minden kiváltságokkal együtt, fenntartani, már pedig az alkotmány épen a független önállást biztosította mindenkör és soha sem tette kötelességgé a kölcsönös védelmet, vagy az államnak az osztrákkal együttes fenntartását, valamint általában semmiféle cselekvést nem tett együttesen teljesítendő kötelességgé. Az a kölcsönös védelem vagy bármely együttes cselekvés eleitől fogva csak az érdek politikája levén, csak ott gyakoroltatott, hol azt együtt gyakorolni megegyeztek az államok egymással, úgy hozván érdekeik. — Már, hogy aztán mikép tartsa fenn mindenik állam a maga által trónra hozott ugyanazon örökös, az mindeniknek a maga törvényei szerint kötelessége ugyan, de nem egymás irányában, hanem a trónra hozott örökös irányában. És mivel e célra az érdek azonos, a kölcsönös védelmet is magával hozza ugyan, de nem mint kötelezettet egymásnak, hanem csak mint politikailag észszerűt, hol más ellenkező viszonyok vagy kötelezettségek ki nem zárják, s a felett egyezkedniök egymással joguk van, de nem kötelesek.

Nem hozta ezek e szerint sem a fi sem a női örökös törvénye a kötelezett kölcsönös védelmet magával

soha, hanem a kölcsönös védelem érdeklpolitikája hozta az államok részéről azon törvényeket magokat is létre, érdekekben lévén egy fejedelem alatt maradni; az uralom részéről pedig a család fenntartásának érdeklpolitikája hozta azokat létre.

Azon okoskodása sem áll tisztán a delegatio tervezőjének, miszerint az osztráknak is parlamentet engedélyezvén az uralkodó, azzal azt a képviselőt, melyet annak részéről a kölcsönös védelem vagy öszbirodalom fenntartására gyakorolt a törvényhozásnál, annak engedélyezte tehát most annak van joga a közös ügyeket velünk együttesen elintézni. Van joga igen is, mint mi nekünk vele, de kötelezettsége nincs, sem neki, sem nekünk. Osztrák állama részéről sem gyakorolhatott, nem is gyakorolt a monarcha a magyarnak kötelezett védelmet, mint magyar király minőségében sem az osztráknak kötelezettet, hanem valamint a magyar állam részéről törvényhozás útján esetenként eszközölte, hogy az érdek azonságánál fogva a kölcsönös védelem így vagy úgy, annyi vagy ennyi erővel teljesíttessék és csak az így eszközölt törvénynyel tétetett az kötelezősége, úgy osztrák állama részéről is csak esetenként rendelkezett az ott nála volt törvényhozással, és csak úgy az érdek politikáját követte ott is, mivel a magyarnak kötelezve nem volt kölcsönös védelemre. Osztrák államának sem engedélyezhetett tehát egyebet, mint hogy most érdeklpolitikáját maga kövesse az, s esetenként egyezkedjék a magyarral a kölcsönös védelem iránt. De kötelezettségül az sem követelhet semmit, mert úgy követelni kölcsönös védelmet a magyartól az osztrák uralkodónak magának sem volt joga soha, azért olyan jogot nem is engedélyezhetett.

Általában azon tévedésben forog a tervező, hogy a közös érdeket, vagy szerinte viszonyokat, már kötelezőknek is tartja. Ebből folynak hamis következtetései. Holott közös érdekek lehetnek és vannak ugyan, bár kivel a világon, de azért még hogy azonosok, magokban soha sem kötelezők. Ha **A**-nak és **B**-nek is követelése van **C** ellen,

egyenlő vagy azonos érdekek van **C**-t beperelni, de azért nem kötelesek, hanem egyezkedni maguk közt joguk van, együtt inditni **C** ellen csődöt. Vagy ha **K** megtámadja **M**-et és **N**-et is, ezeknek egy érdekek van védeni magokat **K** ellen, de azért nem kötelesek együtt védeni, hanem egyezkedni joguk van az iránt. Abban van a lényeges különbség, hogy vajjon egyszersmind törvényesen vagy szerződésileg kötelesek-e az államok, mint érdekelek egyenlő vagy közös érdekeiket együttesen kielégíteni, vagy mint nem kötelezettek egymásnak, hanem függetlenek és önállók, szabadon intézkedhetnek-e külön, vagy egyezkedhetnek-e egymással az iránt. Minthogy pedig az osztrák és magyar közt oly kötelezettség sem törvénnyel sem szerződéssel soha fel nem állított, mert az oszthatatlan örökösítés, s megoszthatatlan birtoklásban fenntartás sem tétetett egyetemes kötelezettséggé, abból az a kérdés következik, vajjon eszélyesen teszik-e az érdeklelt felek, hogy most kötelezzék le magokat egymásnak, és pedig oly intézmény felállításával, mint a delegatio, melynél kedvezőbb intézménye a török szultánnak sincs a gaurok felett. De az semmi esetre sem következik, mit a tervező kiokoskodott, hogy már kötelesek, mert az egyenlő és közös érdek magában még kötelező nem lévén, minden közösség vagy egyenlőség daczára, külön is kielégíteni magának mindenik fél jogosult, csak a józan politika hozza magával, nem a kötelezettség, hogy egyezzenek meg a közös kielégítés iránt, s együttesen tegyék azt. És ha már a megegyezést nem csupán egyes esetre, de mindenkorra akarják is tenni, akkor az állami eszélyesség azt hozza magával, hogy legalább ne oly intézmény felállításában egyezzenek meg, mint a delegatio, mert annál, épen mikor az uralomnak kedveskednek vele, eredményeiben sem magokra, sem az uralkodóházra nézve károsabbat senki sem tanácsolhat nekik.

A delegatio ugyan csak annyinak látszik a közössöknek kijelölt ügyekre nézve, mint az egybirodalmi parlament,

vagy mintha a két parlament olvadna össze, s úgy intéznék el azokat, miután az mindegy, közvetlenül maga intézkedik-e a két parlament együttesen, vagy bizottsága által. De még is oly lényeges különbségek forognak fenn, melyek miatt sokkal inkább elfogadható az egybirodalmi parlament, vagy a két parlament összeolvadása, mint az a delegatio.

Az a kevésnek látszó közös ügy, mi a delegatióra, más névvel közös parlamentre, van bizva, az összes államéletnek nagyobb felét foglalja magában, sőt már csak a külügy és hadügy maga nagyobb fele az állam lételének. Oszállamunkban az egész törvényhozás nem is foglalkozott egyébbel. Másik fele az államéletnek csak az igazságszolgáltatás, az pedig nem tartozott őseinknél a törvényhozás körébe, hanem a törvényhozástól elkülönített birói közhataloméba. A többi, mit az egyeduralom századok alatt az állami létre halmozott, nem csak felesleges és haszontalan, de az államéletet megrontó és a szabadságot megölő hóbort. Az állam lételének csak bel és külviszonyai vannak, belviszonyait az igazságszolgáltató hatalom mind elintézi, külviszonyait pedig törvényhozó hadi hatalma intézi mind el. Egyébre csak annyi szüksége van az állam lételének, mint a ráragasztott himlőkre. Az állam lételének azt a külviszonyaiban működő hadi hatalmát és törvényhozását, mihez most már a főleg adóztatáson alapuló pénzügy is járul, bizta a szabadelvű ellenzék, delegatio név alatt, egy közös parlamentre, mely semmivel sem több, mintha herkópáterekből állana, rendelkezni a nemzet felett, melynek állami függetlenségét az a szabadelvűség önként feladta, noha kétségtelenül jót akart, s a hazának vélt használni, különben, ha öntudatosan, nem tévedésből tette volna azt, honárulónak volna mondható.

A mellett, hogy az egyeduralom által engedélyezett alkotmány maga már oly hibásan iratott meg, s az annak keretében foglalt álszabadság is feladatott, az alkotmányon kívül eső valódi szabadság szempontjából tekintve, mely szabadság pedig valósítandó volna, oly intézmény a

delegatio, hogy az tisztán csak koholmányon, vagy hazugságon alapulónak mondható, s még mint olyan is, következetlennek.

Azon ráfogásból indul ki, mint alapeszméből, mintha a parlament a nemzetet képviselvén, annak törvényhozó akaratát fejezné ki, s annak törvényhozó hatalmát gyakorolná, tehát oly jogosultsággal küldhet ki delegatiót is a kötelezőleg közösökké tett érdekek együttes elintézésére, mint maga jogosítva van a nemzet által azokat elintézni. De e vezéreszme csak a már fennálló egyeduralmi rendszerből kifolyólag rögzött a delegatio tervezőjénél úgy meg, hogy annak alaptalanságára nem is gondolt. A körülbelül ezer személyből álló parlamenti csoport valójában még kevésbé fejezi ki a nemzet akaratát, mint akár mely más ugyan csak ezer személyből álló csoport a nemzetből, ha valahol összejön, mert azon más csoportnak tagjai legalább nem oly kötelezettek az uralomnak, sem attól szerencséjüket úgy nem várók, mint a parlamenti csoport tagjai. A parlament épen nem a nemzet akaratának törvényhozó testülete, sőt még csak az engedményes osztály akaratának sem kifejezője, hanem az egyeduralom törvényhozó szerszáma, mely azt magának alkotta. Felső háza még az engedményes osztály által sincs törvényhozásra megbizva, alsó háza pedig csak a választó osztály által bizatott meg, de az is csak úgy gyakorlott félszeg választásokkal, hogy az megbizásnak nem nevezhető. Átalában az egész parlament semmi felelősséggel nem tartozván a nemzetnek, sőt még az engedményes osztálynak sem, mégis a nemzetet képviselni, s annak törvényhozó hatalmát gyakorolni mondatván, ily ráfogással azt is el lehet hitetni a vakhittivel, hogy az ég üvegéből van boltozatul felette, azért ki is látszik belőle a menyország. Az egyedur irányában annyi hatalommal sem bír ez a parlament, hogy a nemzetnek valamely önkéntes áldozatát törvényté tehetné, az uralom sanctioja nélkül egy kötelező határozatkát sem hozhat, s már azért nem is képviseli a nemzet törvényhozó hatalmát. Mit sem tehetvén önjogulag,

csak annak akaratát teljesítvén, ez a delegatio küldése is csak azt jelenti tulajdonkép, hogy az uralom maga küld ki parlamentje által delegatiót magának, még nagyobb szolgálai készséggel fogalmazni közösügyi törvényeket, mint a parlament tenné.

De még magának is ellentmond az a koholmány, mert ha már a nemzet a parlamentre ruházta volna törvényhozó hatalmát, akkor épen azért nem is küldhetne ki az a parlament törvényhozó bizottságot oly teljhatalommal, mint a delegatiót kiküldi, mert az a törvényhozó hatalomnak elidegenítése magától, mit egy törvényhozó testület épen nem tehet, mikor az nem is tulajdona, hanem csak rábizva van a nemzet által, mint képviselőre, mivel az oly elidegenítés érvénytelen is. A delegatiót minden felelőség nélkül oly teljhatalommal küldi ki a parlament, hogy az önbelátása s tetszése szerint intézze el a közös ügyeket. Ez nem egyéb, mint a közös ügyekre vonatkozó törvényhozást tulajdonul adni a delegationnak, elidegenítvén azt magától a parlament, ha már csakugyan törvényhozó hatalommal ruházta volna is fel a nemzet. — Mikor megbizottja által akar is, akár egyén, akár testület valamit elintéztetni, vagy felelőség alatt bizza azt meg, vagy fenntartja magának az elintézés jóváhagyását, mi nélkül az érvénytelen. Különben a megbizott arra van felhatalmazva, hogy megbizójának bóréről is rendelkezhessék. A törvényhozó hatalmat így elidegenítő, vagy is a megbizott tulajdonává tevő felhatalmazást nemcsak az ősnemzet nem adott választottjainak, de még a rákosi gyülekezeten megjelent nemesség sem adott senkinek, maga gyakorolván az engedélyezett törvényhozást. A rendi gyülekezetek sem idegeníték el, mert ha kijátszatának is a sanctioval a törvényhozásból, elvileg azt csak fenntarták, s a mi befolyást gyakorolhattak a törvényhozásra, azt még is csak magok gyakorolták. A parlament is más küldöttségeinek munkálatát tárgyalás alá veszi, s módosítja vagy helyben hagyja, csak delegatióját küldi ki oly telj-

hatalommal, hogy mit az határoz, annak maga engedelmeskedik. Ily teljhatalmat törvényhozásra a nemzet maga sem adhat soha, mivel azzal minden jogáról lemondana, s törvényhozó megbizottjainak önkénye alá vetné magát. A mennyiben a választott alsó ház, s nem is választott felső házi tagok valóban teljhatalmulag működnek a nemzet felett, nem is a nemzet megbizásából teszik azt, hanem mint az egyeduralom által magának ugy teremtettt segédeszközök. Ha a nemzet megbizásából gyakorolnák a törvényhozó hatalmat, a nemzet sem rubázhatta volna ugy rájuk, hogy azt felelőtlen egyéneknek adhassák tovább. Azért épen a delegatio ily kiküldése bizonyítja, hogy a parlament nem a nemzet törvényhozó testülete, hanem a nemzet felett önkénykedő csoport, s még magánál is önkénykedőbb delegatit állitgat elő.

Ime így viszik az egyeduralmi rendszerben már fennálló viszonyok, s megrögzött hamis eszmék a legkitünőbb tehetséget is mindig tovább a balirányban, hogy akarata és szándéka ellen csak ártson a szabadságnak. Máskép pedig nem működhetik, mert ha már a parlament nem a nemzet akartát érvényesíti törvénnyé, akkor a hazafinak vagy szabadság bajnokának azt kellene inditványozni, hogy ha bármiféle közös ügyek ismertetnek is el, legalább azoknak elintézésére közvetlenül a nemzet kebeléből küldésék felelőség alatt delegatio, csak így lehetővén biztositva a nemzet, hogy közös ügyei érdekei szerint intéztetnek el. De ezt az inditványt már sem az uralgó eszmékből folyó következetesség meg nem engedi, mert azzal megtagadtatnék az igaznak vélt ráfogás, miszerint a parlament képviseli a nemzetet, sem az egyeduralom nem engedheti meg, mivel akkor a törvényhozó hatalom, melyet a mostani delegatio irányában sanctiojával gyakorol, kiesnék kezéből. A nemzetnek felelős delegatio irányában nem gyakorolhatná azt, kénytelen lévén annak határozatát törvényül ismerni, miután az felelősége miatt máskép nem határozhatna, mint csak a nemzet közakarata szerint.

Igy mint most a delegatio felállitva van, még a par-

lamentet sem képviseli, mivel annak nem felelős, sem határozatát az nem érvényesíti; annál kevésbbé képviseli a nemzetet, mely felett kétszeresen lebeg, mint a sas felett is az ökörszem, s egészen független önkénye szerint jár el. Beszélhet és tanácskozhatik, mint a parlament is, a mennyit akar, de épen azzal leplezi az egyeduralmat, elámitván a közértelmet, mintha ez a sok beszéd és tanácskozás úgy szülné a szabadság törvényét, mint a tenger egykor a szépség istennőjét, vagy az egyeduralmat korlátozná, holott tanácskozása nem is folyhat egyébről, mint az egyeduralom érdekeinek minél teljesebb kielégítéséről. Az uralom terjeszti elébe közös miniszteriuma által a mit akar, s épen úgy van az a delegatio alkotva, hogy még nem is ellenezheti azt, kötelessége lévén már megszavazni, miből a kötelezett quótákat leróvhassák a pénzüket másuvá tenni nem tudó összeforrasztott államok, mert ez a delegatio még azzal sem fedezheti magát valaminek ellenzésére, hogy a kiküldő parlamentnek tartozó felelőssége miatt, azt ellenezni kénytelen, — vagy hogy abban a kiküldő parlament megnyugodni nem fog. Így magára hagyatva semmit sem ellenezhet az a néhány szavazógép. Az első egyedur senatusa is most e civilisált ivadékhöz járhat iskolába, oly törvényjavallatokat fogalmazni tanulni, melyek szerint több milliót adózzék a két állam összeforrasztott népe, mint a mennyinek tőkéjét az egységes birodalom megéri. Ezt a delegatiót a parlament maga helyett küldi ugyan ki, de magától is függetlenül, s így az a parlament parlamentje, épen úgy állván a parlament felett főbb törvényhozó testületül, mint az a nemzet felett, csak azért, mivel a parlament által választatnak tagjai, mintha az a választás maga nem volna épen botor cselekvés, ha önkényesen eljáráni választatik valaki.

Törvényhozó hatalma a monarcha irányában legkevesebb sincs a delegationnak, nem lévén köteles a monarcha törvénynyé sanctionálni neki nem kedvező határozatát, ha olyat hozni merészelné. Közös miniszteriuma által pedig tetszése szerint viteti keresztül az egészen szol-

gai delegationál intentioit, mely tehetetlensége tudatában, miután még a parlamentnek tartozó felelőséggel sem fedezheti magát, kénytelen az uralom akaratának úgy hódolni, hogy tagjai magok is meztelenül mennek haza az ülésből, ha az kívántatik, oda szavazván gatyáikat az összbirodalom oltárára, mit ugyan tegyenek, csak a máséit ne szavazzák úgy oda. Ha már a monarcha azon sanctioja, mely a delegatio felett is áll, a nemzetnek azon bizodalját feltételezi, hogy azzal mint a nemzet érdekeire felügyelő joggal őrködik, nehogy a parlamentek és delegatio a nemzet kárára fogalmazgassanak törvényeket, akkor az abba vetett bizodalom, mely valóban százszor inkább vethető egy monarchába, mint valamennyi parlamentbe és delegatioba a világon, egyszerűen azt mondhatja, mire való az a költséges parlament és delegatio, mikor egy törvényfogalmazó irnok is elég a monarchának megiratni vele jó törvényeit. Ha az a sok törvényhozó testület az ő sanctioja nélkül jó törvényt hozni nem képes, jobb ha mind haza megy dolgozni s az iparon lendíteni valamit. Többet ér csak azon olcsóbb és egyszerűbb rendszer is, miszerint a királynak elég volt egy jegyző, törvényét megírni, s a nemesség elébe terjeszteni a rákoson, elfogadás végett. Ez ma is úgy történhetik, ha a választó osztály hivatik meg, képviselők választása helyett, röviden nyilatkozni, tetszik-e a király által fogalmazott törvény vagy nem? Ha ez a rendszer nem az ősi jó is, legalább egyszerű és olcsó. De az a szó és idővesztegető sok törvényhozó testület majd annyi millióba kerül, mint a hány ezer ugynevezett közjogot gyakorló polgára van az egységes birodalomnak, csak azért, hogy annyi befolyása se legyen a törvényhozásra, mennyi amaz olcsó rendszer mellett kevesebb ámulattal lehető.

A kettős delegatióból mind a két parlament felett lebegő testület annyival inkább az uralom szolgálatában kotnyeleskedik a törvényhozással, mivel még a közvélemény sem zúdulhat fel ellene. A két parlament még némü

erkölcsi felelőség alatt áll, zúgolódhatván a közvélemény, ha sanctio alá nagyon világosan káros törvényeket terjeszt, mivel csak magától függ azoknak fogalmazása és felterjesztése. De már a kettős küldöttségéből alakult delegatio még a zúgolódás ellen is fedezve van, egyik a másiknak köpenyege alá bujhatván. A két egyesült állam két közvéleményének kell egyesülni, hogy a delegatio felett állhasson, az pedig egymást is csak úgy akarja megérteni, ha a német magyarul beszél a magyarhoz, a magyar viszont németül a némethez, a paritas azt hozván magával. Mindenik a maga küldöttségét külön hiában akarja korbácsolni, mert az egyik azt kiáltja: nem én határoztam úgy, hanem a német. Amaz ugyan ekkor azt kiáltja: a magyar üsd, ne engemet, én másképp akartam. Egyik a másikat nem ütheti, mert akkor mindenik azt kiáltja: mit parancsolsz te nekem, tőled én független vagyok! Így nincs ki ellen a közvélemény felzúdulhasson, csak bámulhatja az intézményt, mint az időnként megjelenő üstökös, melyről előre tudja, hogy nem is jégzáport hoz rá, mint a parlament, de háborút vagy dögvést.

A delegatióknak, mint közös parlamentnek, saját felelős miniszteriuma van, mi már következetesen folyik lételeiből. De a főbb parlamentnek, mint az összbirodalom közös ügyeiben intézkedő törvényhozásnak s végrehajtó hatalmának, a külön ügyekben intézkedő két parlament s annak miniszteriuma kell hogy eszközül szolgáljon, azt az eszközül szolgálást szépen eltakaró kifejezésekkel enyhítvén az udvariasság. Miniszteriumának azonban annyira sem áll a delegatio felette, mint a két parlament a magáénak. E miniszterium tagjait a monarcha nevezi ki, mint a parlamentéit, de már arra sincs e kinevezésnél szüksége, hogy a delegatióban többséggel birjanak. A parlament azt hiszi, minisztereinek kinevezése a monarcha által csak üres hang, kénytelen levén a parlamentben többséggel bírót nevezni ki, mi csak annyi, mintha a parlament adná

neki a minisztert. Ennél ugyan az uralomnak helyesebb logikája van, mert neki meg épen az kell miuiszterül, ki a parlamentben többséggel bír. A delegationál kinevezheti már azt is, kit az utczán talál, mivel az egész delegatio maga kész többség, ellenzékes kevesebbség nélkül, mely azért sem lehet, mivel e kis testület, évenként új tagokból, csak néhány napig kérészkedik, tehát még pártfegyelem alatt sem állhat. E közös minisztereknek felelőségük is csak abból áll, hogy felelnek a delegatio ujságkiváncsi tagjainak, mikor nekik felelni tetszik, mivel a külügyekben titkok is fordulnak elő, minden ujságkiváncsi kérdésre tehát nem is felelhetnek. Hol pedig titok nincs, az ikertestületből oly többségnek születni, mely azt a miniszteri felelőséget, holmi polgárok esküdtszékével ő excellentiáik ellen valósítsa, oly vakmerőség lenne, melyért az a néhány napig figuráló s felelőséggel senkinek nem tartozó, senki által nem is támogatott testület minden egyes tagja maga esnék mind ő excellenciaiknak, mind a monarcháinak kétszeresen felelőség alá, mikor tudni való, mikép ő excellentiáik közvetlenül a monarcha érdekében működnek. E többségnek születni valóban nehezebb, mint sem ehez ugynevezett császármetszés ne kellene, azaz lehetetlen más esetben, csak ha a monarcha maga akarja valamelyik excellentiát az elcsapáson felül meg is lakoltatni.

De mily eredményei vannak és várandók a delegatioval így létre hozott, s az uralomra nézve annyira nyereségesnek látszó birodalmi egységnek, a következő cikkben olvashatja, a kit érdekel.

XVII. CZIKK.

Osztrák-magyar állam.

Államainak összeforrasztásában számtalan előnyt látott az uralom, de mikép éretik el mind ellenkezőleg, csak a főbbek is tanusítják.

Mindenek előtt a család fenntartása a status által czéloztatott

Már a firól fira örökösítésnek az volt czélja, s nyilván hirdettetett az óta törvénynyel is, a családnak esküdtetéssel is. Az ember a legközelebb álló igazságot nem szokta észrevenni, mint a szem a közvetlenül előtte kidudorodó orrot nem látja. Így az nem szokott észrevéetni, hogy a status általi fenntartást nem a családnak magának, hanem a statusnak kell akarni. Hacsak a család akarja, azon hiedelemben van, a miben a pőcsik, mikor azt hiszi, ő hajtja a kocsit húzó lovat, melynek hátára szállt, csipésével előre, vagy a dongó, mikor hat ökör által huzott szénás szekérre ülve, szárnyacskaí mozgatásával véli azt a szénás szekeret maga alatt haladtatni. De akkor ne csudálkozzék a család, ha csak addig ül a trónon, mig el nem hössentetik. Azt hiszik az egyeduri családok és tanácsosaik, törvényekkel kötelezhetik a nemzetet, de azt nem észlelik, hogy az a törvény csak kényszerítés, mi, ha ideiglenesen sikerül is, nem önkéntes akarata a nemzetnek, főleg mikor azt a törvényt nem is annak közakarata hozza, s ha ezen erőszakolást jognak tekintik, akkor az elüző erőszak is jog.

A fejedelmi család lételének szilárd jogos alapja van,

s arról nem hösssenthető el, azért az okosság azt hozza magával, azon jogalapra álljon a család. Nem is annak van szüksége a statusra, hanem a statusnak van a családra, azért a status állítja fejedelmi trónra, s fenn is tartja azon önérdeke miatt. De mikor csak a család helyezi magát arra, s csak az akarja magát azon fenntartani, már azzal maga azt nyilatkoztatja, a statusnak nincs reá szüksége, s így maga kiáltatja azt vele: menjen hát a család isten hírével. Sem egy, sem több statusnak nem parancsolhatja egy család önfentartását, mert olyan joga egy családnak sincs a világon, vagy minden családnak van, s akkor az levén fejedelemmé, mely magát azzá teszi, egyik a másikat jogosan üldözi el. Családot fejedelmévé tenni, és trónra ültetni a nemzetnek van joga, s azt onnan elüldözni senkinek nem is engedi az. Maga pedig ha akarná, sem üldözheti el, mert nem törvénnyel adja annak a fejedelemséget, mely törvényt ugyanazon joggal eltörülhetne, melylyel hozta, hanem szerződéssel, mit felbontani nincs joga.

Akár egy status szerződik, akár több statusok szövetkeznek szerződéssel egy fejedelem alá, az már oly biztos alap, melynél nem a családnak kell arról gondoskodni, mikép tartassa fenn magát a statusok által, hanem a statusok gondja az. Ne féljen a család, mert fenn is tartják azok, sőt ha maga el akarna menni, sem bocsátják, mert nélkülözhetlen szükségük van reá. Sem arról ne gondoskodják a család, mikép tartják fenn magokat ezen statusok, mert ha így állítottak magoknak fejedelmet, tetteleg bebizonyították már, mikép csakugyan elég eszköz van ahhoz.

Mikor több nemzetek vagy statusok akarnak egy fejedelem, de nem egyedur alatt lenni, közakarattal állítják fel azt a fejedelemséget, s kötelezik egy családnak egyetemlegesen, és így képeznek egységes államot, melyben egyébiránt függetlenek és önállók maradnak egymástól, nem azért lépvén egy fejedelem alá, hogy minden jogaikat arra ruházzák vagy egymásnak lekötelezzék, ha-

nem épen azért, hogy önlételeket s fennmaradásukat egymás irányában is biztosítsák. Magát a szövetséget is, mint annak tényezői vagy oszlopai csak úgy tarthatják fenn, ha magok önállóak és függetlenek maradnak, különben az velök együtt rognék össze. Főczéljok az egy fejedelem alá szövetkezéssel az, hogy egymás közötti minden ügyeiket békés uton intézzék el, s egymással háboruba ne keveredhessenek. Ha pedig más nemzetek által megtámadtatnék akármelyik, kölcsönösen védjék egymást. Mit egymás közt békés uton elhatároznak, törvényeikké teszik, s e törvényeket az egy közös fejedelem foganatosítja általok, annál levén, mint legfőbb vezérnél mindenik állam haderejének legfőbb vezénylete.

A fejedelemséget bizonyos feltételek alatt adják szerződésileg, örökségül is egy családnak, akár egyes, akár szövetkezett államok, de sem leányágot illető, sem firól-fira szálló örökségül már azért sem adhatják, mivel minden kötelezés megfoszthatja a családot jogától, s az államot is a családtól. A leány idegen családot hoz a fejedelemségre, és pedig csak a milyet akar, ahoz mehetvén a néंबर férjhez, kihez neki tetszik, e jogától megfosztható nem levén, mint az egyeduralom megfosztani szokta, csak uralkodó családbeli férjhez kényszerítvén, mint fiát is kényszeríti, csak olyan családból nősülni, mi a szabadság világában hallatlan, s annál kevésbé elfogadható, mivel a néंबर ugy is csak idegen családot hoz a trónra. Firól-fira öröklést, a mivel az egyedur leginkább véli családját biztosítani, de épen ellenkező eredményt hoz ki, azért nem adhatnak szabad nemzetek, mivel azzal csak a véletlenre biznák, milyen legyen a fejedelem, az a véletlen pedig oly csuda első szülötteket is hozhat fejedelmül, kiket operálni sem lehet, ha két fejvel jönnek a világra, s ha mi még nagyobb baj, négy lábuaknak születnek, vagy mint a siámi összenőt két testvért, pénzért kell mutogatni. De jogi szempontból még kevésbé adhatnak azért, mivel az uralkodó elvesztheti a fejedelemséget, ha a fejedelmi szerződést megszegi, s akkor a fiut is a családot is földönfutóvá teszi, mert a fiu

nem örökölheti azt, mit az apa elvesztett, a család pedig nem örökölhet, míg a firól-fira öröklő-ág ki nem hal, az élőknek senki sem lehetvén örököse. A nemzet viszont nem választhat a családból, mivel firól-fira szálló örökségül kötelezvé a fejedelemséget, választani joga nincs. Így az egész család együtt veszi el a trónt, s kénytelen az egyes vagy szövetséges állam más családot emelni a trónra, vagy a kormányzat alakját megváltoztatni, mert hol a kötelezettség teljesítése lehetlenné vált, természettől megszűnik lenni. De ha nem firól-fira szálló fejedelemség köteleztetik, akkor a család s azzal együtt a trónbukott fia is, mint családtag, el nem vesztheti jogát a fejedelemséghez, mivel a fejedelmi szerződést csak a tetteleg uralkodó szegheti meg, a családból senki más; az egyes vagy szövetséges állam kötelezettsége tehát fennmarad, a családból választani s így a trónvesztett fiát is választhatja. A választást legkevésbé sem tartja szövetséges állam sem olyan bajnak, mint az egyedur, mert azt más modorban gyakorolja. Választó csak annyi van, a hány állam szövetkezik, tehát ha husz szövetkezik, csak husz szavazat van, mindenik csak egyet gyakorolván. Közös fejedelem választása levén kötelezve, mindenik kénytelen csak egyre irányozni választását a családból, mert a többfelé irányzott választás egyiket sem teszi közös fejedelemmé. Innen egységre törekvés van a választóknál, nem szétszakadozásra törekvés. Választásához indokul mindenik az uralkodó apa érdemeit és érényeit kénytelen venni, ha fia különben is alkalmas, csak úgy sikerülhetvén leginkább szavazatával. Azért rendszeren az uralkodó fia választatik meg, mi csak oda megy, mintha firól-fira szállna a fejedelemség. Így választattak rendszeren fejedelmeink fiai ősállamunkban a szövetkezett törzsek által, még ha mint kiskorúak árván maradtak is, bevértván nagykorúságuk. Vagy az választatik, kit az uralkodó leginkább ajául a családból. Azért az uralkodónak a családtagok is bókolnak, míg az első szülöttségi jog miatt irigyei az öröklő ágnak, áskálódók ellene, s ritkán jó atyafijai; sőt a hol tőlük függ, családi külön

törvényekkel meg is szoritgatói, máskép le sem mondván a családot illető jogról. A választás csak ott baj, hol fonák modorban gyakoroltatja az egyedur, mint mindent tenni szokott, mert ott már a pártoskodást hozza magával, s a családtagok egymást ölik ki pártoskodással.

A család fenntartása tekintetében e szilárd állami jogviszonyoknak egészen ellenkezőjét foglalja magában a *pragmatica sanctio* és magyar örökösítő törvény. Az államokat egyeduralom alá a végre összeolvasztó *delegatio* pedig azt a fonákságot még tovább viszi, és azt eredményezi, hogy az egyeduri család fenntartására törvénynyel egyetemlegesen kötelezett államok, esetleg egyetemesen is detronisálják. A *pragmatica sanctio* és magyar örökösítő törvény szerint egyetemlegesen kötelezve a fenntartásra nem levén, az államcsint sem teendhették egyetemlegesen. Ha már egyik állam tette volna is, a másokban csak megmaradt volna a család sőt azzal vitethetendé magát. Így az elérendőnek vélt nagyobb biztosság helyett maga alá ásott vermet, ezt az előnyt pedig nem hiszem, hogy akarta volna, államainak összeolvasztásával elérni.

Megnehezíti ugyan a parlament háromfelé osztása a forradalmi cselekvényeket, de hol az áramlat nehezen dagadhat a gáton átesaphatóvá, az alatt nyit magának rést.

A fejedelmi szejződésben foglaltatik már a megválasztás és trónra ültetés, vagy felemelés kötelezettsége is, melynek teljesítését a szerződésnél fogva a család minden tagja megkövetelheti. Ez a szövetkező államok legelső és egyetemes kötelezettsége, mert a fejedelemség nem gyakorolható a hatalom tetteles átadása és átvétele előtt. A *delegatio* épen a koronázást nem teszi az államok egyetemes kötelességévé, ugy hagyván külön cselekvésnek mint előbb a *sanctio pragmatica* s magyar törvény szerint lehetett és kellett, nem levén az államok kötelezve együttesen tenni valamit. Ellenben oly cselekvéseket teszen a *delegatio* együttesekké, melyeket a már hatalomgyakorló fejede-

lemnek kell az államokkal megejtetni. Így az intézmény villongásokra használható már, vagy meghiusítható, mert egyik államnak külön trónra ült fejedelme nem teljesítheti a másikkal, melynek trónjára még nem lépett, az együtt teendőket, s így azzal sem, melynek trónjára ült. Köteles ugyan mindenik trónra emelni, de azt a külön kötelezettségét sokféleképen elmulaszthatja, vagy el is halogathatja az egyik, a nélkül, hogy a másik jogosan vagy törvényesen e külön ügybe avatkozhatnék. A delegatio várhatja tehát február 30-kát, melyet egyik parlamentben többségre vergődő elmés demagóg párt is kitérít neki. Így a család biztossága az intézmény ellen intézhető fondorkodások által is veszélyeztetik, s épen a delegatio okozhatja, hogy még trónra se ültessék. Ez is egy rés már a gát alatt, s új előny a birodalmi egységből, melyről szintugy nem hiszem, mint az előbbiről, hogy elérteni céloztatott volna.

Az egy közös fejedelem alá szövetkezett államok függetlenségéből egymástól, mind abban, mire egyetemlegesen nem kötelezvék, következik, hogy mindeniknek megmarad saját szerkezete, vagy tetszése szerint módosítja, — s abban saját közakaratóval gyakorolja a csak önmagára vonatkozó igazságszolgáltató és törvényhozó hatalmát. Szerkezetét egyik sem áldozza fel a szövetkezéssel, sőt épen önállami létét biztosítja a szövetség által mindenik még inkább, mint önerejével külmegtámadtatások ellen fenntarthatná. A közös fejedelem mindeniknek külön fejedelme is lehet, de ezen minőségében is csak a szerkezet által adott hatalmat gyakorolhatja a külön törvényhozásnál s végrehajtásnál, mint közös fejedelmi minőségében a szövetségnél. Önerdekében van mind a szövetségi mind a külön szerkezetnél nem is fogadni el oly hatalmat, melynek gyakorlása panaszt vagy csak erkölcsi felelőséget is háríthatna reá. Elég, ha indítványozhat, mert az mezt nyit talentomának, s dicsőséget von reá a kivitelnél

is, ha elfogadtatik, felelőséget még sem. Több hatalommal nem nagyobb úr, mert a valódi uraság abban áll, hogy mint fejedelem államoknak s azokban millióknak parancsol, idegen államok s fejedelmek irányában pedig óriás, szövetséges államával, még sem eshetik rá panasz és sem istennek vagy öntudatának, sem embernek nem felelős. Azért annyira biztos is, hogy tébolyodottnak sem juthat eszébe, épen ötet támadni meg pisztolyával, mi már lehető, mihelyt valamely hatalom gyakorlása csak egyéni akaratától függ.

Az államok egyetemes kötelezettségök elintézésére különbözőképen állithatnak ugyan törvényhozó hatalmukkal ideiglenes, vagy állandó kisebb-nagyobb testületet, melynek a közös kötelezettség folytán valódi törvényhozó s végrehajtó hatalommal kell birni, mindenik államra nézve, mint közös törvényhozásnak, s ebben áll az állami egység. De a közös törvényhozás csak a külviszonyokra nézve létezik, s csak azokban képez állami egységet. A szövetkezett államok közakarátát kifejezőnek kell lennie, de a végre nem a fejedelem sanctiója alatt állania, hanem az egyes államoknak kell felelőséggel tartoznia, s annál fogva szövetségi bíró ítélete alá esni törvényeinek. A szövetség élére esélyesebb a fejedelemséget öröklő családot állítani, mint a választást egészen szabadon hagyni, mivel azily szabad választással szövetkezett államok ugyan azon közmegegyezéssel, melylyel a szövetséget kötik, bármikor fel is bonthatják azt, tehát a szövetség ingatag, míg ha a fejedelemséget egy családnál megörökítik, és csak az abból teendő választást tartják fenn magoknak, azon család beleegyezése nélkül a szövetségi szerződést fel nem bonthatják, annak pedig önérdeke hozza magával a felbontásba soha nem egyezni, s így a szövetségnek fenn kell maradni. Csak a család kihalásával bontathatnék fel, de addig ugy megszilárdul, hogy azt a megszokás sem engedi, hanem inkább új család hozatik trónra. Az éjszakamerikai elnök választgatása még több okokból sem felel jól meg a célnak, a választás modora pedig épen czélelles.

Minden más ügyeik az államoknak és így az egymás közt felmerülhetők is, már csak belügyeik, melyeket egymás közt külön törvényhozásaik útján egyezkedőleg intéznek el, s azokba a szövetségi törvényhozás nem avatkozhatik. Ezen egymás közötti ügyeik elintézésének legcélszerűbb módja bizottság vagy követség kiküldése saját törvényhozásaikból, értekezni, s megállapítani valami egyességet, mint tervezetet. Azt mindenik követség állama törvényhozó hatalmának terjeszti elő, s attól függ, elfogadni vagy módosítani. Ha akár melyik módosítja, ismét a követséghez utaltatik, további alkudozás vagy értekezés végett, míg az egyesség létre jön. Az így megállapított, vagy kölcsönösen elfogadott egyességet mindenik állam törvényül teszi magának, s ezen kész törvény adatik át a közös fejedelemnek teljesítés végett. Ha valamely ügyben ki nem egyezhetnének, kénytelenek abban hagyni, s különböző akaratjokat követni, de egymás ellen mit sem tehetnek erőszakkal, mivel mindeniknek egész hadereje a közös fejedelem parancsa és vezénylete alatt állván, egyik állam haderejét a másik ellen az nem vezényelheti. Ebben rejlik az a kényszerítés, hogy miután erőszakot nem üzhetnek egymás ellen, békés uton egyenlitsék ki ügyeiket, ha kölcsönös áldozatokba kerülne is.

Mind ezzel annyira ellenkező egyeduralmi intézmény a delegatio, hogy az előbbi állapotot még sokkal rosszabbá teszi. A helyett, hogy legalább közelednék a valódi államok ily elveihez, messzebb távozik ezektől. A birodalmi egységet nem az államok önakaratából kifolyó szervezetkezdetéssel hozza létre, melyben aztán a törvényhozás is abból folyna, hanem egyeduralom alá szolgaságba vétésökkel. Mind szövetségi, mind külön állami törvényhozásaikat a monarcha egyéni akaratává teszi, s önállóságától mindeniket megfosztja. Szövetségi közös törvényhozást a delegatio gyakorolna, de az legkevésbé sem az államok közakaratát fejezi ki, törvényhozása egészen a monarcha kezében van a sanctioval, úgy hogy ez a testület csak az ő egyéni akaratának kifejezője. Az államoknak egyáltalá-

ban minden befolyását kizárja, mert azoknak akarata szerint hozni törvényt semmivel a világon nincs kötelezve, de épen akaratjok ellen hozni kénytelen. A két állam külön törvényhozását a két parlament gyakorolná, de mindenik felett ismét a monarcha áll sanctiojával, s egyik sem önállamának közakarátát fejezi ki, de mindenik csak a monarcha akaratát kénytelen követni. Mind a három testület a monarcha törvényhozó akaratának eszköze levén, ezen egyetlen-egy törvényhozó akarat képezi az összes birodalom egységét, még pedig nem csak a közös ügyekben, de a látszatos külön ügyekben is. Valamennyi nemzet a birodalomban annyi önállósággal vagy önakarattal sem bír ezen egységben a törvényhozás körül, mint előbb, míg az egyik status nyílt, a másik leplezett egyeduralom alatt állott, mert addig az uralom maga is vagy önként különböző akarattal volt kénytelen működni, vagy akadályoztatott csak azon egy akaratot valósítani. Egy megyének is több önállósága volt önügyeiben statutumaival kormányozni magát, mint most a nemzetnek parlamenti törvényhozásával van, s egy megye is képes volt az uralom végrehajtó rendeletének félretételével megbénítani mindenhatóságát, ha önkénykedett, mi helyett most feltétlen engedelmesség alá van vetve.

Azzal látszik ugyan az egyeduralom ezen mindenhatósága korlátozottni, hogy mind a delegatio, mind a parlamentek tanácskozhatnak s csak azoknak határozatait sanctionálja az egyedur. De mind ezen tanácskozást még azután is újra csak a monarcha engedélyezi, miután már törvényben engedélyezte, és semmivel sincs arra kötelezve, hogy e testületek határozatait törvénynyé sanctionálja. Ezek ellenben már azért is kénytelenek az ő akaratához alkalmazkodni, de még inkább azért, mivel csak tőle függő, vagy tőle szerencséjüket váró tagokból állanak. Különben is az államélet a monarchiai elvből, nem pedig a népfenség vagy közakarát elvéből indulván ki, mind ezen törvényhozó tényezők már önként is csak a monarchiai érdekeket tartják irányadókul, annyira, hogy még

magát a monarchát is akadályozná már, ha ezen uralom érdeke ellen akarna valamit.

Ennél sem az uralkodó családra, sem az államra nézve ártalmasabb, s azokban a szabadságot megölőbb egyeduralmi rendszert kigondolni sem lehet. Sokkal rosszabb az egyeduralom nyílt absolutismusánál, mert az egyeduratot gátolja a jóban, de nem akadályozza a rosszban. Mikor jót akar, nincs e testületekre szüksége, s ezek nélkül azonnal teheti, de ezekkel már csak hosszú és elkésleltető teketóriák után s nehézkesen. Mikor rosszat akar, ezek ellent nem állhatnak, sőt fedezik a panaszok ellen, meg nem tagadható beleegyezésekkel, s az ahhoz kellő segédeszközök megszavazásával. De úgy van az egyeduri család e rendszerrel, mikor magát ezzel hiszi biztosítottának fenntartatásában, mint mikor a családfe három fellegháritónak vélt conductorral áll ki, elosztatni a fellegeket s conductoraival épen magára és családjára vonja a felhőszakadást; mert bármily ámitó vagy vakító legyen e rendszer, még is csak azon egy mindenható akaratra háritja a panaszok egész özönét, s a szolgálai állapot minden súlyos következményeit. A dolgok természetes folyamát következetességökből ki nem vetheti, s a tetteleg megjönni kellő eredményeket el nem hárithatja, mint semmiféle rendszer nem a magáéit. A szolgaságnak erkölcsi lehetlenség azon eredmény, mely a szabadságé. Bármily ragyogó egyéniség legyen az egyeduralom személyesítője, csak annak következetességét kénytelen folytatni, az pedig ellenkezője lévén az állami létnek a természet által kijelelt alapelvével, mulhatlanul csak szerencsétlenné teheti magát is az uralkodót.

Egyeduralmi államot egy nemzetnél is csak annak romlására lehet a törvényekkel erőszakolni, de különféle nemzetekből gyártani, annyi, mint üveg, cserép és papír összeenyvezésével akarni egy csészét. Egységes államot csak egyfajú vagy nemzetségtü nép képezhet, szabad államot pedig még az is csak szövetségekkel, miket apróbb alakulmányok kötnek egymással, mint a hajdani magyar

nemzetségek és törzsek. Nagy nemzet és állam nem is alakulhat másképp, milliókat kormányozni sem lehetvén, ha mind egy apának fija volna is, csak apróbb alakulmányok útján. De már különböző nemzetiségű népek még szövetséget is csak táogat köthetnek, melynek keretén belül szabadon mozoghassanak s önérdekeiket kielégíthessék, mert ezek annyira különbözők, sőt ellenkezők, mint föld és éghajlati viszonyaik, szokásaik erkölceik, eszméik s egész miségük. Egyenlő érdekekben lehető szövetség közöttök, ilyen pedig csak az egymás közötti béke, s külmegtámadtatások elleni biztosság, mi aztán a békés közlekedést vagy forgalmat is magával hozza, mint jólétök eszközölhetését a biztosított szabadsággal. Teljes lehetetlenség egyedurnak mindeniket akár saját miségük szerint különbözőleg, akár mindnyájokat egyenlően önegyéni akarata alá vonva, csak türhetőleg is kormányozni. Minél inkább erőködik önegyéni akarata alá vetni mindnyájokat, annál szerte húzóbbakká teszi, mintha erővel azt akarná velök beláttatni, hogy az ily együttlét átok reájok nézve. A miért szövetkezzenek, mint szabadok és függetlenek, hogy egy közös fejedelemség felállításával a háborut és házsártáskodást egymás közt kikerüljék, egyeduralom alatt épen az egymással surlódást, háboruskodást és gyűlölködést érik el. Az még maga kénytelen egymás ellen bujtani őket, hogy egyiket másik által kényszeríthesse önakarata alá. Egyiknek érdekeit kénytelen a másikéinak feláldozni, mert ellenkezőségök miatt lehetetlen mindeniket kielégítnie, sőt ha kielégíteni akarná, czélba vett állami egységet maga rontaná le. Valamelyiket kedvenczül kénytelen választani, s a többinek érdekeit mind annak áldozni fel; ha már csak kettőnek kedvez is, maga látszik államát kétfelé szakítani. Így valamennyinek szabadsága és érdeke nem csak az egyedur akaratának, de még a kedvencz faj akaratának is alá van vetve. Ily állam egységét legfeljebb az egy kedvencz akarja, a többi mind kibuvni igyekszik, s csak azért vagy addig marad benne, míg kénytelennek érzi, vagy azzal kecségtetheti magát, hogy ő válik

kedvenczé. Hiában hitegetik magokat, vagy hitegettetnek a házasság élettel az egyeduralom alatt, mert az csak oly házasság élet, mint azon hitveseké, kiket azzal vigasztalt összeházasító papjok: meg nem foghatom, miért veszekedtek ti mindig, mikor a nő is uralkodni akar a házban, a férj is, tehát mindketten egyet akartok. Hol az ily házasság helyett mindenik önállólag kormányozhatja magát egy közös fejedelem alatt, éppen önszabadsága miatt a legszilárdabb egységet tartja fenn, különböző nemzetisége igényeit is kielégíthetvén. Európának akár minden nemzeti szövethetnének ma is, s megszüntethetnék az állandó hadseregeket, és háborukat egymás közt, de az egyeduralmi elv, mely ez államok alapját képezi, lehetlenné teszi azt. Annak kedvéért mindnyájoknak egy nemzetiségben kellene összeolvadniuk, s önállóságaikról lemondva, képezniök egységes európai államot, és általános szolgaságban egy monarcha egyéni akarata alá vetni magokat. Az egységet úgy megfordítva keresni, miszerint egyeduralom nyelje el a nemzetek önállóságát, s ne magok birjanak törvényhozó hatalommal önsorsuk felett rendelkezni, hanem az egyedur törvényhozó akarata alatt álló parlamentjeivel s delegatiojával intézkedjék felettök, oly természetellenes egység, mely magának is ellent mond, midőn még is azt akarja elhitetni, hogy azon parlamentekkel és delegatioval önálló, csak azért, mivel mindnyájok felett az egyedur intézkedik törvényhozásával. Így azt a minden nemzetiség egyenjogúságát igen könnyű hirdetni, mely csak azt jelenti, hogy mindeniknek egyenlően joga van az egyeduralom alatt szolgaságban fityogni. Ez a hirdetőt magát is oly elámitó beszéd, mint mikor törvényre hivatkozik, s azért nem az önkényt és erőszakot hiszi gyakorolni, holott az a törvény maga erőszak már, mivel azt csak maga hozta, törvény fogalmazó testületeivel mint kötelezvényt iratván, de nem azon nép akarata, melynek azzal parancsol. Az ily állami lét annál erőszakosabb, mivel még az egyfajú vagy nemzetiségű apróbb alakulmányok is fenntartják belviszonyaik-

ban önállóságukat, mikor a legszorosb egy nemzeti szövetséget kötik is, különben meg kellene lételökkel szünniök, a végett szövetkezni pedig, hogy magok megszűnjenek lenni, s önakarataikkal ne birjanak, nem megy el az eszök.

Midőn az egyeduralom egységes államot akar, melyben csak egyéni akarata legyen uralkodó s mindenható törvényhozó, e végre már különböző államainak saját nemzetiségükön alapuló államzatát fenntartani sem láthatja szükségesnek. Sőt mindenik egyes államában a feloszlást előidézni látja önérdékében. Azért a vendég népfajokat is csak úgy ellátja engedményeivel, miket állampolgári jogoknak nevez, sőt egyenjogunak mondja nemzetiségöket. Ezzel az állami eszméket is összezavarván, még örvend azután a háboruságnak, melyet minden egyes államában, az azt képező nemzet s vendégei közt felizgat és maga szitogat. Ámbár két vagy három nemzeti állam helyett, mennyit összeforrasztani akar, tíz-tizenkét szertehuzó s mind külön államiséget követelő népfajokat terem igy magának, annál nehezebben egyesíthetőket, minél számosabbak, azt hiszi, mindegy, akármennyi, miután mindnyájának csak egyeduralma alatt kell lenni. Azonban szabadsága egyiknek sem levén, s magában államot egyik sem képezhetvén, mind kifelé, anyanemzetéhez törekvő irányt vesz, mivel még a szolgaság is csak jobb egy nagy nemzetiséggel, mint ellenkező népfajok közt. Így egységes birodalma feloszlását annyira maga eszközli, mint ha szándékosan öntené belé a sustorgó választó vizet. Az ellenséget is saját népei hozzák rá, ki elnyelje, mihelyt érdeke igy hozza magával.

Alig lehet állam, melynek annyi különbéle nemzetiség miatt czéllenesebb az egyeduralmi rendszer, s oly kikerülhetetlen volna a szabad állami szövetkeztetés, mint épen az egyesített osztrák birodalom. De az már igy szokott lenni, hogy az egyszerű igazság épen azért nem kell, mivel oly egyszerű. Ahoz alig látszik szükségesnek az ész, pedig az akarja magát producálni, mikép tud ő a boldonságokból csinálni nagy okosságot.

Más föelönyeül látta az uralom birodalma egységéből nagyhatalmi állásának fenntartását. A delegatio tervezője is azt bizonyitgatta szükségesnek az europai államok megnagyobbodott dimensioival, melyek közt még Olaszország sem tekintethetik már ma nagyhatalomnak.

De igen ügyefogyottaknak kellene más hatalmak diplomatiáinak lenni, ha viszont ki nem tudnák számítani, hogy az osztrák magyar állam egyesülése egy fiucskával sem szaporitja az összbirodalomnak ezen egyesülés nélkül is már meglevő népmennyiségét s annak a fiucskának egy zsemlyére valóval sem, már meglevő vagyonát. Más birodalomnak azon nagy dimensioi pedig nem a már meg volt birtokok összeforrasztásából származtak, hanem uj szerzeményeknek azokkali egyesítéséből, mi egészen más módja a nagyhatalombani anvancirozásnak.

A már meglevő nép és vagyonerő egyesítéséből magából még nem következik a hatalom fenntarthatása s emelhetése, sőt kevésbé fentarthatása következhetik. Az egyesithetés az, mi a szétszórva levő erőket is célszerűleg használhatókká teszi, azt pedig legkevésbé sem gátolta az államok függetlensége és önállósága. Sőt ez államok viszonya egymáshoz még a szabad állami szövetségénél is kedvezőbb volt annyiban, hogy nem levén egymásnak kölcsönös védelemre lekötelve, a közös monarcha mindeniket külön is használhatta, s csak az egyikkel is folytathatott háborut, ha neki úgy tetszett. Most az egységes birodalom a legcsekélyebb ügyben is egész birodalmi erejét veti már mérlegbe, mi gyakran nem egyéb, mint a nyulat is ágyuval löni. Mig egységes birodalom nem volt, az uralkodótól függött, mindenik állama részéről külön szerződéseket is kötni a külhatalmakkal, mint csak tőle függött együttesen is mindenik részéről kötni. Most ugy van egységes birodalmával, mint a kinek több löcsöve volt, s mindenikkel külön is löhetett, de azt meg nem elégelvén, ugy egyesitette uj divatu revolverré, hogy minden csövével csak egyszerre löhet, mikor egy czinkérelő is. Szerződéseket pedig csak egyetemes birodalmá-

ra nézve kötvén, azok ugyan egyik felének hasznosak lehetnek, de másik felének károsak, mert épen nem egyenlők forgalmi érdekeik, sőt nagyon is eltérők, s eddig is az volt nagy hiba, hogy a monarcha diplomatái fel nem használták kellőleg a külön államok abbéli jogait, azért a kereskedelmi szerződések legjobb esetben is csak az egyik államnak érthettek valamit.

Leginkább az egyesíthető haderő lebegett az uralom előtt, mit a nagyhatalmi állás fenntarthatásának emeltyűjéül tekintett. Az összbirodalom oly nagy ármádiát állíthat ki, s az úgy működhetik a delegatio tervezője szerint is, mint a mai hadászat igényli, mely más kifejlésre jutott, mint sem az előbbi állami rendszerekre nagy befolyással ne lenne. De az erők sikeres használása nem azoknak összesítésében vagy tömegítésében áll, hanem a szétszórt erőknek is egy célra működtetéséből. Tíz mázsa terhet például száz ember sem bír felemelni, ha mind egyenkint kísértgeti, de tíz ember is könnyen felemel, ha mind együtt emeli. Nem a tíz ember maga forrasztatik azonban a végre egy emberré össze, hanem a tíz erő működtetik egy célra. Így nem abban áll a birodalom nagyobb hadereje, ha minden katonaságát egy armádiává egyesíti, hanem abban, ha akár tíz államának külön ármádiáit is csak úgy egyszerre és egy célra működteti, mint most az egy ármádiát. Ha az erők összeolvasztásában rejlenék a hatalom, akkor még okosabb lenne, az egy ármádiát is egy regimenté forrasztani. Az a kifejlett hadászat Watterlőnál sem azt követelte, hogy az a három ármádia, mely a győzelmet kivívta, olvadjon egygyé, hanem csak azt, hogy mindenik egy célra és egyszerre működjék; valamint a muszka és osztrák ármádiától is csak azt igényelte a világosi lefegyverezéshez, nem az összeolvadást. Ellenkezőleg azt már épen megköveteli az a hadászat, mit az osztrák vezénylet mindig legkevésbé látott be, hogy a haderőt nem a sokaság teszi, hanem a katonai kiképzetség s katonai szellem, ahoz pedig egészen más eljárás kívántatik, mint követni szokott. Nem is akarván itt abba bocsátkozni,

mily fonák alapelvekre van, a magyar ősiekkal ellenkezőleg, a haderő szervezése fektetve, miután ezeket minden európai hatalom követi, de egy más alapokon szervezett ármádiával valamennyi halomra is dönthető — az már ezen fonák alapokon szervezett haderőnél is csak megkivántatik, hogy az a katona, katona legyen, ne pedig oktalan gép, valamint az uralkodó vélemény dacára, a személyes vitézség is csak megkivántatik. Azért a katonát ne pusztán a subordinatio vagy fegyelem mozgassa, hanem saját ösztöne, lelkesedése és szenvedélye is. Azon egységes vezénylet helyett pedig, mit a delegatio tervezőjének hadi hiedelme oly igen nélkülözhetlennnek látott, épen annak ellenkezőjét követeli, hogy az a magyar katona ne azért a nyomoru zsoldért szolgálja az osztrák császárt, hanem azon büszkeségért saját királyát, mivel az neki királya, s ne a császár osztrák országát, hanem ön királya azon magyar országát védje, mely neki meghazája. Az az osztrák ország, tul az operentián, neki csak olyan hazája, mint ez a nagy világ, melyet a cigány szok örökségül hagyni purgyéinak. A mi nem az ő hazája, hadd vigye az ellenség, annak is élni kell. Így okoskodik a katona idegen ármádiában, s csak őtet ne bántsa az ellenség, semmi oka nincs, miért bántsa ő. Aztán az a kitanítás, az a bánás! Nem elég ahoz csak az a goromba fegyelem, ahoz még nagyon sok egyéb is kell. A katonában bizodalom és szeretet tisztje iránt, a tisztben is szeretet katonája iránt, s lelkesíteni tudó elbánás, mi minden fegyelemnél többet ér. Mikép lehessen abból katona, kinek oly tisztje van, kivel ő beszélni sem tud, s ki őt oly nyelven tanítja és vezényli, melyet a ló is csak úgy ért mint ő, sőt az a ló hamarább megtanul a vezénylet után mozogni, azt hívén, az ő nyelvén nyerit neki a tiszt, míg a katona csak tudja, hogy azért az idegen nyelvért a magáét kell neki elfelejteni. Hát mikor az a tiszt még gyűlöli vagy becsmérli és le is nézi az ő nemzetiségét, s az, ki, ha a maga egy nyelvét nem tudná, ásitni sem volna képes más nyelven, azért szidja katonáját, mivel az nem két

nyelvvel született, az övét is megérteni. Nagyra mehetni pedig kilátása sincs a magyar katonának, mert a tisztségeket idegenek foglalják el, s így neki a hadi tudományokat úzni ösztöne sem lehet; azért sokszor a legjelesb talentumok vesznek el. Legnagyobb érdeme is, melyet valamikép szerezhetne, úgy jutalmaztatik, mint Vékony Jánosé, ki a veszendő Eugént és ármádiáját a nagy győzedelemhez juttatá, még is csak egy üres ármalissal s egy kis arany lánczczal jutalmaztatott meg, nehogy a győzedelem érdeme az övének ismertessék, míg a honárulók uradalmakat szoktak kapni. Így az a közös ármádia még egyszer olyan nagy lehet, a hatalom még is kicsiny marad vele, míg egy külön magyar ármádia maga többet érne, saját nemzeti szellemében kiképezve és mi épen földolog, magyar tábornokok által vezényelve, mint most az egész abajdocz ármádia. Még sokkal könnyebben s hamarabb is idomitható lenne oly katonasággá, mint lenni kell, hogy dicsvágyával is vetekedjék felülmulni a másikat, az pedig ne engedje magát felülmulni. Ezt a két valódi ármádiát lehet aztán bármely külbatalom ellen egy czélra működtetni, még ha a kettő felényi is együtt, mint most az egyveleg, mely felmálházva is úgy van, hogy a maga terhe alatt leroskadjon a hőségben. Arról, hogy miért katona, minden legénye csak annyit tud: azért, mivel besorozták, és fel is eskedték.

Hogy ezen egy ármádia legkevésbé sem hozza a belőle reménylett jót, sőt ellenkezőt hoz, már csak ennyiből is kitünik, az pedig, hogy mennyi nem reménylett rosszat rejt magában, a római imperatorok alatti történelemből tünik ki, s már azért is czélszerűbb volna a kettő.

Nagy előny váratott a birodalmi egységből az adósság és hitel tekintetében is. Az osztrák adósságait a magyarral is viseltetni, a delegatio tervezője szintugy kényszerűségnek látta, nehogy a birodalom összeroskadjon.

Az állam őseinknek nem terheket rájok málházó, de va-

gyonosító és nyereségajtó intézményük volt, mert nem önkárára, de önjavára szokta azt az ember alkotni anyagi tekintetben is. Csak a kényuralom jut nemzetboldogító rendszerével oda, hogy nemcsak állami jövedelmeiből, de azokon felül iszonyu adóztatásból sem birván államát fenntartani, eladósítani kénytelen, s mindinkább hitelre szorul. Ezzel még szegényebbé teszi, s végre elpusztítja államát a föld színéről, midőn azt véli, így viszi eldoradóba. Nemcsak szabad államban szó sem lehet statusadósságokról, de még egyeduralmiban sem, míg el nem ázik, s arra nem tanítják fonák viszonyai, hogy a hitelszerzés mesterkedését állami eszélynék tartsa, mire csak az elszegényedő szorul, hogy annál hamarább koldussá tegye magát.

Az adósságba merülés, mint tény, maga kiáltja az állami rendszert rossznak, mely azt eredményezi, következésképen ellenkező követendő, hogy az elmerülésből part-ra hozathassék az állam. De a gyógyíthatatlan elfogultság annál kevésbé követi e világos logikát, mivel az állami viszonyok annyira összekuszáltak már, hogy azok közt csak vergődni lehet, mint a félig vágott nyaku csirke szokott, mely sem élni, sem halni nem tud. A fennálló rendszerben tovább menni mindig oly könnyű mesterség, mint lefele uszni, mert a folyam önkényt viszen, míg el nem merül az ember, csak tartsa fenn magát, ebből áll az egész mesterség, a mit tudni kell, azért csak az követtetik.

Ha már a baj megvolt, örvendenie kellett volna az uralomnak, hogy legalább egyik államára adósságot még nem csinált, s az megmenthető volt. De az egyeduralomnak soha sem szokása másként tenni valamit, mint épen fonákul, ezt már úgy hozván természete; máskép nem is lenne magához híj és következetes. Adósságokba fuló államát tehát úgy látta kimenthetőnek, ha azzal a másikat is összeköti, mely mint a kákacsomó tartsa fenn, pedig akkor ennek is együtt kell befulni, mert csak állam, mint amaz, nem kákacsomó, míg ha a parton hagyta volna, onnan kihuzhatandá amazt is.

Az a birtokos, ki egyik uradalmát eladósította, oko-

sabban tesz, ha másik uradalmára első helyen bekebelezhető kölcsönt vesz fel, s azzal a másikat igyekszik tisztázni, mint ha azt az eljárást követi, miszerint már meglevő adósságából leirat bizonyos mennyiséget, s azt tehermentes uradalmára kebelezteti át, mert ezzel hitelét nem nagyobbitja, de csökkenti, mindenik uradalma el levén már adósítva, s egyik sem szolgálhatván elsőbbséget adó hypothekául. Kaphat ugyan kölcsönt túlterhelve volt uradalmára is, kevesebbé levén már rajta a teher, másik uradalmára is, az sem levén túlterhelve, de kevesebbet és drágábbat kaphat, mint az egyik tehermentes uradalmára kaphatott volna. Mikor az adós úgy jár el, hogy túlterhelt uradalmáról még ki sem kebelezteti azt, mit azon levő adósságából a tehermentesre kebeleztet, és így mindkét uradalmát egyetemes kötelezettségbe vonja, már ezért hitelezői meg is csókolgathatják ugyan, de újabb kölcsönt nagyon óvatosan s csak uzsorára adnak neki, ámbár az a két uradalom még mindig fedezi az újabb kölcsönt is.

Az adósnak e legrosszabb eljárását követé az uralom az adósság átvállaltatásánál, mi egyébiránt elvileg még azzal, hogy a birodalom össze ne roskadjon, nemcsak eléggé és tisztán nincsen indokolva, de sőt bebonyolítva van. Az volt elvileg megítélendő, vajjon a kölcsönös védelem érdeke, mely az osztrák és magyar államot egymással viszonyban tartja, hozza-e azt a magyar állam részéről magával, hogy az osztrákot kisegítse bajából, adóssága egy részének átvállalásával. És miután ennek megítélése oda ütött volna ki, hogy igen is, érdeke hozza magával, akkor leendett az átvállalás és eljárás módja megállapítandó. Az oszthatlan birodalom össze nem roskadását mindenik állam csak a maga kötelezettségeinek teljesítésével köteles elhárítani, nem a másik kötelezettségeinek teljesítésével is, ezt már csak a kölcsönös védelem érdeke hozhatja magával, de egyáltalában nem követelhető. A magyar érdckének megítélésében azon eszméből indulni ki, miszerint más államok jogosítva leendettek az uralom által csinált adósságért foglalásokat tenni a magyar államból is, hite-

lező polgáraik kielégítésére, a magyar állam is csak az adós uralomé levén, az adóstól pedig az foglaltatván a mije van,-s mily viszonyban áll a két állam egymással, az csak ez államok belügyeibe tartozván, — egészen téves kiindulás, mert az már a birodalmi egység megvoltát feltételezi, a mi pedig nem volt meg. A magyar és osztrák állam soha sem volt egy, nem is állott egy uralom és kormányzás alatt. Azért, hogy a két uralmat egy személy gyakorolta, csak a személy volt közös, nem az uralom egy. A külállamoknak azt tudni kellett, s tudták is. Két állam viszonya egymáshoz, mindeniknek külügye, s azt a diplomatának tudni kell, miben van, ha nem tudja, önhibája. Ha más államok polgárai nem tudják, az ő bajuk, világosittassák fel magokat kormányaik által, mikor hitelezni akarnak, mert egy államnak sem kötelessége más államok polgárainak érdekeire felügyelni. A hitelezők dolga alaposan megtudni, kinek hiteleznek. A kölcsönök szerződésileg adatnak, s kivel köt valaki szerződést, magának kell tudni. Ha a magyar állam királyának vagy más képviselőjének kölcsönöz valaki, akkor is tudnia kell, mint hitelezőnek, valóban jogosított e az szerződni az állam részéről. Az osztrák adósságaért nem volt foglalás tehető egy állam által sem hitelező polgárai kielégítésére a magyar állam területén, mihelyt a kölcsön ügylet a magyar állam részéről, arra felhatalmazott személy vagy testület által alá nem iratott. Így e szempontból érdeke nem volt a magyarnak osztrák adósságot vállalni el. Nem volt még azon felvetésben sem, hogy jogtalan erőszakoskodás ellen csak költségesen s talán úgy sem tarthatta volna fenn jogát, ha a külállamok mégis csak belügynek tekintették volna az osztrákkali viszonyát, mert ily esetben viszkeresete leendett a magyarnak az osztrák ellen, s a miatt az még maga lett volna kénytelen a kölcsönös védelmet csak úgy teljesíteni, mint más háboruesetnél, s védelmezni a magyart azon jogában, miszerint az nem tartozik ő érette fizetni.

De ha már pusztán csak azon érdeke miatt a magyar-

nak, hogy a vele századok óta érdekvizonyban álló bajtársa össze ne roskadjon, átvallandónak találtatott volna is az adósság egyrésze, az másképp vala megejtendő. Leveendő volt az osztrákról a teher azon része, s úgy átvallandó, hogy az ne legyen az osztrákkal egyetemenleg kötelezett a hitelezőknek, a végre pedig nem csak vele, de a hitelezőkkel is kiegyezkedni kellett volna, s a két államot nem összeolvasztani, hanem épen külön állónak hagyni. Így mint most az átvállalás történt, még azon jogtalan erőszak sincs kizárva, mely a tervezőt aggódtatá, sőt már jogositva van, nemcsak mivel az adósság átvállalását a kötelezettség beismerésének veheti, — a ki nem tartozik, nem is vállalván el, — hanem mivel az átvállalt adósságért már mint egyenes adós vétethetik a magyar állam is foglalás alá, a többi át nem vállalt adósságért pedig mint az adós uralom vagyona; tehát még rosszabb a helyzet, mintha semmisenem vállaltatott volna át s akkor jöhetett volna reánk, az alaptalan aggály szerint, foglalás. Így hiában okozta magának azt a kárt is, hogy hitele annyival kevesebb, a mennyi adósságot átvállalt. Az osztrákon sincs eléggé segítve, mert az mégis csak úgy foglalás alá vétethetik az egész adósságért, mintha a magyar semmit sem vállalt volna át, miután ezen átvállalás nem a hitelezőkkel is kötött ügylet, hanem csak az adós osztrákkal, azt pedig a hitelezők magok javára felhasználhatják ugyan, de nem kötelesek magokat ahoz tartani. Abból az is következik, hogy ha most az osztrák vétetik foglalás alá, az átvállalt adósság erejéig annak van viszkeresete a magyar ellen, ha azt a magyar még pontosabban le nem rója, mint az osztrák a magáét s a miatt most a magyar kénytelen azt védeni, hogy ne azt bántásák a hitelezők, hanem őtet, viszkeresete pedig az osztrák ellen csak az át nem vállalt adósságért lehet, ha a miatt exequáltatik.

Az átvállalásnál számításba veendőek voltak mind azon beruházások, melyekre az adósság egy része fordítatott. Az osztrák állam javára különféle intézetek, építmények, alapítványok, gyűjtemények, jövedelmező válla-

latok s több ilyenek létesítettek abból, a magyar államban annyi sem investáltatván, mint az uralom székvárosának utcái kövezésére évenként adadni szokott. Ugy számítani, hogy azok miatt több adósság is marad az osztrákon, csak annyi, mint az adósságnak nem egy részét, hanem felét vállalni át, mert a mennyiben azok az osztrák javára maradtak, értékük erejéig fedezik az adósságot, s így könnyen megeshetik, hogy az osztrákon maradt adósságért az egészen kármentesítve van szerzeményekkel, a magyar pedig kap az átvállalt adósságért kárpótlásul egy figét.

Az uralomra nézve sem lehet az egyik államában nyeresége, mit a másikba vesz, azért egyiknek megkárosítása a másik javára soha meg nem engedhető, mert hol az egyik a másik hátán vitetik, ott az a dualismus aligha elbirja még az egyeduralmat is.

A hitelezőkkel oly egyezkedés volt teendő, miszerint az átvállalendő összeg az osztrákról a magyarra irassék át, s az osztrákot ne terhelje, hanem elkülönített magyar adósság legyen; mit a magyar elvállal ugyan, de azontul semmiféle czim alatt egy fillért sem, egyetemes kötelezettsége semmiért sem levén. Ha az osztrák összeroskadó volt, a hitelezőknek is érdekekben állt ily egyességet elfogadni, különben semmi sem vállaltatván át. Ily átvállalásból következő az uralomra nézve is a várt előny, a megosztott s elkülönített teher mellett mindenik államának nagyobb hitele leendvén. Most nyeresége az, hogy sokkal kevesebb és drágább kölcsönt kaphat, s a kevesebbrel is hamarább összerogyik.

A két állam egyesítéséből nagy előnynek mutatkozott azután az osztrák-magyar állam czim felvétele is, annak és az abból folyó nagyhatalmi megerősödésnek kifejezésére.

De ezen előny is csak oda üt ki, a hova a többi, hátránnyá valósuló, mert nem igen feltehető, hogy más

hatalmak diplomatiája be ne látná, mikép ez az egy csak annyi, mint az előbbi kettő volt, s egy fikarczal sem több. Két olyan állam, mely semmi viszonyban nem volt egymással, s két külön fejedelem alatt állt, vagy két külön köztársaságot képezett, valóban nagyhatalommá válhatik egyesülése által, de két olyannak egyesülése, mely egy közös fejedelem alatt már századok óta egymással kölcsönös védelmi viszonyban élt, legjobb esetben sem igen egyéb szójátéknál, mitől senki meg nem ijed. Sőt aligha oly diplomata is ne találkozónék, ki ebből nem előnyeit, de hátrányait látja ki az egygyé lett birodalomnak.

Az ily egyesülés maga mit sem nyomván, az nyomna valamit, egy diplomata belátása szerint, hogy az parlamentarismuson áll melylyel több erő kifacsarható a birodalomból, mint absolutismussal. De azért is szükségtelen, sőt célszerűtlen volt egyesülni, mert azt a két parlament is megteszi. A delegált parlament, melyen az egyesület áll, még több erőt kifacsar ugyan, engedelmesebb lévén az uralomnak, mint a két parlament, de miután csak az előbb megvolt két asztagot dolgozza fel egy szériün, ez az egy cséplőgép, hamarább is csak egy szalmakazal lesz a két asztagból, a kicsévelt buza felőröltetvén. Innen még úgy számíthat a ravasz diplomata, s azt adhatja tanácsul urának: nagyon jó, hogy így van. Most már szükségtelen is megtámadnunk azt az egyesült államot, csak egy kis időt kell neki hagynunk, hadd higyje, hogy félünk is nagyobbodott hatalmától. Többet ér nekünk delegált parlamentje, mint a magunk ármádiája. Hadd állitgassa ki azt a nagyobb ármádiát, mely csak úgy képeztetik ki, s csak úgy vezényeltetik, mint eddig, mikor épen jobb kiképzés és jobb vezénylet miatt el kellett volna különíteni, nem egyesíteni, mint a delegált parlament kigondolója hitte, kit nekünk azért még dicsérnünk kell. Hadd fogyasztassa vele azt a nagyobb adót, mint a megszaporitott s drágább hivatalnokok seregével is, és azt a maga által uzsorásabbá csinált kölcsönt, melyet már is a deficit de-

ficitjének fedezésére szedeget fel. Nekünk mind ezt csak nézni kell, meddig viheti. Sőt használjuk addig szövetségesül; tegyen nekünk szolgálatot azzal, a mit államából kifacsar. Annál inkább fogja hinni, hogy csakugyan sokat nyert az egyesítésből, mivel arra mi is adunk valamit, mikor szövetségesül szerepeltetjük.

Az így okoskodó diplomata aligha nem jobban a szeg fejére talál, mint az egyesítésből előnyöket látó.

De még bajos helyzetbe is hozza azon egyesülés a birodalmat, a helyett, hogy helyzetét tisztázná, mert két állam egyesüléséhez mindenkinek teljes önállása kívántatik. Hol az egyik már kötelezett viszonyban áll valamely államhoz, ott annak egy másikkal új kötelezettségbe lépni, azért igen bajos, mivel ezen két kötelezettsége összeütközésbe jöhet, s vagy egyiket vagy másikat kénytelen megszegni. A német imperiumhoz tartozó osztrák állam már kölcsönös védelmi viszonyban van azzal, a magyarral is olyanba lépni tehát azt vonja maga után, hogy ha a magyar és az imperium közt támad baj, vagy egyik vagy másik kötelezettségét meg kell az osztráknak szegnie. Az eddigi magyarral való viszony nál kölcsönös védelem kötelezett nem lévén, nem is tartozott az osztrák az imperium irányában védeni a magyart, sem ez nem tartozott az osztrákot segíteni az imperium iránti kötelezettségének teljesítésében. De most az egyesüléssel kötelezett kölcsönös védelem még azt is maga után vonja, hogy oly kötelezettségeinek teljesítésében is segítse a magyar, a nélkül, hogy a német imperiumot kötelezhette volna az osztrák, vele együtt viszont segíteni a magyart. Ez a helyzet nem tisztáztatván, az egyesülés a legnagyobb zavarokat okozhatja. E részben vagy azt kell feltenni, hogy az osztrák uralom azt diplomatiailag elintézte, egészen függetlenné tévén magát az imperiumtól és így attól elszakadván, vagy azt, hogy felmerülő esetről akarja azt elintézni, de az akkor nem csupán tőle függ. Az imperiumhoz fennforgó viszonynak elintézése nélkül, ezt a magyarral kötött birodalmi egységet úgy vonja el-

szakító erővel az imperium magához, mint attól ugyan csak elszakító erővel vonja a magyar állam. E két vonzerő közt úgy függ az a birodalmi egység az ürben, mint a hold, míg egyik vagy másik vonzerő magához nem rántja. A pusztá elnézést vagy bele nem szólást az imperium részéről, lemondásnak venni jogáról csak addig lehet, míg nem kötődzködik, más érdeke azt kívánván ideiglenesen.

Belsőleg tekintve ezen egyesüléssel a két állam függetlensége egymástól úgy fel van adva, hogy ez a két államból egy harmadik ujat csinált. Az osztrák-magyar államezim már maga azt fejezi ki, hogy a két állam egygyé lett, a mi eddig nem volt. A diplomatia sem ismerhette egynek, csak most tudja már a czimből, hogy a mi kettő volt, egy lett, s nem üzenhet külön háborut, mint eddig, mert noha azt tudta, hogy kölcsönösen védelmezhetik egymást, ha csak az egyiknek üzentetik is háboru, azt is úgy tudta, hogy azzal egymásnak kötelesek nem levén, megtörténhetik, hogy nem is teszi a melyiknek nem üzentetik, ha azt önérdeke nem kívánja, de most azt tudja, hogy köteles egymást védeni, s egyik sem önálló.

Függetlenségét azonban a magyar adta úgy fel, mint Buda a magáét, mikor Pesttel egyesült, hogy most legárvább külvárosa legyen Pestnek s polgárainak még beadványai is az egy közös hatóságnál, nemcsak több idő és fáradság vesztegetésébe, de a Dunán átkelés adójába is kerüljenek, csak azért, hogy késedelmesebben s rosszabbul intéztesse el; a közös hivatalnokoknál ismeretlen polgárai pedig a csavargókkal egyenlő bánásmódban részesüljenek, vagy oly együgyűeknek tekintessenek, kiknek saját hatóság úgy nem kellett, mint a saját vagyonuk feletti rendelkezhetés. A hasonló állami egyesülésnél csak az osztrák magyar- czimmel ámitja magát az a szabadelvű párt, mely azt eszközlötte, azóta emlegetvén, szerinte, a magyart is a diplomatia, mely eddig úgy hallgatott róla, mint nem is levőről. De sokféle egyesülés van a világon. A sas is egyesül a kakassal, mikor azt megeszi, az a ka-

kas még sem vágyik azért a sas-kakas czimre, kakas szeretvén maradni, ha senki sem emlegeti, csak maga kukorikolja is nevét. Az a közös törvényhozás a paritas alapján ámulatnak is csak olyan, mint a délibábot igazi tengernek hinni. Az nem a szövetségesszabad államok törvényhozása, mely azoknak közakarata szerint gyakorolná a valódi törvényhozó hatalmat, s a maga által hozott kész törvényeket csak végrehajtani adná át a fejedelemnek vagy akármi czimen nevezett végrehajtónak, hanem az egyedur törvényhozása, kinek a delegatio eszközéül szolgál. Ugy nem is a szövetségesszabad államok által kiküldött bizottság vagy követség, mely az államok nevében alkudoznék s azoknak jóváhagyásával valami egyességet kötne, mit ha megkötni nem sikerül, egyik sem köteles teljesíteni, hanem oly testület, mely határoz, s határozata kötelező, mihelyt az egyedur sanctionálja. Ennél tehát nem egyezkedés forog fenn, hanem szavazás, mely határozatot állapít meg. Mind ez oly lényeges különbség, sőt ellenkező valami, hogy itt az államok önállóságáról beszélni csak úgy lehet, mint Bodóné szokott, mikor a bor árát kéri.

Az a paritas igen furcsa dolog oly testületnél, mely felett a törvényhozó hatalmat az egyedur gyakorolja, ki soha sem állhat mindenik statusához egyenlően, hanem kénytelen egyikhez közelebb állani, akarata ellen is, s annak előnyöket juttatni a másik felett. Az egyedur egyik-től a másikhoz fordulhat közelebb, de hogy mind kettőhöz egyenlően álljon hol érdekeik összeütköznek, azt egyeduri mindenhatósága sem teheti. Századok tényleg bizonyítják is, hogy noha magyar királysága valóban többet ért volna, még is az imperium császári koronájának elnyerhetése miatt, német államát volt kénytelen a magyar felett pártolni, s annak áldozni fel magyar állama érdekeit. Miután a német császári koronától már elesett, még is csak német államának kénytelen előnyeit tekinteni, mert most meg a német egységhez csatlakozás vágyától kell azt eltartóztatnia, annak csak addig levén érdeke a

birodalmi egységben maradni, míg a magyar állam felett fölényt gyakorolhat, s abból hizhatik, különben több érdeke vonván a német egységhez. Minthogy pedig a törvényhozó hatalom a monarchánál van, azzal német állama javát tartani szem előtt, meg is kívántatik tőle. Paritászról beszélni tehát csak úgy lehet, mint a csengettyű és harangszó között. Szabad állami szervezet, és szövetkezés igen is kiemelné e helyzetből a közös fejedelmet, s más viszonyokat is hozna létre, de egyeduralmi rendszerben kívánni sem lehet. Hol pedig a quotával egy harmadrésznek vallja magát az egyik, igen furcsán követel a másik két harmadrésszel egyenlőséget.

XVIII. CZIKK.

Közállami fejedelem és egyedur.

Mint a szabad és szolgálat két ellenkező állapot, úgy a közállami fejedelem és egyedur két ellenkező lény. Egyik Ornuzd, másik Ahrimán, egyik alatt állam van, másik azt dulja fel, egyik valóban úr, másik annak hiszi magát.

Osállamunk a nép fenség állama volt. Apáink mint természettől szabad emberek magok állíták fel közakarattal, s magok intézkedtek abban egész lételökről; szabad ember nem is lehet senkinek alattvalója.

Az első egyedur ellenkezővé fordítván, feloszlatta. Egyéni akaratát tevén uralkodóvá, s minden embert szolgaságban születettnek, és csak az általa osztogatandó engedményekkel birhatónak tekintvén, azzal vélte magát mindenható urrá tenni.

De ezzel megsemmítette a valódi uraságot, mert olyan csak a jogos lehet, ha pedig mindenki szolgaságban született, az egyedur maga is szolgaságban jött világra, s így jog nélkül nem uraság. Ha egy ember csak magát mondja kivételesen megáldottnak a jogokkal, valamennyi azt mondhatja magáról, ő az az egy kivételes ember, s így valamennyi egyedur. Akár mindenki szabadnak született, akár mindenki egyedur, a manó is hiában mesterkedik e furcsaságon, mindig egyre megy ki, mint a vas sulyom, akár mikép vettetik, mindig úgy esik, hogy hegyével felfelé áll. A szabadoknak született vagy magokat mind egyeduraknak ismerő emberek

felett tehát csak úgy lehet urnak lenni, ha azok a magok jogaiból adnak ahhoz jogot. Minden jogaikat nem adhatják oda, hogy így lehetne valaki egyedurrá feltők, mert akkor magokat jogtalanokká tennék, s esztelen-séget követnének el, az egyedur tehát csak a bolondok királya lenne. Ki magán kívül jogos embereket nem látna, csak olyan monarcha lenne, mint Robinson a maga szigetén, hol rajta kívül nincs más jogos ember; azért akkor annál okosabb az egyedur, ha oda megy, mivel ott lázadásoktól s forradalmaktól nem félhetvén, nyugodtan uralkodhatik.

Ha már ahhoz, hogy valaki fejedelmi úr lehessen, mulbatlanul jogot kell neki adni, ez nem történhetik úgy, hogy az iránt a szabad emberek egyenkint lépjenek valakivel egyességre, mert akárhány millio ember egyezkednék így külön valakivel, soha sem képeznének államot, s az a valaki soha sem lenne fejedelem, ugyanannyi magán egyezkedők maradván az egyének. Az a valaki mindnyájokkal volna ugyan viszonyban, mint ők is mindnyájan azzal, de egymással nem volnának az egyének semmi viszonyban. A végett, hogy egymással jöjjenek viszonyba, nem egy valkivel külön-külön, hanem egymással kell egyezkedniök. Csak így alakíthatnak statust, vagyis erkölcsi testületet közakarattal, melyben mindent ugyancsak közakarattal cselekedvén, azzal kormányozzák magokat. Ekkor vagy magok gyakorolják fölállított közhatalmukat, népgyűléseikben, vagy átruházzák különféleképen. Így állítanak közakarattal fejedelmet elő egy vagy más modorban, kire bizonyos hatalmat ruháznak. Ekkor már a fejedelem is az önkormányzás eredménye, s a közakarattal által fölállított személy az államban.

Igy állított fel az ősmagyar nép közakarattal állami bírót, kire az igazságszolgáltató hatalmat ruházta. Így állított fel közakarattal vezéreket is, kikre a törvényhozást-bizta, s azok által fejedelmet, kit a meghozott törvények szerinti parancsoló hatalommal ruházott fel.

Ez a közakarattal az államban az uralom. Minden intézmény abból folyik ki, vagy az által állittatik fel, s

annak hódol minden polgár, mivel az ő akarata is, különben a testület által választott s hatalommal felruházott bírót és fejedelmet sem tartoznék bíról és fejedelmül ismerni. E közakarát uralmának, mint népfenségnek, a a bíró és fejedelem választása s hatalommali felruházása után is fenn kell maradni, mert az tartja fenn az általa teremtett fejedelmet és bírót is az arra ruházott hatalommal együtt, s az kormányozza nyilvánulásaival, hogy nevében célja szerint járjanak el. E közakarátnál van a bíró és fejedelem fenntartásához mind az erkölcsi, mind a fizikai erő, mi nélkül mind a bíró, mind a fejedelem csak egyszerű magán ember. Ha ez a közakarát elnyomatik, vagy megszüntetik uralmát gyakorolhatni, nem létezik az erkölcsi testület, mely fenntartsa a bírót és fejedelmet az arra ruházott hatalommal együtt. Az, ki olyankor magát bírónak vagy fejedelemnek mondja, a nem létező erkölcsi testülettel semmi viszonyban nem állván többé, csak úgy tarthatja fenn magát, ha az egyének egy részének engedelmisségét valamiképp megnyeri, s azzal a többi kényszeríti, őtet fenntartani, egy maga nem kényszeríthetvén; vagy idegen segedelemre szorul a végett. De ez már egyik esetben sem állami lét, hanem annak ellenkezője, csak a háboruságok és forradalmak állapota. Ha a kényszerítés sikerül is, csak szolgai lét áll elő, a közakarát uralma nem létező s minden hatalom gyakorolása már csak bitorlás, alattvalókká kényszerített emberek felett. Oktalanság pedig minden erőszak, hol a hatalom jogos lehet.

Az egyedur ezen helyzetbe teszi magát, be nem látván, miképp a közakarát uralma neki válik leginkább, mint fejedelemnek javára, az tevén őtet valóban hatalmas fejévé az államnak. Oly szikla szilárd alap helyett, mint a közakarát, holmi pártra vagy külsegedelemre támaszkodni csak annyi, mint a hintára állani, mely ide-oda himbálódik. A közakaratra nem támaszkodhatik, ki annak uralmát el nem ismeri, már pedig azon kívül minden segedelemre vagy támogatásra számító akkor is csak mankón sántikál, mikor a kényszerítés sikerül, mert az csak lelketlen fizikai erőt csikarhat ki a népből, nem azon erkölcsit

is, mely tulajdonképen maga a végtelen erő. A mesterségesen kicsalt lelkesedés, mi néha a közakaratlan szolgálóknál ámitással sikerül, csak fellobbanó szalmatűz, mely nem hajt gőzerővel mozdonyt.

Mikor apáink közakarattal fejedelmet emeltek fel, a végre tették azt, hogy az általok hozott törvényekben kijelentett közakaratiakat fogyanatosítsa, azon törvények erejével parancsolván. Az államot személyesítse, vagy képviselje, más államok irányában is, mint több apróbb alakulmányokból szövetkezett egy egészet s öröködjék a nemzet szabadsága felett. Annak haderejét, mint legfőbb vezér vezényelje, s mind azt, mit jónak lát, törvényül indítványozza. Nem azért emelték fejedelmül, hogy az állami testületnek dolgozó keze vagy lába legyen, hanem annak fejéül, mely nem arra való, hogy a társadalom felfordítva azon álljon, hanem annak kell a társadalmi testületen állani, mint abból nőtt ki, nem az termett ő belőle.

Az ily közállami fejedelem a valóban nagy úr, mivel azt az egész nemzet erkölcsi és physikai ereje tartja fenn, mint az teremti, annak levén nélkülözhetetlen. A hatalom nem lehet nála kisszerű, mivel még a kis hatalom is óriásivá válik, mikor egész nemzet erkölcsi és physikai ereje támogatja, a nélkül, hogy maga iránt a hűséget és ragaszkodást vásárlani volna kénytelen, vagy valamely párt és osztály támogatására szorulna, s a végre adományok osztogatásával birna. Ő mindenkitől egyenlően független, mint mindenkinek egyenlően fejedelme, még pedig a legnagyobb tiszteletben álló, mely tisztelet épen azért nagy értékű, mivel szabad emberek tisztelete, míg nemes dicsvágyat ki sem elégithet a szolgálai leborulás. Készen adatik az ily közállami fejedelem kezébe mind azon hatalom, mi őtet urrá teszi, nem magának kell azt csinálni, vagy magához kuporitani. A közakarattal működik ő mint fejedelem, egyéni akaratával csak magán jogainak és dolgainak ura. Mint fejedelem ő csak a nemzet vezéreivel

érintkezik, s azok által kormányoz, egyes emberekkel mint fejedelemnek semmi dolga. Őlet és rabságba vettet hol a neki átadott törvényt úgy rendeli, lelke mégis nyugodt, mivel azt a törvényt nem ő, de a közakarattal hozta, s ő kegyelmet sem adhatván, senki panasza vagy boszuja nem is hárulhat reá. Bálványoztatik ő, s fejedelmi szava isten szava, még is a magán életben s érintkezésekben szabad családfő és atyafi, kit az öreg szeretettel öcscsének nevez, ő pedig azt bátyjának, mint valósággal az. A szabadságnak ő legnagyobb hőse s ő lelkesít arra, ő énekelvén legelől a szabadság hősi énekét, mert egészen más élet az övé, mint a szabadságtól rettegő egyeduré, s magának is égis emelő lelkülete van.

Ez ősi fejedelem helyett lett egyedur ellenben, mikor jót akar is, magát csalja meg, s a nemzetet szerencsétleníti, lerontván államát. Mikor csak egyéni akaratával vágyik uralkodni, s minden hatalmat magához ragad a közakarrattól, azt teszi, mit az a nagy úr, ki levetvén jelmezét, maga nyul az eke szarvához, sőt az ekét is maga huzza. Megbirhatatlan feladatot vállal egyszersmind magára, a nemzet jólétét maga akarván eszközölni, mit az isten mindenhatósága sem tulajdonított magának, azért teremtén az embert és nemzetet szabaddá, hogy maga szerezzé meg önjólétét. Minthogy pedig e feladatnak meg nem felelhet, a nemzet rosszléte miatt minden átkot magára von. Ellensége az istennek is, ki az embert és nemzetet szabadságra teremtette. Természetellenes feladatából semmit ki nem vihet, mivel a nemzet nem támogatja, sőt ellene szegül, ellentétbe tevén már az egyedur magát vele. Innen minden céljához külsegedelemre szorul, vagy megvesztegetett párt támogatására, sőt rendesen mind kettőre. Ezzel már forradalmárrá válik, ki a rendet és békét, melyet a közakarattal fenntartott az államban, közháborusággá változtatja. Ő maga már a segítő külhatalom vasallusává leszen, s még mikor tényleg nincsen is rászorulva, annak tudatában, hogy rászorulhat, szeszélyeitől is függ annak. Azért az egyedurkodók nem is önállóak, hanem egymásnak

hódolók. Egymással kénytelenek uraságaikat elismertetni, mint egymást gyámolítani, s egymemű uralmat gyakorolni. A hódárság csak azért nem fészélyezi őket, mivel kölcsönös közöttök, de egész czimboraságot képeznek a nemzetek felett. Mintegy örökre esküdtöt barátságot fitogattnak, azonban még nagyobb ellenségeik egymásnak, miutha függetlenek volnának egymástól. Viszonyaikból egész diplomatia fejlődén ki, annak mindenik a szolgáltságig lekötelezettje. Egyik a másiknak minden szavát lesi, minden mozdulatától remeg, könnyebben elnyelhetvén egyik a másikat egyeduralmával együtt, mint a független fejedelmet, kit egész nemzete közakarata lelkesülten tart fenn, azért megtámadhatatlan s reájok nem szorul. Áskálódnak egymás ellen, s noha baráti külszin alatt együtt játszanak, mint a kártyázók, mindenik a másiknak akarja elnyerni mindenét s még hamis játékosok is levén, egyik sem hihet a másiknak igazán soha. Az egyedur, ha szolganépének másik többet ad vagy ígér, már veszve van, valamint ha csak nem támogatatik is a többi által. E szerencsétlen külviszonyai miatt államát nem is kormányozhatja szabadon s megbirhatatlan terhekbe bonyolul.

A belpártnak is oly lekötelezettje minden egyedur, hogy annak csak tarisznya hordója. A közakarata elnyomására jutalom és engedmény osztogatásával e tarisznyából soha sem győzi eléggé megvesztegetni. Az csak addig hí hozzá, míg van mit adnia. Hogy pedig az legyen, a nemzet zömétől szedeget el mindent. Bármint hizelkedik neki e párt vagy osztály adományaiért, csak a maga creaturájának tekinti őt, s nyilván ki is mondja, hogy csak maga a trón támasza, azon már senki nem is botránkozván meg a felfordított államban, hogy tehát nem az egész nemzet az. Adományai vagy jutalmi nélkül ez a párt csak addig segíti, a mikor és meddig önérdekeit is veszélyezve látja. Mi oknál fogva is várhatna hűséget vagy ragaszkodást azon párttól, mely önszabadságát is feladva, nem azért szegődött hozzá, hogy őtet te-

gye önurrá, hanem hogy a kezébe játszott abszolút uralomban a nagy tömeg felett, osztozzék ő vele, sőt az egész uralmat is maga gyakorolhassa nevében. Annyira eszköz-zévé is válik ő annak, hogy az urnak csak nevét viseli, de maga legnagyobb szolgálója a felette uralkodó pártnak, sőt még csak az annak élén álló olygarchiának vagy camarillának is. Ki a szolgaságot behozta, vagy fenntartja, maga legkevésbé szabad ember. Még élete sem biztos a támogató párt eszszövényeitől s összeesküvéseitől. Ugy vétetik körül, hogy ne is tudja valósággal mi történik, s úgy elvakittatik, mint nem is álmodja. Saját tapasztalásai is megcsalják, mert ezen tapasztalásokat csinálják neki. Egyéni szabadságának is vége, úgy kellvén mozognia és szólania egyedur szertartás szabályai szerint, mint a ránczba szedett oskolás fiunak, s ő vele sem szabad egyebet beszélni csak a mit környezete megenged vagy előír. Ezt már mind magokkal hozzák a közakarát ellenére szövött viszonyok.

Igy, midőn a közakarát rendelkező jogát az államban elismerni nem akarja, oda alázkodni kénytelen, hogy a segítő külhatalom s a támogató párt szeszélyei alatt legyen. Hol nem a közakarát által fenntartott fejedelem van, hanem csak egy osztály vagy párt által támogatott egyedur, ott már ez a párt vagy osztály maga labdázik vele, épen mivel tudja, mikép ő nem a közakarát fejedeleme, kivel paczkázni nem lehet. Azt nem látja be az egyedur hogy maga csinál darázs-fészket magának az államból. Rendelkezik ugyan mások sorsa felett, de ezen rendelkezésében is csak támogató pártjának eszköze. Egyszermind maga bénítja el az állam hatalmát, mely a közakarát végtelen erkölcsi s physikai erejében áll, a helyett csak önpártja erejére támaszkodhatván, mely az elnyomott népből csak lelketlen physikai erőt facsarhat ki számára. Mindenünnen a nép panaszai hullanak rá, már csak azért is, mivel az ő nevében sok gonosz-ság üzetik, vagy ő sokszor tévutra vitetik. Nem az egyedur maga teszi a sok rosszat, a ki egyénileg számtalanszor

legjobb ember és legnemesb jellem, hanem teszi már az uralmában osztozó párt és környezete is. Utóbb még környezete sem mindig rossz akaratból, hanem mivel már a felfordított állami viszonyok úgy követelik mint okosságot. Környezete is sokszor igen jót akar, s hű is ő hozzá, de a fonák viszonyok úgy függenek már össze, hogy még azon jó akarat és hűség is átokká válik.

Az állapot alatta csak a surlódások, forradalmak és polgári háborúk iszonyatos vegyülete. Az állami testületet különféle osztályokra és pártokra szakadoztatván, ezek örökös háborúságban zavarognak. Minden kigondolható gonoszság váltja fel a polgári erkölcsöt, s magának az egyedurnak vérpadra hurezolásával fertőztetik a történelem. A nép nagy tömege a nyomor és inség szenvedéseivel csaknem oktalan állatiságba süllyed. Szervezett állami létnek végre megszokásból e felfordított állapot tartatik.

Őseink közakarata a fejedelmet képviselő főnökök által választatta, s a fejedelemséget szerződésileg egy családnak örökségül kötelezte. A magyarság e fejedelemválasztás előtt nemzetségekből alakult néptörzseket képezett fővezérek alatt, melyek az atyafias kozár nemzettel állottak szövetségben. A közös khán családjánál megörökítve nem lévén a fejedelemség, minden szövetkezett fél kiléphetett a szövetségből, valahányszor új közös khán vala választandó, nem járulván a választáshoz. Néptörzseink ki is léptek, s míg néhány törzs keletre beljebb költözött, hét vállalkozóbb nyugotnak indulni, s új földet szerezni országul, határozta el magát, Egy nemzetté szövetkezni és egy államot képezni látván e hét törzs czélszerűnek, szövetkezett is, mire a khán még maga ösztönözte, hogy aztán mint egy nemzet szövetkezzenek a kozárokhöz, de ezt nem tették. A nemzeti egység, s új állam maradandóbbá tévése végett mint a kozároké volt, a fejedelemséget egy családnál megörökíteni látta e törzsek eszélyessége szükségesnek, nehogy bármerre vetendi őket a sors, elszakadozzanak egymástól. Ha csak magok közt egyeztek volna meg a főve-

zéreik örökre egy nemzeti szövetségben maradni, ezt az egyességet ugyan oly közakarattal bármikor fel is bonthatandák, de készebbek valának azt a szabadságukat feláldozni egy új magyar állam megörökítésére, mint sem a magyar népet, — mely eddig a szabadságot oly sok viszontagságok közt megőrizte, míg annyira szaporodott, hogy ime hét törzse is egy nemzetet képezhetett már, — a szétoszlásnak s elenyészésnek kitegyék, midőn az örökre egy nemzetté szövetkezéssel, a szabadon elszakadott és keletre beljebb nyomult feleket vagy törzseket is kipótolhatta magának. A fejedelemségnek egy családnál megörökítésével úgy kötelezték tehát magokat, hogy az egy nemzeti szövetségből, ha akarnának se léphessenek ki soha, mert azon szövetség felbontásába a családnak, mint másik szerződő félnek, bele nyugodni önérdéke soha nem engedi, a nélkül pedig a fővezérek egyoldalul magok fel nem bonthatják. Így lőn a nemzeti egység megörökítéseért a fejedelemség Álmos családjánál megörökítve.

A fejedelemválasztást a fővezéreknél kellett hagyni, mint a hét törzsből alakult nemzet képviselőinél, kik mint olyanok a szerződést is kötötték, mert sem a nemzet nem örködhett testületileg a felett, hogy annak feltételeit a fejedelem megtartsa, sem a fejedelem és családja nem kényszerithette volna a nemzet egész tömegét annak megtartására, de már a szerződéskötő vezérek igen is örködhettek a felett s biróilag kényszerithették megtartására a fejedelmet s a fejedelem vagy családja is biróilag kényszerithet e fővezéreket, minden szerződés az államban, és így e fejedelmi is, biró elébe tartozván, a birói hatalom pedig elkülönített statushatalom lévén. A szerződés megszegni akarásaért a fővezérekre halálbüntetés köttetett ki, a fejedelemre örök átok, mi a rabszolgaságba vetéssel járt. Senki más meg nem szeghette a szerződést, mint a fejedelem részéről csak ő, a nemzet részéről csak a fővezérek, mert a nemzet minden közhatalmat átruházván, kebelében pártok és osztályok nem szerepelhettek semmi hatalommal, nem is léteztek. Csak állami alakulmányok lévén

vezérek alatt az államban működők, kívül ez alakulmányokon egyházi osztály, főrendi osztály, nemesi osztály, polgári osztály, paraszt osztály, s ki tudja még miféle egyeduralmi osztály, mind nem létezett, hogy az állami alakulmányokon kívül szerepelhessen vagy azokban pártoskodhassék. Szabadsága volt mindenkinek az állami alakulmányokban, de hatalom senki kezében sem volt, csak a vezéreknél, s a főbb hatalom még azok közt is csak a fővezéreknél. A fejedelmet megingatni akarni épen a szerződés miatt egy fővezérnek sem juthatott eszébe, mert a birói hatalom egész nemzet erejével rendelkezhetett ítéletének karhatalommal végrehajtására, ha kellett, az képviselvén az igazságszolgáltató közakaratot, az összes nemzet karhatalma ellen pedig a leghatalmasabb alakulmány sem tehetett semmit. A biró részrehajlást nem gyakorolhatott, bármiféle politikai meggyőződése lett volna egyénileg, mert nem egyéni meggyőződését mondhatta ki ítéletül, a mi téves vagy gaz is lehet, hanem a közakarat igazságát tartozott kimondani, azért levén felelős a fejedelmi családnak csak úgy, mint mindenkinek. Az a felelőség pedig nem tréfa volt, mint az egyedur törvényeiben boldítót. Így mint egy felől a fejedelem biztosított a fejedelemségben, másfelől a nemzet is biztosítva lön a fejedelem visszaélhetése ellen. A nemzetet képviselő fővezérek akármelyikének alapos bevádlására, őtet is elfogá az állami biró itélni, de a család azért el nem vesztendé a fejedelemséget, hanem más tagja választatott volna fejedelemmé, más tagja nem is szeghetvén meg a szerződést, csak épen az uralkodó. A kölcsönösen kikötött büntetéseken felül még esküvel is megerősített a szerződés, a nemzet részéről képviselői esküdvén a fejedelemnek, s a fejedelem viszont nekik. Ezen eskünek pedig azért volt nagy ereje, mivel a nemzet akkor még nem hitt bűnbocsátó istent. E szerződés következtében visszaélésre sem csábíthatott sem egyik sem másik fél, de ha már a megszegés esete felmerült volna is, a kötvény nem lázadással vagy polgári háborúval tartatott volna fenn, hanem birói

rendes eljárással. A fejedelem méltóságából az mit sem vont le, hogy ő is az igazságszolgáltatás alatt legyen — ki különben is az alatt maradt, mint polgár, neki sem levén szabad, polgári vétségeket elkövetni. — Az igazságon felül csak a gazság akarhat lenni, de akkor aztán az ellen is felül van azon a másik gazság. Birói igazság helyett pártok szeszélyei alatt lenni, csak az oktalanság vágyhatik.

Miután pedig a fejedelmi szerződésben a közakarat törvényhozó uralma biztosítva volt, s az államban különbözőféle osztályok nem szerepeltek, csak közjogilag fennálló alakulmányok működven, minden hatalom a közakarat tulajdona maradt, és átruházottan felelőség alatt gyakoroltatott. Innen az államban forradalom vagy lázadás fel nem merülhetett, mindenkinek szabadsága sérthetetlen is levén.

E józanul szervezett állami létet már az első egyedur felforgatván s a fejedelmi szerződés megszegésével a közakarat uralmát elnyomván, nemcsak a nemzetet tette szerencsétlenné, hanem a biztosított fejedelemséget is maga változtatta oly veszélyes egyeduralommá, melylyel a lázadásokat és forradalmakat honosította meg önmaga ellen. A birói hatalmat is magához ragadván, azóta nem is köthető az egyedurral szerződés, nem levén, ki által azt fenntartatni lehessen, ő nála levén a birói hatalom is, őtet pedig maga által arra kényszeríteni nem lehetvén. Így még az állam szervezése is lehetlenné van téve. Az egyedur tehát szerződés nélkül uralkodik, ugyanazért nincsen is a nemzet részéről biztosítva semmivel, csak azon párt vagy osztály támogatásával, melyet maga részére engedményeivel s különféle adományaival megveszteget, és csak azon törvényekkel, melyeket maga ad vagy ír, kötelezvé azokban a nemzetet, őtet fenntartani s uralkodóul ismeri. De mivel törvénnyel magának jogokat adni csak önámítás és erőszak, s az oly kötelezvény, melyet valaki mások rovására kénye szerint ír magának, a jog világában fidibus, eredménye ennek tényleg számta-

Íanszor csak az, hogy az egyedur vagy elüzetik, vagy vérpadra vitetik. Ha törvénnyel joggá teheti magának valaki, a mi neki tetszik, úgy minden zsarnok e világon jogossá törvényesitheti önkalandorságát, s egyik zsarnok a másikat törvényével üzheti számkivetésbe. Ezt nem észlelve szokta úgy megcsalni magát az egyedur, hogy uralmát törvényeivel biztosítotttnak álmodja, míg a gyakorlati élet arra nem ébreszti, hogy az másképen van a valóságban. Ha már egyéni jelleménél fogva vissza nem él is az uralommal, mi alig lehető, miután önegyéni akaratát jogosnak hiszi, — akkor is a nevében működők csak visszaélhetnek, s általában bizodalom már nem is lehetvén a visszaélhető uralom iránt, az csak olyan uraság, mely szakadatlanul vásároltatik, hogy fennmaradhasson. Egyszersmind erőszakkal igyekszik magát fenntartani, de mivel azzal nem válik az uralom jogossá, mindig biztosítatlan marad, mert csak a jogosság biztosít, mi ellen már csak a gázság lehető, annak pedig méltó büntetése van. Sem a fejedelmi család, sem az állam érdeke meg nem óvható fonák intézkedésekkel, sőt azok épen magok eredményezik a legátkosabb eseményeket.

Az egyedur ugyan trónra léptével esküszik, s az akar fejedelmi szerződés lenni, az ugynevezett inaugurale diplomával együtt. De ez a bohóság, épen a forradalmat vagy lázadást honositja meg. Azt az álszerződést nem a nemzet képviselői kötik az egyeduralmal, hanem előbb azon kiváltságos nemesség vagy támogató párt kötötte vele, melyet épen a közakarát elnyomására teremtet magának, most pedig a parlament köti. Az egyedur úgy kötötte előbb kiváltságos pártjával ez álszerződést, hogy a nemzet zöme, melynek a kiváltságosokkal együtt az államot kellett volna képezni, minden jogból és szabadságból kizárva maradjon, s a mennyiben ez szerződés volna, ennek kötéséből is, ezt csak a kiváltságos osztály kötvén vele, ugyan azért nem is levén közállami fejedelemséget adó szerződés, hanem csak egyeduralmat adó. Még a kiváltságos osztály sem önjogát ruházta azzal át, mikor az egyedurat

választotta is, hanem csak meghívta azt a választással a bitorlásból származott s ugy létező egyeduralomra, mi nem ezen kiváltságos osztály tulajdona volt, hogy átruházhatta volna. Csak engedélyezett király választási jogát használta arra, hogy kiváltságainak fenntartását feltételül alkudja ki, a miért választja az illetőt s a miért utóbb a választásról is lemondott. Azon szerződésnek vélt bohóság annyit tett, mintha az egyedur mondta volna kiváltságos választóihoz: ti megtartjátok nekem e szerződést, egyedurnak ismervén engemet, a mint én akarom, én is megtartom nektek, mire esküszöm is, — a mint én akarom. Ezt azért jelenti e bohóság, mivel az egyedur kényszerithette törvényeivel alattvalóit folyvást hódolni neki, de azok nem kényszerithették őt e szerződéssel abban tett fogadása szerint uralkodni, mivel e szerződés bíró elébe nem volt vihető, ki teljesíttesse az egyedurral, annál magánál levén a bírói hatalom is. Így ez álszerződés nem csak haszontalanul kötöttetett, hanem épen azt vonta maga után, hogy ha az egyedur megszegte, a kiváltságos párt lázadással és forradalommal kényszeritse megtartására, ha ugyan a forradalom sikerült, mi azonban többnyire még veszteséggel járt, mindig szerevén magának az uralom pártot, s abban bizakodván, hogy azt mindig szerezhet, hamarább is megszegte. Esküjével, nézete szerint, csak az istenre kelle alattvalóinak bizni, hogy mint esküszegőt az büntesse meg, de az meg bünbocsátó levén, egy kis alamizsnáért elengedte azt neki, mint kedvencz fijának, ki az ő kegyelméből létezik. Vagy forradalmaskodni volt tehát kénytelen a kiváltságos osztály bohó szerződése miatt, s elűzni vagy vérpadra vinni az egyedurat, vagy türni az elnyomatást. De viszont ha kilátása volt valamely pártnak, vagy olygarchának a sikerre, rá is foghatta az egyedurra a visszaélést, s fegyverhez nyulhatott, nem levén bíró, kihez panaszát vinni tartozott volna. A kiváltságtalan nép azonban annál kénytelenebb volt türni tehetetlen szolgáltságát, — mely nép felett ugy osztozott az egyedur kiváltságos osztályával, mint oroszán a farkassal a

leütött bölény felett, — mivel az egyedur nem is ígért annak semmit, sőt épen azt nyilvánította álszerződésével, hogy a kiváltságokat fenntartván, tovább is a kiváltságosok járma alatt fogja azt elnyomott állapotban hagyni. E gyönyörű vigasztalásért az a koronázásnál te deumot énekelt ugyan, de azután minden szabadságot kiáltó rebe-lis olygárcának zászlaja után futott.

Most a koronázásnál kötni szokott álszerződés még eredetibb valami. Ezt már az egyedur nem is egy királyválasztó, vagy választásról lemondó kiváltságos osztálylyal, hanem tulajdonkép önmagával köti. A kiváltságosok helyére lépett nagyobb számú engedményes osztály nevében a parlament jár el annál. Minthogy pedig a felelős miniszterek a monarcha kinevezettjei, s a parlamentnek felelősök, nem a nemzetnek, azt egyáltalában nem képviselik, hanem csak a monarchát. A parlamentről mondatik ugyan, hogy a nemzetet képviseli, de noha a nemzet egy osztálya által választatnak az alsó ház tagjai, ezek a választó osztálynak sem levén felelősök, annál kevésbé a nemzetnek, nem is annak akaratát fejezik ki, hanem ön érdekeikből a monarcháét követik. De az alsó ház nem is tehet semmit a felső ház akaratát ellen, azt pedig a monarcha állítja oda, leginkább hivatalnokaiból, kik kötelesek ő neki szolgálni. Így mind az alsó mind a felső ház a monarchát képviseli, nem a nemzetet. Mikor tehát a koronázásnál ezen felelős miniszteres parlamenttel köt szerződést, akkor azt tulajdonkép csak önmagával köti, az ő akaratát fejezván ki a parlament abban is. Meg is tartja a monarcha ezt a szerződést, mivel neki önakarata tetszik. De a nemzet az egész teketórián kívül esik, eltemetett közakaratóval, melyre azt énekelheti, *requiescat in pace*. Még tartalmára nézve is eredeti e szerződés, az levén tartalma, hogy az alkotmányt tartsa fenn a monarcha, ezen alkotmányban pedig az ő akaratának kell uralkodni, s minden az övé, a nemzeté csak az adózás, és katonáskodás, s egy osztályé az alsó ház tagjainak és végrehajtó altisztviselőknek korteskedő választása, az is mindenik csak engedményül. Ezt az al-

kotmányt tehát mért ne kötelezné magának fenntartani a monarcha?

De ha már még ezen álszerződést sem akarja megtartani, szint úgy nem levén birája, mint a kiváltságokkal kötöttnek nem volt, világosan csak forradalommal kényszeríthetik arra. Az állami esztély tehát oda megy ki, hogy akármely forradalmi párt magát tehesse biróvá s akkor is elűzhesse trónjáról az uralkodót és családját, mikor a szerződés megszegését csak fondorkodása vagy tévedése fogja rá.

Az egyedurnak a közakarattali ellentétes helyzetéből általában következni kell, hogy még engedményeiért támogató pártjával is örökös surlódásban legyen, az engedményeket akarván az általa szaporítatni, miket szabadságnak vél, ő viszont a már adottakat is visszaszededetni vagy meghiusítani akarván, mivel még azokkal is ellentétben van, mihelyt az engedményes osztály jogok gyanánt akarja használni. Ég ugyan ez uralom a vágytól nagygyá, virágzóvá tenni a nemzetet, s így emelni azzal magát is nagygyá, de ellentétes helyzetében hatalmát soha sem látván céljához elégnék, folyvást azt igyekezik a nemzet szabadságából hizlalni, nem észlelvén, miképpazon forrása, melyből magát tele issza, kimerítettvén általa, szomjan rogyik orra, s hullájával temeti el. Annak jogait nyeldesvén el, s annak életerejét sziván ki, olyanná válik az, mint egy sovány csorda, mely csak alig lézeng, míg végre vesznie kell. Arra nem szokott az uraság gondolni, hogy az állam és fejedelmi hatalom nem a nemzet szabadságának felemésztéséből hizhatik valóban nagygyá, hanem annak működéséből. Közakarattal a nemzet csak önjárára intézkehdetvén, s azzal természetes önerejéből nővén nagygyá, nem pedig a monarcha egy személyéből sziván azt magába, a mi nagygyá s jólétüvé teszi, annyival inkább haladnia kell szellemi és anyagi gyarapodásában, mivel önforrása levén jólétének, e forrás nem kimerítettetik gyarapodásával, hanem telesztetik. Az így hatalmassá s virágzóvá levő nemzetnek pedig soha sem lehet fejedelme

gyenge és erőtlen, hanem a nemzettel együtt válik hatalmassá. Azt hinni, mit az egyedur szokott, hogy a nagyra vitt uri hatalom a nemzet javára válik, azzal emelhetvén azt fel, ellenmondást foglal magában, mert azon hatalom hizlalása miatt folytonosan szivattyuzott nép nem gyarapodhatik, hanem mulhatlanul el kell sorvadnia, s együtt vész vele az uralom is. Pedig az a vigasztalás, miszerint nemzetek vesznek, nemzetek lesznek, s minden mulandó e földön, alaptalan, mert egy nemzet sincs halandóságra teremtve, mint az egyes ember, hanem egymást váltogató és kiegészítő nemzedékeiben ifjan maradó örök életre hivatva. Csak maga öli meg fonák társadalmi rendszerével magát. És pedig mind akkor tette azt, mikor ugynevezett culturája legmagasb fokon állt, mivel akkor hitte leginkább az egyszerű józan ész méltánylásra érdemelnek.

XIX. CZIKK.

Kifejlődés Szellemi tekintetben.

Valamint az egyes ember nehezen hiszi el, hogy ő okosabb ne volna másoknál, ha csak valamiben is, oly nehezen hiszik azt el a nemzedékek is magokról. Az ön-hitség csaknem oktalan állatoknak képzei a régieket, mintha nem is ugyanazon öt érzékkel, s észtehetséggel birtak volna. Magasra képzelni magát, s másokat igen alant látni, még alaposnak is mutatkozik, hol a tanultabb-ságra lehet hivatkozni, pedig ki sokat járt iskolába, és sokat tanult vagy olvasott, abból még nem következik nagyobb értelmessége, sőt gyakran megesik, hogy sok kábaságot összetanulván, józan eszét vesztette el.

Az ősmagyar értelmessége nem onnan mérendő, menynyi akadémiája vagy egyeteme volt, hanem viselt dolgairól, s abból, mily szellemi termékeket hozott világra, mily szerepet vitt a nemzetek közt, s mily jólétet tudott magának szerezni, mert az ugynevezett civilisatio is mind csak ezekre törekszik, nem lehetvén más hasznosabb célja.

Az ősök értelmessége oly magas fokon állt, hogy tölök nagyon is van mit tanulni. Nem csak állami szerveztük tanusítja azt, hanem a nyelv, a nemzeti vallás s mind azon szellemi termék, mit eredetileg létre hoztak, s örökségül hagytak, még azon iszonyu pusztítás és felforgatás daczára is, mely a szolgaságba nyomással elkövetett. Nem oly fényűző termékek ugyan ezek, mint a hellenekéi vagy rómaiakéi, olyanok előállításához még igen fiatal

levén a nemzet, de csak olyan, sőt sokban nagyobb teremtő tehetséget tanusítók. Kezdve a saját betükön, s irmodoron, mely a jobbról balra menő valódi irmodor volt míg a mai idegen balról jobbra, tehát rák módjára hátra megy, merre a szem nem is látja vezetni — még ezt is vizsájára fordítván az uralom, — vagy kezdve a ruházaton, zenén és lejtésen, mind az ősök teremteték azt, mit a mai nemzedék magyarnak, vagy nemzetinek mondhat, s legfeljebb annyi érdeme lehet némelyiknél, hogy talán valamivel többre vitte, de a teremtés érdeme csak az őské. Pedig mind oly kitűnő s jeles önmiségében, hogy a természetben nincs nemesebb, azért az idegent is egyszerűen megragadja. És sokkal több mind az a szellemi termék, a minék maradványa ma is fenn van, mint felületesen gondoltatik, mert kiterjed az minden igényeire az életnek. Az már nem az ő hibájok, ha a maradék utóbb sokat még tökéletesíteni sem birt, a mit ők teremtettek, s nagy részét elfelejtette, más nagy részét hitvány idegennel cserélte fel vagy elkorcsosította. Az ősök szellemi kifejelettsége éppen legfontosabb termékeiben különbözik a maitól, de az övék az igazi. Oly döntő tekintélyek ők mindenben mi a magyarnak sajátja, mint nyelvünk philológiájában. Mindent tőlök kell tanulnunk eredetiségünk tekintetében, mint teremtőktől, ha tévelyegni nem akarunk. Igen felületesen ítél, ki az első egyszerű találmányt kevesebb értékűnek vagy érdeműnek hiszi, mint az abból tökéletesebbé csináltat, mert annak az első egyszerűnek kitalálásához százszorosan is nagyobb ész kellett, mint a tökéletesítéshez.

Ösnemzetünk szereplése a nemzetek közt igen is nagyszerű volt, nem az levén hivatása, mi ma képzelgetik, hogy itt az európai ugynevezett civilisatiót szerezze meg, a mi nem is volt. A mai nemzedék majmolja az európai nemzeteket, azért hiszi őseinkről is azt az alárendeltséget. Az a nomád ősmagyarság, ugy mond a mai tudós,

ha egy helyen leetette a legelőt, szedte sátorfáit s tovább ment, más legelőt keresni. Az ősmagyar erre azt mondaná ma: ne fogd ránk e bolondságot, tudós. Mi akadémia nélkül tudtuk azt, hogy ha nyáron leetettük a legelőt, télére hiában megyünk tovább, sehol sincs legelő. Tavasszal meg azt tudtuk, szükségtelen azért tovább mennünk, mert mit leetettünk, itt is újra kinő, mint másutt. Azt is elhíheted, hogy magunk csak nem legeltünk, szántani vetni kellett, hogy magunknak legyen mit ennünk, azt pedig nem lehet minden nap oda hagyni. Hanem tovább mentünk azért, mert szabadságunkat akartuk megóvni. Megbirkoztunk ugyan az ellenséggel, de ha láttuk, hogy még elég erősök nem vagyunk, rokon fajú ellenségnek sem hódoltunk, inkább tovább mentünk előre, s így őriztük meg a szabadságot, mi csak úgy nem gyávaság, hanem okosság, mint neked odább ugranod a rád szakadni akaró szikla elől. Azzal azt is nyertük, hogy más-más nemzetek szomszédságába jutván, oly sokféle ismereteket szereztünk, mint a ki sokat utazott, s nagy világot látott. Az ősnemzet Európába jövetelének az volt nagyszerű rendeltetése, hogy a római imperialismus által Európára kiírasztott szolgaságból, melyet az eltorzított kereszténység butasága meggyökereztetett, e nemzeteket villanyozza és rázza fel s így e világrész megváltója legyen, elterjesztvén a magával ide hozott szabadságot, melyet lételének kezdetétől fogva szívós kitartással, a nemzetek közt oly kiválólag meg tudott őrzeni, soha fel nem adván magát rokonfajnak sem, midőn még csak néhány nemzetséget képezett is, hanem inkább tovább vándorolván. Hol egy egész világrész rá erőszakolt baleszmékkal szolgaságba merült már, más világrészből kell oda új eszméknek menni a setétség eloszlátására, különben századok kellene ahhoz, míg talán véletlen események vagy felfedezések eloszlatják. A magyar mindent egészen újat hozott ide. Tiszta természeti vallást, magasztos eszmékkel az istenről, szabadságot s remek állami szervezetett. Más fogalmakat és eszméket mint az itt uralgottak, saját nemzeti-

séget az állami lét alapjául, az elkorcsosítottan uralkodott római latinság helyett. Új hadászatot. Romlatlan nemes erkölcsöket, s lovagias jellemet. Az iparnak számtalan ne-meit, sőt még saját állatfajokat is igen jeleseket, mint mindennemű eszközöket, saját gazdasági oly elbánás módokat, melyeket még a mai században is más világ-részekben kerestek az európai legcivilisáltabb nemzetek, azt sem tudván, hogy gabnavermeket már ezer év előtt találhattak itt amagyardnál. Szóval annyira új elemük jött ide, hogy Európa újja születésének megindítójává vala rendeltetve. Azért is járta be Európát sarczolásai-val, hogy feleszméltesse az itteni nemzeteket, mily hatalmas a szabadság csak egy maroknyi népnél is, mert a szolgaságot felrúzni és feleszméltetni máskép alig lehet, mint némű erőszakos velebánással vagy rátaposással.

E magasztos hivatását s rendeltetését az ármány és fanatismus hiúsította meg, bár sok küzdelembe és vérbe került. Valamint a physikai világban az egészség nem szokott terjedni, csak a nyavalya levén ragadós, ugy az erkölcsi világban is a szolgaság nyavalyája az. A butaság nem akart tanulni, mint nem is szeret, hanem jött a magyart állítólag civilisálni, s oda civilisálta megváltóját, hol ma van, mint a Krisztust is megfeszítette. A nyavalya magára ragasztatott el a magyarra, és szereplése ma azon képzelt dicsőségből áll, hogy utánzásával az európai nemzetek színvonalára akar emelkedni, mintha az volna dicső magaslat forradalmaival, népeit elnyomó, jogot és igazságot megölő gonosz rendszereivel. Pedig ha már az volna is, nem a nemzet geniusához való, minden nemzetnek ön-eredetiségéből emelkedvén fel a magáé. Az utánzás igen könnyű dolog, csak egy kis felületesség kell hozzá, egy könyvből is kiolvastathatván, mi mikép van másutt. De legártatlanabb következménye is az, hogy ki saját utján nem jár, hanem csak mások után megy, örökké hátul van, míg a maga utján nem lehet előtte senki, s azzal már szereplő, mert tanulni is lehet tőle valamit, ha maga terem. Minden nemzet elég magának önfenntartására, ha

önerejét magából fejt ki, mint elégnek is kell lenni, másoktól nem reménylhetvén fenntartását. A magyar ma is döntő hatalom önerejével, ha szerveztetik, de a hitszergő saját királyai ármánya és fondorkodása által véres küzdelmek közt ráerőszakolt szerkezet, mely annyi különbféle osztályokra, pártokra szakadoztatja, s egy közakaratót lehetlenné teszi, anyagilag elpusztítja, szellemileg megöli, nem is vonhat maga után egyebet, mint a mi tény, hogy annak lábaihoz mondatik borulni, kinek elöde borult Álmos lábaihoz, s most ide az uralom fenntartására egy szolgálodat küld, holott hatalmas királyától rettegnetne mind az a ki csak egyedur. Az utánzás élteti szolgálai fogalmak közt, míg ősei szabad államzatát maga mutogathatná mintául, ha ma ezzel birna.

A kereszténységgel tartatik leginkább civilisátnak. Miben áll ebbeli nyeresége, az ősz vallással összehasonlításból ítélhető meg.

A vallás, az mi egy nemzet szellemi kifejelettségét leginkább felismerteti, azt teremtvén már az ébredni kezdő eszmélet mindenek előtt vezényletül magának. Szabad és szolgálga nemzet vallása mindig anynyira különböző sőt ellenkező, mint a szabadság és szolgálga maga, mert minden vallás ugy teremtetik az ész által, hogy az embernek és nemzetnek azon állapotát tükrözi eszményesítetten vissza, melyben magát e földi világban találja. Innen társadalmi állapota is fényképezve van az embernek és nemzetnek a vallásban. Költőileg alkotott világa megszilárduló hiedelmévé válik az embernek, mikor a physikai világban érzékei alá eső tárgyakkól elvont eszméket mindig egyenlőknek találja azon tárgyakkal, vagy tapasztalásaival, melyekből azokat kivonta. E megszilárduló hiedelmeihez füződik azután, vagy azokból folyik ki minden gondolkozása és okoskodása az embernek s ebből fejlődik ki egész értelmisége. Azon eszményi világa tökélyére igyekszik felemelkedni, de azt soha el nem éri, mivel mind inkább

fejlődő szellemi tehetségével folytonosan tökéletesbiti maga előtt, mint vezénylő világát. Innen a vallás az ember szellemi kifejltségét azon mérvben tünteti ki magasabb vagy alsóbb fokon, a milyen ítélő tehetséggel s következetességben állítatott fel. Altalában végtelenül becses az embernek akármily fokon álló vallása, mert szellemi kifejltsége abban foglaltatik, s tovább fejlődése is attól feltételeztetik. A nélkül nem is eszmélő lény, csak oktalan állat az ember.

Az ősmagyar vallás oly magaslaton mutatja apáink szellemi kifejltségét, hogy minden értelem kénytelen meghajolni előtte. Nagyszerűsit mindent a tökélyben, mint az embert nemesíteni kellő vallásnak rendeltetése, s annyira megtartja következetességét, hogy csaknem felfedezett tudásnak vehető. A szolgálai vallás mindent kisszerűsit, s következetlenségével minduntalan ellentmond magának; csak tétovázó, bukdosó, mivel az ítélő tehetség egészen hiányzik belőle, csak a képzelődés terméke levén.

Kijelentett vallásról mit sem tudván apáink, saját eszökkel voltak kénytelenek e világ lételéből és miségéből okoskodni s úgy alkotni természeti vallást. Minthogy pedig az ember saját eszének nem mer egészen hinni, hogy vajjon az érzékei alá eső tárgyakból helyesen vont-a-e ki s állítgatta-e fel a hiedelmi eszméket, azt nézi, mások is ugyan azokat hiszik-e? s a melyeket legtöbben hisznek, maga is azokhoz ragaszkodik, azokat tartván legbiztosabbaknak. Így állott elő apáinknál a nemzeti vallás, mely azért szilárdult meg, mivel nemcsak a nagy többség, de az egész nemzet közvéleménye volt. Az apákról a fiakra hagyományosan maradt, s annál szilárdabban meggyökerezett. De ámbár a közvélemény összetartó erővel bír, természeténél fogva magával hozta a vallásos hiedelmek folytonos haladását, a buvárkodó s elmélkedő ész mindig újabb felfedezéseket tevén, a mint az értelem fejlődni és erősödni szokott. Az ember végtelenül tudnivágyó, kivált a reá nézve leglényegesebb dolgokat, azért a hiedelemmel mindig tovább igyekszik, meg akarván tudni a bizonyosat, bár

soha sem tudhatja meg, mert az isten sokkal nagyobb, mintsem az ember fogalmában elférne, mely nagyobb lenne az istennél, ha azt magába foglalhatná. A mégis nyugtalanul tudni vágyó ember előtt egy hitszónok, ki nagy észszel elmélkedik, oly becsben van, hogy nem csak minden dolgát félreteszi miatta, de egy elhiresültet hallani, mit hirdet, messze földre is elutazik.

A kereszténynél nincs ez a tudásvágy, sem ezen nagy becse a hitszónoknak, mert neki már gyermek korában, mielőtt elmélkedni tudna, legelőbb is hittanok oltatnak elméjébe, melyeket megítélni és megválogatni nem képes, s így vakon belé rögzének. Annyira megszokja azokat, hogy mikorára már felnevekszik, oly kevéssé jut eszébe elmélkedni a hiedelem tárgyairól, mint azon megszokott látványról, miért esik vissza egy kavics a földre, melyet a légből felhajít, s mért nem esik tovább a végtelen űrben, hol mi sem akadályozza tovább esni. Így a keresztény tulajdonkép vallás nélkül marad, mert gyermek korában eszén kívül oltatott belé a mit nem értett, utóbb meg nem elmélkedik már arról, mit higgyen. Sőt ha utóbb okosodik is, csak a már megítélhetése nélkül beléoltott rögeszmékből indulván ki, ezen okoskodása is csak azoknak folytatása. Magának teremteni új alapeszméket és azok után elmélkedni már azért is lehetlenné válik, mivel azok összetütköztvén a közvéleményben uralkodókkal, magának is kétesek maradnak, pedig azok a közvéleményben uralkodók, csak úgy oltatnak abba, mint ő belé, minden ember gyermekkorában tanítatván azokra. Más szabadon képződött vagy képződhető közvélemény nem lévén, nincsen mi az embert meggyőződtethetné, hogy önhiedelmével nem tévelyeg-e, azért kénytelen a beléoltottnak legalább főeszméinél megmaradni. A leghamisabb vallás is a világon így gyökeretesz meg, s a legdörébb hittanoktól sem képes az ember menekülni, hanem önfogultságának rabja marad.

Az istenről oly magasztos fogalmakat állított fel az ősvallás, melyek szerint az egész természetet templomául alkotta, és maga világítja meg ragyogó napjával, hogy lételet e világosságban mindenki lássa. Kétségtelennek hitte az isten létét, az egész világ azt kiáltván, hogy ő van, mint élő isten, nélküle e világ nem állhatván elő. A fénylő világ lételetben nyilvánult az isten lételet.

E csak emberi találmány helyett, mi keresztények oly szerencsések vagyunk, hogy az isten ide küldött fija által jelentette ki nekünk lételet, mit önértelmességünk szemével nem láttunk. Velünk ez az egész világ el nem hitethette, hogy ő van. Hiában világította ezt ki a mi vakságunknak, élő szóval kellett megüzennie. Sőt hiteles okmányban, az evangéliumban kiadnia, különben mi óvatóságok akarván ily kényes dologban lenni, miután oly sok kalandor isten adta már ki magát istennek, el nem hiszszük, mint szegény, könnyen hívő pogány apáink, kik megelégedtek azzal, hogy ők magok látták. Azt már ki nem bírták okoskodni, hogy az istennek fija is van, s mi végre kell neki örökös, mikor halhatatlan, vagy mikor házasodott meg.

A hiedelem többi egyes tanait is mind maga állította fel az ősmagyar őneszével a közvélemény ítélő észtehetsége válogatván meg, mit fogadjon el, de a szabad eszmélkedést ki nem zárván, nehogy tévelybe essék, minthogy a hiedelem tanai, bármily rendkivüli lángész állítgatja is fel, csalhatatlanok vagy pozitív tudások csak nem lehetnek. Positív tudással ez ember már csak is olyan mindentudó volna, mint maga az isten.

Mi keresztények ellenben oly szerencsések vagyunk, hogy miután mi őneszünkkel semmi jó hittant nem tudunk felállítani, hanem csak tévelygő áltanokat, maga jelentette ki nekünk az isten mind, a miket hinnünk kell. Ezek tehát nem is hiedelem tanai már nekünk, hanem a pozitív tudás tanai, és csalhatatlanok, mert az isten hamis tanokat csak nem üzenhetett nekünk, még kevésbé adhatott ki hiteles okmányban, az evangéliumban, melyet

ugyan közjegyző nem hitelesített, de micsoda bolond beszéd is volna az, hogy az isten okmányát közjegyző hitelesítse, mikor annak oly hitelesnek kell már lenni, mint bizonyos, hogy Károlyi Gáspár magyarra is fordította. Az isten fijának tanítványai irtak olyat sokat, de a második század végefelé a sz. atyák azt a négyet a sok közül kiválogatták, azon elvből indulván ki, semmit se tesz, ha az egyik evangelista ellent mond a másiknak, sőt úgy jó, mert ha az egyik nem igaz, akkor igaz a másik. Ez evangéliumban megirt tanok felett elmélkedni már nekünk szükségtelen lévén, az ész is felesleges, melylyel úgy sem tudunk kitalálni semmit, most pedig a kijelentés után már mindent tudunk. Azért is vagyunk mi oly civilisáltak, hogy hozzánk képest az egész emberiség soha sem volt s ma egyéb oktalan pogánynál.

Egyik hittana az volt az ősmagyaroknak, hogy isten oltárai a hegyek, melyeket az azokból eredő folyamokkal együtt maga emelt a természet nagy templomában, azért azokon áldozzék neki az ember, közelebb menvén hozzá az égbe, honnan napjával világít. Azon oltárokon gyújtott tehát az áldozó tüzet, utáuozván az isten világlását. Hol hegyek nem voltak, helyettesítésül sziklákat hordott patakoknál, forrásoknál össze, ligetben, pagonyban, vagy berekben, mik a hegyek erdőségeit képviselték.

Mi keresztények magunk által épített templomban keressük fel istent, hol a gyertya világít nekünk, hogy lásuk ott létét, mivel ő mindenütt jelenlétével egy templomban is elfér. Ott néhány csepp vizet fecskendezhetünk magunkra, be is máthatjuk egy medencze vízbe újjainkat. Mind ez sokkal kényelmesebb, mint a hegyekre felmászni, hol meg is ázhatnánk, ha véletlenül eső jön, pedig az leg hamarább jön a hegyeken. Jó az isten, nem kívánja, hogy értte megázzunk, vagy kifáraszszuk magunkat. Ha a templom olykor reánk szakad s a jégzápornál is jobban agyonüt, annak csak a mi bűnösségünk és vigyázatlanságunk oka. A durva sziklákat művészileg építjük templomná, s faragjuk oltárrá, mi az ő dicsőségének jobban

megfelel, mint a mit maga oly nyersen teremt. Nem vihetjük ugyan el, ha messze vetődünk, hol nem találunk olyan építményt, és akkor nincs, hol imádjuk az istent, de olyan helyre ne menjünk, s ha még is meuntünk kell, mert visznek, arról nem tehetünk, ne engedje meg az isten, hogy olyan átkozott helyre vigyenek; kik, ha már megszoktuk, hogy beleegyezésével költségesen épített templomunkban imádjuk, kívül azon nem is tartozhatunk imádni.

Apáink áldozata vagy segedelmét kérő az istennek, vagy a már nyújtott segedelemért hálát adó volt, de mindig istennel kötött frigyét, vagy alkut foglalt magában. Isten segítségét kérte a hívő rendkívüli veszélyben, hol önerejét elégnék nem látta, vagy nagy vállalatnál, melyet csak isten segedelmével látott kivihetőnek, kit, mivel mind azt teremteni tudta, a mi van, mindenhatónak ismert fel. Egyébkor önerejét elégnék tudván, mint szabad ember maga eszközlötte jólétét, azért nem folyamodott s így nem is áldozott vagy alkudozott istennel minduntalan, csak olyan rendkívüli esetekben. Hálaáldozatot akkor vitt, mikor véletlen szerencse érte, vagy valami nagy dolga sikerült, mit nem önerejének tulajdonított, hanem isten segedelmének.

Mi keresztények azt tudjuk már a kijelentés után, hogy mi magunk erejével mit sem tehetünk, azért nekünk mindennapi kenyerünket is az istentől kell kérnünk, legcsekélyebb dolgunknál is minduntalan hozzá folyamodnunk. Az időért semmi kár, mit a sok imádkozással veszünk, életünknek hetedrészét már csak a vasárnapokkal elveszítvén, azonkívül minden naphól vagy két órát, ha kötelességünket pontosan akarjuk teljesíteni. Ennyi idő alatt csak egy kereshetnők meg kenyerünket, ha önerőakkal valamit tehetnénk, de mint tehetlenek, mit sem veszünk az idővel, sőt nyerünk, abból levén hasznunk, mit az isten kérésére fordítunk. A haszonért természetesen nem is unjuk meg azt a sok imádkozást, vagy kéregetést, hanem folyvást oly emelkedett lélekkel

és buzgalommal kérünk, mint nagy étvágygyal az, a ki éhen van, ennivalóért kiabál. Meg van ugyan írva, hogy az isten nevét hiában fel ne vegyük, de nem is hiában vesszük, mikor kérünk. Sokat azonban akár mennyit imádkozunk, nem várhatunk, azért ne is kéregessünk többet, a mindennapi kenyérnél, mert megvagyon írva, hogy könnyebb a tevének egy varrófű fokán átbuvni, mint a gazdagnak idvezülni. Már hogy aztán püspökünk és érsekünk, mikép buvik át a varrófű fokán, kivált mikor a has nagy, ha a fej elég kicsiny is, az az ő gondja. A római pápán magán ne busuljon senki, ő Péter filléreivel átfér, kivált ha azokból csak egyet mutat, mint a rómaiak szoktak Charonladikosnak csak egy obulust vinni. E római szokás hihetővé teszi, hogy neki nincsen egyebe.

Az áldozás lényege az istennel kötött frigy vagy alku volt, mi az áldozónak azon fogadásában állott, hogy ha isten őtet megsegíti, vagy mivel már megsegítette, azért ez vagy amaz nagy jó cselekvést viendi véghez, vagy folytonosan fogja ezt azt gyakorlani, bármily áldozatába kerülend. Ezt a fogadást pedig azért tette, mivel erkölcsileg is szabad emberül teremtettnek ismerte magát, s jó és rossz cselekvéseit csak magától függőknek. Ezt a szabadságát önerkölsi érzetéből kötelezte istennek a jó cselekvésekre, az a fogalma levén istenről, hogy mivel az végtelen jóságát tetteleg nyilvánítá e világ teremtésével, s ebben az embernek létrehozásával, az ily végtelen jóságú isten csak a jó cselekvéseket helyeselheti teremtményeinél is.

Ily pogánytant nekünk keresztényekül isten káromlásnak kell tekintenünk, mert nekünk az van kijelentve, hogy mi az isten akarata nélkül semmit sem tehetünk, nem hogy az istentől is függetlenek volnánk cselekvéseinkben. Az egyedur akarata nélkül sem tehetünk semmit, sőt lázadók volnánk, ha akarata nélkül tennénk valamit. Egyáltalában nem is lehetünk függetlenek, mert mi már bűnben születünk, mint az egyedur alatt szolgaságban, tehát ha cselekvéseinknek urai volnánk, az ördögöknél is gonoszabbak lennénk. Ezen bűnben szüle-

tésünkért ver az isten minket mindig, hogy megjavítson, oly igazságot szolgáltatván azzal nekünk, mint édes anyánk, ki előbb megver, a kancsó eltöréseért, nehogy eltörjük, mivel azután már későn verne meg, Ezt az eredeti bűnösségünket megbocsátja nekünk nagy irgalmából az isten, akármit követünk el, ha azt meggyónjuk, s teljesítjük, mit felkent szolgája, a pap, rendel, és a mivel senkinek a világon nem teszünk valami jót, hogy nehány áve Máriát elmondunk az olvasón, búcsúra megyünk, böjtölünk, s kinozzuk a testet, mert ez a föld porából gyurt testünk az a gonosz, mi bennünket szüntelen a rosra csábit, eszünket, lelkünket az kormányozván. De leghamarább megbocsátja vétkeinket az isten, ha szent egyházának valamit adunk, hogy szolgáljak, kik értünk imádkoznak s mint pásztorok legeltetik lelkeinket, legyen miből élniök, mert meg vagyon irva, hogy ki az oltárnál szolgál, az oltárról kell élnie. Már hogy aztán az oltáron aligha elférnek az egyház uradalmi, egy kissé tovább terjedvén, még az mind kevés is, annyi szükségei levén az egyháznak, mely nem a maga szájával, de pap szájával eszik, hogy hiveinek istentől kapott mindennapi kenyérére is rászorul. Az isten csak felállította egyházát, de hogy ő, a mindennek adója, maga lássa is el, az ugyan tulcsigázott követelés volna, mikor a mi javunkra állította, tehát nekünk kell ellátni. Az isten országa nem is e világból való, hogy abból elláthatná. Annak a bunyik pogánynak fogalma sem volt egyházzól, maga akarván az istennel közvetlen érintkezésben lenni. Nem látta, mily oktalan vakmerőség az egy halandó embertől, mikor istennel csak az egyház által felszentelt pap érintkezhetik, mert az más ember. Az is csak ugy, ha tiszta fejer inget s pluvialet vesz magára, mert akkor az már másodiksor is más ember. Nem is a mi nyelvünkön, hanem az isten latin nyelvén érintkezik vele, mely a rómaiaknál Jupiter nyelve is volt, kiről a mi istenünk öröklötte, s azon nem is beszélve, hanem énekelve beszél vele a pap. Mind ezt az a bunyik magyar ki nem találhatta saját eszével, csak mi

keresztények világosítottunk fel, azért soha nem is adott egyház fenntartására semmit, mindent csak önhasába tömvén s magát hizlalván.

Fogadásánál az ősmagyar készségét annak teljesítésére tetteg is azzal bizonyította, hogy legbecsesebb állatát, egy fejr lovat áldozott fel, a fejr szín az ártatlanságot jelvényezvén. Ezzel önéletét, s önvére kiöntését is úgy áldozni fel fogadása teljesítésére nyilatkozott késznek, a puszt szóbeli fogadás magában még mit sem bizonyítván.

Ezt a véres áldozatot mi keresztények, már épen nagy pogányságnak kell, hogy vegyük, mert ámbár az a szegény ló tulajdona volt urának, melyet csekély okból is megölhetett, még is nagy embertelenség volt azt megölni, s azzal érdemesíteni magát isten előtt, kinek abból semmi haszna nem is volt. Mi keresztények a helyett lélekben és igazságban imádjuk az istent, azért mi az ő igazságának embereket viszünk máglyáira áldozatul, kik az ő kijelentett tanait nem is igen akarják szó szerint hinni, az ember pedig csak becsesebb áldozat lehet neki, mint a ló. Mi törvényül hozzuk azt is, hogy minden lutheránus megégetessék, az isten igazságáért. Ha még is van lutheranus, alkalmasint csak annak köszönheti, mivel egyházi zsinatán azt határozta: Vessünk hát keresztet atyámfijai, de úgy, hogy csak a pápista lássa, a kálvinista észre ne vegye. Ezzel az isten igazságának nemüleg eleget tevén, nem igen égetjük, hanem a kálvinistát küldjük gályákra.

Istennel kötött alkuját az ősmagyar áldomással s vig lakomával ünnepélyesítette, mint minden alkuját vagy lényeges szerződését a társas életben, áldomással szokta megpecsételni, azt hívén istenről, hogy végtelen jóságában öröme és élvezetre teremtette az embert, s nyugodt lélekkel is örülhet, ki jó cselekvésekre tett fogadást, és el is van szánva teljesítésére.

Mi jámbor keresztények ezt a dözsölést az isten szine előtt, vezeklés helyett, isten káromlásnak és szentség törésnek kell hogy vegyük, mert nekünk a testet táplálni és torkunknak élni, nem lelki feladatunk. Nekünk a lelket

kell táplálni, mely az igére éheznek, azért nekünk még a hosszú böjt után is csak egynehány tojást, egy kis sódat, meg egy-két kelesztett cipót szentel fel a mi egyházunk, azt is csak otthon megehetőnek, nem az imádkozás helyén. Mi csak szenvedésre teremtettünk, mint született bűnösök. Mi még az isten fiját is, bár maga is isten, csak a szenvedő és megfeszített ember alakjában ismerjük. Nekünk majd csak a más világon lesz jó dolgunk, ha e siralom völgyéből kimenekülünk. Az eredeti bűnből, a miért szenvedésre születünk, megváltatott ugyan minket jó istenünk, saját fija által, hogy az ő igazságának elég tételesség, mely igazsága szerint azért születünk bűnben, mivel Ádám apánk megette az almát, melyet az ő oldalbordája Éva anyánk szájába csacsogott, pedig isten megtiltotta, noha tudta, hogy megeszi, s így általa mindnyájunkat bűnben fogantatott, mert nem állottunk nyalánkságának ellene. Ebűnben születésünkért tehát azután azt hozta magával igazsága, hogy saját fija lakoljon meg érttünk, úgy, hogy azt mi emberek feszítsük meg, s e gonoszságunkért legyünk megváltva, ha azután az ő fijának hisszük és imádjuk a kit megfeszítettünk, s annak tanait követjük, melyeket nem maga ugyan, de tanítványai irtak meg halála után. E megváltásunk mellett is azonban csak bűnösök vagyunk, mint az egyedurnak is csak szolgálja marad, a kit kiváltságol. Azért nekünk mindig csak a szenvedések jutnak e világon, nem a dőzsölések, mint azok a pogányok hitték kik az élvezetet isten által nekik adottnak tartották. A mi fiistenünk maga is egész életében csak egyszer volt lakadalomban, s ott sem lett volna még bor sem, ha ő a vizet azzá nem teszi, s azt is csak azért, hogy bebizonyítsa nekünk e csuda téteményével istenségét, a korcsmárosok pedig tanulják meg innen, hogy ne bort öntsenek a vízbe, hanem a vizet öntsék borba, mivel a víz válik borrá.

Az ős vallás általában a jó cselekvéseket hirdette isten előtt kedveseknek, minthogy az istent is a világot teremtő cselekvéséből ismerte fel. Az állam is csak a cse-

lekvésekre vonatkozó intézmény volt, és azokat kormányozta, forrásaikkal, melyekből eredni szoktak, legkevésbé sem gondolván.

Ez nekünk keresztényeknek durva materialismus, kiknek a szeretet parancsoltatik még ellenségeink iránt is, a minek urai nem vagyunk, mint cselekvéseinknek, s még kevésbé annak, hogy barátaink s ellenségeink közt különbséget ne tegyünk, de lehetetlenségre kell törekednünk, hogy tökéletesek legyünk. Azzal aztán, ha elérhetjük, ellenségeinket felhatalmazzuk, hogy ne is legyenek barátaink, ha jutalmuk mindegy, csak úgy tartozván mi szeretni, mint barátainkat. A szeretet magában semmi értékkel nem bír, míg a jó cselekvés szeretet nélkül is sokat ér, az pedig nekünk nem parancsoltatván, azzal barátainknak sem tartozunk s az a mi nyereségünk. A szeretet nem is csak maga forrása vagy rugója a cselekvéseknek, a miért Mózes felebarátunk szeretését parancsolta, az pedig, ki tőle a tant átvette még meg is toldotta azzal, hogy ellenségeinket is szeressük, hanem más indulatok vagy szenvedélyek még hatalmasabb rugói, de azok már nekünk mind szabadok maradnak, s az ismét a mi nagy nyereségünk. Sőt leginkább származnak, s főleg a bűn cselekvések, haszonlesből, vagy nyervágyból; az pedig nekünk el nem tiltatván, oly széles utat hagy cselekvéseinknek, mint ez a világ, melyet azzal elnyelhetünk, ha Mózes maradéka, vagy az egyház előbbel nem nyeli. Mi pusztán csak szeretetre levén kötelezve, de még az abból folyó cselekvésekre sem levén, cselekedhetünk a mellett mindenkivel a mint akarunk, mert szerethetjük mi azokat is, kiket tetteleg agyunk verünk, sőt épen szeretetből azt tehetjük, mit Othello Desdemonával. Az egyedur is szeret minket, s azzal már igazi jó keresztény, de mit cselekszik velünk, az már az ő dolga. Szeretetünk mellett hoztuk mi a legdühösebb vallásos háborukat világra, s még csak azokkal voltunk igazi jó keresztények. Az a pogány magyar még annak javára kötelezte isten előtt jó cselekvéseit, kit legkevésbé szeretett, azzal akarván isten előtt kedveltetni ma-

gát, mert annak javára kötelezni, kinek különben is jót tett volna, nem is tartotta érdemnek, hanem az istent megcsalni akarásnak. Demi felvilágosítottak vagyunk cselekvéseinkre nézve, egyik evangelista azt mondván, hogy ki minket követ hajít, hajtsuk mi azt kenyérrel, másik pedig arra tanítván, hogy a milyen fonttal mér valaki nekünk, mi is olyan fonttal mérjünk. E szerint tehesen velünk mindenki a mint akar, és mi viszont másokkal, tehát mint Kadmus katonái ugyan csak felvilágosodottan verjük agyon egymást. Ha még is élünk egy rakáson, a farkasok és kigyók is élnek, még pedig nem egymás hátán mint mi, kik jogilag egymás hátán hemzsegünk, mi még hasznosabb a felül levőknek, mint fogaikkal agyon marni az alól fekvőket. Mindnyájan egyenlők vagyunk isten előtt, mert az alól levők is felül vannak, ha felülre kaphatnak s ez az igazi egyenlőség erkölcsi lények közt.

Azt hitte ugyan az ősmagyar, csak az valódi isten, a kit ő imád, azért a magyarok istenének nevezte, más nemzetek olyan istent imádván, milyen az ő nézete szerint az isten nem lehet. De e meggyőződése mellett békét hagyott más hiedelmeknek, oly kevésbé látván magát jogosítottnak másokra tolni önhiedelmeit, mint másnak el nem ismerhette azon jogát, hogy ő reá tolhasson hiedelmeket. Saját államának sem volt legkevésbé joga sem, akár törvényhozással akár igazságszolgáltatással a vallásba avatkozni, valamint általában a cselekvéseknek semmiféle forrásába. Az ember hiedelmeivel, szenvedélyeivel, beszédeivel, okoskodásaival vagy bármi más rugóival a cselekvéseknek annyira nem gondolt az állam semmit, mintha azok nem is lettek volna, egyáltalában nem is lévén ahoz joga, mert az államba léptével csak a bántalmas cselekvésekről mondott le az ember, mint egyébről lemondani nem is kell. Innen az állam pusztán csak a cselekvéseket kormányozta igazságszolgáltatásával, s hol a külbiztonság miatt kellett, törvényhozásával, nem a cselekvések forrásait kutatta vagy szabályozgatta. Akármiféle forrásból származtak az ártalmas vagy jogtalan cse-

lekvések, csak ezeket ítélte el a bíró, a mennyiben anyagi kárt okoztak a panaszosnak, még az sem tartozván a dologra, józanon vagy részegen követte-e el valaki. Azért nem is a tulajdoníthatott senki magának jogot mások lelki dolgaiban erőszakosan turkálni.

Nekünk keresztényeknek kárhozatos hanyagság embertársainkat tévelyegni hagyni. Az isten azért világozott fel minket, hogy mi segítsünk neki másokat felvilágosítani. Nekünk lelki hivatásunk embertársainknak eszméit, gondolatait is jó utra vonszolni, annyival inkább okoskodásait, beszédeit, főleg pedig vallásos hiedelmeit, s nem hagyni békében senkit, ha hamis uton járni látjuk. Keresztényi szeretetünk is magával hozza erőszakkal is jó utra téríteni a tévelygőt, azt mi felvilágosodottak ítélvén meg, hogy tévelyeg, s ha javíthatatlan, ne hogy másokat is eltévelyítsen, inkább irtsuk ki a már úgy is elveszettet. Azért mi még kanonokunkat is, ki a zárdában csavargó kísértetet, ily felvilágosodott században, mint a mai, nem hiszi, keréken törjük, alólról felfelé, eszünkbe sem engedvén jutni, hogy minket meg felülről lefelé törhet keréken más keresztény társunk, ha azt a zárdában barangoló kísértetet hiszszük.

Ellentét nélkül az embernek semmiről sincs fogalma. Nem is létezik semmi a természetben a nélkül. Nem tudná az ember, mi a világosság, ha setétség nem volna, mi a nyár, ha tél nem volna, mi a szabadság, ha szolgaság nem volna, mi a csend, zaj nélkül, mi a jó, rossz nélkül, s így tovább. Innen az istennek is ellentétes lényt hitt az ősmagyar, kit manónak, ármánynak nevezett. De legkevésbé sem istennek, hanem ellenkező rossz lénynek tartotta, ki minden jót, mi istentől jó, megrontani törekszik; tehetetlenségével azonban csak zavart okoz a világ rendében, mit isten mindenhatóságával jóra fordít. E hamis lénynek, mint az erény ellenségének csábításaitól őrizkedni, inceselkedéseit kerülni és így a rossz cselekvésektől tartózkodni, önmaga iránti kötelemének hitte, nehogy az istentől kapott áldásokat elveszítse és boldogtalanná legyen.

tovább folytatja a földi pályát, melyet itt hagyott, azon tökéletesebbé lett élvezettel, a miben a földön örömét és boldogságát találta. Mosolyogva és gyönyörrel néz le azon más világból e világra is.

Az életben nemes kitünőségre buzdító, s a halált megkönnyítő ezen hiedelem, mely oly észszerű is, hozta magával, hogy a családtagok és atyafiak az elválás fájdalmain sirtak ugyan, de a dicsőült hulláját lángon égették el, mintegy már ezzel megadván neki a fényt, s tort ültek az ő boldoggá léételének ünnepélyesítésére.

Nekünk keresztényeknek feltámadás van ígérve ugyan ezen testben, bár a földben is férgék által emészte-
tik fel, ha nem felfaló állatok temetik gyomrukba az embert. Itélet napját hiszünk. A jó és rossz cselekvések jutalmát és büntetését ennyire elhalasztani csak nekünk keresztényeknek irgalmas az isten, pogányokkal nem szokta tenni, de minket itélet napjáig béketűrőssel néz, miket követünk el. Akkor aztán megjutalmazza a jókat testesen mennyországba bocsátással, hol az a boldogság vár reájok, hogy őt színről színre látják, kit e világban nem láttak, s örökké gajdolva dicsérik, mint ide lenn az egyedurat a néphymnussal. Ez lesz földi szenvedéseinkért az a nagy örömünk, melyet szem nem látott, fül nem hallott, még arra sem fogván kényszeríteni, hogy néha-néha mennydörögni segítsünk robotban.

Kimeríthetetlen ugyan e tárgy, de már e rövid párhuzamból megítélhető értéke az ősvallásnak, melyet csak ármánykodás rágalmazhatott pogánynak, s utóbb a tudatlanság mondhatott vak tévelygésnek, tartalmát nem is ismer-
vén. Ugy vagyunk a vallással, melyben nevedtünk, mint bőrünkkel, mely tele van lyukkal, de szemünk egyet sem lát rajta. A hályoggal borított szem is csak úgy forog, mozog és néz, mint az ép, mintha csak úgy látna, sőt még nagyobbra dűlyezkedik látni akaró igyekezetében. A keresztények eleitől fogva úgy üldöztetének mindenütt, mint veszedelmes fantasták, s oly tanokat követők és hirdetők, melyekkel sza-

Mi keresztények a sátánt csak úgy nem hiszszük ugyan istennek, de ördögeivel együtt oly hatalmasnak, hogy inkább az uralkodik a világon, mint az isten, s mi bűnben születettek már annyira markában vagyunk, hogy fáradsága nélkül is csak neki szolgálunk, és csak kivételesen tehetünk jót, azért az istent kell kérnünk, hogy szabadítson meg a gonosztól. Isten fiját is felvitte a hegyre, e világot ajánlván neki, de az el nem fogadta, tudván, hogy egykor el fogja az isten ide a maga országát hozni. Gazdagabb is az istennél ez a sátán, mert a pokol most is tele van már emberrel, míg az isten körül csak egynehány szent van. Ez a sátán angyal volt, de ördögeivel együtt párttűző lett az isten ellen s akkor a hű angyalok és ördögök harcoltak az égben, éles fegyverekkel s iszonyuan vagdalkoztak. Mikor ezt, mi keresztények, beszél-tük a harczkedvelő pogány magyarnak, gondolván, hogy az fog neki leginkább tetszeni, mondá: ha mindenik se-reg halhatatlan volt, és meg nem ölhetette egymást, sem meg nem sebesithette, mire való volt az a harcz és a haszon-talan fegyver? Higyje azt a manó, hogy vitézek voltak a bohók! Ily istentelen nembivő volt az a pogány!

Apáink hiedelme szerint, az ember nem hal meg egészen. Fennmarad gyermekeiben, fennmarad emléke is nem csak maradékainál, de atyafiainál, barátainál, ismerőseinél, sőt minél jelesebb, kitünőbb ember volt, annál nagyobb népsokaságnál, s mindig megemlegettetvén, így ő is él az élőkkel. A néhai ember már csak egy névvé válik ugyan, de ezt a testetlen nevet mindig dicsőbb fénybe öltözteti a maradék, a szerint, mint kitünő volt az ember életében. Érdemeiből, sajtáságaiból, s hagyományosan fennmaradt egykori miségéből még oly alakban is állítja őt magát elő a képzelődés, mint valósággal volt, s halála napját minden évben megünnepli ivadéka. Innen az ősmagyar megdicsőülésnek ismerte a halált, mert ezen fényalakját az embernek, mint halhatatlanul tovább élőt, áthelyezte hiedelmével egy boldogabb, dicsőbb létbe, hol az testetlenül, mint fényalak s tökéletesebb miségben

Mi keresztények a sátánt csak úgy nem hiszszük ugyan istennek, de ördögeivel együtt oly hatalmasnak, hogy inkább az uralkodik a világon, mint az isten, s mi bűnben születettek már annyira markában vagyunk, hogy fáradsága nélkül is csak neki szolgálunk, és csak kivételesen tehetünk jól, azért az istent kell kérnünk, hogy szabadítson meg a gonosztól. Isten fiját is felvitte a hegyre, e világot ajánlván neki, de az el nem fogadta, tudván, hogy egykor el fogja az isten ide a maga országát hozni. Gazdagabb is az istennél ez a sátán, mert a pokol most is tele van már emberrel, míg az isten körül csak egynehány szent van. Ez a sátán angyal volt, de ördögeivel együtt pártütő lett az isten ellen s akkor a hű angyalok és ördögök harcoltak az éghen, éles fegyverekkel s iszonyuan vagdalkoztak. Mikor ezt, mi keresztények, beszéltek a harczkedvelő pogány magyarnak, gondolván, hogy az fog neki leginkább tetszeni, mondá: ha mindenik se reg halhatatlan volt, és meg nem ölhette egymást, sem meg nem sebesithette, mire való volt az a harcz és a haszontalan fegyver? Higyje azt a manó, hogy vitézek voltak a bohók! Ily istentelen nembivő volt az a pogány!

Apáink hiedelme szerint, az ember nem hal meg egészen. Fennmarad gyermekeiben, fennmarad emléke is nem csak maradékainál, de atyafiainál, barátainál, ismerőseinél, sőt minél jelesebb, kitünőbb ember volt, annál nagyobb népsokaságnál, s mindig megemlegettetvén, így ő is él az élőkkel. A néhai ember már csak egy névvé válik ugyan, de ezt a testetlen nevet mindig dicsőbb fénybe öltözteti a maradék, a szerint, mint kitünő volt az ember életében. Érdemeiből, sajtáságaiból, s hagyományosan fennmaradt egykori miségéből még oly alakban is állítja őt magát elő a képzelődés, mint valósággal volt, s halála napját minden évben megünnepli ivadéka. Innen az ősmagyar megdicsőülésnek ismerte a halált, mert ezen fényalakját az embernek, mint halhatatlanul tovább élő, áthelyezte hiedelmével egy boldogabb, dicsőbb létbe, hol az testetlenül, mint fényalak s tökéletesebb miségben

tovább folytatja a földi pályát, melyet itt hagyott, azon tökéletesebbé lett élvezettel, a miben a földön örömét és boldogságát találta. Mosolyogva és gyönyörrel néz le azon más világból e világra is.

Az életben nemes kitünőségre buzdító, s a halált megkönnyítő ezen hiedelem, mely oly észszerű is, hozta magával, hogy a családtagok és atyafiak az elválás fájdalmain sirtak ugyan, de a dicsőült hulláját lángon égették el, mintegy már ezzel megadván neki a fényt, s tort ültek az ő boldoggá lételének ünnepélyesítésére.

Nekünk keresztényeknek feltámadás van ígérve ugyan ezen testben, bár a földben is férgek által emésztetik fel, ha nem felfaló állatok temetik gyomrukba az embert. Ítélet napját hiszünk. A jó és rossz cselekvések jutalmát és büntetését ennyire elhalasztani csak nekünk keresztényeknek irgalmas az isten, pogányokkal nem szokta tenni, de minket ítélet napjáig béketűréssel néz, miket követünk el. Akkor aztán megjutalmazza a jókat testesen mennyországba bocsátással, hol az a boldogság vár reájok, hogy őt színről színre látják, kit e világban nem láttak, s örökké gajdolva dicsérik, mint ide lenn az egyedurat a néphymnussal. Ez lesz földi szenvedéseinkért az a nagy örömünk, melyet szem nem látott, fül nem hallott, még arra sem fogván kényszeríteni, hogy néha-néha mennydörögni segítsünk robotban.

Kimerithetetlen ugyan e tárgy, de már e rövid párhuzamból megítélhető értéke az ős vallásnak, melyet csak ármánykodás rágalmazhatott pogánynak, s utóbb a tudatlanság mondhatott vak tévelygésnek, tartalmát nem is ismervén. Ugy vagyunk a vallással, melyben nevedtünk, mint bőrünkkel, mely tele van lyukkal, de szemünk egyet sem lát rajta. A hályoggal borított szem is csak úgy forog, mozog és néz, mint az ép, mintha csak úgy látna, sőt még nagyobbra düllyezkedik látni akaró igyekezetében. A keresztények eleitől fogva úgy üldöztetének mindenütt, mint veszedelmes fantasták, s oly tanokat követők és hirdetők, melyekkel sza-

bad állam meg nem fér; szolgaságot terjesztők, elbutítók, s erköcstelenítők. Nálunk is az ősvalláshoz ragaszkodott s méreggel elvesztett Levente fejedelemfi oly gonoszoknak tartotta őket, mint ők az emberi alakba bujt ördögöket mondogatták. Nem csuda, hogy csak is az egyeduralom hozta be mindenütt törvényekkel e vallást, s azokkal tartja fenn ma is, szabadvallás gyakorlatának csak azt értvén, mit az abban szakadárkodóknak enged, mert meggyőződttető erejé-vele vallásnem honosulhatott meg. A hiedelmekhez törvényhozásnak semmi szava nem lehet s szabad vallás csak ott van, hol az engedélytől nem függ. A keresztény vallás ugy a mint elferdítve van, önigazságával vagy meggyőződttető erejével nem is állhat fenn. Mihelyt az egyeduralom nem akarja magánaktá maszul fenntartani, de megvonja tőle legparányibb törvényének gyámolítását is, s mint szabadságot akaró fejedelmi uralom, nem akar többé rászorulni, nem sok idő kell ahoz, hogy összerogyjék, bár mennyire meggyökerezett a kedélyekben. Mihelyt magára hagyatik, hogy mint a vallásnak kell, önigazsága erejével tartsa fenn magát, oda van a Péter szikla. Maga az a clerus, mely csak a szabadság hiánya miatt szorul az egyházi hatalomra, hogy magát azzal előnyösebb állapotba tehesse a nagy sokaságénál, — a miért a szolgálai viszonyok közt még eszélyesnek is mondható, — mostani elfogultsága daczára be fogja látni, mihelyt a szabadság felnyilik, mi-kép előnyös helyzete csak a fennálló viszonyok közt mutatkozik nyereségesnek, de a szabadságban hasonlithatatlanul több nyeresége van. Papnak lenni legmagasztosabb hivatás a szabadságban, mit halandó magának választhat, de most annyira elferdítve, mintha magának is ellensége volna, holott nem is lehet az emberiségre nézve hasznosabb senki, mint az eszmélet és értelem világitó fákllyájával előlmenő pap, mihez nem egyházi hatalom, de felvilágosodott ész kell. Most még mint ember is ugy ki van férfi alakjából is vetköztette, — már Kálmán király elkezdvén különkülön öltöztetni fel, — hogy az idegen, ki oly aszszonyivá torzitott férfit látni nem szokott, a szakáll nélküli,

bajusztalan képtű, s nőileg hosszú pendelybe öltözött öreg primást a fiatal monarcha édes anyjának hiszi lenni. E nevetéséges alakjában tetszik magának a Clérus, hogy külsőleg is kitüntesse előnyösebb helyzetét a szolgálai sokaság közt.

Mennyire támasza a kereszténység az államnak, az a tény világítja fel, miszerint természetes vallásu őseink hírét sem hallották criminalis codexeknek és törvényszékeknek. Egyetlen egy tömlöcz sem volt az egész országban, sem hóhér, sem akasztófa vagy fegyenczház, pedig nem oly pipogyák voltak, hogy egy baltát sem birtak volna felemelni egymásra. — Ma pedig a kereszténység oly gyönyörűen támogatja s tartja fenn az egyedur államát, hogy tele van az ország tömlöczcel s nem csak ezen számtalan tömlöcz tömve, de még egyszer anyyi gonosz csak kezességre van kinn. E tömlöczök mellett criminalis törvényszékek és törvények anyyi embernek adnak dolgot, mint a tömlöczökben ül, a természet tájképeit pedig az akasztófák ékeskegetik néha egész füzér bünijesztőkkel. Kik az akasztófákra nem férnek, a fegyenczházakat töltik meg, pedig még sokat a kitartott hóhér, de Maistre államának ezen sark oszlopa, ügyesebben nyakazgat le, mint a szakácsné csibéket. Még is ezen állam támogató közerkölcsiség mellett drabantokkal, pandurokkal, rendőrökkel, katonasággal kell az államnak a társadalmat őriztetni, miket azok a pogány ősök mind nélkülöztek, még sem ölték ki a főváros közepén embert, sőt családot saját lakásában orgyilkosokul. Az a minden felé eláradt erkölcstelenség, mely a társadalmat pokollá teszi, s még a barátokat és atyafiakat is egymás ördögeivé, inkább szétoszlatta volna az ősöket e világon, mint sem együtt éljenek.

E tényből sok más igazság is derül ki, de leginkább az, hogy azok a pogány ősök, nem oly kifejetlen szelleműek voltak, mint a mai elfogultság hiszi, mely aligha nem maga oly barbarus és pogány, mint a milyeneknek őket mondogatja

A nagyszerűségben felállított vallásból következett a nemzet nagyszerű gondolkozásmódja, a hittanok alaposságából helyes okoskodása, erkölcsiségéből a nemes jellem, mely miatt ki közelebbről megismerte, a nagy vallalatairól s tetteiről rettenetesnek látszottat, csak szeretetreméltó embernek találta s hozzá ragaszkodott. Jehova nevében a chittit, chivit, jebusit s mindazon népfajokat, kegyetlenül kiirtotta a fanatizmus, kiktől Chanaan földjökét elfoglalta, de a magyar nemcsak meghagyta az itt talált szolgáló népfajokat, tekintet nélkül hóbortos vallásaikra, hanem szabados léttel ajándékozta meg s utat nyitott nekik a magyar állam nemzetiségének felvételével annak tagjaivá s így szabadokká tenni magokat. Nem pusztítani és kiölni jött fanatizmussal ide, hanem a szabadságot s eszméletet terjeszteni, csak a hódolni nem akarókat kényszerítvén diadalmas harczaival. A királyok alatt támadt legkicsapongóbb forradalmaiban sem vitt oly iszonyúságokat véghez, mint a civilisálnak nevezett múlt század utolján a francia forradalom kereszténysége, pedig a királyok alatt szerfelett sokat vesztett már a nemzet előbbeni miségből.

A kereszténység nem felvilágosította a nemzet nagy és józan közértelmét, mint ráfogatik vagy képzelteik, hanem lerontotta s a tudatlanságba és barbarizmusba süllyesztette. Midőn egy nemzetre hittanaival és eszméivel egészen ellenkezők erőszakoltatnak, akkor a közértelem világa, mely a nemzeti vallásból szülemlett, egészen felzavartatik, s elsetétítetik, még ha az új vallás észszerű volna is, mert nemzedékek kívántatnak ahoz, míg az új vallás meggyökerezhetik egy népnél s a közértelemnek új világát nyithatja fel. Addig sem a régi nincs már, sem az új nincsen még, hanem a kettőnek oly zürzavara van, melyben valami józan közértelem meg nem szilárdulhat. Mikor pedig még nem is észszerű, hanem már elferdített vallás tolatik egy népre, azzal épen a butaság és erkölcstelenség éjelébe vitetik. Azért merültek fel már az első király alatt oly emberietlen bűncselekvések, s maga által is üzött

kegyetlenségek, milyenektől az ősmagyar elszörnyedett. Századok kellettek ahhoz, míg a nemzetre hozott setétség-ből a közértelem ujjászületése, az európaival együtt, megkezdődhetett, oly véletlen események és felfedezések rázván fel a kereszténység által lekötött szabad gondolkozást, melyek e vallásnak sok tanait hamisaknak, másokat értékteleneknek ismertettek fel, de messze van még az, hogy ezen ujjászülető közértelem, mely csak egy kis töredéknél tapasztalható, az ősök azon közértelmességét elérje, mely már azért nagyszerű volt, mivel a nemzet köztulajdona lévén, elbutított néposztályai, mint ma, nem voltak s épen irodalom, egyetemek és oskolák, nem terjesztették a sok áltanokat, és hamis eszméket s nem ringatták a közértelmet ámulatokban. Ma az értelmes ember is annyi téveszmék közt él, hogy annak a mit tanult, legalább felét el kell felejtenie, ha eszénél akar lenni.

A kereszténységnek nagy értéke és haszna van, ha magunk teszünk belé oly vallást, melyet a szellemileg kifejlődött értelem helyesel, s mindnyájunknak csak javunkra és boldogításunkra szolgál. S ha magunkat nem tekintjük tanai által úgy lekötötteknek, hogy azok miatt a helyesebbeket el ne fogadhassuk, miket a szabad elmélkedés találhat, mint a rabbi Hillél tana, hogy mit magadnak nem akarsz, tesse tedd másoknak. Igen jól használhatjuk alapul további elmélkedésekhez, s mig jobb nem találtatik, észszerűleg is követendő, de úgy tekinteni valásnak, hogy szabadságunkat a lehető jobbhöz kizárja, vagy ezt a lehető jobbat már előre megtagadja, ez nem egyéb, mint önboldogtalanságunkra magunkra tolatni engedett vallástalanság.

A szellemi kifejlettség más nemeibeuf is igen túl szoktuk a magunkét becsülni az ősöké felett, mert nem mind valódi civilisatio az, mit annak mondogatunk. Egész tudományok vannak, melyek csak a fennálló viszonyok közt birnak alkalmi értékkel, de valódi tudományoknak nem mondhatók, még is azokkal hiszi magát a mai nemzedék

messze haladottnak és értelmesebbnek. Ilyen az egész törvénytudomány, melyre legtöbb idejét vesztegeti a mai ember, más valóban hasznos ismeretek tanulását elhanyagolván miatta, pedig az csak az egyeduralom hamis csinálmánya, mi egy örök igazságot sem foglal magában, s csak a fennálló viszonyok közt hasznosítható; már csak az ország határán kívül is füst. A csizmavarrás tudása is többet ér, mert azt mindenütt hasznosíthatja magának az ember önfenntartására. Ki a törvéynél egyebet nem tud, oly szájalomra méltó, mint az a fővárosi kitűnő ügyvéd, ki azt kérdezte tőlem falun, mi az a csudálatos épület, melyet ő sohasem látott, az pedig száraz malom volt. Meg kelle neki mutatnom, mikép őrlenek abban. Sok más csekélységet is kelle még neki megmagyaráznom, miket egy paraszt gyermek is tud. Még is e különben nagy törvénytudományu ügyvéd, magát a nemzet kormányzására is ugyan csak civilisálnak tartotta, az ősoket pedig oly bárgyuknak képzelte, milyenek csak lovaik lehettek.

Ha mind az levonatik a mai civilisatióból, mi csupán az egyeduralom által behozott fonák viszonyok közt bir helybeli és ideiglenes értékkel, akkor mi valódi tudománynak fennmarad, oly silány szellemi állapotban mutatja ki az élő nemzedéket, hogy azzal nem csak az ősök irányában okosabb hallgatni, hanem maga az eszmélet elszomorodik, hogy annyi század után a nagyszerű kifejlődés helyett, melynek lenni kellene, csak ennyit mutathat fel. A theologia mythosnak is silány prozai férczelet, mert a mythosnak legalább nagy igazságokat tartalmazó értelme volt. A történelem egészen más, mint az ősoknél volt. Rendeltetésével ma épen ellenkezőleg, hamis tudományt oltogat a fejekbe. A zsarnokot teszi szentté, az elnyomókat és szabadság rablókat dicsőíti, a fosztogatókat, erőszakoskodókat és honárulókat számtalanszor legnagyobb hazafiaknak tünteti fel.

Végre a tudásvágy maga is annyira elaludva, hogy csak ritka egyénnél található. A komoly tudomány alig érdekel valakit, még is a magas kifejlétséggel dicsekszik az önhitség.

XX. CZIKK.

Kifejlődés anyagi tekintetben.

A mai nemzedék sok ujat látván világra jöttek, eldödeinket anyagilag tengődő állapotban élteknek hiszi. A századok alatt történt nagy haladás eszméjéből kiindulva, vetélkednek a képzelődő irók, oly vadaknak tüntetni fel őket, mintha félmeztelenül jöttek volna Európába, s nyersen ették volna a hust. A háborus élet némely rendkívüli jeleneteit rendes életmódnak vélik azoknál. Pedig még ha nem más anyanemzetből szakadna is ki a leendő uj nemzet raja, de csak néhány családtól szaporodnék is el, magas fokára jut a kifejlődésnek lelki tehetségekkel oly bőven megáldott népfaj, mint a magyar, mikor szabadságban nevekszik fel, a szabadság maga levén legvalódibb oskolája egy népnek. Még a képzőművészek képzelődése is úgy ábrázolgatja őseinket, mint valami pimaszokat vagy ripőköket. Pedig külsejökre nézve is izletesen öltözködött, lovagias, urias kinézésű, barna daliák valának. A vezérek ékszerekkel ragyogó drága mezekben, fejedelmileg fényes alakok, s öntudatos, világhírű dicsőségre vágyakodó hadurak. Hősiesen nagylelkűek, élczesek és vidorak. Élvezetet, zenét, különösen kedvelők, vállalataikban igen eszélyesek, a hadászatban lángeszűek, azért ravaszoknak is tartatának. Sok jelességeik mellett nyájasak, barátságosak, jóakarók s vitézségeért az ellenséget is nagyra becsülik. A gazdaszatban s iparban saját modorukkal remeklők, s annyira büszkék csinálmányaikra, hogy a nem magyar kézművet hitványnak tekintették, a

magyar és remek e részben egyértelmű levén nálok. Ugy mint az elfogult írók fantasiája festi őket, némely hadi jeleneteikből, a mai párisiakat is patkány és egér faló barbarusoknak képzelhetendi az utókor, mivel a poroszok ostroma alatt megették ezen állatokat, még pedig, mint drága nyalánkságokat.

Műipari tekintetben, sőt tudományosság tekintetében is, az általános haladással előbbre jutott ugyan azóta a nemzet egy töredéke, de az tulbecsültetik. A társasélet maga az, a mi teremteni szokott, s az a legnagyobb szolgaságban is némű eredményt mutathat idővel, örökölvén a nemzedékek az előbbieket által már szerzett ismereteket, tökéletesítvén azoknak találmányait, tanulván is a népek egymástól, s egyik ismeret szülvén a másikat. Innen minden nemzedék polgárosultabbnak is tartja magát az előbbinél, pedig gyakran többet vesz el az ismeretekből, mint szerez, vagy a jók helyett hamisakat fogad el, s leggyakrabban csak a divat változik, az is sokszor rosszabbra az előbbinél. De a miben előbbre vergődik is a társasélet, oly kevéssé köszönhető az egyeduralomnak, mint az évenkinti aratás, mit a természet ad, még azon silány földből is, melyet épen a fonák állami rendszer sokféleképen kiszaroltat azzal is, a kitől el nem rabolja. Épen a társasélet haladását akadályozza meg az egyeduralom anyagi tekintetben is, csak úgy mint a szellemiben. Század alatt sem mehet az annyira, mint a szabadsággal egy év alatt is mehetne. Még úgy sem haladhat, mint az a zarándok Jeruzsálembe, ki minden előre tett három lépése után, kettőt visszafelé, hátra tett. Mit ezen uralom a közjólét eszközlésére maga tesz, épen czélelles és visszás. Ha a társaséleti haladás valamit mutathat alatta, csak azon gyarlóságának köszönheti, melytől olykor-olykor egy kis szabadságot lopogat a szolgaság. Nem szándékosan gátol ugyan minden haladást, sőt igen akarja az anyagi jólétben is, de magától tevén függővé, azzal veti nyögbe, s fonák intéz-

kedéseivel azt a jólétet is elpusztítja, a mi van. Az anyagi jólétben haladás csak úgy a szabad mozoghatástól feltételeztetik, mint a szellemiben, de az egyeduralom mindent csak engedélyével tevén mozdulhatóvá, a haladást kötelén tartja vissza.

Mi az anyagi jólétből ily uralom alatt annyi század után van, azzal úgy ámitják magokat a haladás hirdetői, mint az aszegény zsidó, ki az apró keserű cseresznyét nagyító tüvegen nézve eszegette, elhíttetni magával, hogy ő nagy cseresznyét eszik. Budapestet látván minden intézménynek oda szoritgatásával emeltetni, néhány vasutat idegenek által vonatni, akademiát, muzeumot galabitatni, néhány sinlődő együletet, oskolát keletkezni, a kártyázó casinoakat szaporodni, több tengődő hirlapot megjeleníteni, — színházat is építtetni, ezt már mind oly nagy haladásnak hiszik és hirdetik, mintha eldoradóba jutottak volna, noha többnyire károsabbak, mint hasznosok. De felejtik számba venni, a mi nincs, hogy ezred év után, mióta a nemzet itt van, legalább is ötven millió magyarnak kellene már itt lenni, a szellemi kifejllettség bámulatos fokán. Anyagilag kimeríthetetlen vagyonosságnak kellene a tárbázat képező országban felhalmozva lenni. Legalább is száz külön városnak az országban szertesztét diszleni, mint Budapest, nem úgy eladósodva, hogy alig ér annyit, de valódi gazdagsággal. Tengereken kellene világszerte zászlóinknak lobogni, remek iparczikkeinkkel, dicsőségünknek s hírlünknek égisz emelkedve lenni. De mind ez és több ily nagyszerűség helyett, van az a néhány millió magyar, ki felényivel is kevesebb számmal jött ugyan Európába, de mind szabad állampolgár volt, szolga vagy paraszt egy sem, s igen elég néhány század alatt nagy nemzetnévekedni. Itt azonban szolgaságba ejtetvén, nagy többsége ma is olyan pór, mint már öt vagy hat század előtt volt. Mintha átok fogta volna meg előmenetelében, mindig ugyanazon gatyás paraszt marad. Van egy pár ezer falu, sárból csak úgy odahányva egy toronynak nevezett csürrök körül, mintha tegnap buvtak volna elő szegény zsel-

lérei a rengetegekből, s a legelső éjszakára gondoskodtak volna az utánok nyomuló vadállatok elől eldugni porontyaikat. Az a rongyviselő pedig, ki lézengő gebéivel, a macska nagyságuakkal, kun László-féle csikorgó szekérét madzagon vonatja, szájalomra méltóbb azon rabszolgánál, kinek ura legalább enni ad, míg ez a félemler csak enni látott valakit. Hát még azon nyomorultak sokasága, kik a sertéssel egy ólban kuczorognak, vagy a téli fagyok ellen trágyahalmokban s pinczékben keresik menedéket, mily messze haladt jólétet tanusít?!

E tényekre szemet hunyva, hirdetik a haladást a magokat is ámitók, midőn a vagyontalan nagy tömeg mellett csak néhány ezernek van még névleg valamije, valósággal tulajdona senkinek sem levén az egész országban. Az ipar oly magas fokon, hogy e jóföldü országban messze kell keresni, ki egy fakó ekét csinál, még messzebbre kereshető, ki egy otromba zárt s kulcsot összetákolni tud. Zászlónk még dunánkon sem lobog, idegenek hajózáván azon, mint a nemzetet zsákmányoló pirátok. Zászlónk három színe csak magunkkal kiabáltat éljent dicsőségül, mint a tarka színnek örvendő gyermekekkel; de excellentiás, méltóságos, nagyságos, főtisztelendő és tisztelendő urakból, királyi, miniszteri s belső titkos tanácsosokból, különféle mágnás, nemes, polgár, paraszt osztályokból álló nemzetünket barbarusnak czimezgetik befogadott vendégeink is, mint a haldokló oroszánt a számár is rugdalhatja, melyet ép korában a bika sem mert bántani. Hódító őseink helyett, kik ez országot szerezni ország nélkül birták, s a vasat is, melylyel küzdjenek, mások kezéből kelle kiszedniök, szomszédaink mondják, hogy minket ők tartanak meg ebben, s azért adóztatnak magoknak.

Mennyire más volt az őállapot, álomnak tűnik fel a maihoz képest.

Ez ország megszerzése s felosztása után egy tagja sem maradt a nemzetnek birtoktalan. Minden magyar földbirtokos volt és a szervezet szerint el sem szegényedhetett, mert a fekvő vagyon semmi czim alatt nem volt

elidegeníthető, sem elterhelhető, hanem örökségül s osztatlanul elsőszülöttségileg firól fira szálló. Innen a nemzet egy része a másiknak elszegényedésén fel nem hizhatott. Földbirtokának mindenki bármi néven nevezendő haszonélvezetében korlátlan ura volt, a tulajdont törvény sem érinthetvén, s a felett semmi tekintetben nem rendelkezhetvén. Annál kevésbé ismert a tulajdon adózást, monopoliumot, regálét, vámot az országban, s más a féle terhet, mi a tulajdon sérthetlenségét legkevésbé is csonkíthatta volna. Mindenki annyira ura volt birtokának, hogy az ő engedélye nélkül abba lépni sem lehetett senkinek. Még a közállami bíró is csak már meghozott ítéletének végrehajtásánál mehetett a szabad ember birtokába engedelem nélkül, mint a vezér is csak a törvény végrehajtására. Perbe vonható sem volt a fekvő vagyron, mert az ország foglalásából származott jogos tulajdon lévén, s nem csak elidegeníthetés, de még osztály alá sem tartozó, jogilag mindenkinél megtámadhatatlan maradt. Csak polgári vétségekért volt elégtételül bíróilag elvehető, ha a tulajdonos másképp az elégtételt nem adhatta meg. A katonáskodás ragadt hozzá, de nem mint köteletség, hanem miut jog, a tulajdonost illetvén védelmi joga, ki az ellenség elől sem tovább nem vihette, sem el nem dughatta, csak fegyverével védhette meg. Innen a katonáskodás állampolgári joga volt minden magyarnak, s mind született katona volt, ki gyermekkorától fogva nem a katechismust, s sz. Dávid zoltárát, hanem a szabadság eszközét, a fegyvert forgatta.

Minden tagja a nemzetnek ily szabad földesur lévén s birtokában azt tehetvén, a mi neki tetszett, vagy maga, vagy háboruból hozott rabjaival és fogadott szabadosaival művelte, minden lehető haszonvételét kénye szerint húzván. Még rabjai vagy szabadosai felett sem rendelkezhetett sem a törvényhozó, sem a bírói hatalom, azok az ő alattvalói lévén, az ítélet és törvény pedig csak neki szólhatván, ki a bírót s törvényhozót maga választotta és feleletre vonhatta.

Sérthetetlen fekvő tulajdonán felül a kereset minden neme oly szabadon nyitva állt a nemzet minden tagjának, mint természettől vele született joga. A mit kigondolhattott, vagy a mire képes volt, kénye szerint üzhette, semmi terhet vagy adózást nem ismervén bármely iparüzletért vagy kereskedésért. A szorgalom és ipar kimerithetlenebb vagyforrás levén, mint az ingatlan földbirtok, annál élénkebbül üzetett, mivel nem csak a nemzet tagjai, de a szabadosok és vendégek is korlátlan szabadsággal gyakorolták. Nem egy osztály vagy városi polgárság üzte az ipart s kereskedelmet, hanem a nemzet és szabadosok egész zöme, kiki szabadon foglalkozván azzal a mi neki tetszett. A foglalkozások nem valának osztályoknak, s czúheknek engedélyezve. Mindennemű üzlet oly tiszteletben s becsben állt, mint jogos vala. Istenén kívül senki kegyelmétől nem függvén, mikép csközölje jólétét a szabad ember, csak a külforgalom szabályoztatott törvénynyel, mennyire a külbiztosság s önvédelem igényelte. Rend ürügye alatt, nehogy másoknak kárt tegyen valaki, vagy csalást kövessen el, nem háborgattathatott senki, mert másoknak ártani nem levén joga, arra való volt az igazságszolgáltatás, hogy ha ártalmat követett el, elégtételt adasson vele a károsítottnak. Ez volt a rend, nem az ő cselekvéseinek előre korlátozása.

A szabadon mozgó óriási productív erő mindennemű vagyont bőségben állított elő, s a szabad és vagyonos közállapot mellett anyagi jólét virágzott mindenütt az országban. Duskált az élvezet, nem győzvén fogyasztani a termelő erő áldásait. A lakomáira jövőknek köszönetet mondott a ház ura, nem fizetésért vendégelte meg az idegent sem, mi a szegénység bizonyítványának tartatott volna, a szegénység pedig szégyen volt, mert hol a vagyonszerzés minden neme nyitva állt, csak a tunyaságot tanusította. A fejedelmi udvarban hetekig tartó dalidók mámorában vigadtak a birodalmakat rendítő hősök, arany és ezüst edényekről étkezvén. Naponként leittasodni is pajzán multságuk vala. A családfő minden jelentékeny

családi eseményeit lakzással ünnepélyesítette, s még halottját is kedély vigasztaló torral dicsőítette. Nem volt még akkor a magyar búsongó, mint szabadsága elvesztése után, a beléedződött fájdalom ritka örömét is sirva vigadóvá tette.

Ezt a jólétet, mintha törvény nélkül nem szilárdul alapult volna a természeti jogviszonyokon, akarván az egyeduralom törvényeivel szabályozni, oly iszonyuan feldulta kilencz század alatt, hogy ma már legkeserűbb szolgálai kinlódás.

Az első egyedur legelőbb is a földbirtokot támadta meg, egy törvénnyel azt rendelvén egyeduri hatalomból: mindenkinek joga legyen sajátját elosztani tulajdonul nejének, fiainak, leányainak és atyafijainak, vagy az egyháznak, s halála után azt senki ne merje érvényteleníteni. A szolgasághoz szokott kereszténység utóbb ezt szabadságnak hitte, s ilyenekért dicsőítette az államfelforgatót alkotmányadónak.

E törvénye a földbirtokot végrendelettel hagyományozhatóvá és megoszthatóvá tevén, annak mozgósítását megindította, s épen úgy véget vetett rendszerének, mint Epitades egy ilyen törvénye Lykurg spartai szerkezetének. Lykurg intézményei közt a birtok el nem idegeníthetése s meg nem oszthatása volt a legjelentékenyebb, de a magyar birtokrendszer még czélszerűbb volt azzal, hogy a birtok egyelőségét nem foglalta magában, kisebb-nagyobb mennyiségű levén, mint lenni kell, mert a teljes birtok egyenlőség képtelenségre visz. Epitadesnek a végrendekezéssel hagyományozhatást megengedő törvénye következtében Sparta elhanyaglott. Kleomenes később visszaállította Lykurg törvényét, s Sparta ismét helyre állt, mig utóbb más balga törvényekkel Lykurg szerkezete meg nem rontatott. De a magyar földbirtok rendszerét annál szerencsétlenebbül rontotta meg az első egyedur, mivel itt nem találkozott később Kleomenes, ki az ősi rendszert visszaállítsa. Sőt inkább a megindított államfelforgató irányban mindig tovább ment az egyeduralmi törvényhozás, s alig

egy párszázad alatt már kénytelennek látta magát a földbirtokot még inkább mozgóvá tenni, szükség esetében az eladást is megengedvén, mert a hagyományozott birtokok már forgalomban lévén, a nem mozgósítható örökségek értéküket veszítették azok mellett. Korlátozta ugyan még az eladást, az atyafiaknak elsőbbséget adván a megvételre, de mivel az egyeduralom törvénye soha sem lehet más, mint fonák, az ide vonatkozó s egyuttal az öröködést is szabályozgatókkal együtt, ősiségieknek nevezett törvényei is a lehető legfonákabbak voltak. Nem csak vehette az elidegenítést korlátozni akaró törvények mellett a birtokot, a kinek volt min, de el is perelhetette már a kinek nem volt min venni, s a végtelen perlekedés, hamis okmánykoholás, és minden nemű csalás, mit a törvény mind maga nyitott fel Pandora szelenczejéből, oly forgalomba hozták a hajdan mozdithatatlan birtokot, hogy azon nemességnek nagyobb része is, mely az országot eltulajdonította, ugyanazon vagyontalan állapotba süllyedt, melyben a már előbb vagyonától fosztott, s pórrá lett néptömeg sinlett, az egyes birtokok mind inkább néhány felhizó családnál halmazódván a forgalom utján össze. Még is az egyeduralmi törvényhozás nem csak azt be nem látta, mily borzasztóan hanyatlik az állam, s pusztul a nemzet, de még annál botorabbul most állította már fel a nagyterjedelmű uradalmakká halmazódott majoratusokat és senioratusokat, hogy leégett egyeduri államának néhány felmeredező kéményeiként füstölögjenek.

A mindig tovább haladó szabadelvűség, mint rendszeren, csak azt hitte ezután, hogy az eddigi irányban tovább kell menni, ez a kifejlődés. Az ősiségi törvényeket is már oly szükeknek találta utóbb, hogy mint a föld szabad mozgosításának béklyóit elátkozta. Magunk hallottuk jelenkorunkban a legékeőbb szónoklatokat az ősiség czélszerűtlensége ellen, miszerint a földbirtok forgalmát akadályozván, az állam kifejlődését lehetleníti. Az volt legmagasztaltabb hazafi, ki azt legjobban tudta kiabálni. Így csalja meg nem csak az egyeduralmat magát, hanem a rendszerében működő legnagyobb talentumokat

és hazafiságot is a haladás fantaziája, mely pedig az állam és nemzet végelpusztulására vivő sülyedés. Az ősiségi törvények igen is oktalalanok voltak, de nem azért, mivel a földbirtok forgalmát akadályozták, hanem épen azért, mivel azt megengedték, noha korlátozva. Az ősi rendszer volt visszaállítandó, miszerint a földbirtok egyáltalában ne legyen elidegeníthető semmiféle czim alatt, s el sem terhelhető adóssággal vagy más kötelezéssel. A földbirtok egészen más természetű vagyon, mint az ingó. A természet azt maga mozdulhatlanná tette, mint őseink pápaszem nélkül igen jól látták. Adásvevés tárgya nem lehet, mint az ingóság, azért a forgalmon kívül kell esnie. Eladható és vehető csak az, mit a vevő elvihet, azért alapul az egész kereskedelem is csak ingó vagyonon. A földbirtokot nem viheti el a vevő, hanem az köti a vevőt magához, ha már csakugyan eladható volna is. De akkor az eladó tulajdonos vándorra lesz, ki pedig azért szerezte a földbirtokot, eredetileg foglalással, hogy azon mint addig volt vándor madár, megszálljon és megtelepedjék, fészket csinálván magának rajta. Innen neveztetett az ősknél minden magán birtok szállásnak, mint az egyeduralom is még sokáig mansionak nevezte törvényeiben. Az első foglalóról örökségül ment azután firól fira s azért neveztetett örökségnek, mivel örökké a család tulajdonának kellett maradnia, mint el nem idegeníthető vagyonnak s családfészeknek. A tulajdonjog nem az eladhatásban áll, mint az ősiség eltörölők hirdetéik, hanem a korlátlan haszonélvezetben, minélkül az a tulajdonjog semmi. A földbirtok eladása nem is haszon, csak az ámulat hiszi azt. Az ingó vagyon értéke más természetű, de a földbirtok adásvevésében látszó nyereség egészen csalékony. Állami tekintetben pedig nagyobb oktalanság el sem követhető, mint a földbirtok természetével annyira ellenkező törvényhozás, mely az ingatlan vagyont ingóvá teszi. Azon nemzetnek multhatlanul el kell nyomorodni, mely maga alatt a földet ingósítja, mert ez csak annyi, mint földindulást idézni magának elő, mely ingó vagyonát is elnyelje, mert az ingó vagyonnak is a

földbirtok alapja. Minden ipar és szorgalom csak annak állati, növényi és ásványi termékeit dolgozza fel és hasznosítja. Hol azon alaptól megfosztja magát a nemzet, bár a világ legelső iparüzője legyen, csak addig él mások kegyelméből, míg mások akarják, ha pedig még ipara sincs, már veszve van. Megfosztja pedig az egyeduralom a földtől a nemzetet nem csak mikor egy osztálynál halmozza a birtokot össze, hanem akkor is, mikor eladósittatja. Az urbériség feloldásának indítványozásával, s keresztül vitelével, legtöbbet tett ugyan a nemzet fennmaradására, minden nagy honfiaink közt, a nevénél még fénylőbb érdemű szabadság bajnokunk, ki egy életet áldozott fel a hazának, mivel nem volt neki kettő, de hogy azt a sikert érhesse el, melyet lángoló buzgalma ohajtott, annak az el nem idegeníthetés, és el nem terhelhetés mulhatlanul feltétele volt. Ezt azonban, az ehez tartozó rendszer-módosításokkal kapcsolatban, indítványozni is az állam oly felforgatásának tekintetett volna már, melylyel az indítványozót legjobb barátai is magára hagyandák. Így teszik már sokszor a viszonyok magok lehetlenné megmenteni a veszendőt.

Az ősiségnek is eltörlésével s az ingatlanok az ingóval oly egyenlően mozgóvá tevésével, hogy a vásáron vagy piacon is csak úgy eladható legyen, még azon törvény is együtt járván, miszerint nem csak a nemzet tagjai vehetik a birtokot, hanem a világon mindenki, ez anynyi, mint az ország kapujára kiírni: eladó ország! Szerencsétlen viszonyai okozzák, hogy azóta el nem kelt, s a nemzet maga vándorra nem lett, csak azon idegenek jövevényei, kik vagy a viszonyokat nem ismerik jól, vagy pénzüket kockáztatni merészlik az olcsó vételnél. De az egyeduralmi törvényhozás azzal meg nem elégedhetvén, az eddigi irányban következetesen tovább halad, a kifejlődés balga eszméjével, s úgy működik, mintha azt mondaná: már ha nem vesznek nyomorult ország, elpocsékolak másképen, de azt ki nem kerülöd, hogy el ne pusztítsalak, s úgy ne csináljak belőled civilizált államot, mely-

ben alattvalóim paradicsom madarakká legyenek, azokról mondatván, hogy örökké repülnek, soha meg nem szállván.

E végre egyik leghatékonyabb törvényhozó működésével hitelt akar teremteni, kivált mióta egy nagy hazafi azt a hitelt úgy pengette, mint a haladás idvhozóját. Holott az a nemzet, mely hitelből akar megvagyonosodni, semmivel sem okosabb, mint az, a ki tarlózásából akarja üres gránariumait megtölteni. Hitelre már csak az elszegényített nemzet szorul, hogy annál hamarább elkoldusodjék, de ha azt az elkoldusító fántomot még maga a törvényhozás erőszakolja fel a nemzetre, az állam halála ki van mondva. A hitel nem gazdagító, hanem maga nyereszkező üzmény, s ki azt nem kikerülni, de megszerezni akarja, kést vet öntorkának. Azt hinni, hogy azzal vagyonosodhatik egy nemzet, csak annyi, mint felkelőül öltözni hinni, mikor lefekvésre vetkezik. Nem adják azt a hitelezett kölcsönt ingyen, hogy pedig kamatján felül nyerhetne valamit a beruházásra fordító kölcsönvevő, az oly önámítás, mely a kivételesen is ritka egyes esetet rendes eredménynek hiszi. Egy nemzetre annál kevésbé alkalmazható, mivel ha ennek nyereségei vagy csak jövedelmei volnának is, már nem is volna hitelre szorulva. Az a baja épen, hogy jövedelmei sincsenek, nem hogy nyereségei volnának. Szorultságában kénytelen kapkodni, a mihez kaphat, ha maga az ördög is az, ki hamarjában kisegitse, azután e kisegítésért elvigye.

Nem hitel kell a nemzetnek, ha már elszegényült, de vagyonosítás, az pedig, ha a hitelezett kölcsön, kamatján felül, hozna is be valamit, csak olyan vagyonosítás, mint a borkereskedőt a hitelező szürete után mezerélésre utasítani, hogy abból gazdagítsa meg kereskedésével magát. A vagyonosításnak még a felfordított állami létnél is csak megvolnának bizonyos módjai, de az egyeduralmi törvényhozás természeténél fogva úgy szokott dolgozni, hogy céljával ellenkező eredményeket hozzon ki. Ily áldott országban már csak azt megőrizni is elég a nemzet vagyonosítására, mit a természet önként ad, azért mindenek

előtt azon csatornák elzárandók, melyeken a nemzet jövedelmei századok óta úgy folynak kifelé, hogy ha ma a világ minden pénze ide hozatik is, néhány év múlva megint nem lesz itt abból semmi. Őseinknek legelső gondjaik közé tartozott az ország határszéleit zárni be és vámvonallakkal állítani fel a forgalomban önvédelmet, mi csak oly szükséges, mint a haderő, nehogy a külállamokkali forgalomban legyen a nemzet csak úgy adózóvá, mint ha meghódítatott volna. Az állam tagjainak folytonos künn lakása a magyar állambóli kilépésnek vagy kiköltözésnek tekintendő, mint jogilag nem is egyéb, azért rövid záros határidő után vagyonaik elkobzandók, mert a közvagyonosodás rémitő veszteséget szenved a miatt. Kiköltözni vagy kilépni az államból mindenkinek korlátlan joga van, s viheti is magával minden ingó vagyonát, sőt hol az ingatlan eladható, annak árát is, magát az ingatlant csak a nemzet valamely tagjának adhatván el. De ahoz senkinek sincs joga, hogy állandóan másutt lakhassék s innen huzható jövedelmeit ott költse el. Ugyanazon joggal a nemzet minden tagja szétmehetne a világon, az országot idegenekre hagyván őrizni és művelni; azért társadalmilag olyan joga senkinek el nem ismerhető. Az állami jövedelmek kifolyása épen úgy elzárandó. Ez irányban sok módja van a nemzet vagyonosításának felfordított államban is, előbb való a hitel szerzésnél, sőt az is épen egy módja, hogy a külföldi hitel kizárassék, míg a földbirtok forgalmát megkötni lehet, mi aztán azt maga kizárja, mely forgalom megkötés a földbirtoknak jelen állapotában nem eszközölhető.

Ily nemű intézkedések helyett hitellel akarván a törvényhozás segíteni a már elszegényített nemzetet, abban is megfordítva jár el, mint mindenben. A vagyon termi a hitelt maga s nem a törvényhozás feladata hitelt teremteni. De ha még is azt akarja, akkor a vagyont kell oltalmaznia, s kedvezésekben részesítenie, hogy a hitelt bőven teremhesse. Máskép nem teremthet hitelt, mert e nyereszkedő kópé a parlament törvényhozó önkényén kívül áll, s a kifo-

gyott cassa megtöltésére nem kényszeríthető úgy, mint az a zsidó, kinek egy német császár kihuzatta fogait, hogy adjon pénzt, az pedig, az okos, akkor adott, mikor már foga nem volt. A törvényhozónak oly formán kell nyakon csipni a hitelt, mint Schilokot a biró, mintegy azt mondván neki: menj, részrehajlásra ne kísérts! nem adok egy hold földet egy millió forintodért, mert az a hold föld vagy, a te milliód pedig nem az, csak képvisel vagyont a forgalomban. Az a hold föld, ha parlagon hagyatom is, természetből jövedelmez valamit, legalább füvet, tápszerűl az állatnak s az ér valamit, de a te milliód természetből egy fillért sem jövedelmez, azért nem is vagy. Neked az csak akkor hasznos, ha a vagyont kamat ezim alatt adóztathatod vele, de oda kell adnod a vagyonnak igen olcsó kamatért is, mert a valami is jobb a semminél jövedelmül. Azért én ellened részrehajlás nélkül a vagyont oltalmazom, tudván, mily telhetetlen uzsorás vagy. Ily értelemben működni a törvényhozással, s a vagyont pártolni, ez a hitelteremtés módja. Kénytelen a bankár igen olcsó kamatért is oda adni millióját a vagyonnak, mert szekrényében az neki semmit se hajt, sőt úgy megeszi magát, mintha az egerek rágnák szét; ötven év múlva alig ér már százezer forintot a szekrényben. Oda is adhatja, mikor a törvény pártfogolja a vagyont, mert akkor biztosan van azon a millió elhelyezve. Az olcsó hitelen lehet is aztán valamit nyerni, s az a millió sem válik százezer forinttá, de a legolcsóbb kamattal is két millióvá növekszik ötven év alatt, tehát a hitelező is boldogul.

De az egyeduralmi törvényhozásnak természetében van, ellenkezőleg járni el felfordított államában, hol neki a haladással, kifejlődéssel a megsemmisülés felé kell törekedni. Azt a sovány ökröt, mit hitelnek nevez, göbölylyé akarván hizlalni, e végre a szénát megégeti, s csak a perjét adja neki, mitől az nem meghizni, de megdöglenni szokott.

Az ingóval egyenlően mozgóvá tett földbirtoknak már annyi hitele sem lehetne, mint az ingóságoknak, mivel

ezt a hitelező zálogul magazinjába nem zárhatja, pedig az csak úgy kézről-kézre szaladhat már. Annál kevésbé adhatna rá annyit, mint az ősiség mellett adhatott. Kénytelen tehát a törvényhozás felszámíthatatlan költséggel hiteltelekkönyvet hozni be, hogy elzálogítani lehessen azt az ingóvá tett birtokot. A telekkönyvezés már ekkor a haladás, kifejlődés, melylyel a föld is rabszolgaságba jut. Maga ez intézmény annyiba kerül, mennyit bár mily nagy hitel legkedvezőbb viszonyok közt sem hozhat be nyereségül. A telekkönyv minden egyes birtokot úgy lekötőfékez, hogy noha szaladhatóvá tétetett mint a ló, a hitelező elől el nem szaladhat, ki a kötőféken markában tarthatja. Most tehát már hitelez a birtokra, de mivel tudja, hogy az a nagy készület, melylyel a vagyon neki kötőféken tarthatóvá tétetett, a pénzszorultság miatt van, s neki kedveskedtetik azzal, annyira megnyílnak látja mezejét a nyereszkedésre, hogy kölcsönét nem is adja már pénzjegyekben, hanem azoknak is álnok képviselőiben, záloglevelekben, csinálván magának ezekkel egy millió pénzből egy néhány költött milliót, a lekötőfékezett vagyon rovására, melynek azt legalább is kétszeresen kell harminczkét év alatt visszafizetni. Ezt a gyönyörű intézményt és üzletet még dicsőségének is tartja a törvényhozás, s oly büszke e találmányára, mint a ki halálos dőfést tud a vagyonon tenni, mert azt hiszi, hogy az a vagyon mind behozza a költött milliókat is, ha beruházásokba fordítatik a kölcsön, s olcsó hitel, az, mi hét százalékkal törlesztetik, mi azonban a mellék költségekkel nyolcz százalékon felül megy. Minthogy azonban a vagyonnak jövedelme van ugyan, de biztosított jövedelme nincs, míg a hitelezett kölcsönnek a kamat biztosított jövedelme, ez a lényeges különbség három százalékos kölcsön mellett is a pénzuralomnak alá veti már a vagyont, nyolcz százalékos kölcsönnél pedig tönkre teszi. Ehez még az adóztatás azon képtelensége járul, miszerint az mi egy részben, szintugy biztosított jövedelme a kincstárnak, már maga oly nagy, hogy azt lehetetlen a vagyonnak megbirni, s a mellett

a vagyonon fekvő kölcsönt úgy nem veszi tekintetbe, mint-ha az ingyen termelt áldás volna a vagyonon. Az ily kép-
telenségeknek eredménye mulhatlanul az, hogy a vagyon-
nak vége van, s azzal együtt természetesen a hitelnek is,
minthogy azt a vagyon szokta termeni.

Ha a dolog még csak ebből állana, hagyján, de a hi-
telt teremteni akaró törvényhozás meg nem állhat a fo-
nákságoknál, meg is kell azokat koronáznia. A jogot és
igazságot is feláldozza a hitelezőnek, csak hogy az pénzt
adjon, s nemcsak letérdel előtte, de négykézlábra borul.
Törvényeivel csak az adott kölcsönt tekinti tulajdonnak,
az adós vagyonát nem tulajdonnak, hanem elrabolható
zsákmánynak. A helyett, hogy legalább becsüérték sze-
rint adná át az adós vagyonát, vagy annak kielégítő ré-
szét a hitelezőnek, ha vevő nem található; tízezer forint-
ért lefoglalja az adósnak százezer forintos vagyonát, s el-
árvereztetni nyolcezer forintért is. Az adóست tehát földön-
futóvá teszi, ki még kétezer forintra adós marad, a hite-
lezővel pedig elvesztet kétezer forintot. Ha ez tény nem
volna, az ember azt hinné, elmefuttatásul képzel valaki
maganak ily törvényhozást. Az egyeduralom egész pálya-
futását az bélyegzi az első egyedur óta, hogy azt hiszi jog-
nak, a mit törvénynyé ír, tehát a rablás sem rablás, ha tör-
vénynek nevezi, azért ő, rabol és pusztít törvényeivel, kénye
szerint. Az adós vagyonát olykevessé lehet joga a törvény-
nek értéken alól elvenni, mint a hitelezőt az ő összegénél
kevesebbel elégitni ki, mert a vagyon az adósnak csak oly
tulajdona. A rabulismus szerint annyit ér valami, a meny-
nyiért eladható, de az adásvevés szabad alkun forog s a
tulajdonos nem adja vagyonát értékén alól. Az árverés
nem ilyen eladás, hanem rablás, melynél a törvény azt
kérdeteti, ki mennyit ad az adós vagyonáért? s a leg-
csekélyebb mennyiségért is oda veti értékén alól. Az ily
szabad rablásnál mellék üzletet is csinálnak az árverezők
magok közt, minél kevesebbért harácsolni el a vagyont.
E gonosz törvénynek természetesen nem lehet más ered-
ménye, mint az, hogy az általa elrabolhatóvá tett vagyon

országszerte elveszti értékét, s azzal együtt hitelét is, mert nem bolondult meg a hitelező, oly vagyona olcsón adni kölcsönét, melyet a törvény értékén alól, bármi csekélységért elpocsékolhat, ő tehát pénzét vesztheti. Még ha a birtokot ő veszi is meg oly pocsék áron, azzal sem nyer valamit, mert ő nála sem ér az most már többet. A hitelt teremteni akaró törvényhozás bámulva kérdezi ekkor magától, hová lett az a hitel is, a mi volt, mint a hülye, mikor a tejet bele aprított kenyere felitta, hová lett a tej? mert az a vagyon, melyet elrabolhatóvá tett, ha különben száz forintot érne, sem teremthet már egy forint hitelt. A nyereségeseknek annyival inkább hitt kölcsönökért, mivel a törvényhozás maga csábította el a közvéleményt telekkönyv behozásával is, mily hasznos az a hitel, napról-napra szaporodván a vagyonrabló árverések, s harmadrész áron, féláron pocsékolatván a vagyon, már az sem ér többet, melyen egy fillér adósság sincs, mert ki az árveréseken olcsón vehet, másut sem ad többet, tehát még az olyan vagyon is már csak iszonyu uzsorára kap egy kevés hitelt, s azzal is hamarabb tönkre jut.

Azt hinné az ember, most talán már kiábrándul a hitelt így teremtő törvényhozás. De az természete ellen van, mert haladnia kell a szokott irányban, míg létezik valaki, a kinek törvényeket irkálhat. Ha ennyi kedvezésre sem akar az a makrancz hitel jönni, sőt még hátat fordít, kedvezzünk neki jobban, ez a világos logika. Töröljük el az uzsora törvényt, majd jön akkor versenyezve, a verseny pedig olcsóbbá teszi. Micsoda igazságtalanság is az, még a félbarbarus korból, hogy lovát, gyapuját, buzáját eladhassa valaki a mennyiért neki tetszik, csak pénzét ne adhassa, a mennyiért akarja. De az ily okoskodásban az a kis bökkenő, hogy a pénz nem adatik el, hanem kölcsönöztetik s az a kölcsönzött pénz nem vétetik meg, hanem visszafizetendő, haszonvételeért pedig, melynél nem fogy, nem kopik, nem nyüvetik el, már a hat százalék is nagy uzsora volt, mint annak biztosított jövedelme, azon vagyontól, melynek biztosított jövedelme nincs, habár oly-

kor-olykor sokkal többet is hoz be, azért a pénz már azzal egyedurrá lett a vagyon felett, de a mostani annyira megrontott viszonyok közt pártfogójává lett már annak, s még csak az tartotta benne a lelket. Az uzsora törvény tehát ha nem létezett volna is, épen behozandóvá lett a vagyon oltalmára, mikor a bölcsesség neki esik és eltörli, hogy a pénz ne csupán egyeduralmat gyakorolhasson a vagyon felett, hanem despotismust, valamint az egyedur is despota lett, mióta parlamentje van. A vagyonnak semmi védelme nem levén többé, sőt minden oldalról maga a törvény vetvén az üldözöttet zsákmányul, a hitelező uzsoráskodhatik kénye szerint; de még iszonyu uzsorával sem igen adhat már a vagyonra valamit, mert uzsora nem fizethető a vagyon jövedelméből, hanem csak magából; tehát még az uzsorás is csak úgy biztos, ha maga áll elől az eddig tehermentes vagyonon, hogy azt maga nyelhesse el. Így mi a hiteltermelő törvényhozás kontárkodása előtt hat százalékos hitel volt, most ötven százalékkal még irgalmas hitel már. A jótékonyoknak nevezett pénzüintézetek sem adhatnak már tiz, tizenkét százaléknál olcsóbban, s úgy is nagy nehezen, aggályos óvakodással, mert a vagyon értéktelenné, s bizonytalanná, a pénz iszonyu drágává és nem kaphatóvá lett, a bukások pedig seregestől jönnek, még olyanoknál is, kiknél senki meg sem álmodta. A pénz a nagy uzsora mellett is eltűnik, nem versenyezik, mint a törvényhozás reménylette, mert biztosan nem forgatható, hol a hitelt termő vagyont a törvény maga elrabolhatóvá, s értéktelenné tette, a pénz pedig csak ott versenyezik, hol biztosan helyezkedhetik el, mert maga levén legingóbb dolog a világon, a miatt nagyon is ingatlan, az az biztos ágyba vágyik lefeküdni, de a magánál is még ingatagabb vagyont pocsolyának látván, annyi esze van, hogy abba nem fekszik bele.

Miután az ősiségnek is eltörlése után oda fejlesztetett már így az állam, hogy az ország telekkönyvileg idege-
neknek elzalogosítsák s a fekvő vagyon semmit se érjen, sőt

megszökni igyekezzék tőle a ki teheti, — az ingó vagyont is, — oly elmésen tette az egyeduralmi törvényhozás hitel-teremtővé, hogy noha éppen ezen vagyonnak kimeríthetetlennek kellene lenni, és szabad államban, hol a föld el nem idegeníthető, csak is az használtatik a kölcsönök fedezésére, — az egész országban ne érjen annyit, elzálogosításra, mennyivel a nemzet egy más világrészbe elvándorolhatna, hanem csak úgy vándoroljon el, mint Mózes népe az egyptomiak hitelezett költségén.

Az ingó vagyon ugyan már a hitelt hozónak képzelt, nem pedig fizetést rendelőnek ismert váltó időszereztlen meghonosításával, úgy megtizedeltetett, mint a fekvő vagyon, de mivel csak nem hozta a várt hitelt, sőt természetesen nem is hozhatott egyebet elszegényítő uzsoránál, ott a hol már pénz nem volt fizetés rendelkezéseit kielégíteni, utóbb, azon hitelezőnek is oda vetette a törvény az ingó vagyont, ki nem is arra, hanem fekvő birtokra hitelez, hogy ráadásul az ingóságot is vigye el, mint az olcsó nagy fali órát megvevő házaló, azt a kis arany órát már csak ingyen ráadásul akarja. Jog és igazság szerint a hitelező kötelessége bebizonyítani, mikép ő az adósnak ez és amaz ingó vagyonára kölcsönzött, a miből következik, hogy a kölcsönzéskor biztosítja magát, igazoltatván az adóssal, hogy tulajdona az, mire a kölcsönt felveszi. De a törvény e természetes kötelessége alól feloldja a hitelezőt, arra jogosítván, hogy az adósnál található minden ingó vagyont elvihessen, s azon másoknak teszi kötelességgé bizonyítani, mikép az adósnál levő ingóvagyon az ő tulajdonuk, kikre a hitelezőnek oly kevéssé tartozik valami dolga, mint azt tudni, dajka vagy az anyja szoptatta-e? E megfordított hitelreemtő törvényből a fonákságoknak hosszú láncolata folyik, mely az ingó vagyont egész országban, mint a bois constrictor gyurmává szorítja. A hitelező egy perében igazolná, miként ő az adósnak megnevezett vagy kijelelt ingó vagyonára adta kölcsönét, s így azt biztosan meg is kapná. De a fonák törvény következtében talán

husz igénylő kénytelen pert kezdeni, hogy tulajdonát tulajdonának lenni maga költségén bebizonyítsa, oly hitelező ellen, kiről azt sem tudta addig, van-e a világon. Sőt előbb féltette vagyonát valami utonállótól, ki a bokorból ugrik elő, s bundáját csak úgy viheti tőle haza, ha a közbe jövő pandurnak, ki itt bírónak nevezetik, megfizeti az árát. Az igénylők meg is nyerhetik pereiket, s a hitelező, kivel a törvény oly sokat akart markolatni, csak hogy pénzt csalhasson ki tőle, oly keveset szorít, mint a ki önpáráját szorítja markába. De ha csak egy igénylő van is, ennek lehet husz hitelezővel pere, s ingóságait kénytelen veszni hagyni, annyi per költségét nem fedezvén azoknak értéke, vagy éppen oly hitelezőnek engedni oda, nem támasztván ellene igényt, kit legkevésbé illethet a jog, de neki éppen azért ad valamit, s így a legjogosabb is kijátszatik. Hanem elég is a hitelezőnek egy ilyen tréfa, megesküszik, hogy nem ad az ingóságra ezután egy parkfong piczulát sem. Az ingó vagyon tulajdonosa tehát kölcsönt is csak úgy kaphat már arra, ha kézi zálogul adja, s azt is mint szinlett eladó, és mivel értéke az ingónak is leszállott, a pénz pedig megdrágult, kap rá valami csekélységet száz husz százalékkért, mire a hitelezőnek a hatóságtól törvényes engedélye van, mert uzsora nem létezik, eltörülván a törvény a papiron, hogy a valóságban így legyen vámpirrá. A mi eszik, könnyen romlik, vagy nehezen eltehető, arra mind semmit sem kap, hasznát pedig nem veheti, mert más felől az igénybe keveredhetés megakasztja az ingók forgalmát. Egy butorozott szobáját sem adhatja ki az ember, mert adós jöhet belé lakni, kitől az ő butorai lefoglaltatnak, s a helyett, hogy bért kapna, neki visszaperelni kell. Ugy nem adhatja marháit vagy igavonóit sem bérbe, mivel a bérbevevőnél lefoglaltathatnak, s ő költekezhetik és futkározhatnak, míg visszapereli, elsoványodottan, hogy alig ismer rájuk, s maga is majd azt hiszi, csakugyan nem az övéi. De ha már igénylő nincsen is, az adós holmija, midőn a leszállott

érték szerint csak ezer kétszáz forintra becsültetik is, elpocsékoltatik az árverésen annyiért, a mennyiből maga az árverési költség ki nem telik, kivált, ha rakhely bére is beszámítandó, a hitelezőnek tehát még rá kell fizetni. Hitelezni valami árut vagy ruhaneműt már épen nem lehet, pénz meg nincs. Az ingóság lebukott értéke pangásba hozza az egész ipart, mert most már bármi cikket többre kerül előállítani, mint a mennyit adhatnak érte. Tehát bezárható már műhely, gyár és bolt, mi előbb is csak tengett az országban, s vándorolhatnak az iparosok, ha van min, a merre szemökkel látnak, s hátukon vihetik örök emlékül a teremtet hitelt.

Nem hihető, hogy valaha lett volna nemzet, melyet a haladás, kifejlődés eszméjén lovagló, s hiteltteremtő törvényhozás rohamosabban tett volna földönfutóvá, s még is a nemzet törvényhozó akaratát képviselni mondja magát.

Eredeti államunkban az el sem idegeníthető fekvő vagyon mellett, a keresetnek s vagyonszerezhetésnek minden neme annyira nyitva állt, mint a természet maga tárja fel arra keblét. Az egyeduralom természettől semmi joggal nem bírónak állítván a nemzetet s miudent csak öngengedélyéből kifolyóvá tevén, a keresetnek is minden neme csak tőle függővé lett. Az első egyedur óta mindinkább megszorítván s elterheltetvén minden kereset, ma már oly drága a megélhetés, mint sehol a világon nem drágább, s még a vadonban is alig nehezebb. Egy ember nem ehetik és nem ihatik meg többet, mint a mennyi beléfér, de termelő ereje oly nagy, hogy a mit előállítani képes, tiznek is elég, azért a szabadságban, hol mindenki felhasználja termelő erejét, a mit élelmére fogyaszt, ingyen esik neki. A szolgaságban a helyett éhen halásra jut.

Törvényhozó maniájában az egyeduralom az ipart is szabályozni akarván, lealázta azt s úgy megkorlátozó, hogy előmenetelében lebéklyózza lőn. Végre valamint a földbirtokot haszonvételétől sokféleképen megfosztá s adó alá veté, az ipart és keresetet is csak adózó szolgasággá aljasította. Így

osztogatja ma elbirhatatlan terhekkal a megélhetésnek minden nemét, s kénye szerint szabályozva törvényeivel. Az tartatik haladásnak, hogy kezdve a számtalanná szaporított s termelés nélkül ingyen élő hivatalokon, papi és katonai állomásokon, engedélyezi az általa kifejlesztetteknek mondott tudományos pályákat is, mint az ügyvédi, mérnöki, orvosi, tanári, mikor függetleneknek látszanak is tőle, csak a közönségtől élvén, mert mind ezek csak általa, s intézkedései szerint kiadott diploma mellett gyakorolhatók, mint kiváltságok, s el is vehetők általa. Az ős államban szabadon üzhette a tudományos foglalkozásokat is mind az, ki magában hivatást érzett, s ismereteket szerzvénn bennök magának, a közönség birodalmát megnyer-ni tudományával és jellemével, képes volt. Saját igyeke-tével, mire engedély nem kellett, juthatott kitünőségre, mig az egyeduralom kontároknak és jelemteleneknek is monopoliumul osztogatja, kényszerítvén a közönséget csak az általa engedményezetekkel nyuzatni magát. Az tartatik haladásnak, hogy az egyeduralom osztogatja az ipar-nak kereskedésnek s általában a kenyérkeresetnek minden nemét, le egészen a cselédkezésig s napszamoskodásig, még mikor gunyképen szabadnak mondatik is törvényében, mert a rend ürügye alatt hatóságainak engedélyezése, s ellenörködése alatt áll minden kereset, még a mosásra kel-lő viz meritése is, és noha busás díjért vagy adózásért ada-tik meg, mind elvehető. Még mit választásaiban a kiváltsá-gos osztály látszik is adni, csak az uralom adja, az enge-délyezvén törvényeiben a választást, s nem csak kénye szerint szabályozván gyakorlását, de tettleg is úgy foly-ván arra be eszközei által, hogy csak kinevezésének mond-ható. Az osztogatja még a czimet, rangot is mint bármi kitüntetést, valamint a különféle szabadalmakat, miket az ős magyar mind természetes jogával birt és gyakorolt. Szóval a megélhetésnek minden neme csak az uralom ke-gyelméből folyik ki, a miért még áldatik a megszokott szolgáltság által, mint malaszt osztogató kegyelem s minden adomány forrása. Így mindenki csak az uralom engedé-

lyéből tarthatván fenn lételet, annak alamizsnáin tengődik. Ki attól valamit nem kap, nem is tudatik, minek nevezessék, azért nagy őszintén semminek czimeztetik. Áldásnak tekintetik ennyire haladása, mivel mindent osztogat, de az nem vétetik észre, mennyire azonos már ezen állapot a juhnyájéval, melynek mindent csak ura ad, mert magának semmije sincs, az pedig ad széna helyett szalmát, zab helyett meg szecsckát. Az ily uralom másfelől azt nem észleli, hogy midőn az anyagi jólétet így teszi magától függővé, s ennyire megrontja, mily közel van már ahoz, hogy magának kelljen gondoskodni betegekről az orvosoknak, perekről az ügyvédeknek, vevőről a kalmároknak, munkáról a napszámosoknak, s gombócziól az éhezőknek, és még csak akkor kell felnyitni bőség szaruját, mikor annyi szükség kielégítése fog tőle kunyoráltatni, azután követeltetni, hogy meg kell előle futni, mert az mindenkinek az állam általi tartatását veendő igénybe, az az állam pedig a koldusokból áll.

Az a szabad nemzet, mely a földbirtok és hivatalok osztogatását sem ruházta az államra vagy fejedelemre soha, annál kevésbé a kereset bármely nemének engedélyezését, ma már oly terhes adózások alatt nyög, korlátozott kereseteivel, hogy a szorgalom és ipar csak haját élvezheti termelésének, belét az uralom bérenczei nyelik el, hogy az állam fenntartassék, mint mikor a tömlöczöt a rabok magok tartják fenn, a végre kényszerítetvén valamit csinálni, hogy a csinálmány árából azt lehessen fenntartani.

Őseinknél az ingatlan magán vagyon első szülötség vonalán firól fira szállván, az utóbb szülöttek kiestek az örökségből. De az örökös köteles volt az első foglalónak, mint vagyon szerzőnek, családi terheit viselni, az öröklött vagyonnal azok is átszállván. Tehát az örökhagyónak kis koru árváit, vagy is öntestvéreit tartozott kiskorúságuk alatt nevelni, nővéreit ha férjhez nem mehettek volna, — mi a nősülési rendszer mellett csak a nyomorékuál lehetett eset, egész életökben tartani. Minden testvérét kiházásitni,

s keresete vagy tüzete megindításához kellő felszereléssel ellátni, keresetre képtelenné válás esetében holtig goudját viselni. A nagykorosodottak mentek azután, ha más keresetre vagy iparra nem adták magokat, a közállami javakra, melyek mintegy felét tevék az országnak, osztatlanul hagyatván fenn közvagyonul, az állam szükségének fedezésén kívül, még igen sokféle rendeltetésre, és minden nemzetség megyéjében kijelelve feküdtek. Később ad costum pertinentiaknak neveztettek az egyedur által. A közjavakon mint haszonbérlők képeztek telepeket vagy gyarmatokat, haszonbérül igen csekély földdíjat fizetvén, s a haszonbérletek állandók levén vagy is firől fira szállók. A megvagyonosodott telepések a földet megválták az államtól, s magántulajdonná tevék, máskép nem is lehetvén ingatlant szerezni, minthogy a magán tulajdon senkinél sem volt eladható. Az ily települvényekből keletkeztek nem csak kiválólag ipart és kereskedelmet üző városok, hanem új állami alakulmányok vagy nemzetségek, azaz új megyék is, épen azért is levén a közjavak fennhagyva, hogy a nemzet szaporodásának s új alakulmányoknak helyet adjanak. Az ország foglalásánál már itt talált városok is mind a közállami javakhoz tartoztak, mint osztatlanul hagyottak s ha megnemzetesedtek, azok is megválthaták a földet. E közjavak a vezérek által gondoztattak, kik magok is valamint a fejedelem és állami bírák azokból huzták jövedelmeiket, mi a közszükségek fedezésén felül maradt, nekik esvén fizetésül.

E javakat pazarlák az egyedurak jogtalanul mind az egyháznak, mind támogató pártjuknak megvesztegető adományzásokra, magoknak később némely városokat királyiakká tevén s ön háztartásukra fizetvén azokkal a földdíjakat. Befogadott vendég gyarmatoknak is ezekből adogattak megtelepedésre, szinte csak földdíjfizetés mellett, helyeket, e részben még leginkább megtartván az ősi rendszert. — Mit adományzásokra jogtalanul pazaroltak el, más felől épen oly jogtalanul igyekeztek elkobzásokkal s koronai öröködésekkel kipótolni, miket törvényeikben a magán

tulajdon elrablására megállapítottak, pedig az ősi szervezet szerint a magán tulajdon soha sem szállhatott az államra, még ha uratlan maradt is, az első foglaló tulajdonitván el. A közjavakból kelle kárpótlani azokat is, kiknek javait az elleuség foglalta el, s vissza nem szereztethettek, míg utóbb az ilyenek, nem lévén már miből kárpótolni őket, koldusokul vesztek. A közállami javak általában egész áldás — források valának. A földdíj igen csekély volt, nem az lévén az állam feladata, hogy mindenféle mesterkedéssel szorultságában a meddő tehenet is kifejni akarja, hanem, hogy polgárai, sőt vendégei is minél inkább vagyonosodjanak, — még is annyi jövedelme volt az államnak, hogy el sem birta költeni, mert maga volt józanul szervezve s nem a fantasiákat valósította, hanem a természetes józan ész intelmeit követte. Dolog vagy munka hiány nem is létezhetett az országban, mert a közjavakon sáfárkodók, minden nemzetség megyéjében, kötelesek voltak dolgot és munkát adni mindenkinek, a ki kívánt, még az idegennek is, s folytonosan, ha úgy kívántatott. Egy koldus sem létezett az egész országban, mert minden családfő köteles volt keresetre képtelen családtagját ellátni, — más idegenből lett koldust pedig a közállami javakon kellett eltartani. Vendégekből és rabokból lett szabadosokból legnagyobb gyarmatai az államnak voltak, s oly virágzó állapotban, mint a nemzet maga soha sem volt azután az egyeduralom alatt. El nem hárithatott elemi csapások esetében a magán tulajdonosoknak is ingyen adatott a közjavakról vető mag s mikor kellett nemesített növény, használatra drága tenyésztés állat.

Mind ennek végé lőn az egyeduralom alatt. Mig egyfelől a közjavakat elpazarolta, más felől a szabad földbirtokosokat fosztotta meg sérthetetlen magán tulajdonaiktól, s tömegesen tette őket urbéresekké. Önkényesen okmányokban adományozgatván pártosainak földbirtokot, hogy azon okmányokkal bizonyithassák, mikép nem önhatalmulag foglalták a birtokot a közjavakból, később már csak az ily okmányokkal igazoltathatott a nemesi kivált-

ság s birtok képesség is. Minthogy pedig az eredeti magán földbirtokról okmány nem létezett, mert az minden okmány nélkül sérhetetlen tulajdon volt s megtámadás ellen az igazságszolgáltató birói hatalom biztosította, később már az okmányos új birtokosok szabadon ráfoghatták, hogy az nem igaz eredeti tulajdon, azért adományul kérhették magoknak az egyedurttól, s így a tulajdonos birtokával együtt, ki okmánnyal nem igazolhatta a tulajdon jogot, az ősi igazságszolgáltatás pedig már a sirban nyugodott, urbéressé lett. Eredeti birtokaikra is adományleveleket kértek ugyan már ekkor sokan, megmenteni csak így lehetővé azokat, de a nemzet nagy zöme ily okmányokat sem kapván, tulajdonából kifürösztetett, s urbéres néppé varázsoltatott.

Ezt a haladást és állami kifejlődést a parlament behozásánál az urbériség megváltásával akarta a hazafiság helyreütni, de úgy ütötte helyre, hogy a megváltás csak az egyedurévá teszi azt az urbérest, kinek előbb a földesur is ura volt, nem pedig a föld és azzal járó jogok oly tulajdonos úrává, mint ő is apja vala, kinek vagyona felett a törvény sem rendelkezhetett, olyan ura lévén az földbirtokának, mint egy fejedelem, kinek fizetési meghagyásokat a törvény nem küldözgethetett, sem azt nem mondogathatta, hogy ha nála az uralom lovas katonája beszállásoltatik, annak jutalmául mit a ló hullát az is övé, mint ennek a megváltott urbéresnek. Ez oly messze haladt a megváltással az állam kifejlődésében, hogy két ura helyett csak egy ura lett ugyan, de azon egy urnak kétszer annyi terhét viseli, mint előbb a kettőnek. Még azt a maga által természetett lőrét sem ihatja már meg fogyasztási adó nélkül, melyet előbb földesura regáléja mellett is maga legalább megihatott. Ha egy süldője volt eladó, behajthatta a városba, most, ha el nem adhatja is ott, a fogyasztási adóval disznóvá civilisált állatul hajthatja vissza. A teher annyi e megváltott urbériségen, hogy csak a szántatlan földön elhintett moszatból kellene nem is buzának, de már lisztnek teremni,

ha azt mind úgy megakarná birni, hogy művelője haladhasson egy kissé anyagi állapotában. Kevésbé mondhatja azt az urbériséget tulajdonának, mint a bárkitől haszonbélrelhető földet, mert a fizetendő haszonbér mennyiségét legalább tudja, s az perrel hajtathatik be tőle, de a maga urbéri földjének általa nem is tudható mennyi terhét az önkény exequálja rajta, pedig már maga az a törvény önkény, mely a terheket veti rá. Még igavonó marháinak létszáma is felényi már s ma holnap magának kell annak a népnek az ekét vonni, hogy az országszerte telekkönyvezett milliókból beszerzett arató és cséplőgépek legyen annyi dolga, mennyi az országból kifolyó kamatokra kell. Így ez a megváltott urbéres nép a század egy harmada alatt annyira is haladt már anyagi jólétében, hogy ennek is egy új osztálya fejlődött ki, mint a városi népnek, a földönfutó proletárok osztálya, melynek tartására az adónak is új nemét kell behozni, különben a communismus azt kiáltja: ha nekem nincs, másnak se legyen, s vendégséget csap magának utoljára abból, mit az a borzasztó hitel, mely a megváltott népnek is szereztett, és az adó meg illeték még el nem vitt, mert az éhség nagyon étkes, és a sok szép beszédétől s okoskodástól csak nem lakik jól senki államában.

DR. BALLAGI GÉZA.

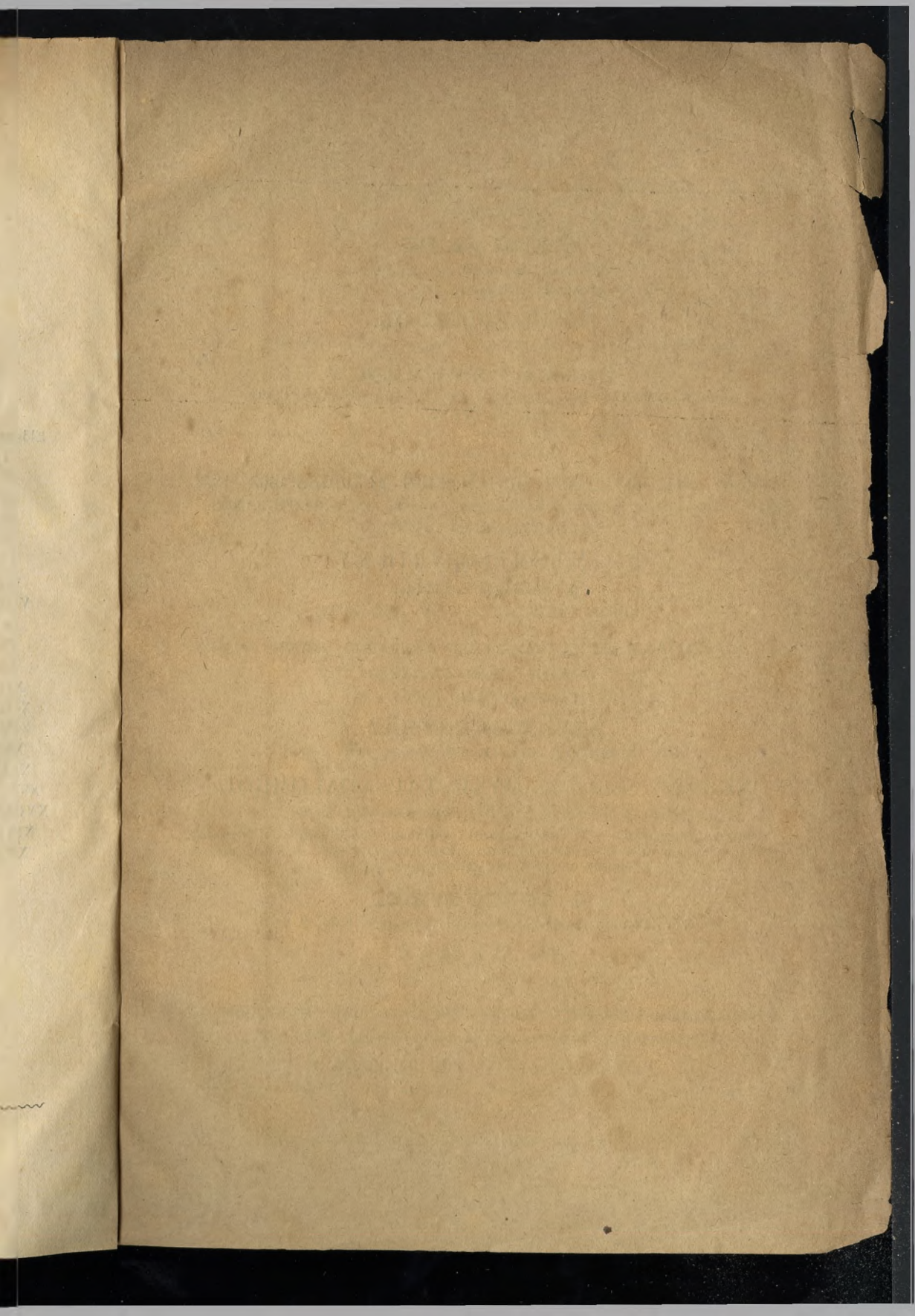
TARTALOM.

	Lap
Előszó	I
I. cz. Az állam jogosztogatása	1
II. cz. Az őszállam vázolata	15
III. cz. Az őszállam felforgatása	35
IV. cz. Egyeduralmi törvényhozás	51
V. cz. Törvényhozás a rákosi gyülekezetekkel	60
VI. cz. Törvényhozás a rendi gyűlésekkel	79
VII. cz. Államélet a rendi gyűlések korában	97
VIII. cz. A parlamenti átalakulás	123
IX. cz. A parlament s őszfejedelmi tanács	134
X. cz. A parlament felsőháza	145
XI. cz. A parlament alsó háza	165
XII. cz. Felelős miniszterium	185
XIII. cz. A parlament viszonya a törvényhozáshoz	210
XIV. cz. Eljárás az ősi törvényhozásnál	226
XV. cz. A parlament eljárása	234
XVI. cz. A delegatio	266
XVII. cz. Osztrák-magyar állam	301
XVIII. cz. Közállami fejedelem és egyedur	328
XIX. cz. Kifejlődés szellemi tekintetben	345
XX. cz. Kifejlődés anyagi tekintetben	369

TARTALOM

ÉSZREVETT SAJTÓHIBÁK.

<i>lap</i>	<i>sor</i>	<i>sajtóhiba</i>	<i>olvasandó</i>
7	19	áldoztathaik	áldoztathatik
14	16	vállakozni	vállalkozni
27	17	senki	sem ki
48	7	Önszabadságát	Önszabadságát
60	16	látszott	látszat
101	28	constutics	constitúció
192	18	szolgaságban	szolgaságha
189	1	ellenzék	ellenzék által
229	4	hozták meg	hozzák meg
252	5	külviszonyok	külveszélyek
272	20	értheti	érheti
275	14	járul	jár vele
277	27	valósítottván	valósítatván
284	28	javnak	javak
288	30	azt	azokat
294	2-ik kikezd. 2 sor	iratott meg	értetett meg
337	ntolsó sor	hatalommal mik	hatalommal, melyet
343	6	esztély	esztély
347	2-ik sor (alólról fel)	szervezetet	szervezetet
348	9 "	elemnk	elemül
349	7 sor (alólról fel)	egyenlőknek	egyezőknek
361	4 "	nem is a	nem is
264	14 "	magánaktá maszul	magának támaszu
365	17—18 sor (alólról fel)	kitatott	kitanított.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA
könyvkereskedésében, *Budapesten, váczi-utca, a „vastuskóhoz“*
megjelentek :

DE AK

a képviseleti alkotmány megalapítása.

Irta: **Nedeczky István.** 1876. 3 frt 50 kr.

KÖZÜGYEINKRŐL.

Irta: **Gróf Lónyay Menyhért.** Budapest 1874. 1 frt 90 kr.

ESZREVÉTELEK

GRÓF LÓNYAY MENYHÉRT „KÖZÜGYEINKRŐL“ SZULO MUNKÁJA FELETT.

Irta: **X. Y. Z.**

A m. tud. Akademia által elsőrendű jutalommal díjazott közügyi pályamunka szerzője.
Budapest 1875. 1 frt.

A MAGY. KIR. HONVEDELMI MINISZTERIUM MŰKÖDESE 1867—1872.

A minister úr megbizásából hivatalos adatok alapján írta **ASBÓTH JÁNOS.**
Budapest 1874. 3 frt.

DU MESMIL-MARIGNY

A ZSIDÓKRŐL.

Fordította **ISTOCZI GYŐZŐ.** 1876. 70 kr.

**A SZABADALMAZOTT MAGYAR NEMZETI BANK NÉP-
SZERŰ TARGYALASA.**

Irta: **Petényi Otto.** 1876. 90 kr.

ÁLLAM és EGYHÁZ.

Irta: **Simonyi István.** 2-ik kiadás, 1876. 1 frt.

NÉHÁNY SZÓ A MAGYAR TÁRSADALOMRŐL.

Irta **LIPUSEY TAMÁS.** Budapest 1873. 60 kr.

Tartalma: Bevezetés. — A társadalomról általában. — Milyen a mi társadal-
munk? — Átmentek-e társadalmunkba a demokratia elvei? — A társadalom
szervezéséről és más sürgős teendőkinkről.

A BANKÜGYRŐL.

Irta **Taray Andor,** képviselő. Budapest 1874. 2 frt.

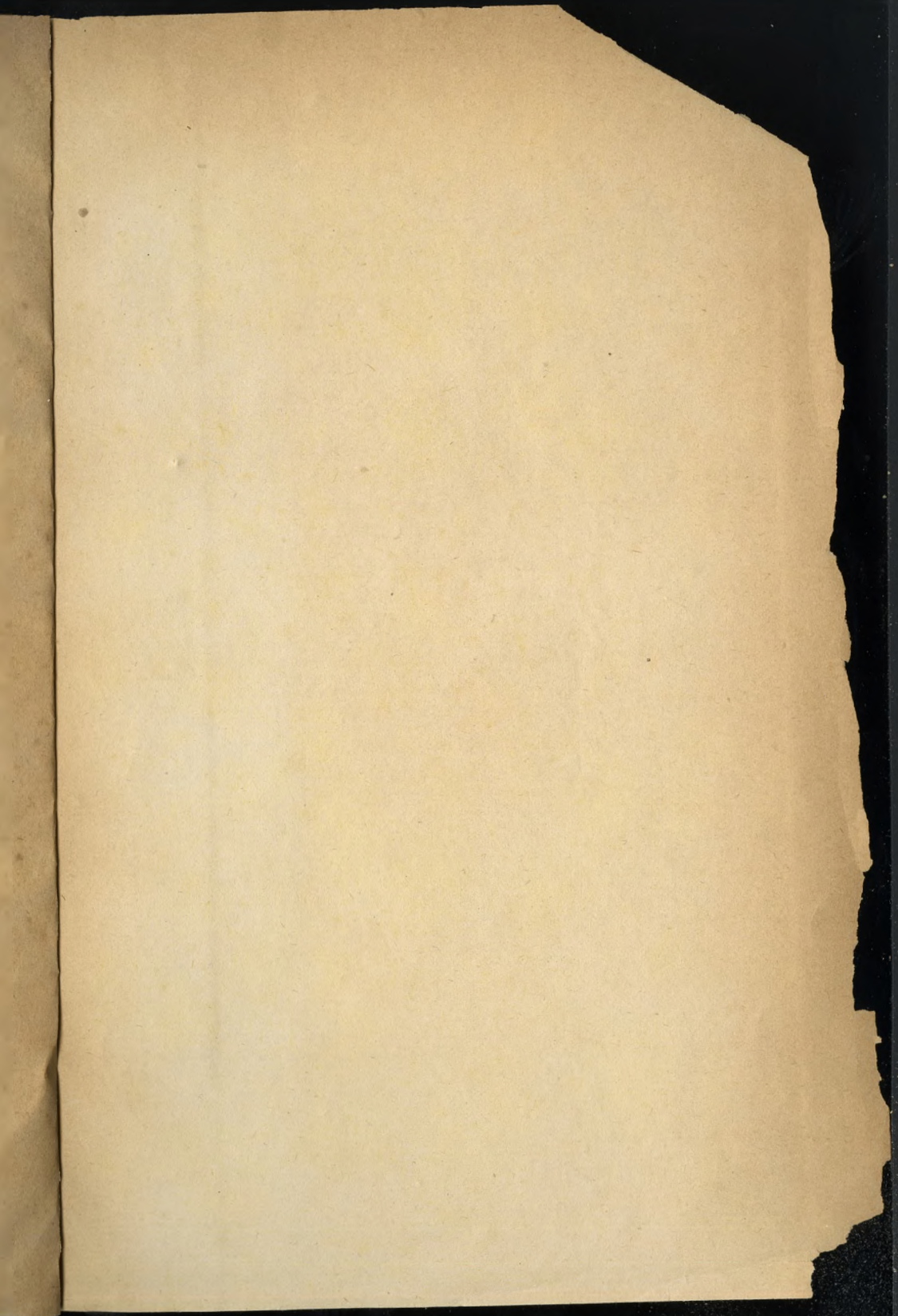
HI A HAZA!

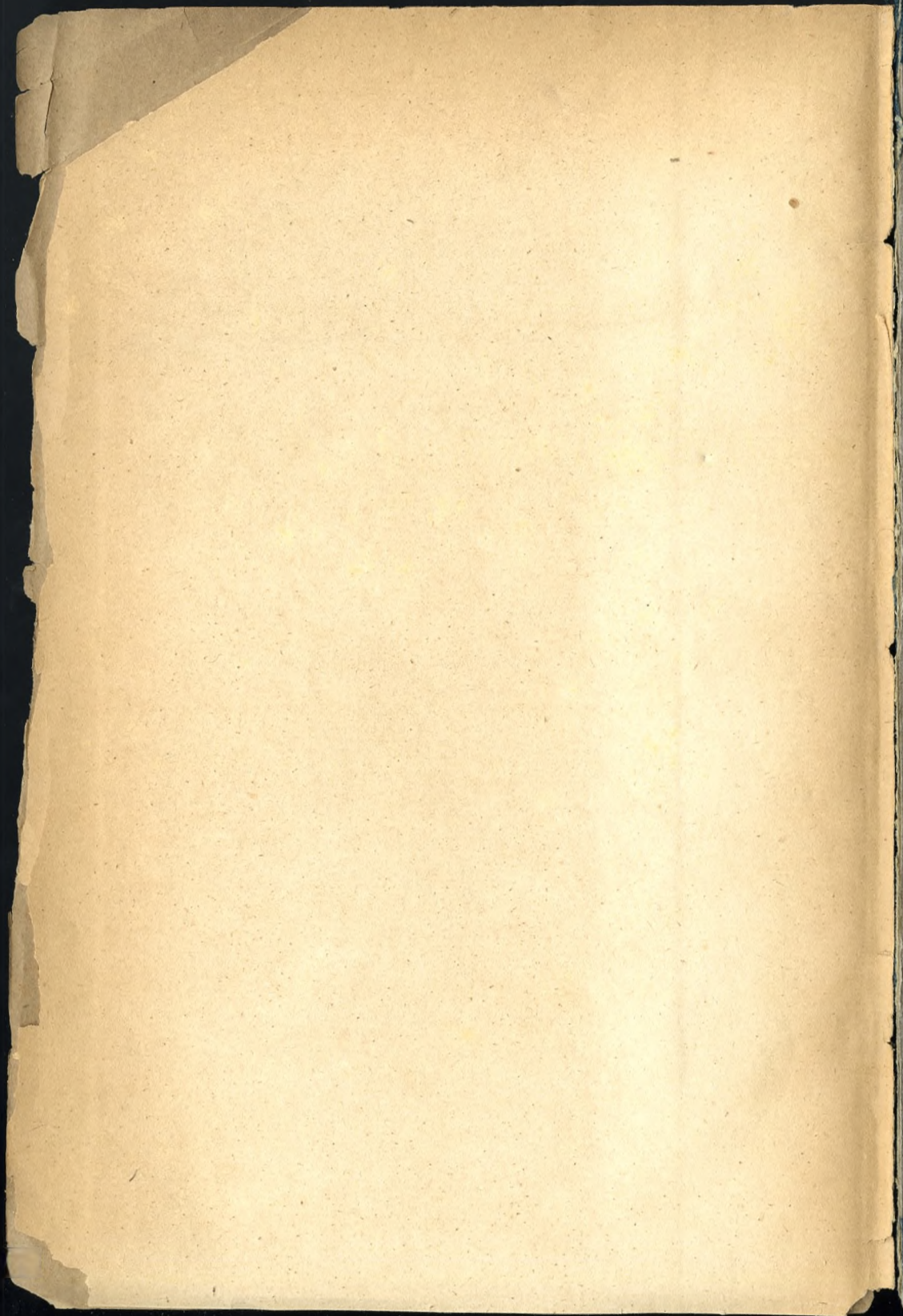
Levelek egy államférfiuhoz. 1876. 70 kr.

KORRAJZOK SESZMETÖREDEKEK 1850—1867 ÉV SZAKBŐL.
Jankovich Vincze naplója után. Budapest 1872. 1 frt.

GEORGH BARTAL DE BELEHÁZA

commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae. 3 vol.
Posonii 1847. 5 fl.

2002

2012